بولاق

1

1988

Altunoq

الهی جاء بهم الفیل الیک بله جهاندن قتای کرسنجه بله بحق کرمیا کرم الاکرمین اوزونک سین ای ارحم الراحمین

ای خالق هر باغ و گلشن گل فیضلیک ایله جمله گلشن
گلدی صفتیک ایله مالک الملک رشک باغ عطاریب ملک
شاهی جهانی سنک کمین فیل آجیلماقی سندن اولور حاصل
گلشنی دائما قیلیب گل نی پیدا بلبل آنکا بولوب زار شیدا
هر گوزه سنک صفاتیک هر قومه بر وزنده اسم نامیک
اول بیتسیزه ابتدا بیوق آخر میسنده انتها بیوق
لطفکدن اولوب بهار آرا باغی آنده بر بر لاقیز چمانی
کل جهد جمیل الاداسی پیدا قدرت ایله لیک قالیب زیبا
شاه باغ ربیب بلند پایه عاجز لاغ باغ ایچیده سایه
بخشنده نعمت جهان سین ظاهر قدرت اوزی زمان سین
رحمت سوی فیلور انا نازل انسانه ربیع عادل
بر سطح نی باغ گلشن تیک بزم ایلیه شیخ و برهمن تیک
قیلدی بیک بهار جهانی سیر قرانا نشی قیلیب قفا نازه
فاش اولمانقیه اراده اولور بولدیکه سبب انکار سولونک
مدین انا هیچ ایرور سنی اصحاب غیر بوی عود شیوه
بیل سخا قالمادی ایدیکا شوال بولدی بو بنا رسوه اقوال
موکانه دور فقیر مسکین بازوه حیدر اسم تمکین
تاریخ طلب ایدیک توت اعوزی قوشی ایرا رسوه غیر چیزی
اگر بیلسانک تاریخ طالب جوابین کیم بیرسه بر راغب

ای اشکدا اوزی کهر ناب ارباب علوم ایچیده انا باب
ای حلقه علم اشک آفت ای اختر گوزیک درخشان
ای قمری علم نکته دانی ای بلبل غدیر جان و دانی زانیکه نو فرشته لیق مسلم طالب بخه بولسین معلم

ناکه چو طرنکا

ناکه چو طرنکا رخشنده بو دولت ساعت ایچیده بو دولت کوز ملکا جانیه قیلدیک کوز دوشوب کیکیسین بیرلدیک
بزلانه قالیب قالیب اسیری کونلوغه قالیب دستگیری هم ایچیده کوز کوکلوشی بیوق ساعت ایچیده قالیب بیوق
کیم بیلدی بو رنگ بازیکه کتاره جوز ایکی بولدی کی جاک ایتاره بیت بیرنم ایچیکه شوخی بر اوزنه دیالنه جای ایچیکه
غایت عداوت ایچیده ایچیده اجباب ایچیده جبر بار ایچیده بیر غیری شاهد قالیب ضیر مونداقا بیتیب غیر ایچیر
بوق بو نکه جز اخیر الوغه بوق طاقتیم ایچیده قالوغه مشرب جانی قیلیب قیلوغه بر ایکه جاغی دیب ایچیده
چالا الانه قوه تحریر ایتیم فاصله بیرلانه سالتا ایتیم لایق تیلمانی شان جمعه بر ایکه غزل قلندری هدیه
لایق ایکسی بو دوستانه بولدی مکا لطف بیکرانه دوزنده دیده مهر نه عزت شهد ایدیه اقطره نه لذت
ای ساقی بیوری خشی کوز مسکین جیغه ایچیده وطن فریاد و فغان آه چکای یار کنده نوای سیکا کتای

الهاپ نکی ای صنم کوزلی ایسه قرامن الهاپ زیب کیاتیمن عاشق انتظارمن الهی دیام الهاغنیک جم شیدیو قلوغی
الهاغنانک فراقیدا آیدیه دل فکارمن آماده ای بر کوکم قیب رحم قیلدیک کریه کرلیه بلبل هجرانی زاری زارمن
نه دوست خالیدا کوکلوم دیدی بکلی اغلاغلا الهاد جانه باغدیشت ارغماکارمن قوسی قیمه کیمشی و قاشی سالیدیب شان
غمزه اوقنی کرلا کیچه کوکلوم تکارمن یکلا قلیب ای صنم فلک جم قیغه قیلیغا ظاهر جکی بو مضطر خار خارمن
الهاد بیوزانیغی دیمه بجوم مسکینی الهاپ نکی ای صنم کوکلی بیقرارمن ای سایه سیدیک حیدر کیبی بو خوش دوراله هم
عرش دین تاقوزنی سیکیک خوشنا اسرکوران صنعی میدانه نه کز خالکا قدم میر خرد واقف آمانکه اسرار دین بیلدی هم

اوتوب کتی ولی الله بیتی لار اهل بیکه نه ایرم خورده ماه یلار تزکیه بیکه قلیب ایرنی ذاء جمال
قلیب خبری سخاوت بیتی لار بار دیرم ایسانه تزکیه سخاوت نصب بولغای بهشت راحت نجات
کیتی اوتوب کس بو عالمده اهلکی لار بیزه ایچیده بیتیب بو قلیکی لار بو نظمی کتاب جهیده ایرکه کوزلای
یغان نی شاه ایرمی ایرمی کوزلای خیالیم بیوق نی بار ایلادیکی بیتی تیزیر کرکه خوار ایلادیکی
هم عمر تیکلی حکمه یاد ایلاسام نصیب الماغه بو کتاب قیلاسام نصیب قیلدیم بو نصیب الماقومی
تمام اغالیه اجیت جهیده می الیب ایلکه بو قلم سرنه وشی سیزیب کرکیکم کوکه کاغذ می تیشی
نصیب بو کتاب نی بیم بار قیلیب موینکه بیتی بولکی قیلیب تاج شیشی بو بولسه حقیقی کرکه بو طلب
تمام هم قیلدیم دخی ایتار دوکی سبب نصیب بولدی ایکی ملاد حیقا الماکی بار سیب بولا دوزون بولا لادا
بو جهول لار غریب بو کونلا یار سب کوبل لار کیما غریب کوزلا بو تلیب ایکی جز نصیب هم تمام ایلادوکی
شیب چکایت بو جهان سیر لادوکی برلی ملا ایچیده اجا قلیغ ایلدوکی اتی سیکه فاضل هم ملا ایریکی
بیتی خط فتوحین قیلیش یازه اوزه کام قوتوت یاشیم ایرور نازه بری ملا یعقوب اوزر ایرکی کول
کم علم ایکه تا بیغان ایدی آقا بولی اوزی کال دوکل بورنی عاکلقه ایدی بو بری کلقا آقا تولی سا نکلغا ایدی
فتوزا رهبه سوه عاجز ایدوکی بو عالم ایادی کار ایلادوکی فتنلکان بو کتاب صوفی شور باغ
ملا بیقا اوقوب بو اشور باغ باغ نوکرت کوبی بو خطی باشم قاتیب خضر و کشیدیا بشور هم ایلادیب
سیو کوبی خط جانی کشتی کشتی اوتوتلا یاریب قوچ قوتوب که موکی ردیب اوتور سا بل لار تلیب

که تیز لار اوتوب

هر کس سکندر دم ایتیب کی ایرور بو عین صرف ایا ماکا مغربی پیغام بو قرنی خاکا من مرح هالنی نه قیلای
بهار خاص نی چیانا نکه چیلنی نه قیلای عرش نی کیکر ایچیده مستید قویدوم ایا ایم لامکان دی خبر الایم بو مکانیه نه قیلای
دوزخ ربا بهشتی نی خشا ایرایی بیا ایچیده هم بیر بو هانه نه قیلای
اشتوره ایلا تور کلا ایاغلانه بیتلای آخر ایلا تور کوردیک فرق اول بر ماره العقبا اول بیچر فرقت کیتدی کیدی العقبا
ربو تو قتل ایلا مکه جز لاتیب یاتر عشق دوست ایلا فرقت ذاکه تیز ایلا ایلا آه نی قیلدی ربو هم ایلده نا جار عشق
خانمانیدین حبیب خانلو لاقاندو من دوست ایلا غیب ایلا تیکه ایشیدیا عشق خلق عالم بو عجب خانلا جیغی لو هم دوب
لیلا ایلا مجنون دیک هم اوتور سر میدان عشق ایرلا ایلا شیخ ایلا تاری هی خوصلا جا بو قی حکم تقدیر آلهی قوت ایچیدا عشق

تا خشی کشی بیکه کلا هم سا کی اول یاغ ارا اوتوب ربا بای یاد بیکه تو قیلیغ ارا من کوزا ایرلیغ ایلیک ایل کوزیکی من شور
اول مثل ایکه یا شوره ایلا تور یاغ ارا جهاد عضو یکه تیک خلق نی بو جهد ایلا جانه و حسن کیم علما تا لغو بو باغ ارا
اخت ایلا حبیب نا جیشی قتلی یا شیخ ارا سو یاغی و کوبکا ایرقه جانی سیخ ارا اخت ایلا حبیب نا جیشی قتلی خلاف
هم نو یاری هی اوقوغه بو قی ایکه جراغ حالی شرباز نلو تو شکا کیمه ایرلی غ ارا عاقل فاضل ایکه صوفی نظر سوز مختلف
اوتو تو بو غه لار نفس فرق ایلا و دنیا غ ارا طالبی کیم اهل دنیا نیکه بیچیدا جو ایلا تور طالع اول بیلا بو تقلا آجر اولو تو بو ساغ ارا
اهل ایلا ایچی جز ذکر ایلا نه تیکا ایلا قطعا بخه بیل یاتقای قرب ایلا الله قرآن ایلا عاقل ایلا خلق جهان ایچیده تو تو ایلا عجب ایلا مس
کو تیغلا و دور

ای قوب کتی ولی الله بیتی لار اهل بیکه نه ایرم خورده ماه یلار تزکیه بیکه قلیب ایرنی ذاء جمال
قلیب خبری سخاوت بیتی لار بار دیرم ایسانه تزکیه سخاوت نصب بولغای بهشت راحت نجات
کیتی اوتوب کس بو عالمده اهلکی لار بیزه ایچیده بیتیب بو قلیکی لار بو نظمی کتاب جهیده ایرکه کوزلای
یغان نی شاه ایرمی ایرمی کوزلای خیالیم بیوق نی بار ایلادیکی بیتی تیزیر کرکه خوار ایلادیکی
هم عمر تیکلی حکمه یاد ایلاسام نصیب الماغه بو کتاب قیلاسام نصیب قیلدیم بو نصیب الماقومی
تمام اغالیه اجیت جهیده می الیب ایلکه بو قلم سرنه وشی سیزیب کرکیکم کوکه کاغذ می تیشی
نصیب بو کتاب نی بیم بار قیلیب موینکه بیتی بولکی قیلیب تاج شیشی بو بولسه حقیقی کرکه بو طلب
تمام هم قیلدیم دخی ایتار دوکی سبب نصیب بولدی ایکی ملاد حیقا الماکی بار سیب بولا دوزون بولا لادا
بو جهول لار غریب بو کونلا یار سب کوبل لار کیما غریب کوزلا بو تلیب ایکی جز نصیب هم تمام ایلادوکی
شیب چکایت بو جهان سیر لادوکی برلی ملا ایچیده اجا قلیغ ایلدوکی اتی سیکه فاضل هم ملا ایریکی
بیتی خط فتوحین قیلیش یازه اوزه کام قوتوت یاشیم ایرور نازه بری ملا یعقوب اوزر ایرکی کول
کم علم ایکه تا بیغان ایدی آقا بولی اوزی کال دوکل بورنی عاکلقه ایدی بو بری کلقا آقا تولی سا نکلغا ایدی
فتوزا رهبه سوه عاجز ایدوکی بو عالم ایادی کار ایلادوکی فتنلکان بو کتاب صوفی شور باغ
ملا بیقا اوقوب بو اشور باغ باغ نوکرت کوبی بو خطی باشم قاتیب خضر و کشیدیا بشور هم ایلادیب
سیو کوبی خط جانی کشتی کشتی اوتوتلا یاریب قوچ قوتوب که موکی ردیب اوتور سا بل لار تلیب

که تیز لار اوتوب

بۇلاق

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبياتى

پەسىللىك ژورنىلى

9-يىلنى شەرى

ئومومىي 22-سان

Altunay

بۇلاق

بۇ سانىدا

1988 - يىل ئومۇمىي 1 - سان

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

لەيلى ۋە مەجنۇن..... مولا پازىل 1
نەشىرگە تەييارلىغۇچى: رەجەپ ئىمىن
دىۋانى ناقىس..... مولا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر... 47
نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ياسىن ئىمىن، توختى تۇراخۇن
مىسكىن شېئىرلىرىدىن..... مولا ھەيدەر ... 82
نەشىرگە تەييارلىغۇچى: قادىر بۇلاق
شېئىرلار..... ئەسىرى، مولا ئەلەم، ھەمدى، مولا ياقۇپ، مولا ئىمىن... 90

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

«ئەتۋاقۇز زەھەب» تىن..... ئەللامە زەمەخشەرى ... 99
تۇركچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: توختى تىللا

مەشھۇر كلاسسىلار

ئۇلۇغ خەلقپەرۋەر شائىر مولا پازىل..... پەرىدە ئىمىن... 112
ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى..... ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن ... 115

مەشھۇر ئەسەرلەر

يېڭى تېپىلغان بۇيۇك مىراس ..... مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت... 120

ئەدەبىي مۇھاكىمە

تېكىستكە ئىھەمىيەت بېرىش كېرەك ..... كىبرىيە قاھھاروۋا... 125
ئۇزىبىكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: رۇزى مۇھەممەت جۇمە

هەۋزىخان (خەلق داستانى) 138
رەتلەپ نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇللا مەجنۇن
سالىھ نەۋجۇۋان (چۆچەك) 144
نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ئوسمان هەسەن
ئەپسانىلەر 156
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم راخمان
بېيىت - قوشاقلار 161
توپلاپ رەتلىگۈچىلەر: ئەرشىدىن تاتلىق تۇرسۇنجان قاسىم، ئابلەت قادىر
ماقال - تەمسىللەر 170
توپلاپ رەتلىگۈچىلەر: ئەخەت هاشىم، ئىلى ئىسمائىل، هەسەن تىلىۋالدى، غالىبجان ئوسمان، ئىمىر مۇهەممەت
چاغاتايچە لۇغەت 178
تۈزگۈچى: ئابلىمىت ئەهەت

رەسسام: مەهەممەت ئايۇپ.
نەققاش ۋە خەتتات: تۇردى قادىر نازىرى.
مۇقاۋىنى لايىهىلىگۈچى: لىيۇپىيچىك.

مۇقاۋىنىك 1 - بېتىدە: دىلشاد (XIX ئەسىردىكى ئۆزبېك شائىرەسى) قوقاندا. رەسسام: ق. بەشەروۋ.

1981 - يىل تاشكەنتتە نەشىر قىلىنغان «زىبۇننىسا، دىلشاد ۋە ئەنبەر ئاتىنلار شېئىرىيىتىدىن» نامىلىق كىتابچىدىن ئېلىندى.

2 - بېتىدە: مىسكىن، سالىهى، كاتىب مولا ئىمىن قاتارلىق شائىرلارنىك قول يازما ئەسەرلىرى ئىچىدىكى ئايرىم بەتلەرنىك فوتو سۈرىتى.

3 - بېتىدە: ئەمىر خۇسرەۋ دېهلەۋىنىك دېهلىدىكى قەبرىسى. 1956 - يىل موسكۋادا نەشىر قىلىنغان «هىندىستان بەدىئىي سەنئەت يادىكارلىقلىرى» نامىلىق توپلامدىن ئېلىندى.

4 - بېتىدە: ئىدىقۇت خاقانى ئالىپ ئارسلانخان. (X ئەسىر، تۇرپان).

تەهرىر هەيئەت ئەزالىرى (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە):

ئابدۇرېهىم ئۆتكۈر، ئابدۇرىشىت ئىسلام، ئابدۇسالام ئابباس، ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابدۇۋۇهىلى خەلىپەت، ئابلەت ئۆمەر، ئەخەت هاشىم، تېيىپجان ئېلىيوپ، رەهمىتۇللا جارى، شەرىپىددىن ئۆمەر، قەييۇم تۇردى، قۇربان بارات، مەمتىمىن يۇسۇپ، مەهەممەتتۇرسۇن باهاۋىددىن، مەهەممەت رېهىم، مەهەممەت زۇنۇن، ئوبۇل ئىسلام، ئىبراهىم مۇتىئى، ئىمىن تۇرسۇن.

باش مۇهەررىر: ئابدۇۋۇهىلى خەلىپەت.
مۇئاۋىن باش مۇهەررىر: مەهەممەتتۇرسۇن باهاۋىددىن.
مۇهەررىرلەر: نىجات مۇخلىس، مەهەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، پەرىدە ئىمىن.

مونلا پازىل

.....①

بىرەۋگە نازۇ نىئىمەتلەر بېرىپدۇر،
بىرەۋگە رەنجۇ مىھنەتلەر بېرىپدۇر.
بىرى ئەيلەپ يۇرۇر سەيرى گۈلىستان،
بىرىسى خارۇ زاراندۇر كۈلىستان.
بىرەۋسى قۇشلارىسىن قۇشلاپ يۇرۇپدۇر،
بىرەۋسى يولىنى تۇشلاپ يۇرۇپدۇر.
بىرەۋنى رازىق ئەتتى ئۆز ئىشىغە،
سەزاۋار ئەتتى بىرنى دىن ئىشىغە.
بىرەۋنى ئىلمگە دانا قىلىپدۇر،
بىرەۋنى ھۇسن ئىلە رەئنا قىلىپدۇر.
بىرەۋ تائەت بىلە بولدى ئەزازىل،
بۇ سۆزلەر بارچەسى كەلدى تەماسىل
قىلىپدۇر بىر - بىرىن بىر ئىشغە مەشغۇل،
بىرەۋنىڭ قولىدا زەنجىر ئىلە غۇل.
قىلىپدۇر بىستۇن مۇنچە سەماۋات،
قىلىپدۇر يەر يۇزىن فەتھى ھەباتات.②
سەماۋات ئۆزرە قىلدى كەۋكەبىستان،
چىراغان بولدى ئول شەمئى شەبىستان.
ياراتتى قۇدرەتىدىن زۇلمەتى نۇر،
بولۇر قىلسە نەزەر نۇرى ئەلا نۇر.
ياراتتى ئابۇ گىلدىن ئادەمىينى،
ياراتتى قۇدرەتى بۇ ئالەمىينى.
كۆرۈڭ، قەترە پەلىدىنى پاك قىلدى،
كى بەردى جاننى، ئاخىر خاك قىلدى.
ئېتىپدۇر ئادەمىينى رەڭۇ بەر رەڭ،
كى بەئزى بىر رەڭئولدى بەئزى بىر رەڭ.
فەلەك ئۆزرە قىلىپ خۇرشىد تابان،
كوھىستان ئىچىرە دۇر لەئلى بەدەخشان.
بۇ ئالەم جەۋرىسىنى قىلدى بىر قاف،
كى بولدۇرغان سۆزىدۇر نۇن بىلە قاف.
ۋۇجۇدىدا ئەگەر مىڭ بولسا بىر تىل،

①ئەسلى قول يازمىدا بىر بەت يوقالغان.

②ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز ئۆچۈپ كەتكەن. قىياسەن ئېلىندى. (م)

تۇگەنمەس هەر بىرىدە ئىپتىسە مىڭ يىل.
دۇۋەت بولسە بۇ ئالەم بارچە دەريا،
سىياهىي بولسە بارچە ئابۇ دەريا.
بارى ئالەم ئارا مۇنچە دەرەختلەر،
قەلەم ئەيلەپ بۇتۇرسە نىك بەختلەر.
پۇتۇسە مۇنچە ئالەم ئەهلى مەۋجۇد.
ئادا بولماس جەهاندىن بۇدۇ نابۇد،

بولۇر بۇ سۆزكى نادانغە ئىشارەت،
كى قالغاننى بىرى بەرگەي بىشارەت.
خۇدا سۇئىددىن ئەر قىلسە هىكايەت،
تۇگەنمەي قالغاي ئۆتكەي مىڭ قىيامەت.
قىيامەت بولغايۇ قالغاي بۇ سۆزلەر،
ئەدا بولغاي هەمە دەرياهۇ كۆزلەر.

نەئت هەزرەتى مۇهەممەد مۇستەفا سەللەللاهۇ ئەلەيهى ۋەسسەللەم

قىلىپدۇر خەلق ئارا بىر زات پەيدا،
ۋۇجۇدىغە بولۇپدۇر ئۆزى شەيدا.
بارى مەۋجۇد ئىچرە ئول ئىرۇر پاك،
سۇجۇد ئەتتى ئاڭا بۇ ئەرشى ئەفلاك.
هەمە مەخلۇق ئۆزە سەرۋەر قىلىپدۇر،
پەيەمبەرلەر ئارا مۇهتەر قىلىپدۇر.
شەهى ئالەم قىلىپ ئول دۇررى يەكتا،
قەدى نەخلى يۇزى ئاي، كۆزى شەهلا.
هەبىبى هەق ئىرۇركىم ئول شەكەرخەند،
تىشى دۇررى، لەبى لەئلى، سۆزى قەند.
بۇيىدىن بۇي ئالغاي ئەتر سۇنبۇل،
سۆزىدىن بەهرە ئالغاي قۇمر، بۇلبۇل.
هەمە مەۋجۇد ئىرۇر بىر قەترەسىدىن،
قىزىل گۇلدۇر خىجىل گۇلچىهرەسىدىن،
ئىرۇر ئول شەمئى فانۇسى ئىلاهى،
ئىرۇر ئالەم ئارا خۇرشىدۇ ماهى.
هەقىقەتدە ئىرۇر ئالەم مەدارى،
بارى ئالەم ئىرۇر ئانىڭ غۇبارى.

ئانىڭ بىر پەرتەۋىدۇر بارچە ئەفلاك،
تەماشا گاه ئىرۇر بۇ مۇلكۇ ئەملاك.
بارى مەخلۇق ئارا ئولدۇر يىگانە،
ئاڭا يەكسان ئىرۇر خىيشۇ بىگانە.
ئاڭا يەتكەن ئىرۇر بۇ خىلئەتى خاس،
هىمايەت قىلغۇسى كىم قىلسە ئىخلاس.
ئىرۇر رۇيى زەمىن ئانىڭ بىساتى،
بۇ ئالەمدۇر ئاڭا كوهنە رەباتى.
ئانىڭ تەئرىفىنى هەر سۇبهى هەر شام،
قىلۇر ئالىمۇ جاهىل، خاس ئىلە ئام.
ئانى هەر نەرسىگە ئوخشاتسە بولماس،
گۆهەرنى خارۇ خەسگە قاتسە بولماس.
كى خەسگە خارلىق دۇرغە فۇزۇنلۇق،
ياراشۇر بەگگە - بەگلىك، قۇلغە قۇللۇق.
ئىرۇر ئاسىلارنىڭ قۇلفى كەلىدى،
بارى ئاسىنىڭ ئاندىندۇر ئۇمىدى.
كى تاجىلئەنبىيا ئۇلمۇرسەلىندۇر،
شەفىئى ئەۋۋەلىنۇ ئاخىرىندۇر.

دەرمەنقەبە چەهار يار باسەفا رىزۋانەللاهۇتەئالا ئەلەيهىم ئەجمەئىن

يەنە باردۇر رەسۇلنىڭ تۆرت يارى،
ئەبابەكرى سىدىقدۇر يار غارى.
ئىرۇر رۇهىلئەمىنغە پىر ئۇستاد،
قىلىب كافىرلانىڭ ئۇمرىنى بەرباد.

بارى ئەسهاب ئارا شەهباز ئىدىلەر،
پەيەمبەرغە تەخى دەمساز ئىدىلەر.
ئەزەلدە قىلغان ئىرسە هەق ئىنايەت،
ئۇ بائىسدىن تاپىپ يۇزمىڭ كەرامەت.

ئەمىرىلمۇئمىنىن ئۇمەر زەبەردەست،
كى ھەق يادى بىلە ئول دائىما مەست.
پەيغەمبەر ئەھلىغە بولدىلار ياۋەر،
زەبۇنۇ ئاجىز ئولدى ئەھلى كافەر.
سەھابە ئىچرە ئىبرىلەر سىتۇنى،
بارى ئىسلامنىڭ باغرى پۇتۇنى.
قولىغە دۇررنى گەر ئالسە ناگاھ،
تۇشۇپ غەۋغاۋۇ غۇلغۇل ماھ تاماھ.
ئەمىرىلمۇئمىنىن ئۇسمان رەۋشەن،
بولۇر يەتتە تامۇغ چۇن باغى گۇلشەن.
كەلامى ھەقنى قىلدىلەر بارى جەمئ،
بۇ ئالەم ئىچرە گويا بولدى بىر شەمئ.

سەخاۋۇ جۇد ئىلم ئىبردى شىئارى.
سەفاۋۇ سىدىق ئىلم ئىبردى شىكارى.
كى ئىبردى ئىلم دەرياسىدا غەۋۋاس،
ئالىپ دەريا تەھىدىن دۇرر ئىخلاس.
كى باردۇر بىرلارى ئول شاھىمەردان،
پەيغەمبەر سۆزلەرىدۇر شىرى يەزدان.
ئىنايەت ئەيلەبان ھەق بەردى دۇلدۇل،
مىنىب چىقسە تۇشەر جاھىلغە غۇلغۇل.
گەر ئالسە قولىغە شەمشىرى جانباز،
سالىب كۇفر ئەھلىنىڭ جانىغە پەرۋاز.
شۇجائەت شەۋقى، ھىممەت بولدى يارى،
سەخاۋەت بىرلە شەفقەت كار بارى.

دەرەنقەبە ھەزرەتى ئەمىرىلمۇئمىنىن ھەسەن ۋە ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

ئىبرۇرلار ئىكى شاھى گۇشۋارە،
ھەسەن بىرلە ھۇسەين خۇشكۇارە.
بىرى باغۇ بىرى گۇل گۇلشەنىدۇر،
ئىكەۋ بۇ ئالەمنىڭ رەۋشەنىدۇر،
بىرى سۇنبۇل بىرىدۇر مۇشكى تاتار،
بىرى ئاق ئالمە ئالغان بىر قىزىل نار.
بىرى رەڭگى، ئەقىقى لەئل مەرجان،
بىرىسى فىرۇزى ياقۇت مەرجان .
بىرى ئايۇ بىرى خۇرشىد ئىبرۇرلار،
كى گۇيا شەھ ئارا جەمشىد ئىبرۇرلار.
ۋۇجۇدى شەھر گۇيا جان ئىبرۇرلار،
يۇرەك، يۇرەك جىگەرلەر قان ئىبرۇرلار.
بۇلار سۇرەتدە دۇرلار، نەسلى ئادەم،
ئىبرۇر بۇ سەبزەگاھ بۇ ئىككى ئالەم.

بۇلار شاھىنۇ شەھبازى ئىبرۇرلار،
سەماۋات ئۆزرە پەرۋازى ئىبرۇرلار.
بۇلار مەنزىلگاھىدۇر جەننەتۇ ئەرش،
بۇلارنىڭ سەيرگاھى ئەرشىدىن پەرش.
قىيامەت كۇنىدە چوفان ئىبرۇرلار،
ھەمە ئاسىلارغە جويان ئىبرۇرلار.
بۇلار بادامۇ نەرگىس، زۇھرە، ئەختەر،
بۇلار قەندۇ ئەسەلدۇر لەئل، شەككەر.
نىسار ئەيلەر كەمى بىر قەترەئى قان،
تاپار ھەر قەترەغە ئول ئاسىي مىلك جان.
كى ئەرزىر جان فىدا قىلسە ئۇلارغە،
بىرۇر جانىغە مىلك جان ھەق ئۇلارغە.
ئۇلارنىڭ لۇتفى كىمگە بولسە ھەمدەم،
بولۇر ئالەمدە ھەق سىرىغە مەھرەم.

ئۆز ھالىغە ئۆزرخانلىق قىلغانى

ساڭا مەنكىم بۇ سۆزلەرنى دىگەيمەن،
ئۆز ئەھۋالىمغە ھەسرەتلەر يىگەيمەن.
مەن ئول فاسىق ئىبرۇرمەن غەرق ئىسيان،

گۇناھىمدۇر مىنىڭ ئالەمگە تولغان.
بۇ ئالەمدە مىنىڭدەك يوق گۇنەھكار،
قارا يۇزمەن تەبەھكارۇ سىيەھكار.

مەنەم بىر ئاسىيۇ گۇمراھ زالىم،
ئۇمىددىم بارىكى ھەقدىن تۇتسە سالىم.
بولۇپمەن نەفىس دۇنياغە گىرىفتار،
نەچە بولسە ئۇقۇبەتكە سەزاۋار.
گۇناھى مەئسىيەت تۇخمىن سالۇرمەن،
نەچە تۇرلۇك ئۇقۇبەتكە قالۇرمەن.
ھەۋاۋۇ ھىرس باشىمغە تۇشۇپدۇر،
مېنى يولدىن چىقارماقغە تۇرۇپدۇر.
چىقىپ يولدىن بارىپ شەيتان كويىغە،
نە شەيتان بەلكى ئۆز نەفسىم كويىغە.
بىلۇرمەن ئالەم ئىچرە ئاقۇ قارا،
ئىبرۇر باغرىم مېنىڭكى سەڭگى خارا.
كۆرۈپ، بىلىپ ئۆزۈم ئوتغە سالۇرمەن،
جەفاۋۇ جەۋر جانىمغە قىلۇرمەن.

مەنەم زارۇ زەئىفى ناتەۋانى،
مەئاسى جەھتىدىن ئەيلەپ فىغانى.
خۇسۇس بۇ خارۇ ئاسي بىتەۋامەن،
ھەمە ئەفسقى فۇجۇرغە مۇبتەلامەن.
بارى غافىللاغە سەردار ئىبرۇرمەن،
ھەمە جاھىللادىن بىسيار ئىبرۇرمەن.
تولۇپ - تاشقان بۇ ئالەمدىن گۇناھىم،
ئەجەپ ئىبرمەس قۇراسا كۆپ گۇناھىم.
تەبىبلەردىن تىلەب دەردىمغە دەرمان،
دەۋا بەرسە ئىچىمدە قالماس ئەرمان.
گۇناھىم دەردىغە بىچارەدۇرمەن،
دەۋاسى كويىدا ئەۋۋارەدۇرمەن.
بۇ ھالىمدا ماڭا يوق يارۇ دىلدار،
كى بولغاي تاكىم ئول بىر زەررە غەمخار.

مۇناجات بەدەرگاھى قازىيۇل ھاجات

ئىلاھا، رەھمەتىڭ ساچغىل باشىمغە،
ئىلاھا، رەھمە قىلغىل كۆز ياشىمغە.
مېنىڭ ئەرزىمگە يەتكىل، ئەي ئۇغانىم،
دەۋاسىز غەم بىلە مىڭ چىقتى جانىم.
سېنىڭ ئالدىڭغە كەلدىم داد ئەيلەپ،
فىغانۇ نالەۋۇ فەرياد ئەيلەپ.
يەنە سەندىن بۇلەك يوقتۇر پەناھىم،
ماڭا دەستگىر بولغىل، ئەي ئىلاھىم.
مېنىڭ ھالىمغە يەت نازىر ئىبرۇرسەن،
بارى ئىشلاردا سەن ھازىر ئىبرۇرسەن.
يەنە سەندىن بۇلەك دەستگىر يوقتۇر،
ئۆزۈڭدىن ئۆزگە ھەم تەدبىر يوقتۇر.
ماڭا دەستگىر بولغىل، ئەي ئىلاھىم،
ۋەگەر نە ھەددىن ئاشقاي ئىنتىزارىم.
بۇ دۇنيا كويىدا مەجنۇن قىلىپسەن،
ئەلغدەك قامەتىمنى نۇن قىلىپسەن.
ئەگەر بىھۇش ئىسەم ھۇشيار قىلغىل،
ۋەفاسىز دۇنيادىن بىزار قىلغىل.

بۇزۇغ كۆڭلۇم ئۆيىن ئاباد قىلسۇن،
مېنى سۆيگەن كۆڭۈللەر شاد ئولسۇن.
ھەۋادارىم بولۇپ دەستىمنى ئالغىل،
شەرابى شەۋقىدىن كۆڭلۇمگە سالغىل.
بولۇپدۇرمەن ساڭا ئاسىيۇ گۇمراھ،
قىل ئەندى جانۇ ئىمانىمنى ھەمراھ.
مېنى تائەت بىلە قىلغىل سەرەفراز،
ساڭا مىڭ تىل بىلە مەن ئەيتايىن راز.
ماڭا دەستگىر ئىبرۇرسەن، ھەييى جەببار،
بارى ئاسىغە سەن سەتتارۇ غەففار.
زەبۇنمەن خەلق ئارا بارچە كىشىدىن،
بولۇر ۋاقىق خەلايىق ئۆز ئىشىدىن.
مېنى بەندەم دىمەكدىن ئار قىلمە،
تولا دۇشمەنلەر ئىچرە خار قىلمە.
مەئاسى بىرلە گەر بولسام سەرىشتە،
سېنىڭ لۇتفۇڭ بىلە بولغۇم فەرىشتە.
گۇناھىمغە ئەگەر باقسام تولادۇر،
ئىنايەت بىرلە باقساڭ رەد بولادۇر.

مۇرۇۋۇت سەندىن ئېرۇر، ئەي ئىلاھىم،
كى يوق سەندىن بۆلەك پۇشتى پەناھىم.
قەفەسدە قۇش كەبى بولدۇم گىرىفتار،
بۇلۇپ تۇرلۇك ئۇقۇبەتكە سەزاۋار.
قەفەسدىن سەن مېنى ئازاد قىلغىل،
بارى غەم ـ غۇسسەنى بەرباد قىلغىل.
ئاياغىمنىڭ باغىنى سەن بوشاتقىل،
مۇرادىمنى بېرىپ كۆڭلۈم خۇش ئەتكىل.
ماڭا مۇشكىل، سېنىڭ ئالدىڭدا ئاسان،
ئىشىم پۈتكەرمەسەڭ مەندە نە ئىمكان.
سېنىڭ شەفقەتلەرىڭدىن قىلدىم ئۈمىد،
مۇرادىمنى بېرىپ، ياندۇرما نەۋمىد.
ئىنايەتدۇر خۇيۇڭ چوڭغە، كىچىككە،
نە بولدى لۇتفى قىلساڭ مەن كىچىككە.

قەلەم كاغەزگە جەۋاب بەرگەنى

قەلەم ئەيدىكى: «ئەي كاغەز دىلئارام،
ھەياتىم بولغالى مەن داغى بەھرام.
ئاچىپ رازى نىھانىم، ئەي نىگارىم،
بەيان ئەيلەي بۇرۇنقى ئېتىبارىم».
ئەزەلدە بار ئېردىم ئۆزى بىرلە،
كى دائىم مەشغۇل ئېردىم سۆزى بىرلە.
بار ئېردى ئاندا بىر نۇرى مۇھەممەد،
بار ئېردى بىزدە ئىشق نۇرى مۇھەممەد.
قەدىم ئېردۇك بارى مەۋجۇدلەردىن،
ئېرۇرمىز بىز ئۇچار شەھۋەتلەردىن.
بار ئېردۇك كېچە ـ كۈندۈز خىزمەتىدە،
تۇرۇپ قايىمۇ سايىم ھەزرەتىدە.
بار ئېردى ئالدىدا كۆپ ھۇرمەتىمىز،
زەۋال ئولماس بىزنىڭ بۇ دەۋلەتىمىز.
بىزنىڭ بىرلە مۇزەييەن بارچە ئالەم،
ئاغىرلاپ بىزنى ئول جەببارى ئەئزەم.
ئەگەر ھەركىم باشىدا بىر قەلەمدۇر،
كى گويا شاھ باشىدا ئەلەمدۇر.
ئېرۇرمەن ئالەم ئەھلىغە فەسانە،
كى ھۇرمەت تابغۇسىدۇر بىمبەھانە.
ئانى «ئەھلى قەلەم»دەرلەر خەلايىق،
ئاڭا تەگمەس خەلايىقدىن ئەلايىق.
مېنىڭ ھەمراھلارىم بولغايلەر ئالىم،
ئىكى ئالەم ئارا يۇرگەيلەر سالىم.
تەمامى ئەل ئاڭا ئىززەت قىلۇرلار،
مۇنىڭ ئۈچۈن ئاڭا ھۇرمەت قىلۇرلار.

ئەرز داشت قەلەم

ئەلا ئەي خانەئى سۇنبۇل زەبانىم،
سېنىڭ ھەمراھلىقىڭدا چىقسۇ جانىم.
بۇ كۆڭلۈم سىرىدىن ئاگاھ بولۇرسەن،
بارىدىن سەن ماڭا دىلخاھ ئېرۇرسەن.
كىچىك ئېردىم ساڭا بولغاندا ھەمراھ،
يەنە سەندىن بۆلەك يوق باشىمە شاھ.
بۇ سۆزلەردە ماڭا سەن ھەمزەبان بول،
بۇ يولدا سەن ماڭا بىر ھەم ئەيان بول.
كى سەن مەن بىز ئىكەۋ ھەمراھ بولۇپ،
ئاچىپ ئەسرارلار ھەمراز بولۇپ.
مەن ئەيتاي، سەن ئىشىت، ئەي يار دىلدار،
ماڭا سەن يار بەر، ئەي نىك دىلدار.
ساڭا ئىزھار ئەيلەي راز پىنھان،
بۇ كاغەز ئۆزرە قىلدىم نالە ئەفغان،
قىلالى سىرىرى پىنھان ئاشىكارا،
سەھاب يەڭلىغ ئارتسۇن سەڭگى خارا.
مېنىڭ جانۇ دىلىم ھەمراھى سەنسەن،
جەھان ئىچرە بارىنىڭ ماھى سەنسەن.

بۇ سۆزلەرنى قەلەم ئالدى ئۆزىگە،
قىلىپ نەققىشلەرىن كاغەز يۈزىگە.
مۇنىڭ بىرلە قەلەم تەھرىر قىلدى،
بۇ كاغەز يۈزىگە تەسۋىر قىلدى.
قەلەم بىرلە بۇ كاغەز بولدى ھەمراز،
قەلەم كاغەز بىلە ئاچتىلا بۇ راز.
باشىن قويىى سالىپ، ئەيدى قەلەمشاھ:
«مېنىڭ ھالىمغە بولغىل ئەمدى ئاگاھ.
ساڭا مەن ئاشىق ئېردىم غايىبانە،
قارا قىلدىم يۈزۈم مەن دۇ زەمانە.
سېنى ئىزدەپ تاپارغە يوقتۇر ھالىم،
قاۋاردى قالمادى مەندە مەجالىم.
قەلەمدان ئىچرە مەن بولدۇم گىرىفتار،
ۋە گەرنە ئورنۇم ئېردى تاقى دەستار.
جەھان ئىچرە ئىدىم مەن بىر يىگانە،
بولۇپ ئالەم ئارا شاھى جەھانە.
سېنىڭ كويۇڭدا مەن يارى ۋەفادار،
بۇ يەڭلىغ ھالغە بولدۇم خەرىدار.
كېتىپ مەغزىم قالىپدۇر ئۇستىخانىم.
تامار ياشىم يۈزۈڭگە جانۇ جانىم.
سېنىڭ ۋەسلىڭنى ئىزدەپ، ئەي گۈلىستان،
ئۆزۈمگە مەنزىل ئەتتىم جاڭگالىستان.
تىلەر ئېردىم ۋىسالىڭنى خۇدايىم،
قاۋاردىپ، سارغاردىپ بۇ بولدى ھالىم.
تۇرار ئېردىم كېچە ـ كۈندۈزلا قايىم،
قۇتۇلدۇم فۇرقەت ئوتىدەك مۇلايىم.
سېنى تاپماقغە ئېردىم ئارزۇمەند،
ۋىسالىڭ بىرلە بولدۇم ئەمدى خۇرسەند.
خۇداغە شۈكرىكىم بىز ئىككى دىلدار،
ئايىتىشتۇق ئىكەۋلەن سىررۇ ئەسرار».
ئوشۇنداغلار دەبان ئول يىغلار ئېردى،
رەقىبلەر جانىنى ئول داغلار ئېردى.
بەناگاھ چىرقىراپ قىچقىرسە بىردەم،
ئاقار ئېردى ياشى كۆزدىن دەما ـ دەم.
دېدىكىم: «سىررۇ ئەسرارىمنى ئاچتىم،
يۈزۈڭگە قان كەبى ياشىمنى ساچتىم».

سىفەتى ئەھلى ئىشق

كى ئىشق ئەھلىنى ئەھلىللاھ دەرلەر،
ئانىڭ كۆڭلىنى بەيتىللاھ دەرلەر.
ئۇلار كۆرمەككەدۇر بىر مەردە ئەھۋال،
ئاڭا ھەق يادىدۇر ئەفئالۇ ئەقۋال.
ئۇلارنىڭ قامەتىدۇر نۇن يەڭلىغ،
بەرەھنە پاۋۇ سەر مەجنۇن يەڭلىغ.
ئۇلاردىن رەڭگى ئالغان كەھرەبالار،
ئۇلارنى كۆرگەن ئىرسە مەرھەبالار.
خەبەر تابغان ئۇلار ھەق سىرلارىدىن،
بېرىپ جان يانماغان بۇ پىرلارىدىن.
ئۇلارنىڭ خىرقەسىدىن بولسە ھەركىم،
ئۇلارنىڭ خىرقەسىدىن كەيسە ھەركىم.
ئۇلار بولغاي ئاڭا تۇرلۇك ھىمايات،
بۇلۇپ خىرقە قىيامەتتە مۇباھات.
مۇھەممەت ئۇممەتى ئۇممەتلەر ئىچرە،
چۆمۈپ غەۋۋاس يەڭلىغ نېئمەتلەر ئىچرە.
پەيەمبەرلىككە ئول بولدى سەزاۋار،
بارى ئاسىغە ئول بولدى خەرىدار.
ئىرۇر خۇرشىد بەررانىدەك شۇئائى،
بارى ئالەمگە يەتكەي بىر شۇجائى.
بارى ئالەم ئانىڭ بۇلبۇللارىدۇر،
ھەمە شامۇ سەھەر بۇلبۇللارىدۇر.
تۇفەيلىدۇر ئانىڭ بىر مۇنچە مەۋجۇد،
بارى مەۋجۇد ئارا ئول زاتى بەھبۇد.
تەما شاگاھ ئىرۇر جەننىتى ئەنھار،
ئىرۇر بىر سايەبان ئەفلاكى ئەشجار.
ئەگەر مىڭ تىل بىلە ئەيسە تەھىيات،
يىتىشمەس مۇنچە ۋەسفىغە زەكىيات،

ئۇچەۋلەن بولغاي ئېردۇك يارۇ ھەمدەم،
گەھى بىز يوقتۇرۇر سىرىنغە مەھرەم.
كى بىلمەس ئېردى سىرىنى فەرىشتە.
ئۇلار بولدى مەئاسىغە سىرىشتە.
بولۇڭ سامىئ بەيان ئەيلەي بىلىشىم،
خۇدادىن ئۆزگەسى بىلمەس قىلىشىم.
بىھىشت، ئەرشۇ، فەرىشتەھ بارچە ئەفلاك،
ھەمە ھۇرۇ قۇسۇرۇ مۇلكۇ ئەملاك.
بارى دىۋۇ پەرىيۇ جىنۇ ئىنسان،
ياراتتى كۇللى شۇربۇ، باغۇ، ئەيۋان.
نەچە دەريالادا باردۇر گۇھەرلەر،
زۇمۇرەت، ياقۇتۇ، مەرجانۇ جەۋھەر.
نىكىم نۇقرە بىلە ئالماس كانى،
كى قەرھۇ قورغاشۇن، ئالماس كانى.
نەيەرلەردىن ئۇنۇپدۇر بىر گىياھى،
تولاۋۇ ئاز ئېرۇر يا بەرگى كاھى.
ھەمە پەررەندەۋۇ چەررەندەلەرنىڭ،
خۇرۇس، خوكۇ بارى دەررەندەلەرنىڭ.
بۇلارنىڭ قايسىدۇر مەتلۇبۇ مەرغۇب،
بۇلارنىڭ قايسىدۇر ئاشىقۇ مەئشۇق.
بىلۇرمەن قايسى نەردۇر قايسى ماده،
بىلۇرمەن قايسى پۇرشەۋق قايسى ساده.
بىلۇرمەن نەچچەدۇر كۆكدە كەۋاكىب،
نەزەردىن ئۆتكەي ئول چەندان مەراتىب.
ھەمە تاغلاردا ئەھجارىن بىلۇرمەن،
ھەمە باغلاردا ئەشجارىن بىلۇرمەن.
بىلۇرمەن بەھرۇ بەر ئىچرە نە باردۇر،
ئېرۇر ھۇرمەتلىكۇ يا قانچە خاردۇر.
بۇلارنىڭ بارچەسىن سانىن بىلۇرمەن،
نە يەڭلىغ قىلغانىن قىلسە بىلۇرمەن.
بارى مەۋجۇد ئارا بىر شاھ ئېرۇرمەن،
بارىنىڭ ھالىدىن ئاگاھ ئېرۇرمەن.
ھەمە قەندۇ نەباتۇ نۇقلە، شەككەر،
كەمالۇ قەرزۇ شەھدۇ مۇنچە شەككەر.
بۇلارغە كۆپ كىشىلەر ئارزۇ مەند،
داۋادۇر بارچەسى ئەھلى خىرەدمەند.
بارىن شىرىن قىلۇر ياخشى كىشىلەر،
قىلۇر ئازادەلىك ئەركەك تىشىلەر.
ئەگەر ھەدىيە قىلىپ مەئشۇقلارىغە،
ئىبەرسە خۇش كېلۇر مەخلۇقلارىغە.
بەيان ئەيلەي بۇ مۇنچە شەككەرىمنى،
كېسىپ، قايناتىپ ئالغان شەككەرىمنى.
سۆزۇم بىسىيار ئېردى ئاز قىلدىم،
كى سىرىرى ھەق ئىشكىن ياز قىلدىم.
ئەگەر ھەق سىرىرىنى قىلساڭ كىتابەت،
تۇگەنمەي بولغۇسى يۇزمىڭ قىيامەت.
بۇ ئالەمنىڭ چىراغى مەن ئېرۇرمەن،
كى خاتىرلار فەراغى مەن ئېرۇرمەن.
بۇ ئالەمدە بولۇبدۇرمەن ساڭا دوست،
ئۆزۇمدىن سۆزلەرەم مەن، ئەي شەۋەڭ پوست.
يامان بولغاي كىشى ئۆزىدىن ئايتسە،
كى ئەھدىغە ۋەفا قىلغاي قايىتسە.
بۇ بائىسدىن تىلىمنى كەستى كاتىب،
قارا قىلدى يۇزۇم چەندان مەراتىب.
پەياپەي مەن سۆزۇمنى راست قىلدىم،
ئەمەس ئۆزدىن ۋەلى بىخاست قىلدىم.
بۇ سۆزلەرنى تەمام ئەتتى قەلەمشاھ،
ئۆزىگە ئەيلەدى كاغەزنى دىلخاھ.

كاغەز قەلەمگە جاۋاب بەرگەنى

مېنىڭ ئەۋسافىم ئىشتىكىل قەلەمشاھ①،
بارى ئالەم ئارا مەندۇرمەن دىلخاھ.
مېنىڭ زادىم ئېرۇر ئۇزمە دەرەختى،
شەجەرلەرنىڭ ئېرۇر ئول نىك بەختى.

① ئەسلى قولىيازمىدا بۇ سۆز «كلىمشاھ» شەكلىدە يېزىلىپ قالغان (م).

باری ئەشجار ئىچرە ئول تولادۇر،
ئەگەر ھەر يەرگە تىكسە ئول بولادۇر.
كۆچەت تىكسە بولۇر ھەر كىم ئانى شاد،
تامۇغدىن بولغۇسى ئول بەندە ئازاد.
تىنار ھارغان تۇبەندە سايەسىدە،
ئۆلۈكلەر جان تاپارلار سايەسىدە.
باری مىۋە ئاراسى ئول ئىرۇر ئاق،
يىمەككە بارچەدىن تاتلىغۇ يۇمشاق.
ئاڭا سەيلى ئۇچۇن ئەركەك تىشلەر،
كىلۇر پىرى - جۇۋانۇ قىز كىشلەر.
سۇيىنى قايناتىپ گەر قىلسە ھەلۋا،
ئوقۇرلەر خەتمە خۇجە يەتتە مولا.
مىنىڭ مىۋەمنى يەپ يىلغا چىقارلار،
شەھەر ئىچرە كىلىپ پۇلغا ساتارلار.
ياغاچىنى بەقەم دەرلەر خەلايىق،
بولۇر قىرمىزى يەڭلىغ بىر ئەلايىق.
ئەگەر ھەركىم رەڭ ئالسا ئول دىلئارا،
قىلىپ كەيسە ئۆلۈك تاپار دىلئاسا،
تايانۇرلەر تاياقىم پىر، بەرنا،
ياغاچىمدىن بولۇرگەر قىلسەلەر يا.
ياپۇرماقىمنى يەپ ئول كىرم ئەييۇب.
بەرىشىم بولغۇسى يا سەبرى ئەييۇب.

بەرىشىم ئەيلەبان ئەۋقات قىلغاي،
قەرى، قىزۇ جۇۋان سىمياپ قىلغاي.
باری مەخلۇقدىن روپۇش ئىردىم،
ھەرارەتدىن گەھى بەھۇش ئىردىم.
ئۆزۈم توپراق ئارا ياتقان ئىرۇرمەن،
مۇھەببەت شەربەتىن تاتقان ئىرۇرمەن.
ئۇ بائىسدىن ماڭا مۇنداق كەرامات،
كەلامى ھەق بولۇپ مەندىن بۇ ھالات.
خەلايىق كۆزىدىن پۇشىدە ئىردىم،
قەزانى شەۋقىدە جۇشىدە ئىردىم.
بۇ يەڭلىغ ئىردىيۇ مەن زار بولدۇم،
كەلامى ھەقغە ۋاسىل بۇ ۋۇجۇدۇم.
ماڭا فەتۋا پۇتۇر مولالاۋۇ مۇفتى،
كى گۇيا مەسىھ زەررىن گۇيۇ گۇفتى.
بۇ يەڭلىغدۇر مىنىڭكى ئەسلى نەسلىم،
سىنىڭ بىرلە ئەزەلدە ئىردى ۋەسلىم.
سويۇپ كاغەزچى پوستۇم ئاق قىلدى،
سوقۇپ، يەنچىپ مىنى يۇمشاق قىلدى.
سىنىڭسىز ئىشقا كىرمەي، ئەي قەلەمشاھ،
يۇرۇگىل يۇزۇمە گويا ئەلەم شاھ.
بۇ كاغەز ئەيلەدى سۆزىنى ئىتمام،
قەلەم ئەيلەپ ئاڭا تەئزىمۇ ئىكرام.

دەرمەزھەبى ئىبلىس ئەلەيھىللەئنە

ئەزازىل پىشەۋايى نەفس ئىرۇر،
كى ئاسي گۇمرەھۇ يەكنەفس ئىرۇر.
ھەمە گۇمراھلارنىڭ پىشەۋاسى،
يىتەلمەس قەۋمىغە قىلغان جەفاسى.
باری ئاسىغە ئول سەردار ئىردى،
مەلىك، مۇلكۇ، مەلەك بىزار ئىردى①.
جەھاندا بارچەدىن ئول ئالىم ئىردى،
تەبەھكارۇ سىيەھكار زالىم ئىردى.
باری مەخلۇقلاردىن ئول زەبەردەست،

كى بىر سائەتدە بولدى بارچەدىن پەست.
قويى بارمۇ ھەمە مەخلۇق ئىچىندە،
كى ھەم فارۇق ھەم مەھرۇم ئىچىندە.
قىلىپ ۋەسۋاس ئالەم بۇلبۇلىنى،
تۇزۇتغاي بىر نەفەسدە مىڭ گۇلىنى.
ئانىڭ زۇلمەتلەرى رەۋشەن كۆرۈنۇر،
ئانىڭ دەۋزەخلەرى گۇلشەن كۆرۈنۇر.
ئانىڭ باردۇر تۇمەن تۇرلۇك بەلاسى،
كىمىكىم باردۇرۇر ئول مۇبتەلاسى.

① ئەسلى قولىيازمىدا بۇ «سۆز بولدى دەپ» يېزىلىپ قالغان. (م)

كىمنى فۇھشۇ قىلسە خابى غەفلەت،
قىلۇر شەيتان چىرىكى بىرلە ئۇلفەت.
قىلۇر ۋەسۋاس ئول شەيتان چىرىكى،
بولۇر ئەلگە ھەمە ھاسىل چىرىكى.
يانار ئوت ئىچرە سالغاي ئول كىشىنى،
يامان قىلغاي ئانىڭ فىكر ئەندىشىنى.
فەسادۇ مەئسىيەتلەر ئاندا پەيدا،
يۇزى بولغاي قارا چۇن مىسلى يەلدا.
غەزەبدۇر بىر قاراقچى سەختى گىرى،
ئەلەمچىيۇ قەلاۋۇزۇ بۇرىيدى.
ئىرۇر دىگەن ئەكل بىر پەھلىۋانى،
بۇ لەشكەر ئىچرە ئولدۇر بىر قابانى.
يىمەك دەرلەر ئانى تۇركى تىلىدا،
ئاناسى تۇغقان ئول توڭگۇز يىلىدا.
تۇغار ئاندىن تەمامى ئەيشۇ راھەت،
قوپار ئاندىن تۇمەن تۇرلۇك ئەلامەت.
بىرى شەھۋەت ئىرۇر زاھىردا، ئەي دوست،
جۇدا قىلغان بارىنى كاسەدىن پوست.
زىنا دەپ بىر ئوغۇلدۇر دىلىرەبايى،
كۆرۇنۇر كۆزگە ئول گۈلگۈن قەبايى.
قىلۇر ئاسى خۇدا ئالدىدا ئەرنى،
شەرابۇ شۇرب قىلغان بىخەبەرنى.
بىرى غەيبەت ئىرۇر ئولدۇر قارا يۇز،
ھەرامى بولدى يەيدا ئول قاۋۇز.
بىر ئوغلى كىزبدۇر يالغانچى مۇردار،
بىرى لۇغەتكە ئول بولدى سەزاۋار.
تەمەئ دىگەن ئىرۇر بىر زىر دەستى،
تەمەئلىكلەر ئىرۇر مەخلۇق پەستى.
كى باردۇر بەرھەم ئۇردىيۇ ئاتى ھىرس،
كۆرۇنمەس كۆزگە ئولدۇر رافىزى خىرس.
يەنە بىر خوجە ئاتلىغ قارغۇ بار،
كۆزى ئاچ بىر گەدايى قارغۇ بار.
بۇ لەشكەرسىز كىشىدۇر نەفس دىگەن،
مىسالىدۇر ئانى قىفچاق دىگەن.

دەر ھەسبى ھال خۇدگۇيەند

بولۇپدۇر ئىككى فىرقە ئاندا پەيدا،
بىرى مەئشۇق بىرى ئىشقىدا شەيدا.
بىرى باغ ئىچرە گويا نەخلى بوستان،
بىرى يىل ئىچرەدۇر فەسلى زىمىستان.
بىرى خۇرشىد يەڭلىغ ئالەم ئارا،
قاراڭغۇدۇر بىرى گويا كى يەلدا.
بىرىدۇر خەلق ئارا چۇن تەنكى خۇشبۇي،
ساريغراقدۇر بىرى چۇن گۇيى بەدگۇي.
بىرى گويا كى جەننەت ئىچرە بوستان،
بىرى گويا كى دەۋزەخ ئىچرە زىندان.
جەھان ئىچرە بىرى ئالىمۇ فازىل،
بىرى فاجىر بىرى فاسىقۇ جاھىل،
قولۇڭدىن كەلسە ياخشىلىقكى پەيدا،
ئەگەر قىلساڭ بولۇر ئالەم ھۇۋەيدا.
بىرى قاتتىغ ئىرۇر چۇن سەڭگى خارا،
بىرى باغرى پۇتۇندۇر بەئزى قارا.
بۇ ياخشى خۇيلۇغۇڭدۇر بارچە ئاشىق،
يامان خۇيلۇقلارىدۇر بارچە فاسىق.
ئۇزۇڭدە بولماسا بولغىل خەبىدار،
بۇ يەڭلىغ خۇلقدىن سەن قىلماغىل ئار.
ئۇزۇڭنىڭ ئاشىقى ئەتتار ئىلەردۇر،
كۆزۇڭنىڭ مۇجۇبى دىدار ئىلەردۇر.
ئۇتۇپدۇر ئۇمرىڭز كۇنلەر بولۇپ ھىچ،
كى ئاخىر ئۇمر مىڭ يىل بولسا ھەم ھىچ.

بۇ دۇنيانىڭ بىۋەفالىقىنىڭ بەيانى

بىلىڭ بۇ دۇنيا بىر غەددار ئېرۇر،
ۋەفاسىز دۇنياۋۇ مەككار ئېرۇر.
چېقىر كۆزلۈك، يامان سۆزلۈك پەلىدى،
يۈزى ئەگرى گۇناھكارلار كەلىدى.
نەزەردىن ئۆتسە ناگاھ جىلۋە ئەيلەپ،
ئالۇر يۈزمىڭ كۆڭۈلنى شۇۋە ئەيلەپ.
يىگىتلەركىم كۆرۈپ گۈلگۈن قەباسى،
قىلۇر مىڭ جاننى ئانىڭ فىداسى.
ۋەفا ئەيلەپ ئۆزىگە ھەمدەم ئەتمەس،
ئانى چىركىن تەنىگە مەھرەم ئەتمەس.
بۇ دۇنيا تالىبىغە نەقشە ئەنۋار،
كى ئارىق خەلقىغە چىركىن مۇردار.
ئانىڭ ئاشىقلارى ھەيران يۈرۈرلەر،
باشى چۈن گويى سەرگەردان يۈرۈرلەر.
ئانى ئىزدەپ يۈرۈرلەر كويۇ سەھرا،
تۇتالماسلار چۇ ماھى ئالەم ئارا.
كۆرەلمەس ئاشىقى ھەرگىز يۈزىنى،
ئىشىتۇر ھەر زەمان دۇنيا سۆزىنى،
غاجىغان ئۇستىخان ئېرۇر بۇ دۇنيا،
ئانىڭ تالىبلارى سەگ بولدى گويا.
كىشكى ھىرس دۇنياغە ئالىشتى،
كى گويا شىشە بىرلە كوھ ئالىشتى.
كىمىكىم تالىب ئېرسە بىۋەفاغە،
گىرىفتار ئولغۇسى تۇرلۇك بەلاغە.
كىشىكىم مىھرىنى دۇنياغە بەردى،
كى گويا دىنىنى دۇنياغە بەردى.
ئىشىت فەرزەندى ئادەم بۇ سۆزۈمنى،
بەلالارغە سالىپ ئۆزۈم ئۆزۈمنى.
بولۇپدۇرمەن ئاڭا مەن ھەم گىرىفتار،
بولۇپ يۈزمىڭ بەلالارغا سەزاۋار.
جەفاۋۇ كۈلفەتى بىسيار بولدى،
كىمىكىم بىلدى ئول بىزار بولدى.
يىمەك بولدى ماڭا غەم ـ غۇسسە، قايغۇ،
ئىچىم بولدى مىنىڭ زەھرئىلە ئاغۇ.

تەماكۇ ئورنىدا تارتامە كۈلفەت،
ئىزا بىرلە ئەلەم كۆپ رەنجۇ مىھنەت.
ھۇجۇم ئەتسە بۇ دۇنيا نەفسى شەيتان،
تۆكەرمەن ياش ئىلەچۈن ئەبر باران.
جەۋاب ئەيتالمايىن بۇ ئۇچ بەلاغە،
قالۇرمەن مىڭ تۇمەن تۇرلۇك بەلاغە.
كى ئۇلاشتى ھەرى گويا ئۆزۈمگە،
ئۇرارمەن كاجى غەملەرنى يۈزۈمگە.
ئىشەككە ئاچ بۆرى ئولاشقانىدەك
چۇ ئالدىغە سالىپ قوغلاشقانىدەك،
قومۇشقە ئوت تۇتاشقاندىن زىيادە،
ۋە يا بىر نەچچە مەست تاپتىلا بادە.
ۋەيا بىر قەبلى پۇلىغە يىقىلدى،
ئالۇرمەن دەپ چۇقۇرلارغە تىقىلدى.
ۋەيا قوزى ئاناسىغە ئۇلاشتى،
ۋەيا ئاشىق مەئشۇقىغە ئۇلاشتى.
ۋەيا ھەم بىر گەدايى سەن قەرىن ئاچ،
كىنانى گىربەئىگە زارۇ مۇھتاج.
ۋەيا مۇفلىسغە بولدى نان بۇلانى،
ئالۇر كۆڭلۈمدەكى دۇررى مەئانى.
ئىلاھا بۇ بەلالاردىن قولۇم ئال،
كى شەۋقۇڭ شەربەتىدىن كۆڭلۈمە سال.
شەرابى شەۋقىدىن بىر جۇرئەئى بەر،
كۆرۈشسۇن بۇ تەنىمگە ئاندەكى تەر.
بۇ دەردىمغە بويۇرغىل نەچچە پەرھىز،
مىنى ئەيلەپ بۇ ئالەمدە شەكەر ريز.
زەئىق ئولغان تەنىمگە دارۇ بەرگىل،
بۇ بىچارە كۆڭۈلگە چارە بەرگىل.
مىنى ھەر خارۇ خەسكە خار قىلمە،
بولۇر ـ بولماس كىشىگە يار قىلمە.
ئۆزۈڭدىن ئۆزگەگە كۆپ قىلمە مۇھتاج،
كى مەن بىچارەئى ئاجىزۇ قەللاج.
مىنىڭ دەردىمغە ئەندى ئەيلە دەرمان،
ماڭا مۇشكىل سىنىڭ ئالدىڭدا ئاسان.

شەھەرنىڭ ئەھۋالىنىڭ بەيانى

زەمانە تەڭ ئىردى يۇرت ۋەيران،
بۇ ئىلدە بار ئىردى كۆپ داغى ھىجران.
بۇ يۇرتنىڭ ئىردى كافىر پادىشاھى،
بۇ بائىسدىن بولۇر ئىردى سىپاھى.
بۇ كافىرلارغە بىزار ئىردى فانچى،
بۇ يۇرتدا ھەر كۇنى مىڭ ئەردى خەرجى.
بار ئىردى ئۇستۇمىزدە مىڭ قالماق،
بارى ئەلگە ھەمە ئول ئىردى توخماق،
ئۇلاغ بىرلە ھەمە ئەل مەست ئىدىلەر،
خەسۇ خاشاكىدىن ھەم پەست ئىدىلەر.
ئۇلارغە تاپسە ئەل قارىنغە تاپماي،
بارى يوقى ئوچۇق ھەرگىز ياپالماي.
كىيىملەرى ئۇلارنىڭ ئەسكى پوستىن،
زەبۇن بولغاي ئۇلار چاچۇق ئاستىن.
تولاسى ئىردىيۇ تۇل نەقل مەجلىس،
ئۇ بائىسدىن بولۇپ قەللاج مۇفلىس.
ئۇلاركىم نان ئۆزرە جان بىرۇرلەر،
ئۇلۇقچىلار ئۇرۇپ ھەيدەپ يۇرۇرلەر.
قاراڭغۇدۇر ئۇلارغە رۇز رەۋشەن،
كى گويا بىر تىكەنلىك ئىردى گۇلشەن.
ھەمە بوستانلار جاڭگالىستان ئىردى،
گۇلىستانلار ھەمە خارىستان ئىردى.
ھەمە چۆل بولدى ياخشى باغ باغات،
بلارنىڭ ئورنىغە ئۇندى قەراغات.
خەراب ئولدى ھەمە ھەم ئۆيۇ ئەيۋان،
بولۇپ ئەردى بۇ يۇرت يەر بىرلەيەكسان.

ھەمە ئەل نان كويىدا ئىردى مەجنۇن،
ئەلىغدەك قامەتى ئىردى ھەمە نۇن.
ئانادىن ئوغلىغە پەردە يوق ئىردى،
كۆڭۈلنى بەرگۇدەك رەئىنا يوق ئىردى،
يوق ئىردى چىھرەلەردە قەترە نۇرى،
يىمەك - ئىچمەكدە يوق ئىردى ھوزۇرى.
ئەگەر بىر جاننى بىر نانغە بەرسە،
خەرىدارى يوق ئىردى دانغە بەرسە.
تاتىبان ئاھ ئۇرۇپ ئەركەك - تىشىلەر،
ئۇلار فەريادىغە يەتمەس كىشىلەر.
يوق ئىردى ئالغۇچىلارنىڭ ھەياسى،
بۇ ئەلنىڭ قولىدا ئىردى يوتاسى.
ھەمە زەردارلار ئىردى ئەلەمچى،
كۇنى كەچمەك گەدالارغە سالىمچى.
تولا ئۇچۇن ئۇلارنىڭ ئاقساقالى،
ئىچىدىن كۆپ ئىدى تاش ئاقسالى،
بۇ يەڭلىغ ۋەقتىدە قىلغان كىتابىم،
گەھى گۇشەھدىدىن بولغاي خەيالىم.
ھەمە ئەل تۇغقانىغە كۆپ پۇشايمان،
قارالىقلار كەبى ئىردى پەرىشان.
بۇ ھالغە پايلاماي باشغە ئۇرۇپ خاك،
قىلىبان ھەم ياقاسىن تائىتەك چاك.
بۇ يۇرتنىڭ ھالىنى ئاغاز قىلدىم،
تولا ئىردى سۆزۇم مەن ئاز قىلدىم
ئەگەر مۇندىن تولا قىلسام كەلامىم،
ئوقۇغان ئەلگە مىڭ بولسۇن سەلامىم.

مولا كىچىكنىڭ ئەھۋالىنىڭ بەيانى

ئۆزۇم بىر نامراد ئىردىم ئەيال مەند،
يەنە ھىچنەرسە يوقتۇر غەير فەرزەند.
يىقىلغاندا قوپارغە يوق مەجالىم،
ئانى داد ئەتكەلى يەتمەيدۇر ھالىم.

ئاتىم «فازىل» ئىدى بولدى «كىچىك» نام،
«كىچىك» دەر ئىردى بارچە خاس ئىلە ئام.
كۆڭۈلدە بار ئىدى كۆپ دەردۇ غەملەر،
ئۇيۇمدە بار ئىدى كۆپ كۇس كەملەر.

بار ئېردى باشمه يۈز مىڭ سەۋدا،
ئىجاره دار ئىدىم هوۋلۇمدا غەۋغا.
سايۇن خانه مىڭ قولۇمدا ئېردى،
تولا تەرجى مىڭ هولۇمدا ئېردى.
بىر ئىشىم كۆپ كىشىگه بار ئېردى،
كى هاجەتمەندلارىم ئەغيار ئېردى.
ئۇشۇنداغ ۋەقتىده قىلدىم سەر ئەنجام،
قۇرۇپ سۆز قۇشلارىغه دان ئىله دام.
گەهى قۇشلار مىڭ دامىمغه تۇشتى،
يۇرەك باغرىم كەبى هەسرەتكه تۇشتى.

كەباب ئەيلەپ جىگەر هەسرەت ئوتىدا،
كۆيۈپ جانىم داغى فۇرقەت ئوتىدا.
كى هىممەت قىلدىمۇ تۇردۇم نەچە كۈن،
سۆز ئۈستۈن جەهد ئەيلەپ بەس تۈنۈ كۈن.
كىتابىم تەئرىخى قايغۇ①دا ئېردى،
دىمەك غەم - غۇسسەئى قايغۇدا ئېردى.
ئەگەر كۆپ سۆزلەسەم چىقغاي جەفانى،
پات ئاڭلانماي قالۇر ئەلگە گۇمانى.
ئۆزۈمنىڭ سىن سالىم هەمد② ئېردى،
دىلو، جانىم، خەيالىم غەمده ئېردى.

ئاغاز داستانى لەيلى - مەجنۇن

بۇ كۆڭلۇم مۇلكىگه پەرۋاز قىلدى،
كى لەيلى - مەجنۇننى ئاغاز قىلدى.
قىلىپ بۇ سۆزده بىر راۋىيۇ ئەخبار،
ئىشىتكەن خەلق جانىغه قىلۇر كار.
كى نەقل ئەتتى هىكايانى ئەجايىب،
بۇ سۆزلەر بارچەسىدۇر بىر غەرايىب.
سالىپدۇرمەن بۇ سۆزلەرنى ئاراغـه،
بىلىندۇرمەيدۇر مەن كۆڭلى قاراغه،
ئالىپ خىرمەنلەرىمدىن خۇشەئى بەر،
قىلىپدۇرمەن يولۇمدا تۇشەئى تەر.
يۇرۇپ كەزدىم تولا گۈلباغلارنى،
يۇرەكىم ئۈزره قويدۇم داغلارنى.
تاپىپ، ئىزدەپ بارى تاغلار ئاراكان،
تاپىپ ئول كاندىن لەئلى بەدەخشان،
بۇ كۆڭلۇم قۇشلارى قۇشلاردا بۇلبۇل،
بارى گۈللەر ئاراسىدىن قىزىلگۈل.
قوشۇلۇپ ئەرز ئول دەريايى ئۇممان،

ئالىپ دەريا تەهىدىن دۇررى غەلتان.
ئاڭا هەمراه ئېدى بۇ هەجر گەۋهەر،
كى خىللاپ ئالدىمۇ بۇ مۇنچه جەۋهەر.
زىرىه، نۇقره گەهى ئالدىم گەهى يوق،
بۇ مىسكىن ئادەمىيگه تاج گەۋهەر يوق.
كىرىپمەن رەستەئى بازار ئىچره،
كى گويا نافەئى تاتار ئىچره.
كىزىپ سەير ئەيلەدىم شەهرى جەهاننى،
كۆرۈپ فەهم ئەيلەدىم ياخشى - يامانىنى.
مەتائى سۆزنى خۇشلاپ ئالدىم ئاندىن،
كى خۇشهال بولۇبان ياندىم ئاندىن.
هەمه دۇنيادا ئىستەپ خۇبلارنى،
بارى مەتلۇب هەم مەرغۇبلارنى.
بارى ياخشىلانى ئالدىم ئارادىن،
ئاقىنى ئالدىمۇ ياخشى قارادىن.
پۇتۇپ بۇ ياخشىلارنى نەزم قىلدىم،
كى گويا نۇشدارى بەزم قىلدىم.

---

① «قايغۇ» سۆزى بۇ يەرده ئەبجەد هىسابى بويىچه كىتابنىڭ يېزىلغان يىلنى (هىجرىيه 1117 -، مىلادىيه 1705 - يىلنى) كۆرسىتىدۇ (م).

② هەمد (حمد) سۆزى بۇ يەردە ئەبجەد هىسابى بويىچه 52 دېگەن رەقەمنى (ئاپتۇرنىڭ بۇ ئەسەر يېزىۋاتقان چاغدىكى يېشىنى) ئىپادىلەپ كەلگەن (م).

بۇ كۆڭلۈمگە بولۇر بىر فەتھى بابى،
كى خىللاپ ئالدىمۇ قىلدىم كىتابى.
تىلەپ ھەقدىن مەدەدلەر بىرلە يارى،
تىلىم قىلدىم بۇ سۆزلەر بىرلە جارى.
خەيالىم بولدىيۇ سۆز سەير قىلدىم،
بۇ سۆز بابىدا كۆپ تەدبىر قىلدىم،
ئەگەر سەھۋ خەتاسى بولسە سۆزدە،
قۇسۇرۇ ئەيبۇ نۇقسان باردۇ كۆزدە.
مەسەلدۇر ھەر كىشىنىڭ بىلگەنچە،
ئىشى پۇتسە قولىدىن كەلگەنچە.
ئۆزۈمنىڭ دانىشى ھەم شۇنچە ئىرۇر،
قولۇمدىن كەلمىشى ھەم شۇنچە ئىرۇر.
بەقەدرى ھال كۆڭلۈم بولدى مەغرۇر،
يامان - ياخشى ئىسە مەئزۇر مەقدۇر.
دىسە ھەقدىن خەتاۋۇ سەھۋ بولسە،
نە ياخشىدۇر ئوقۇمچى ئەفۋ قىلسە.
باشىمدا ئىردى غەم كۆزۈمدە پۇرخۇن،
پۇتۇپ نەزم ئەيلەدىم بۇ «لەيلى - مەجنۇن».

ئەھلى ئەرەبنىڭ سىغەتىنىڭ بەيانى

بار ئىردى ئول زەماندا كۆپ ئەرەبلەر،
ھەمە ئەيلەپ تەماشاۋۇ تەرەبلەر،
ئابادانلىق ئىدى ئول يۇرت مەئمۇر،
بارىسى ئىردى ئول مالىغە مەغرۇر.
يىگىتلەر بار ئىدى قۇمران يەڭلىغ،
پىتىپ سەيدىغە ئول ۋەيران يەڭلىغ.
بار ئىردى كۆپ غەنىيۇ مالدارى،
يۇرۇر ئىردى ئۇلار يارى بەيارى.
گەھى بىر بىر ئىدى بىر نەرە شىرى،
شۇجائەت بابىدا قەندۇ دەلىرى.
بەلىگە باغلاغاندا تىمىر تەركەش،
بولۇپ روباد يەڭلىغ شىر سەركەش.
ئەگەر كەلسە بەياگەھ ئالدىغە شىر،
كەمەند بىرلە ئالۇر قىلماسلەر تەقسىر.
قورۇشقۇ ئوترۇ كەلسە ئول دىلاۋەر،
ئۇرۇپ ئەيلەر ئىدى بىر سەڭگى خاۋەر.
ئەگەر يۇز كەلسە ئالدىغە بەياگاھ،
ئۇرۇپ قىلغاي ئىدى گويا ھەرىگاھ.
غورۇرى بار ئىدى ئەل سايەسىدىن،
زەرۇ زىۋەر بىلە سەرمايەسىدىن.
قىلۇر بولسە ئەگەر ھەركىشگە ئىنئام،
بارىن بىرىپ قالۇر ئىردى نىكۇ كام.
ئويۇنغە كەلگۈچە ھەنگامەلەرغە،
ھەمە زىباۋۇ ئەتلەس جامەلەرغە.
ئويۇنى بىرلە ئەيلەر ئىشرەتى توي،
قىلىپ ئاش، ئات - كالاۋۇ تىيۋەۋۇ قوي.
ئويۇن ئويناپ تەمامى جەمئ بولۇپ،
قارا تۇندە بىرى چۇن شەمئ بولۇپ.
تىكەر ئىردى ئاق ئۆيۇ خىيمە خىرگاھ،
بىرى بىرگە بولۇبان يار دىلخاھ.
سەراپەردە قاناتلار تارتار ئىردى،
نەچۇككىم خاھلاسا ئاندا بار ئىردى.
بار ئىردى ھافىزاۋۇ خۇش نەۋالار،
قىلىپ نەغمە بىلە تۇرلۇك سەدالار.
غەزەل بىرلە قىلىپ ئاھەڭگى تەرتىب،
بىرۇر ئىردى بۇ مەجلىسلەردە تەرتىب.
چالىپ نەققارەۋۇ بۇ چەك ئىلە نەي،
كى ئۇدۇ بەربەتۇ قانۇۋ سۇرنەي،
كى ياخشى قىزلارى چۇن ماھ تەلئەت،
قىلۇر ئىردى پەرىلەر بىرلە ئۇلفەت،
قەددى شەمشاد ئىدىلەر يۇزى گۇل - گۇل،
ئاڭا نالان ئىدىلەر تۇتى، بۇلبۇل.
ئانىڭ سۇنبۇل بۇيىدىن ئەل دىماغى،
مۇئەتتەر ھەم بولۇپ كوپ خۇش دىماغى.
لەبى لەئلى بەدەخشاندىن زىيادە،
كى مەستى ئىشقلارغە ئىردى بادە.

قاشى ئەگمە ھىلالى ئەبر يەڭلىغ،
قەددى نەۋبەر ئىدى شەمشاد يەڭلىغ.
يىدى سۇنبۇل، بىنەفشەدىن مۇئەسسەر،
بارى ئۆيلەر بولۇر ئىردى مۇئەتتەر.
تىشى يۇنچىدىن ئارتۇق دۇرر مەكنۇن،
ئانىڭ ئاشقلارى بولماسمۇ مەجنۇن.
خىرام ئەيلەردە ئەر ئەر مۇنفەئىلدۇر،
بۇ نەرگىس كۆزىدىن زۇھرە خىجىلدۇر.

يىگىتلەركىم بۇ قىزلارغە تەماشا،
قىلىپ، ئايرىلسالار دەرئىردى ۋەيلا.
بۇ ئەلدا بار ئىدى كۆپ كىشى ئالىم،
يوق ئىردى ئاندا ھىچ خۇنخور زالىم.
ئۇلار ئۆز ئىشىغە ھازىر ئىدىلەر،
خۇدانىڭ سۇنئىغە نازىر ئىدىلەر.
بۇ يەڭلىغ خەلق ئىدىلەر ئول ئەرەبلەر،
بار ئىردى كۆپ غەرايىبۇ ئەجەبلەر.

خاجە نۇئماننىڭ سەفەتلەرىنىڭ بەيانى

بار ئىردى بۇ ئەرەب تۇرلۇك قەبىلە،
بەنى ئامىر دىگەن بارى بەخىلە.
ئەرەب ئەھلى ئارا ئىردى ئۇلار زور،
ئۇلار ئالدىدا ئىردى بارچەسى مور.
بارى قورقۇپ ئۇلار ھەيبەتلەردىن،
غەزەب ۋەقتىدەقى ۋەھشەتلەردىن.
بۇلارنىڭ بىر ئۇلۇغى بار ئىردى،
ئاڭا بەختۇسەئادەت يار ئىردى.
ئۆزى ھەم ئالىم ئىردى ئاتى نۇئمان،
كىلۇا ئىردى تۇمەن تۇرلۇكلەر مىھمان.
كى مەردى ئىردىيۇ فازىل، سەخى دەست،
ئۇلۇغ ئىردى بارىدىن بارچەدىن پەست.
ئۆزى بىر شىر مەرد ئىردىيۇ ئاقىل،
ئەرەبلەرغە ئىدى ئول پىرى كامىل،
ئۆيىن مىھمان ئۈچۈن شايەستە قىلغان،
ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى شىكەستە قىلغان.
بىرىپ مىھمانغا ھەر تۇرلۇك ھەباتات،
كى شىرىن شەربەتى قەندۇ نە باتات.
بارى مىھمانغە ئەيلەپ جان فىداسى،
ئاڭا ھەم قىلغان ئىرمەسكىم سەداسى.
ھەر ئايدا بىر زەكات بەرسە مالىدىن،
كىمەيمەس ئىردىكىم ھەرگىز مالىدىن.
تىيۇەدىن مىڭ كىلۇر ئىردى زەكاتى،
بۇ يەڭلىغ ئۆتكەن ئىردى بەر ھەياتى.

زەكاتىغە ئانىڭ قويىن ساناسە،
بىرۇر ئىردى يەنە قويدىن خۇلاسى.
ئاتىدا مىڭ ئاتى بار ئىردى قاشقە،
كى تاشدىن سەكرەر ئىردى يەنە تاشقە.
ئاتىدىن بىرۇر ئىردى بىرمىڭ ئايغىر،
بىرۇردى قىلمايىن ھەرگىزلا تەقسىر.
يوق ئىردى قۇل كۆڭۈللەردە ھىسابى،
بار ئىردى ئون تىيۇەگە يۇك كىتابى.
زەرۇ زىۋەر بىلە دۇررۇ جەۋاھىر،
بار ئىردى قانچە دىسە ئاندا زاھىر.
دەۋاسىز ئەلنىڭ ئول دەردىگە دەرمان،
بۇ لەئل، ياقۇتۇ يۇنچىيۇ مەرجان.
قىلىپ ئىردى خۇدا مالىنى بىسىيار،
ئۆزى قىلغان ئىدىكىم نىك كىردار.
ئول ئىردى ھەق شوناسى ھەق پەرەستى،
خۇدا يادىدا ئىردى ئىشق مەستى.
پەيەمبەرلەر كەبى ئول ئىردى خۇشخۇي،
فەرىشتە سۇرەت ئىردى ئول سەفىد موي.
ئۆزى ئىردى بەنى ئامىرغە سەردار،
كى ھەق ئەسراردىن بولغان خەبەردار.
كى چىقماس ئىردى ئامىرلار سۆزىدىن،
ئەگەر ئايرىلسە ھەم ئىككى كۆزىدىن.
ئۆزى ئانداغ كىشى ئىردى خىرەرمەند،
مۇڭا يوق ھىچنىمەدىن غەير فەرزەند.

كى هىچ فەرزەندى يوق ئىردى ئانىڭكى.
كى دىلبەرسىز ئۆتۈپ ئۆمرى مۇنىڭسكى.
بۇ هالەتدىن بەسى ئىردى فەرىشان،
قىلۇر ئىردى دەمادەم ئاھۇ ئەفغان.
جىگەر خۇن ئىردى ئانىڭ كۆزى پۇر نەم،
كېزىپ يۇرگەن ئىدى دەردىغە مەرهەم.
بۇ فەرزەند بابىدا ئىردى تەلەبكار،
بۇ هەسرەت ئۈتىغە ئىردى گىرىفتار.
بىرۇر ئىردى تەسەددۇقلار قىلىپ ئاش،
قىلىپ زارۇ تەزەررۇئلار تۆكۈپ ياش.
قىلۇر ئىردى بەسى خەيراتۇ ئىهسان،
بۇلۇر ئىردى تەمامى ئەلگە ئەئيان.
بەنى ئامىر قىلۇر ئىردى دۇئالەر.
مۇنىڭ هەققىدە كۆپ شامۇ سەهەرلەر.

خاجەنۇئمان شىكارغە چىققانلارىنىڭ بەيانى

كۈنى كۈنلەردە بىركۈن خاجە نۇئمان،
شىكارى سەير ئەيلەپ تۇرغە ئارمان،
كۈنى ئەزم ئەيلەدى سەهرا سارىغە،
خەبەر تۇشتى بۇ ئامىرلار بارىغە.
هەمە قەسد ئەتتىيۇ بارى ئامىرلار،
كى جابدۇق راست قىلدىيۇ ئامىرلار.
بۇلار هەم ئەيلەدى ئەزمى شىكارى،
بۇلارنىڭ بار ئىدى مۇنداق شىئارى.
هەمە جابدۇغلارىنى راست ئەيلەپ،
كەمى جانى بىلە بىخاست ئەيلەپ.
هەمە كەلدى بارى نۇئمان قاشىغە،
كەباب ئولغان جىگەر بەريان قاشىغە.
شىكار ئەيلەرگە خۇش ئاتلاندى نۇئمان،
تەسەددۇقلار قىلىپ خەيراتۇ ئىهسان.
بەناگاه يۇردىلەر سەهرا سارىغە،
يېتىپ كەلدىكى بىر تاغنىڭ تۇبىگە،
شىكار ئەيلەپ قۇلانۇ شىر ئىلە كەرك،
كېچە ـ كۈندۈز يۇرۇبان قىلمايىن تەرك.
نەچەكىم ئۇچراسا بۇغىيۇ ئاھۇ،
چىقارۇر ئىردىلەر فەرياد ـ ئاھۇ.
ساچىلىپ كەتتىلەر هەرقايسى بىريان،
تۇشۇبان كەتتى بىريان خاجەنۇئمان.
كى سەيدىغە چۇشۇپ بىر ياخشى جانۇەر،
ئاچىلدى كۆڭلى بولدى پۇر ئەنۇەر.
بولۇپ بۇ سەيردىن خۇشھالۇ خۇررەم،
ئۇزىگە تاپمادى بىر يار هەمدەم.
كېلىبان كۆڭلىگە فەرزەند هەۋاسى،
كۆڭۈل بىر سۈيگۈدەك بەندى هەۋاسى.

ئەگەر ئالدىمغە باقسام يوقتۇر يالىم،
ئەگەر ئۇلسەم قالۇر بىر مۇنچە مالىم.
زەرۇ زىۋەرلەرىم بىسىيار بولغاي،
بارى دۇشمەنلەرىكىم شاد بولغاي.
ئەگەر ئۇلسەم ئاتىم بىر يولى ئۇچكەي،
نەۋكەر چاكەرلەرىم هەرسارى كۆچكەي.

دەرىغا، بولغاي ئېردى مەندە فەرزەند،
بۇ نۇئمان جانۇ كۆڭلى بولدى شەيدا.
ئۆزۈمنى قىلغاي ئېردىم ئاندا خۇرسەند.
بۇ فەرزەند جىھتىدىن ھەيران ئېردى،
ئاياغىدىن تۇتاشىپ ئوت باشىغە،
بۇ ھەسرەتدىن كۆزى گىريان ئېردى.
بۇ ئوت تەئسىر ئېتىپ ئىچىدىن تاشىغە.
جىگەر بەريان بولۇپ بۇ پىرى نۇئمان،
بۇ بائىسىدىن مەلامەت بولدى پەيدا،
ئىنايەت قىلدى ئولدىم ھەيىي سۇبھان.

خاجە نۇئمان زاھىدغە ئۇچراغانى

كۆرۈندى كۆزىگە بىر مۇرغىزارى،
بۇلار بولدى ئىكەۋلەن يارۇ دىلدار،
كى قۇمرى، بۇلبۇل ئاندا سەد ھەزارى.
بۇ شەيىخغە ئەيلەدى ھالىنى ئىزھار.
يۇرۇدى رىغبەت ئەيلەپ خاجە دەرھال،
بۇ زاھىد سوردى: «سەن قايدىن كېلۇرسەن،
يېتىپ مەنزىلگە بولدى تۇرفە خۇشھال.
ئەرەبنىڭ قايسى خەلقىدىن بولۇرسەن؟»
ئەجەب بىر خۇش ھەۋا مەنزىلنى كۆردى،
جەۋابىغە دېدى: «ئەي شەيخ دىلدۇز،
كى تۇتى، قۇمرىيۇ بۇلبۇلنى كۆردى.
كەلامىڭدۇر سېنىڭ جانۇ جىگەر سۇز.
يېتىپ كەلدى نە كۆردى بىر دەرەختى،
قەبىلەمدۇر مېنىڭ ئامىر دېگەيلەر،
تۇبىدە ئولتۇرۇپ بىر نىك بەختى.
ئۇلار ھالىم كۆرۈپ ھەسرەت يېگەيلەر.
ئاتىدىن تۇشتىيۇ ئېئزاز بىرلە،
مەن ئول ئەلنىڭ ئەدەبىنى بىلۇرمەن،
بەئەۋنى نۇسرەتۇ ھەم راز بىرلە.
ئول ئەلدە كىمنى سورساڭىز بىلۇرمەن.»
سەلام ئەتتى كېلىپ تەئزىم ئەيلەپ،
سورادى شەيخكىم: «نە ھەسرەتىڭ بار،
ئەلەيك ئالدى تۇمەن تەكلىم ئەيلەپ.
ساڭا نە غەمكى ئانداغ ھەزرەتىڭ بار؟»
ئالىندا تەقسىر ئېتىپ تۇردى نۇئمان،
«ئېرۇرمەن ئول ئەل ئىچرە يار دىلدار،
ئېتىپ تەڭرى ئىلە كۆپ لۇتف ئېھسان.
ئېرۇرمەنكىم ئامىرلار ئىچرە سەردار.»
كۆرۈشتىلەر كېلىپ بۇ پىر مەردلەر،
ئۇز ئەھۋالىن سەراسەر قىلدى تەقرىر.
قۇچاقلاشىپ ئالىپ بۇ شىر مەردلەر.
بېرۇر گويا كى شەيخ ھەم تۇشكە تەئىبىر.

زاھىد خاجە نۇئمانغە ئەھۋالىنى ئايتقانى

«ساڭا بار بىر مەنازىل كىردىگارى،
كۆڭۈلدە نە غەمىڭ بولسە ئايتغىل،
غەمىڭنى قىلغۇچى پەرۋەردىگارى.
مېنىڭ كۆڭلۇمنى ئول غەمدىن ساۋۇتغىل.
ئەزەلدە ئول ساڭا دىلدار بولغاي،
خۇداغە نالەئى ئەفغان قىلايىن،
بارى غەمخار ئارا غەمخار بولغاي.
نەچۇك دەردۇ غەمىڭ دەرمان قىلايىن.
ئەزەلدە يوق ئىدىڭ پەيدا قىلىپدۇر،
ئەگەر قىلسام دۇئا بولغاي ئىجابەت،
بۇ ئالەمغە سېنى شەيدا قىلىپدۇر.
ساڭا بولغاي دۇئا بىر تاجۇ دەۋلەت.
يوق ئېردى سەندە ھىچ نامۇ نىشانى،
كى مەن ئانداغ كىشىدۇرمەنكى زاھىد،
ۋۇجۇدۇڭ ئەيلەدى دۇررى مەئانى.
كېچە ـ كۈندۈز ئىبادەت بىرلە ئابىد.

دۇئا قىلسام يىغاچلاردىن ھەباتات،
بولۇر پەيدا ئانىڭدىن كۆپ نەباتات.
ئەگەر تىلسىزلارغە قىلسام دۇئايى،
ئەگەر داغ ئۇلسەۋۇ قىلغاي دۇئايى.
قاراغۇ بولسە تاپغاي چەشم بىينا،
ئەگەر غافىل ئىسە بولغاي چۇ دانا.
قۇلاغى گەر ئىشىتمەس بولسە ئول كەر،
ئاچىلماس گەر يەنە ئول بولسە بىر خەر.
قولى تۇتماس ئەگەر بولسە چولاقى،
قولى تۇتغاي ئەگەر بولسە ئۇلاغى.
ئەگە پالەنچ ئىسە قىلغايمە دەرمان،
ئىچىدە قالماغاي بىر زەررە ئارمان.
ئەگەر بىر قەرزدارى مۇندا كەلسە،
ئەجەب ئىرمەس بارى قەرزى ئۇزۇلسە.

ئەگەر يا ھەم كىشى بەند بولسە زىندان،
خەلاس ئەتكەي ئانى فەتتاھى بۇرھان.
ئەجەب ئىرمەس ساڭا كىم بەرسە فەرزەند،
ساڭا ئول بولغۇسى بىر جان پەيۋەند.
شەرابى شەۋق ھالى نۇش ئەيلە،
ئۇ فەرزەندىڭ بىلە دىلجۇش ئەيلە.
سەنا بىرلە مۇناجاتى قىلالى،
ئۇخەتتىڭگە مۇباھاتى قىلالى.
دىگىل سەن قوپ مۇناجاتىمغە ئامىن،
سەنا ئەيلەي بەرۇھى ئالى «ياسىن».
ئوغۇل بەرگەي ساڭا كىم ئىنشائەللاھ،
ماڭا سەن ھەم دىگىلكىم بارەكەللاھ.»
بۇ شەيخ بولدى مۇناجاتىغە مەشغۇل،
رىدا بوينىغە سالىپ ئاچىبان قول.

خاجە نۇئمانغە زاھىد مۇناجات قىلغانلارى

كۆزدىن يۇمدىيۇ باتىن كۆزدىن ئاچتى،
ھەم ئولدەم ھەق ساڭى سىرىنى ئاچتى.
ئۇشولدەم خاجە نۇئمان زار يىغلاپ،
كى جانى بىلە [ئول] بوينىنى باغلاپ.
بولۇر ئىردى كۆزىدىن ياشى دەريا،
ئۆيۈڭلەر قالغاي ئىردى بارچە ئەھيا.
دىدى: «ئەي، مەھرەمى ئەسرار پىنھان،
بارى مۇشكۈلەنى ئاسان قىلغان.
ھەمە غايىبنى سەن ھازىر قىلۇرسەن،
بارى ناپاكنى تاھىر قىلۇرسەن.
قىلۇرسەن پادىشالارنى گەدايى،
ئالىپ مۇلكىن قىلۇرسەن بىنەۋايى.
ئىتىپسەن بارچەدىن بىر گەۋھەرى پاك،
قىلۇرسەن نەچچە مۇددەتدىن كىيىن خاك.
كى تىرگۈزدۈڭ بىرىپ تۇفراقىغە جان،
سالىپسەن ئاندا ئىرفان بىرلە مەرجان.
ھەۋا بىرلە قىلىپسەن ئاسمانلار،
بۇلۇتلار ئەيلەبان كۆكدە قىغانلار.

ئىلاھا جۇملە پەيغەمبەرلەر ھەققى،
ساڭا ئىيتقان سەنا، تەسبىلەر ھەققى.
بەھەققى ھۇرمەتى ‹تاھا› ۋە ‹ياسىن›،
بەھەققى ھۇرمەتى ‹ھامىم›، ‹ياسىن›.
ئىلاھا، جۇملە مەۋجۇدات ھەققى،
ئىلاھا، جۇملە مەخلۇقات ھەققى.
بەھەققى ھۇرمەتى جۇملە مەلائىك،
بەھەققى ھۇرمەتى جۇملە خەلايىق.
بەھەققى ھۇرمەتى جەننەتى ئەنھار،
بەھەققى ھۇرمەتى ئەشجار ئىزھار.
بەھەققى ھۇرمەتى مالىكى رىزۋان،
بەھەققى ھۇرمەتى ۋەلدان غۇلمان.
بەھەققى ھۇرمەتى ئوتتۇز سەپارە،
بەھەققى ھۇرمەتى جۇملە سەتارە.
بەھەققى ھۇرمەتى چەشمى مۇھەممەد،
بەھەققى ھۇرمەتى ئالى مۇھەممەد.
بەھەققى ھۇرمەتى ئەسھابى ئىشان،
بەھەققى ھۇرمەتى ئەھبابى ئىشان.

بەھەققى ھۇرمەتى دۇ گۇشۋارە،
ھەسەن بىرلە ھۇسەيىىن خۇشكۇۋارە.
ئىلاھاكىم، بۇلارنىڭ جانى ھەققى،
جەفا بىرلە ئاقىزغان قانى ھەققى.
كىلىپدۇر ئالدىڭە بۇ پىر نۇئمان،
كى بەرگىل دەردىغە بىر دارۇ دەرمان.
بۇ نۇئماننى، مىنى سەن قىلمە نەۋمىد،
بەھەققى ھۇرمەتى تەكبىر، تەمجىد.
ئىلاھا، سەن ئانىڭ دادىغە يەتكىل،
فىغانۇ نالە ـ فەرياديغە يەتكىل.
ئىلاھا، يوق كىشىكىم سەندىن ئۆزگە،
سىنىڭ نۇئمان ئارادا مەندىن ئۆزگە.
ئانى فەرزەند ئۇچۇن كۆپ قىلماغىل زار،
غەمى فەرزەند ئىلە قىلمە گىرىفتار.

ئىلاھا، قىل دۇئالارنى ئىجابەت،
ئوغۇل بەرگىل بۇ نۇئمانغە كەرامەت.
ئىلاھا بۇ دۇئا مەقبۇل بولسۇن،
ئوغۇل بەرگىل ساڭا مەجنۇن بولسۇن.
ئانىڭ ئۇچۇن ساڭا مەن ئەيلەدىم داد،
دۇئانى قىل ئىجابەت قىلما بەرباد.
ساقالىمنىڭ ئاقىغە رەھم قىلغىل،
بۇ نۇئمان دەردىغە دەرمان بەرگىل.
كى بىچارە ئىرۇر بۇ پىرى نۇئمان،
ئەگەر نەۋمىد ياندۇرساڭ نە ئىمكان.
ئاڭا بەستە ئىشىكىن ئەيلەگىل باز،
بۇ كۇن بولدى ماڭا ئول يارەمساز.»
تەمام ئەتتى دۇئا ئەللاھۇ ئەكبەر،
بۇ ھەم ھەيران بولۇپ ئەللاھۇ ئەكبەر.

شەيخ زاھىد دۇئاسىنى تەمام قىلغانى

بۇ نۇئمان قويۇپتىيۇ قۇچتى تىزىنى،
ئاياغىغە سۇرۇپ تۇردى يۇزىنى.
دىدى: «ئەي پىر مەردى ۋەلى نىئمەت.
ساڭا ھەم قىلغۇسىدۇر تەگرى رەھمەت.
ماڭا سەن بۇ يۇسۇن كۆپ قىلدىڭ ئىنئام،
سىنىڭ ئىشىڭنى ھەم قىلغاي سەرەنجام.
بار ئىردى مۇندا بىر دۇررى شەب ئەفروز،
سەدەفدىن چىققان ئىردى بەلكى يالغۇز.
يەنە ھەم بار ئىدى بىر جۇفت جەۋھەر،
نىيازىغە قويۇپ ئۇچ دانە جەۋھەر.
نىيازىغە بۇ شەيخ ئەتتى دۇئالار،
قىلىپ تۇتى كەبى تۇرلۇك ھەۋالار.
بىتىپ بىر بارچەغە تەئۇىز قىلدى،
بۇ نۇئمان قولىغە تەكرىز قىلدى.
كۆچۇك قىلسۇن مۇنى بويىندا ھەمراھ.
خۇدا بەرگەي ساڭا فەرزەند دىلخاھ.»
قويۇپ تەئزىم قىلدى خاجە نۇئمان،
كى شەيخ ئەتتى مۇنى ئول نەۋئى مىھمان.

قويۇپ تۇردى تۇمەن تەئزىم بىرلە،
تىلەپ رۇخسەت تۇمەن تەكلىم بىرلە.
ئىيتتى: «ئەي پىرىم مەن ئەمدى يانسام،
بارىپ ئەمدى قەبىلەمغە ئۇلانسام.»
دىدى ئول شەيخ: «ئەي دانايى مەئقۇل.
نىيازىڭ ھەق قاتىدا بولدى مەقبۇل.
بار ئەمدى ئۇز قەبىلەڭغە ئۇلانغىل،
تەماشا بىرلە ۋەسلىڭغە ئۇلانغىل.
خۇدايىمغەكى تاپشۇردۇم سىنى مەن،
خەيالىڭدىن چىقارماغىل مىنى سەن.
سىنى مەن ھەم دۇئادا ياد قىلغۇم،
بۇزۇغ كۆڭلۇڭنى مەن ئاباد قىلغۇم.»
قىلىبان خەيرىباد ئول ئىككى ھەمراز،
بولۇبان بىر بىرىگە يارى دەمساز.
بولۇبان خاجە بۇ ئىشدىن بەسى شاد،
ئاچىلدى كۆڭلى بولدى غەمدىن ئازاد،
يانىبان خۇجە نۇئمان يولغە كىردى،
خىرەد، جانۇ تەننى ھەققە بەردى.

بەسى خۇشھالۇ خۇررەم ئېردى خاجە،
خۇدا يادىغە ھەمدەم ئېردى خاجە.
قۇيۇندەك يۇرۇر ئېردى خوجە ئاتى،
سىيەھ قەئىئاس ئېردى زاتى ئاتى.
يۇرۇر ئېردى قىلىبان شىددەتى جەھد،
ئاتى رەفتار ئېردى گويىيا مەرد.
يېتىشتى خەيلىغە كۆردىكى خۇشھال،
سورادىلەر، ساڭا نە بولدى ئەھۋال.
ئانىڭ ھالىغە بارچە ئېردى ھەيران،
چىقىپ يىلىباسۇن ئالدىغە فەراۋان.
دىدىلەر: «بارچەنىڭ جانى، جەھانى،
فىدا بولسۇن ساڭا جانۇ جەھانى.
بولۇپسەن سەن بۇ كۇن خۇشۇەقت، خۇررەم،
ئۆزۈڭگە تاپتىڭ ئوخشە يار ھەمدەم.

نەچۇك خۇشۇەقتلىك رو بەردى سىزگە،
قىلىڭ ئول ۋاقىئە تەقرىر بىزگە.»
ئەيىتتى خوجە: «ئەي خەيلى خەيالىم،
ھىكايە ئەيلەيىن تاپقان ۋىسالىم.
فەلان يەردە بارىپ تاپتىم كىمەرسە،
جەھاندا كۆرمەدىم ئانداغ نىمەرسە.
بار ئىكەن مەنزىلى خۇشرۇي ئەھزا،
بىرۇر ئۆتكەن كۆڭۈللەرگە دىل ئاسا.
جەزىرە ئوتراسىدا بىر دەرەختى،
تۇبىدە ئولتۇرۇپدۇر نىك بەختى.
بۇ كۇن ئۆتكەنىن ئول قىلىدى ھىكايەت،
ماڭا مۇنداغ ئولار قىلدى ئىنايەت.
يورۇدۇم تاپتىم ئانداغ مەن سىلەرنى،
بارىپ خۇشھال كۆرەي ئۆيدەكىلەرنى.»

خاجە نۇئمان زاھىددىن دۇئا ئالىپ يانىغانلارى

تاراشتى ئۇچلەرى ھەرقايسى بىريان،
ئۆيىگە يانىدىلەر خۇشھالۇ خەندان.
كى ھەرقايىسىسى ئۆيىگە يېتىشتى،
بالا ـ بارقالارى بىرلە تاپىشتى.
كى قىلدى ئاش تاپقان سەيد بىرلە،
كى گويا بولدى نەۋرۇز ئەيد بىرلە.
بولۇپ ھەرقايىسى ئۆز ئۆيىدە مىھمان،
بولۇپ خۇشۇەقت خۇررەم خوجە نۇئمان.
بەنى ئامىر ئىكەۋ ھەم بولدىلەر شاد،

بۇزۇغ بولغان كۆڭۈللەر بولدى ئاباد.
كى ھەركىم بىر بىرىن مىھمان ئەيلەپ،
نەچە تۇرلۇك تەئام ئەلۋان ئەيلەپ.
كۇلۇپ، ئويناپ ئۆيىدە بارچە مەئمۇر،
بۇلار ئىچرە يوق ئېردى ھىچ مەھجۇر.
بۇ يەڭلىغ بازلار ھەڭگامە ئەيلەپ،
نەۋاۋۇ نەغمەۋۇ ئاغاز ئەيلەپ،
تەماشاۋۇ تەرەبلەر بىرلە مەئمۇر،
بىرى بىرگە دىيىشۇر ئېردى مەغرۇر.

خوجە نۇئمان زاھىدنىڭ سىرىنى كۆچىگە بەيان قىلغانى

ئىشىتىمەك خوجە نۇئماندىن ھىكايەت
كىرەكدۇر، ئەلگە بولغان خاب خارەت.
دىدى كۆچىگە نۇئمان: «ئەي خوجەستە،
كۆڭۈلدىن بارچە غەم بولدى كۇشەستە.
گۇزەر تۇشتى ماڭا سەيرى بەيابان،
يولۇقتى ئالدىمە بىر پىرى كەنئان.

كى گۇيا سۇرەتى ئېردى فەرىشتە،
ھەمە تائەت بىلە ئېردى سەرىشتە.
كۆرەرمەن دۇنىيادا ئەركەك ـ تىشنى،
كۆزۈم كۆرگەن ئەمەس ئانداغ كىشنى.
كۆزى گۇيا ئانىڭ پۇر نۇرى سۇبھان،
سەناۋۇ ھەمد بىرلە كۆڭلى تولغان.

سەقالىدا قارا يوق ئېردى بىر تال،
يۈزىنى كۆردۈمۇ قالدىم بولۇپ لال.
ماڭا تۇرفە ئىنايەت قىلدى ئول پىر،
مۇناجاتى ماڭا ئول قىلدى تەھرىر.
مېنىڭ ھەققىمدە ئول قىلدى دۇئالار،
بىزىڭ دەردلەرگە ئول بولدى دەرلار.
سېنىڭ ئۈچۈن بىتىپ تەئۈىز قىلدى،
ماڭا شەكلىنى ئول تەكرىز قىلدى.
كۆچىگە بەردى ئول تەئۈىزنى دەرھال،
خۇجەستە ھەم ئانىڭدىن بولدى خۇشىال،
خۇجەستە ئالدىيۇ تەئزىم قىلدى،
بۇ نۇئمانغە تۇمەن تەسلىم قىلدى.
دېدى: «ئەي خاجە بىر نىكۇ خىرەدمەندىن،
كى ھەق بەرسە كېرەك بىر جان پەيۋەندىن.
سەقايۇر بولسا ئاغرىقنىڭ قاشىغە،
ئۆزى كەلگەي تەبىب ئاغرىق قاشىغە.
سەبەب بىرلە تافىپسەن پىرى كامىل،
قىلۇر پىرى مۇرىدنى ھەقغە مايىل.
ئايا، ئەي خو جەنىكۇ خەستە ئاھىم،
مۇرادىم سەن ھەمە خەيلى خەيالىم.
ساڭا مۇنداغ ئىشارەتلەر بولۇپدۇر،
ماڭا مۇنداغ بىشارەتلەر بولۇپدۇر،
خۇدا بىرلە بولالى ھەم سەنۇ مەن،
ئېرۇر ئول بارچەنىڭ مەقسۇدى بەرگەن.
خەزىنە كۆپدۇرۇر يوق ئىنتىھاسى،
قەدىم ئېرۇر ئەنىڭ يوق ئىنتىھاسى.
كى بىزگە بەرگەنى بىرلە كامايماس،
بۇ سۆزلەرگە داغى سالدىلار قىقاس.

مۇرادىمىز بېرىپ ھەق شاد قىلغاي،
بارى غەم - غۇسسەنى بەرباد قىلغاي».
دېدى: «خاجە سەن ئېردىڭ بەسى غەمناك،
بۇ فەرزەند بابىدىن سەن بولما غەمناك.
كى بەرگەي بىزگە ھەق دۇررى يىگانە،
ئەدا قىلغىل ئانىڭ ئۈچۈن دۇكانە.
تىلەگىل ھاجەتىڭنى زار يىغلاپ،
مىرادىڭ ھەق ساردىن زار ئىڭراپ.
كى مەن ھەم بۇ تەنىمنى پاك ئەيلەي،
ئۆزۈمنى گويىيا بىر خاك ئەيلەي.
كى مەن ھەم ئەيلەيىن ئەفغانۇ زارى،
كۆزۈمدىن ياش ئاقىزىپ ئەبرۇ زارى.
مۇناجات ئەيلەلى بولسۇن ئىجابەت،
كى ھەق بىزگە قىلۇر فەرزەند ئىنايەت.
ئانىڭ بىرلە قىلۇرمىز كۆڭلۈمىز شاد،
ئاتىنى قويغۇمىزدۇر خاجە فەرزاد.
بولۇر دىلبەندىمىز بىريار ھەمدەم،
كى بولغاي كۆڭلۈمىز سىرىنغە مەھرەم.
ئانىڭ بىرلە ئاۋۇتۇپ ئۆزىمىزنى،
كى سۇرتەرمىز يۈزىگە كۆزىمىزنى.
ئانىڭ زەۋقى بىلە بولۇپ شەھەنشاھ،
كېتەر ئەۋسافىمىز ئەزماھ تاماھ.
ئانىڭ بىرلە بولۇرمىز خۇش دىماغى،
چۇ بۇلبۇل بولدى گويا پىرى زاغى».
بۇ سۆزلەردىن تەسەللى تاپتى نۇئمان،
كۆزىدىن ياش ئاقىپ چۇن ئەبر باران.
قوپۇپ ئەزم ئەيلەدى قىلغاي تەھارەت،
خۇدانىڭ دەرگەھىنغە قويسە ھاجەت.

خوجەستە خۇدايىتەئالاغە مۇناجات قىلىپ فەرزەند تىلەگەنى

تەھارەت بىرلە ئۆزىن پاك قىلدى،
باشىن چالىپ يۈزىن بىر خاك قىلدى.
خۇدا دەرگاھىغە قىلدى مۇناجات،
فەرىشتەلەر ئارا بولدى مۇباھات.

دۇئا قىلدى تەزەررۇئ بىرلە زارى،
ياشى بولدى ئاقىپ يۈز سارى جارى.
دېدىكىم: «ئەي ئىلاھا، بار قىلدىڭ،
مېنى غەم - غۇسسەدىن ئەفكار قىلدىڭ.

كۆتەر فەرزەند غەمنى بۇ كۆڭۈلدىن،
كۆزۈم ياشى ئېرۇر تۆھفە كۆڭۈلدىن.
ئوغۇل بىرلە بۇ جانىمنى سۆيۈندۈر،
بۇ سەرگەردان باشىم گويا قۇيۇندۇر.
گۈلى بىر گويىيا بىر كۆركۈمىزى،
چۇ بولسۇن دائىما كۆڭلۈم ئەسىرى.
ئوغۇل بەرگىل ماڭا چۇن ماهى سۇرەت،
تۆكەر بولسۇن ماڭا چۇن فەتهى نۇسرەت.
ئاڭا بەختى - سائادەت يار بولسۇن،
كى ئول بىر تالىبى دىيدار بولسۇن.
تىلەرمەن بارچە ئاتئەللاھ ھەققى،
تىلەرمەن بارچە ئەبدۇللاھ ھەققى.
بەھەققى ھۇرمەتى تەۋراتۇ، ئىنجىل،
بەھەققى ھۇرمەتى تەسبىھۇ تەھلىل.
تىلەرمەن ئول زەبۇر، فۇرقان ھەققى،
تىلەرمەن رەۋزەئى «قۇرئان» ھەققى.
ياراتغان ئەرش ئىلە شەمسۇ سەماۋات،
تۆرەتكەن ئەرشۇ كۇرسى، بارچە جەننات.
بۇلار ھەققى تىلەيدۇرمەن تىلەكىم،

بۇ ھالىمدا مېنىڭ تۇتغىل بىلەكىم.
قولۇمنى ئالماساڭ بۇ ئىش ئاراسى،
كى ھەرگىز پۇتمەگەي باغرىم يارىسى.
ئوغۇل بەرگىل ئۇزۇڭگە [ئاشىنا] قىل،
بۇ تۇشكەن ھاجەتىمنى سەن رەۋا قىل.
مۇرادۇ مەقسەدىم بەرگىل، ئىلاھىم،
بۇ رەھمەت كۆزىدە كۆرگىل ئىلاھىم.
كى شەفقەت كۆزى بىرلە بىر نەزەر قىل،
گۇناھىم مەئسىيەتدىن پۇر ھەزەر قىل.
مېنى قويمە ئۇزۇمگە ئەي شەھەنشاھ،
خەلايىقغە مېنى قىل يارۇ دىلخاھ.
بۇزۇلغۇمدۇر مېنى ئۇزۇمگە قويساڭ،
تۇزۇلمەگۇم مېنى ئۇزۇمگە قويساڭ.
مېنى فەرزەند ئىلە قىلغىل سەرەفراز،
ماڭا بولسۇن جەھاندا يارى دەمساز.
ئىلاھا قىل بۇ ھاجەتنى مۇباھات.
ماڭا ياخشى ئوغۇل بەرگىل ئىنايات.
ئىشىكىڭدىن مېنى ياندۇرمە نەۋمىد،
سېنىڭدىن قەتئى قىلماي كۇللى ئۇممىد.

خوجەستە تۇشىدە ھەزرەتى خىزىرنى كۆرۈپ ئوغۇل فەرزەند تاپقانى

مۇناجات ئىچرە ئېردى ئۇيقۇ ئىلىتتى،
كى لەۋھىلمەھفۇز ئىچرە كۆڭلى كەتتى.
كۆڭۈل بىر ئايىنەدۇر ئادەم ئىچرە،
ئۇشول ھەم ئايىنەدۇر ئالەم ئىچرە.
بۇ ئىككى ئايىنە بولدى بەرابەر،
كى گويا دارۇيى تاپتى بەرادەر.
كۆرەركىم ئۇيقۇسىدا ئول خوجەستە،
كېلۇر بىر ئارىفى ئۇزدىن كۇشەستە.
باشىدا تاقىيۇ دەستارى بىرلە،
تىلىدا تەسبىھۇ دەستارى بىرلە.
رىدا بويىنداۋۇ قولدا ئەساسى،

تەندە جەندەۋۇ تۇرلۇك سەداسى،
بىلىگە باغلاپ ئېردى بىركەمەر بەند،
يانىدا كۇشتىكارى قور بىلە بەند.
ئەيتتى: «ئەي خوجەستە نې غەمىڭ بار؟
يۇزۇڭدە تۇفراغۇ كۆزدە نەمىڭ بار.
تىلىڭ بۇلبۇل كەبى ئەسرار سەرۋەر،
ئاچىپسەن سەرۋەرى ئەسرار سەرۋەر.
كۆرۈپمەن ھەر زەمان بۇ نەۋئى سەرمەست،
بولۇرسەن گويىيا تۇفراغدىن پەست.
نە تۇرلۇك ھاجەتىڭ بار ماڭا ئايغىل،
مۇرادۇ مەقسەدىڭنى مەندىن ئالغىل.

رەۋا قىلغۇچىدۇرمەن جۇملە ھاجات،
كۆڭىلدە باغلادى نەزرى - نىيازى،
كى مەندە باردۇرۇر تۇرلۇك كەرامات.
بۇ نۇئمانغە قىلىپ كۆپ ئىشق بازى.
كى مەن خىزىر ئىبرۇرمەن بىلمەسەڭ بىل،
نە ياخشى تۇش كۆرۈپمەن ئەي نىگارىم،
كى فەرزەند تاپقاسەن گەر ئۇتسە بىر يىل.
ئاچىلدى لالە يەڭلىغ دىلغىگارىم.
ئوغۇل بولغاي ئاتىنى قەيىس قويغىل،
بۇ كۆرگەن تۇشلەردىن تەقرىر قىلدى،
ئاڭا تۇرلۇك تۇمەن تەئزىم قىلغىل.
بۇ نۇئمان خاتىردىن تەئسىر قىلدى.
كى تەبئىنى ئانىڭ كۆيدۇرمە زىنھار،
بۇ تۇشلەردىن بۇلار بولدى بەسى شاد،
كى بولغۇڭدۇر بەلالارغە گىرىفتار.
بۇلارنىڭ كۆڭلى بولدى غەمدىن ئازاد.
خەلايىق ئىچرە ئانى ياخشى ئاسرا،
دىدى: «ئەي جانۇدىل ئاگاھ بولغىل،
ئىزا، كۇلفەت ئاڭا يەتكۇرمە ئەسلا.»
بۇ خاتۇنلار ئارا بىر شاھ بولغىل.
بۇ سۆزلەردە خوجەستە كۆزدىن ئاچتى،
نىيەت قىلدىلەرۇ كۆپ خەيرۇ ئىھسان،
تۇشىدە بارچە كۆرگەن سىرىدىن ئاچتى.
تولا جانلىق بىلە قىلدى ئۇلار قان.
بىروقكىم سىلكىنىپ قوپتى خوجەستە،
كۇشىشلار قىلدىلار كۆپ تىيۇە ئاتنى،
كى گويا ئىشق مەي ئىچتى خوجەستە.
بوغۇزلاپ قوي، كالا ئەيلەپ بىساتنى.
ھوشىغە گەھ كىلىپ گەھ كىتەر ئىبردى،
ئەرەبلەرنى يىغىپ كۆپ خاس ئىلە ئام،
مۇرادۇ مەقسەدىنى تەگرى بەردى.
قىلىپ ئاشىنىڭ مەئاشىنى سەرەنجام.
بۇ كۆرگەن تۇشكە ئول خۇشھال بولدى،
بۇ ئەللەر ھەم دۇئا - تەكبىر قىلدى،
گەدا گويا كى مالا مال بولدى.
مۇنىڭ ھالاتىغە تەدبىر قىلدى.
نە كۆرگەننى كىشىگە سۆزلەيالۇر،
سەنا، تەسبىھ ئىلە ئەيلەپ مۇناجات،
نە سىرىنى ئىچىدە كىزلەيالۇر.
خۇداغە مۇستىجاب ئولدى بۇ دەئۋات.
خۇداغە شۇكرىلەر ئول قىلدى بىسيار،
نىيازىغە قىلىپ كۆپ تىيۇە، قوينى،
ماڭا سەن بولدۇڭ ئەمدى يارى غەمخار.
بۇ ئىشلار مەشھۇر ئولدى، كۆچى كۆردى

خۇدايىتەئالا خاجە نۇئمانغە فەرزەند ئەتا قىلغانى

بۇ ئۇمرى ئۆتكەن ئىبردى ھەيز كۆرمەي،
نەچە كۇن بۇئىكەۋ بولدى ھەۋەسناك،
ئىبتەك كىرىنى قەترە ئەسلا كۆرمەي.
ئارىندى ھەيزدىن ئول بولدىيۇ پاك.
ئۆتۇپ بىر نەچچە كۇن كۆرۇپ خۇجەستە،
بۇ ھالەتدىن ئىكەۋلەن بولدىلەر شاد،
بارى غەم - غۇسسەدىن بولدى كۇشەستە.
كى گويا شىرزاددىن تاپتى گۇلشاد.
ئارىندى ھەيزدىن ئول پاك بولدى،
ئىكەۋلەن ئەرۇ خاتۇن سالدى بىستەر،
چۇ غۇنچە يىرگىشىپ بەرچاك بولدى.
كى گويا كاغەز ئۇزرە باستى بىستەر.
نەچە كۇن غۇنچەسى بەرچاك بولدى،
ياتىپ ئويناشتىلەر ئىككى گۇلئەندام،
خۇجەستە كۆڭلى كۆپ چالاك بولدى.
قىلىپ ئەيشۇ فەراغەت بولدى ئەلھام.

سەدەق ئىچرە تافىپ بىر دۇرر جەۋھەر،
خوشور قانىپ بولار خاتۇنۇ شەۋھەر.
كى گۈيا ئەيد ئىلە نەۋرۇز بولدى،
جەھان ئىچرە شەھى فىروز بولدى.
خۇجەستە ھامىلە بولغان بىلىندى،
يېڭى باشتىن يەنە قىزدەك قىلىندى.
مۇنىڭ بىرلە ئۆتۈپ بىر نەچچە ئاي، كۈن،

تۇتار تەئۈىز پۈتۈتۈپ ھەر تۈنۈ كۈن.
قىلىپ پەرھىز ئۆزىگە قىلدى پەرۋا،
قايۇ كۈن بولغۇسىدۇر بۇ گىرىھ راھ.
كى ساقۇ تازە بولسۇن دەپ خەيالى،
بولۇر ئول بىزگە بىر دەفئى مەلالى.
تەبىبلار كەلتۈرۈپ ئول دارۇ دەرمان،
ئەگەر ئۆلسەم ئىچىمدە قالماس ئارمان.

مەجنۇننىڭ ۋۇجۇدغە كەلكەنى

تارىغان قاغۇنى بولدى چەچەكلەر،
كى گۈيا بەرگىدە بولدى خەمەكلەر.
خۇجەستە ھەملەنىڭ ۋەقتى يېتىشتى،
كى گۈيا بۇ خەمەكلەر بارچە پىشتى.
خۇجەستەنىڭ بويى ئاغىر بولدى،
قارىن ، قورساقى ھەم ئاغىر بولدى.
بەناگاھ بولسەكى تۇلغاق بەيدا،
بولۇر ئىبردى ئىبرى جان بىرلە شەيدا.
يىغلىغان پارە بۇ ئەنگىزى شەھبان،
ھەمە چۆرە لەبىدە ئىگراشىبان.
دەر ئىبردى بۇ خۇجەستە، ۋاھ - ۋەيلا،
بۇ ھالەتلەر بىلەكىم ئاھ - ۋەيلا.
فەرەھ تاپتى بۇ خاجە كۆڭلى دەرھال،
نىياز ئەتتى خۇداغە جان بىلە مال.
سەدەقىدىن چىقتىيۇ دۇرر شەب ئەغرۇر،
بولۇبان خاجە نۇئمان شاھ فىروز.
ئانى كۆردىيۇ نۇئمان شاد بولدى،
سۆيۈندى غەمدىن ئول ئازاد بولدى.
بۇ كاندىن تاپتى بىر لەئلى دىلئارا،
بۇ ئوغلىنى كۆرۈپ بولدى دىلئاسا.
بەھشتىدىن چىقتى يا بىر ھۇر غۇلمان،
نىياز ئەتتى خۇداغە مال ھەم جان.
ئانىڭ شۇكرىغە نۇئمان ئەيلەدى نەزر،
دىلۇ جان بىرلە گويا شەمىس ئىلە نەزر.
بۇ خاجە كۆپ خەزىنە ئاغزىن ئاچتى،

بۇ خەيرات ھەددىن تولدىيۇ تاشتى.
فەقىرلەرنى يىغىپ ئىنئام قىلدى،
ئاياغى، باش، بويى گۈلفام قىلدى.
ھەمە زاھىد بىلە ئالىمۇ، قازى،
بارىن قىلدى بۇلار راغىبۇ رازى.
بارىن سۆيدىيۇ شەھزاد ئەھلى دىلنى،
ھەمە ئارىۇ ئاشىق، باغدا گۈلنى.
ھەمە جەمئ ئەتتى ئەشرافۇ ئەكابىر،
بارىن غايىب ئەرەبلەر بولدى ھازىر.
قىلىپ تۇرلۇك تەئام ئەلۋانۇ ئەلۋان،
يىغىپ بۇ خەلقنى ئول قىلدى مىھمان.
قىلىپ قەندۇ ئەسەللەر بىرلە شەربەت،
قىلىپ كۆكنار، مەئجۇن بىرلە سۇھبەت.
قىلىپ قىلسە بىرۇنج ئۆگرەۋۇ ھەلۋا،
يەنە چۆپ، چۆچىرە، ئارىنۇ، بوغرا.
قىلىپ تەييار خىل - خىل رەۋغەنى نان،
بۇ ناندىن تازە بولدى جانۇ ئىمان.
بۇ نەچچە خىل ئەئاملار قىلدى بىسيار،
كىشىكىم كور بولدى بولسە ئەغيار.
ئاتىنى قويدىلەر قەيىس ئىبنى نۇئمان،
بۇ ئاتغە رەھمەت ئەتتى بارچە مىھمان.
بەنى ئامىر قەبىلە شاد بولدى،
كۆڭۈل قايغۇسىدىن ئازاد بولدى.
ئۆيى - ئۆيلەردە ھەم ئىززەتلەر ئاغاز،
پەرىلەر بىرلە گويا بولدى ھەمراز.

بەنى ئامىر بۇ نۇئمانغە قۇۋاندى،
بۇلار گويياكى بىر تاغقە قۇۋاندى.
كۆرە كەلدى بارى نۇئمان ئۆيىگە،
بۇلار بولدى بارى مىهمان ئۆيىگە.
كى نۇئمانغە ئۆيى بولدى ئەيدگاھ،
كىتىپ ئاۋازەلەر ئەزماھى تا ماھ.
قىلىپ يەتتە كىچە - كۈندۈز مىهمان،
بارى بۇلبۇل بولۇپ مۇرغى خۇش ئەلھان.
قىلۇر ئىردى ھەمە نەغمە نەۋالار،
كى ئاغرىق دەردىگە تاپتى دەۋالار.
كى بۇ نۇئمان كۆچى خۇشھال بولدى،
گەدا گويياكى مالا مال بولدى.
بۇ خاجە ھەم يەنە باشتىن قىلىپ توي،
تىيۋە، ئاتۇ كالا ۋە ئۆلتۈرۈپ قوي.
تەئاملار كۆپ قىلىپ ئەلۋان - ئەلۋان،
بۇلارغە ئەيلەدى جاننى قۇربان.
سەرۋپالار بىرىپ قىلدى سەرەفىراز،
بارى بولدى بۇ نۇئمان بىرلە ھەمىراز.
بۇلار ھەم پىشكەشلەر قىلدى سۇۋغات،
ھەمە قۇتلۇغلۇغىغە تىيۋەۋۇ ئات.
بىھىشتىلەر كەبى خۇشھالۇخۇررەم،
پەرى بىرلە مەلائىك بولدى ھەمدەم.
بارى ئەلنىڭ دەردىغ ئاغرىق ئىشىلدى،
ھەمەنىڭ غۇنچەسى گۇلدەك ئاچىلدى.

بىرى گۇلگۇن قەباسى بىرلە مەغرۇر،
بىرى بىرگە بولۇبان زارۇ مەھجۇر.
بىرى مەھۋەش جەمالى بىرلە شەيدا،
بولۇر ئىردى تولا ئۇلفەتلەر پەيدا.
بىرى قاشى قاراغە ئاشىق ئىردى،
بىرى فەرھاد بىرى ھەم ۋامىق ئىردى.
بىرى نازۇك نىھالى بىرلە خۇشھال،
بۇلارنىڭ ئالدىدا تۇتى بولۇپ لال.
بىرى غۇنچە لەبىنىڭ ھەسرەتىدە،
تەماشا ئەيلەبان بۇ ئىشرەتىدە.
بىرى ھەم سىيمتەنلەرگە خەرىدار،
بىرى بىرگە بولۇبان يارۇ دىلدار.
بىرى - بىرى بىلەن كۆڭلىن ئاۋۇتۇپ،
بىرى بىرنىڭ يىراقىنى ياۋۇتۇپ.
نەچە كۈن بۇ ياسۇن ئىشرەتلەر بىرلە،
ئاغىرلاپ بىر - بىرىن ئىززەتلەر بىرلە.
ئۇيۇن ھەڭگامەلەر ئاخىرغە يەتتى،
بۇلارنىڭ شۇھرەتى ئالەمگە يەتتى.
تەمام ئولدى بۇ نۇئمان ئۆيىدىن بەزم،
بۇ مىھانلار بارى ئۆيگە قىلىپ ئەزم.
ۋىدائ ئەيلەشتىلەر بۇ خاجە بىرلە،
كۆتەردى زەللەلەرنى مۇنچە بىرلە.
بۇلار مەجلىسلەرنى ئەيلەب ئىتمام،
ئۇزادى بارچەسى ھەم خاس ھەم ئام.

مەجنۇننى تەئرىق قىغانلارى

بۇ قەيىس ئىردى ئاناسىغە ئويۇنچۇق،
بەنى ئامىرغە ئىردى بىر قۇۋانچۇق.
ئوغۇل ئىردى چۇنان بىر ماھى تەلئەت،
پۇتۇلگەندۇر ئاڭا ئىشقى مۇھەببەت.
قاشىنىڭ تەرزى گويا بىر ھىلالى،
قەدىنىڭ نازۇكى نەخلى نىھالى.
لەبى غۇنچە ئىدى ياقۇتۇ مەرجان،
بەنى ئامىرلاغە ئول كەلدى مىھمان.

خىجىل ئەردى كەۋاكىپ زۇھرە بىرلە،
كى ئوينار ئىردى ئول خەر مۇھرەبىرلە.
كى ھەر كۈندە بىر ئايلىق بولۇر ئىردى،
يىدى ئۆينى مۇئەتتەر قىلۇر ئىردى.
ئاڭا يۇرگەك قىلىپ كىمخابۇ ئەتلەس،
كى رەشكىن ئىردى ئاندىن چەرخى ئەتلەس.
قىلۇر ئىردى تۇمەن تەئزىم ئاناسى،
كى ئىكرام ئىچرە يوق ھەرگىز خەتاسى.

ئاڭا قىلدىلار دائىم بىر قۇش ئاندا،
تايانۇر ئېردى ئورنىدىن قوپاردا.
ياشى ئوتتۇرا، چىرايى قوخلۇق ئېردى،
ھەمە خاتۇنلار ئىچرە مەخلۇق ئېردى.
جىلا چەككۇش ئېردى قار ئاۋاز،
بارى مىكرۇ ھىيلەلەر ئىچرە تەنباز.
كۆمۈر سۈرتۈپ قاشىغە ئوسمە يەڭلىغ،
يۈزى ئېردى ئانىڭكى باسمە يەڭلىغ.
بۇ فەند بابىدا شاگىرد ئېردى ئىبلىس،
ھۈنەر ئېردى ئاڭا بۇ مىكر تەلبىس.
ئۇجۇبە ئېردى ئول ئۇگرە پىشانە،
بېرۇر ئېردى جەۋانلىقدىن نىشانە.
يانىدا قامچىيۇ ئىڭنە قولىدا،
خوتۇنلارغە يەمان سۆزلەر تىلىدا.
كۆزىگە كۆپ كىشىنى ئىلماس ئېردى،
ئۆزىدىن ئۆزگەنى ئول بىمەس ئېردى.
ئاڭا مۇنداق خاتۇننى قىلدى دايە،
گۈل ئۈزرە قىلدى گويا ئەبرى سايە.
بەناگاھ قەيىسنى قولىغە ئالدى،
كى گويا باغرى بىرلە يەرگە چالدى.
كۆزىنى ئاچتى كۆردى بۇ قەرىنى،
مەگەر زىندانغە سالدى بۇ پەرىنى.
يىغى سالدى بىرئوق چىمدىلاغاندەك،
جەراھەت بولدى باغرى تىرماغاندەك.
ئاچىپ ئاغزىن يۇمۇپ سالدى كۆزىنى،
بۇ يەڭلىغدۇر دېبان دۇنيا يۈزىنى.
خەيال ئەتتى بۇ ئالەمغە ئۇجۇبە،
ئاناسى ئېردى گويا ئەسكى جۇبە.
يىغىدىن بىر زەمان ئولتۇرماس ئېردى،
كۆزىن ئاچىپ يۈزىنى كۆرمەس ئېردى.
نەدامەتلەر قىلىپ بۇ كەلگەنىگە،
ئاناسىنىڭ يۈزىنى كۆرگەنىگە.
خەيالىغە بۇ كەلدى، چىقىسە جانى،
قۇتۇلسە بۇ قەرىدىن بىر زەمانى.
زىيادە قىلدى ئول سائەت بەسائەت،
بۇ نۇئماندىن ئۇچۇپ كۆككە فەراغەت.
خەيال ئەتتى ئەيالنى كۆردى، تۇتتى،
ھەمە زەھر، ئاغۇۋۇ خۇنابە يۇتتى.
مۇشەۋۋەش بولدىيۇ زېھنى ئالىشتى،
كى گويا شىرنى شىرنىغە ئالىشتى.
دۇئاخانلار ئوقۇر ئېردى دۇئالار،
بۇ نۇئمان ئېيتىبان ھەقغە سەنالار.
كۆڭىلدە ئەيلەدى ئول نەزرى نىيەت،
بۇ ئامىر ئەھلىغە تۇشتى بۇ شۇھرەت.
يىغىلدىلار ئاڭا قىزۇ جۇۋانلار،
ئانىڭ ھالاتىغە ئەيلەب فىغانلار.
يۇۋار ئېردى ئانى ھەر نەرسە بىرلە،
تۇرار ئېردى يىغىسى بۇسە بىرلە.
قۇچاقىغە ئالىپ بىر ھۇرۇۋەش قىز،
ئانىڭكى كۆلكۈسى ئېردى شەكەر رىز.
چىرايى ئېردى بىر ماھى دىئارا،
مۇنىڭكى بۇنچەسى بولدى دىلئاسا.
كۆلۈپ ـ ئۇيناپ بۇ قىزغە تىكدى كۆزىن،
ئاچىلغان لالە يەڭلىغ ئاچتى ئاغزىن.
قىلىپ بۇ قىز ئەۋۋەل ئىڭكاھ ـ ئىڭكاھ،
قاتىپ سۆز بولدى ئول گويا كى بىر شاھ.
خەيال ئەتتىكى بىر ھۇرى بېھىشتى،
مۇنىڭ ئېردى بۇ سۈرەت سەرنەۋىشتى.
بۇ قىزنىڭ يۈزىگە ئەيلەپ تامەشا،
بولۇر ئېردى كۆڭۈللەرگە دىلاسا.
يىغىسى پەست بولدى بۇ بەلادىن،
قۇتۇلدى خاجە نۇئمان مىڭ جەفادىن.
كى گويا ئەبرىدىن چىقتى تولۇن ئاي،
ۋەيا سۇمرۇغ ئالدى بىر تۇرۇمتاي.
ئاچىلدى چېھرىسى خۇرشىد يەڭلىغ،
بۇ خوجە بولدى ئول جەمشىد يەڭلىغ.
بۇ خۇشھاللىق ئارا كەلدى ئاناسى،
بالانىڭ ئېردى ئول يۈزىمىڭ بەلاسى.
قۇچاقىغە ئالىپ ئاغزىغە سۆيدى،
كى گويا بۇ بالانىڭ جانى كۆيدى.

كى يىغلاپ قىلدى ئۆزىن پارە - پارە،
تاپىلماس ئۇل يىغىدىن ئۆزگە چارە.
ئۆزىن بىر - بىر قىلىپ قىقاس سالدى،
پۇتى - قولىنى ئۇل يەرلەرگە چالدى.
بەناگەھكىم تەتى سالدى بالاغە،
كى گۇيا بۇ قەرى قالدى بەلاغە.
نە بولغاي ئەمچەكىن ئاغزىغە ئالسە،
كى سۈتىنى شۇمۇپ بىر قەترە ئەمسە.
چالىنىپ يىغلابان بۇ قەيسى بىھال،
ھالىدىن كەتتى ئۇل بولدىيۇ بەد ھال.
تۆكەر ئىردى ياشىن چۈن ئەبر باران،
بولۇر ئىردى ياشى يۇنجىيۇ مەرجان.
بۇ ھالەتدە كېلىپ رەئنا جەۋانى،
قۇچاقىغە ئالىپ بىر سۆيدى ئانى.
كۆزىن ئاچتى يۈزىگە باقتى ئولدەم،
كى زۇھراسى بىلە ئۇل بولدى ھەمدەم.
كى ھاي - ھايۇ دەبانكىم ياخشى - ياخشى،
بۇ ھالەتدە ئۇل ئىردى تۇرفە ياخشى.
بۇ ھەم گۇل بولدى رەئنانىڭ يۈزىگە،
بىرۇر ئىردى تەسەللىيۇ ئۆزىگە.
يىغىسى پەست بولدى بۇ بالانىڭ،
ئۆزى گۈلچىھرەئى كۆزى ئالانىڭ.
كى بىلدىلەر مۇنىڭ بۇ خۇيى بولغاي،
چىرايلىق كىشىلەر دىلجۇي بولغاي.
بىجىق سالدىكى ئۇل رەئنايى مەھۋەش،
ئىمىشكە ئالدى ئۇل خۇشرۇيى دىلكەش.
يەنە ئۇيناقلابان خۇشھالۇ خۇررەم،
بۇرەئنا بولدىيۇ سىرىغە مەھرەم.
كېڭەش بىرلە مۇنى قىلدىلار دايە،
كى گۇيا بىر ھۇمايە سالدى سايە.
مۇنىڭ بىرلە تەسەللى تاپتى كۆڭلى،
ھەمە مەئلۇم قىلدى بارچە خەيلى.
ئانىڭ مەئجۇنى ئىردى ئىشق بىرلە،
سىرىشتە بولغاي ئىردى سىدىق بىرلە.
زەكاسىدا بار ئىردى ئىشق مەيلى،
كى ئاخىر بولغۇسى مەھبۇب مەيلى.
كۆرۈڭلەركىم، خۇدانىڭ قۇدرەتىنى،
قىلىپ ئىشقىغە مايىل سۇرەتىنى.
مۇھەببەت سۈيىدىن ئىچكەن قارا تاش،
بولۇپ ئالەمگە مەشھۇر ئۇل قاراقاش.
گەھى ۋەھدەت شەرابىن ئىچىپ بىردەم،
خۇدا يادى بىلە بولغاي دەمادەم.
ئەگەر ھىممەت قىلىپ ئىچسەڭ بۇمەيدىن،
ئىنايەت تاپغۇڭ ئۇل قەييۇمى ھەيدىن.
قولۇڭدىن كەلسە گەر قىلساڭ بۇ ھىممەت،
ھەمە مەخلۇق ئارا تاپغۇڭدۇر رەھمەت.
مۇھەببەت ۋادىسىدۇر بىر قۇۋانچۇق،
بارى ئىشىدىن ئىرۇر مەھكەم تايانچۇق.
كى دائىم ئەيلەسە گاھى بەگاھى،
بۇئىشىدىن ئۆزگەسىدۇر گاھى - گاھى.
مۇنىڭدىن ئۆزگە ئىشنى ئىش دىمەسلەر،
غەمى ئىشقىدىن ئۇڭۇتنى يىمەسلەر.
بۇ سۆزلەرنى دىدىم نادانۇ دانا،
ئىشىتسۇن پىر بولسۇن خاھى بەرنا.
كۆزۈڭنى ئاچ ئانىڭ سۇنىنى كۆرگىل،
ئانىڭدىن ئۆزگەنى تۇفراقىغە كۆمگىل.
كۆرۈڭ خانىدەۋۇ باقى ئۆزىدۇر،
ئانىڭ ۋەسلى ساڭا دۇشمەن كۆزىدۇر.
ھەبادۇر ئۆزگەدۇر مەۋجۇد ئالەم،
پەنادۇر يايەرى يا چىن ئادەم.
ئەگەر ئاقىل ئىسەڭ بۇ فىكرىنى قىل،
ئەگەر بىلمەس ئىسەڭ بۇ سۆزلەدىن بىل.

مەجنۇننى بۆشۈككە سالغانلارى

بۆشۈككە سالدىلار بۇ قەيىس قەسنى،
ياتار ئېردى شوراپ ھەردەم لەبمنى.
بۆشۈك ئىچرە ياتىپ ئىشقى بار ئېردى،
نەشاتى ئىشقىغە زەۋقى بار ئېردى.
سۆيۈنۈپ ئىشق ئۈچۈن ھەردەم تەرەبلەر،
يىغلىغۇر ئېردى ھەر تۈرلۈك ئەرەبلەر.
ئويۇن ـ كۈلكى بىلە تەربىيەت ئەيلەپ،
نەشاتى ئەيىش ئىلە تەبئىيەت ئەيلەپ.
يىغىپ نۇئمان ئەلىنى نەغمەلەرنى،
فەراۋان ئەيلەبان كۆپ تۈئىمەلەرنى.
بۇ قەيىس ئۈچۈن قىلىپ نەغمە ـ نەۋالار،
ئىشىتكەنلەر قىلىپ مىلك جان فىدالار.
سۈرۈد ئەيلەپ بۇ ھافىزلار تەمامى،
بولۇر ئېردى كۆڭۈللەر قەيىس رامى.
نەۋا ئەيلەپ بارىسى ئۇد ئىلە چەك،
قىلىپ تۈرلۈك مەقامات بىرلا ئاھەك.
بەناگەھ قالۇنۇ بەربەتنى چالسە،
بارى ئاقغاي خەزانى قانچە بولسە.
بولۇپ بۇ قەيىسغە مۇندىن تەسەللى،
قىلىپ ئېردى خۇدا ئاندا تەجەللى.
يىگىتلەر ھەر تەرەفدە زەۋق ئەيلەپ،
نەۋاۋۇ نەغمەۋۇ كۆپ شەۋق ئەيلەپ.
بارى ئەيلەپ شەرابى شەۋقىدىن نۇش،
قەرىلەرغە كىرەر ئېردى ھەمە جۇش.
بۇ ھالەتتىن ھەمە ھەيران ئېردى،
ھەۋاۋۇ ئىشق باشىدىن باشقە ئېردى.
كى گويا قەيىس بىر قىران ئېردى،
بۇ يەڭلىغ ئەيىش ئىلە تۆرت ياشقە كىردى.

سورار ئېردى كىشىدىن ئىشق سۆزى،
.يانار ئېردى ئانىڭ شەمئى فىروزى.
كى ئاشىق ئىلىدىن ھەردەم ھىكايە.
مۇڭا بەختۇ، مۇھەببەت ھەمچۇ دايە.
كىچە ـ كۈندۈز بۇ ئېردى فىكرۇ يادى،
قىلۇر ئېردى تەنەئۇم بىرلە شادى.
شىئار ئېردى ئاڭا ئىشقى مۇھەببەت،
شىكار ئەيلەپ بەلاۋۇ رەنج ـ مىھنەت.
مۇھەببەتلىك كىشىلەرنى قاشىدىن،
يىراتماس ئېردى ئۆرۈلۈپ باشىدىن.
بۇ ئىشق ئەھلىغە ئېردى ئارزۇمەند،
قىلۇر ئېردى بۇ ئىشقە ئەۋج خۇرسەند.
سۈراپ فەرھاد ـ شىرىندىن ھىكايەت،
ئۇلار ئەۋسافىنى ئەيلەپ ھىمايەت.
يەنە يۈسۈف ـ زىلەيخادىن سوراپ سۆز،
قىلىپ ئۇممان كەبى ئىككى قارا كۆز.
يەنە ۋامىق بىلە ئۇزرا ئىشنى،
كىچە ـ كۈندۈز ئۇلارنىڭ ئەندىشىنى.
بۇلار ھالاتىغە ھەسرەتلەر ئەيلەپ،
بۇ ئاشىق ئەھلىغە ھەيرەتلەر ئەيلەپ.
بۇلاردىن ئەيلەبان ھەر بىر نىشانى،
قىلىبان نالەۋۇ ئاھۇ فىغانى.
مۇنىڭ بۇ ھالىغە خەلق ئېردى ھەيران،
يۇرەك باغرى بارىنىڭ ئەزدى بەريان.
كى باردۇر ئىشق شەھرى ئىچرە بازار،
يىغىلغان ئېردى كۆپدىن ـ كۆپ خەرىدار.
خەرىداري ئانىڭ بىسىيارى ئېردى،
بۇ دۇنيادىن ئۇلار بىزار ئېردى.

مەجنۇننى ئاتاسى مەكتەبغە بەرگەنى

بۇ ئەسنادا ئانى مەكتەبغە بەردى،
ئەلىفبەنى ھەمە كۆڭلىگە تەردى.

ئۇتۇپ مۇندىن بۇ نەچە ئايۇكۈنلەر،
ئوقۇشىدىن خالى بولماي تۈنۈكۈنلەر.

چۈنانچە زەۋقى بار ئېردى ئوقۇشغە،
رەۋاسى يوق ئىدى ئويناپ كۈلۈشغە.
مۇنىڭكى ھەر تەرەف ئاۋازى كەتتى،
شەھەردىن شۇھرەتى سەھراغە كەتتى.
مۇنى ئىستەپ كېلۈر ئېردى كىشىلەر،
تەمامى خەيلىدىن ئەركەك ـ تىشىلەر.
بار ئېردى بىر بەنى ئۇزرا ئاتاسى،
ئاتاسى ئىچرە يوق ھەرگىز خەتاسى.
ئۇلۇغ ئېردى، ئانىڭ ئاتى سەراقە،
مۇنىڭ گۈلباغلارى كەتكەن يىراقە.
بەنى ئۇزرايىنىڭ سەرداری ئېردى،
ئۇلارنىڭ بارچەسى زەرداری ئېردى.
ئۆزى دانا كىشى ئېردى خەردەمەندى،
فۇنۇن بابىدا ئېردى ئول ھۇنەرمەندى.
باری تەدبىر ئىچرە ساھىبى راي،
ئۆزى ھەم ئالىمۇ قازىيۇ ھەم باي.
مۇنىڭ سۆزى ئىلىندە مۇھر تىللا،
بۇ قىلغان ئىش بۇزۇلماس ئېردى ئەسلا،
يوق ئېردى ھىچ مۇنىڭدەك ئالەم ئىچرە،
جىنۇ دىۋە، شەياتىن، ئادەم ئىچرە.
ۋۇجۇدىدىن ئانىڭ فەرزەندى بولماي،
كى فەرزەند يۈزىنى ئالەمدە كۆرمەي.
كى يەتكەن ئۇمرى ئانىڭ ئاخىرىغە،
مەلامەت كۆپ ئىدى بۇ قاسىرىغە.
تىلەكى كېچە ـ كۈندۈز دائىم ئېردى،
كۈنى روزە تۈتۈپ شەب قايىم ئېردى.

بۇ نۇئماندەك كىشى يوق ئېردى يانە،
يۈرۈپ ئالدىدا كۆپ ئادەم پىيادە.
مۇنىڭدا بار ئېردى كۆپ خەيرۇ ئىھسان،
مۇڭا ياتۇ ئۆز ئېردى بارچە يەكسان.
كېچە ئول تائەت ئەيلەپ ياتماس ئېردى،
يامان ئىشلارنى ھەرگىز قىلماس ئېردى.
كى ھەمسۇھبەت ئىدى ئالىملار بىرلە،
قەۋى دۇشمەن ئىدى زالىملار بىرلە.
خۇدا يادى بىلە كۆڭلىن قىلىپ شاد،
ئىشىدۇر ئاھ ـ زارۇ نالە ـ فەرياد.
سەئادەتمەند ئىدى ئول ياخشى كىردار،
شەرىئەت بۇيرۇغىن ئول قىلمايىن خار.
بۇ يەڭلىغ ئۇمرىنى ئۆتكەرگەن ئېردى،
تەۋەككۈل بىرلە ئىش پۈتكەرگەن ئېردى.
ئانىڭ ياخشىلىقىن تەئرىف قىلسە،
سىفاتىنى ئانىڭ تەۋسىف قىلسە،
بۇ سۆز بىسىيار ئولۇپ بولغاي مەلامەت،
ئوقۇغانلا تىلى بولغاي كەلالەت.
ئەگەر ئاقىل ئىسەلەر فەھم قىلغاي،
بۇ سۆزلەرگە گەھ ئاشقلار قۇۋانغاي.
بۇ سۆزلەر دام بولغاي ئىشق سەييىاد،
بۇ ئالەم ئىچرە بولغاي غەمدىن ئازاد.
ھەمە ئازادەلەر ئالغاي بۇ پەندىم،
يىگەيلەر نوقل، شەكەر بىرلە قەندىم.
قۇلاقىغە كىشكىم ئالسە بۇ پەند،
تەۋەككەل بىرلە ئەيلەي ئۆزنى خۇرسەند.

تەمسىل ھىكايەت

دەيىن نەچە سۆزۈم بارئەي خىرەدمەندى،
مۇنى ئالسە بولۇر ھەركىم ھۇنەرمەندى.
كى ئەي فەرزەندى ئادەم زىكر قىلغىل،
كى ئەۋۋەل ـ ئاخىرىڭنى فىكر قىلغىل.
يوق ئېردى بۇ ۋۇجۇدۇڭدىن نىشانە،
كى قەترە نۇتفەدىن بولدۇڭ ئەيانە.

يەلۇ ئوت، ئاب، گىلدىندۇر ۋۇجۇدۇڭ،
ئېرۇر ئىككى كىشىدىندۇر ۋۇجۇدۇڭ.
سالىپ دىھقان تەھقىق ئول ئۇرۇغۇڭ،
ئانا قارنى ئىدى تۇرغان تۇرۇغۇڭ.
بىرى يولدىن ئىككى مەنزىلگە كەلدىڭ،
يوق ئېردى مەملەكەت مەھمىلگە كەلدىڭ.

ئاتاڭ بىرلە ئاناڭ دۇئانە ئېردى،
كى ئەسلىڭ نۇتىغەۋۇ بىردانە ئېردى.
بولۇپ بىر نەچچە كۈن ئاندا مەكانىڭ،
سەدەفدە بولدى بۇ دۇرر مەئانىڭ.
فەرىشتىلەر سېنى تەربىيەت ئەيلەپ،
كى جان بىرلە ساڭا تەبىئىيەت ئەيلەپ.
تۇشۇكدىن چىقتىڭۇ كىردىڭ بۇشۇككە،
يەنە كىرگۈڭ بۇشۇكدىن بىر تۇشۇككە.
بۇ ئالەم گۈلشەنىدە غۇنچە ئېردىڭ،
ھىلى مۇنچەسەن ئەۋۋەل قانچە ئېردىڭ.
ئەگەر ئۇمرۇڭ مىڭ ئولسە بىبەھادۇر،
بۇ تەندىن چىقسە جان بولغۇڭ بەلادۇر.
سېنىڭ ھۇسنۇڭ ئېرۇر بىر باغى گۈلزار،
بولۇرسەن نەچچە مۇددەتدىن كېيىن خار.
ئاتاڭ سالدى ئاناڭغە تۇخم نۇتفە،
ئاندىڭدىن بولدى پەيدا نەچچە فىرقە.
نەچە كۈن سەبزە يەڭلىغ خۇبۇ مەرغۇب،
بولۇپ ئالەم ئارا مەتلۇبى مەھبۇب.
ياتىبان تۇفراق ئاستىن ئاندا ئول خاك،
مۇرەببى بولدى ئاندا ئول زەئىف خاك.
ئۇتۇپ بىر نەچچە كۈندىن غۇنچە بولدۇڭ،
جەھان ئىچرە كى گويا گۈلچە بولدۇڭ.
چۇ غۇنچە يېرلىشىپ بىرچاك بولغۇڭ،
بولۇبان گۈل، توزۇبان خاك بولغۇڭ.
كى ئېرسەڭ لالەۋۇ گۈللەر بىلە باغ،
خەزان ئەتكەي سېنى پەيدا بولۇپ داغ.

ئەگەر كەلسە ئەجەل بادى خەزاندەك،
گۈلى چېھرەڭ بولۇر بارى خەزاندەك.
ئەگەر گۈل بولساڭ ھەم توزغۇڭۇ كەتكۈڭ،
ئەگەر ئوت بولساڭ ھەم ئۇچكۇڭۇ كەتكۈڭ.
بولۇرسەن بارى مەندىڭ يوقمۇ ئېردىڭ،
جەھاندا ئاچ مەندىڭ توقمۇ ئېردىڭ.
كى قالماس بۇ ۋۇجۇدۇڭدىن نىشانە،
قالۇر ياخشى ئىشىڭدىن بىر نىشانە.
پۇلۇ مالىڭدا تولسە بارچە ئالەم،
بولۇر بىر سائەت ئىچرە بارچە بەرھەم.
قىلۇرسەن ئۇتكەن ئىشقە كۆپ پۇشەيمان،
كى بەرمەس فائىدە مىڭ قىلغانغە ئەفغان.
بىلىپ قىلغىل ئىشىڭنى ئەي دىلاۋەر،
كۈنى بولغاي ئاڭا ئاندىن دىلاسەر.
ساڭا نېگە كېرەك مۇنچە تەكەببۇر،
كى ئالدىڭدا ئېرۇر مۇنچە تەھەييۇر.
نەدەپ مۇنچە تەكەببۇرلار قىلۇرسەن،
بۇ ھالىڭغە تەسەۋۋۇرلار قىلۇرسەن.
بۇدۇر ئەھۋالىڭ، ئەي فەرزەندى ئادەم،
ۋەفا قىلماس ساڭا مەۋجۇد ئالەم.
ۋەفاسىز دۇنياغە بەرمە ئۆزۇڭنى،
يامانغە تىكمەڭىل ھەرگىز كۆزۇڭنى.
سۇددىدىن بولغۇسى كۆپرەك زىيانى،
تولا ياخشىسىدىن بولغاي يامانى.

ئەللامە تەئالا خوجە نۇئمانغە فەرزەند بەرگەنىنى ئىشىتىپ

خاجە سەراقە كەلگەنى

سەراقە كەلدى نۇئماننىڭ قاشىغە،
تۇتاشىپ ئوت ئاياغىدىن باشىغە.
كۆرۈشتىلەر ئىكەۋلەن يارۇ دىلدار،
ئەيتىشتىلەر بۇلار كۆپ سىررۇ ئەسرار.
قىلىپ ھەر نەۋئىدىن ھەرفى ھىكايەت،
ئاچىپ ھەر بابىدىن تۇرلۇك رىۋايەت.

سەراقە ئەيدىكىم: «ئەي خوجە نۇئمان،
بۇ كۈن بولدۇم سېنىڭ ئۆيۈڭدە مېھمان.
ئىشىتتىم كىم بىر ئوغلۇڭ بولغان ئېرمىش،
جەھانغە شۇھرەتى جىق تولغان ئېرمىش.
ماڭا قىلدىلار ئاندا ئۆھسى بىسىيار،
ئانى كۆرمەككە بولدى بۇ كۆڭۈل زار.

جەھان ئىچرە بولۇپ ئىرمىش فەسانە،
جەمىئى ياخشىلار ئىچرە يىگانە.
ئىشىتتىم ۋەسفىنى بولدىيۇ ئەرمان،
تەنىمدە قالمادى بىر زەررە دەرمان.
ئانى كۆرمەك ئەگەر بولسە مۇيەسسەر،
دىماغىم تازە بولغاي خۇش مۇئەتتەر.
قايان باردىيۇ ئول قەيسى دىلارا،
ئانى كۆرسەم ماڭا بولسا دىلاسا.
ئانىڭ ۋەسفىدە جانىمنى ئاۋۇتسام،
بۇ كۆڭلۈمدەكى ئوتلارنى ساۋۇتسام.
بۇ كۆڭلۈم غۇنچەسى ھەردەم ئاچارمەن،
كۆزۈمدىن دۇر ئىلە مەرجان ساچارمەن.»
دىدى نۇئمانكى: «ئەي جانىم بەرادەر،
فىدا ئەيلەيكى مەن ھەم جان ئىلە زەر.
بالام زەۋقى ئىرۇر كۆڭلۈم كەلامى،
ئاڭا مەكتەب ئىرۇر بۇ فەتھ بابى،
كى تۇرفە زەۋقى باردۇر بۇ ئوقۇشقە،
مۇئەللىمدە رىزا يوقتۇر سوقۇشقە.
بولۇپ كۆڭلى ئانىڭ مەكتەبدە رەۋشەن.
ئىرۇر مەكتەب ئاڭا چۇن باغى گۇلشەن.
مىنىڭ ھەم بۇ كۆزۈم ئىچرە قاراغىم،
جەھان ئىچرە ئىرۇر خاتىر فەراغىم.
كۆيەر جانىم ئەگەر ئايرىلسە بىردەم،
ئىرۇر ئول مۇنىسى جانىمغە ھەمدەم.
مىنىڭ ئالدىمدا ئول جاندىن ئەزىزدۇر،
جەھاننىڭ ياخشى شاھى باتەمىزدۇر.
خۇيىنىڭ ياخشىسى رىزۋاندىن ئارتۇق،
قەدىنىڭ ياخشىسى تۇبىدىن ئارتۇق.
كۆزىنىڭ تەرزىدۇر ئاھۇيى مۇشكىن،
فەقىر [لىق] بابدا ئابدالۇ مىسكىن.»

ئۆزى بۇ سۆز ئارا بىر قۇل بۇيۇردى،
ئانى سۇرئەت بىلەن يولغە بۇيۇردى.
بارىبان قەيسىنى يەتكۈردى دەرھال،
كۆرۈپ بولدى سەراقە كۆڭلى خۇشھال.
قۇچاقىغە ئالىپ يۇزىگە سۆيدى،
بۇ قەيىس ئۇچۇن يۇرەكۇ باغرى كۆيدى،
دىدىكىم: «ئەي بالام، جانۇ جەھانىم،
فىدا ئەيلەي ساڭا رۇھى رەۋانىم.
ماڭا [ھەم] سەن كەبى بەرگەيمۇ جەببار،
تىلەكىم مۇستىجاب ئەتكەيمۇ سەتتار.
سىنىڭدەك بىر بالاغە ئارزۇمەند،
كى ئەقلۇ ھۇش ھەم بولسە خىرەدمەند.»
ئايتتى خۇجە نۇئمانغە: «بەرادەر،
ماڭا سەن بولغىل ئەمدى يارۇ ياۋەر.
كى مەندە يوقتۇرۇر بىر جان پەيۋەند،
مۇڭۇم يوقتۇر مىنىڭ ھەم غەيىر فەرزەند.
ئۇشول شەيخ ھەزرەتىغە مىنى ئىلىتساڭ،
مىنىڭ ھەم ئەرز ئەھۋالىم ئايتساڭ.
ماڭا شايەدكى قىلسە بىر دۇئايى،
بۇ ئالەم ئىچرە مەن تاپسام نەۋائى».
قەبۇل ئەتتى بۇ سۆزنى خوجە نۇئمان:
«قىلايىن مەن سىنىڭ دەردىڭگە دەرمان.
سىنىڭ بىرلە ئىكەۋ بىلە بارالى،
نەيەردە سەن تۇرار بولساڭ تۇرالى».
ئۇشول كۇن جۇمئە ئىرىدى ئىككى دىلخاھ،
بولۇپ ئاي بىرلە كۇن گويا كى ھەمراھ.
بۇلار خۇشھالۇ خۇررەم يولغە كىردى،
كى سەرسەر بادىدەك ئاتلار كىتۇردى.
يۇرۇپ سۇرئەت بىلە دەشتۇ بەيابان،
كىرىپ يولغە كىزىپ چۆللەر - بەيابان.

خوجە نۇئمان بىلە خوجە سەراقە نەزرى نىياز ئالىپ بارىپ شەيخدىن فەرزەند تىلەگەنى

يىتىبان شەيخنىڭ مەنزىلگەھىغە،
كى گويا يەتتىلەر سەرۇ شەھىغە.

سەراقە كۆردىكىم بىر مۇرغىزارى،
تۇشۇپدۇر چەۋرەسىگە كوھسارى.

يىدى جەننەت يىدىدەك خۇش مۇئەتتەر،
بارى گۈل، سۇنبۇلۇ ھەم دۇد ئەھمەر.
بار ئېردى ئاندا كۆپ قۇمرىيۇ بۇلبۇل،
گۈلىستاندا قىلىپ فەريادۇ غۇلغۇل.
كى بىر چەشمە بار ئېردى سۇيى كەۋسەر،
ياتار ئېردى تۇمەن دۇر ئىلە گەۋھەر.
ساۋۇق مۇزدىن ئىدى تاتلىغ ئەسەلدىن،
چىقىپ ئىچكەن كىشى تۇرلۇك ئەسەلدىن.
بار ئېردى ماھ يانى پۇر ئەجايىب،
بۇلەك تەرزى، بۇلەك رەڭگى غەرايىب.
بۇ چەشمە باشىدا بىر تۇپ دەرەختى،
تۇبىدە ئولتۇرۇپ بىر نىك بەختى.
تۇشۇپ ئاتىدىن كېلىپ قىلىدىلار تەئزىم،
قىلىپ ھەم شەيخ بۇلارغە تۇرفە تەكلىم.
نەۋازىش قىلىدى ھەر بىرنى بۇ ئۇچ پىر،
كېڭەشتىلەر بۇلار كۆپ رايى تەدبىر.
ئاغىرلادى بۇلارنى شەيخ دانا،
چۇنان مەجلىس قىلىبان ھەمچۇ بەرنا.
بۇلارنىڭ بار ئىدى نەزرى نىيازى،
ئانى ئۆتكەردىلەر بۇ ئىككى غازى.
بۇلاردىن شەيخ بولدى تۇرفە خۇشھال،
قولىن ئاچتى دۇئا قىلدى بولۇپ لال.
مۇھەييا بار ئىدى تۇرفە تەئامى،
قىلىبان گۈل شەراب ئەيلەپ كەلامى.
يىغىپ سۇفرە سورادى خۇجەلاردىن:
«نەھاجەتكە كېلىپسىز ئانچە يەردىن؟»
جەۋاپ ئەتتى سەراقە: «ئەي تەلەبكار،
بولۇپ فەرزەند ئۇچۇن دا[غى] جىگەرخار.
مېنى فەزەند غەمى ئەيلەپ جىگەر ريش،
ئۇرار ئېردىم يۇرەككە ريش ئۆزە ريش.
غەمىم يوقتۇر غەمى فەرزەندىدىن ئۆزگە،
كەمىم يوقتۇركى جان پەيۋەندىدىن ئۆزگە.
ھەياتىم باغىدە يوقتۇر بۇ مىيۋە،
گەھى نەزرى قىلىپ ھەلۋاۋۇ شىيۋە.
كى ھەقدىن كۆپ دۇرۇر ئېرسە تىلەكىم،
كى بىر فەرزەند بەرسە تۇتسە بىلەكىم.
ئوغۇل يا قىز ئۇچۇن بولدۇم بەسى زار،
بۇ غەم ئىچرە كىشى يوق بولسە غەمخار.
تۇشەر دائىم يۇرەككە داغ ئۆزە داغ،
سەقەردۇر كۆڭلۇمە بۇ گۈلشەنىى باغ.
كىشى يوقتۇر مېنىڭ سىرىمغە مەھرەم،
جەراھەت دەردىگە ئول قىلسە مەرھەم.
ئىشتىپ مەن سېنىڭ ۋەسفىڭنى بىسىيار،
ۋىسالىڭغە بولۇبدۇرمەن تەلەبكار.
خەيالىم بارىكى بىر كەلسەم قاشىڭغە،
دىلۇ جاننى نىسار ئەتسەم باشىڭغە.
ماڭا شايەدكى بىر قىلساڭ دۇئايى،
بۇ كۆڭلۇم دەردىگە تاپسام دەۋايى.
بۇ جانىم بۇلبۇلى خۇشھال بولغاي،
گەدا گويياكى مالامال بولغاي.
كى گويا سۇ كېلۇر قالغان ئارىقغە،
بولۇر راھەت ھەمە كۆيگەن تەرىقغە.
مۇنىڭدىن راھەت ئالغاي بۇ تەنۇ جان،
كى تازە بولغۇسىدۇر باشىدىن ئىمان.
بۇ يەڭلىغ كۇن ماڭا بولسە مۇيەسسەر،
تەنۇ جانىم، دىلىم بولغاي مۇنەۋۋەر.
ساڭا قىلدىم بارى سىرىمنى مەئلۇم،
دۇئا قىلغىل مېنى ياندۇرمە مەھرۇم.»

خوجە سەراقەنىڭ ھەققىدە شەيخ مۇناجات قىلىپ دۇئا قىلغانلارى

قەبۇل ئەتتى سەراقەنىڭ سۆزىنى،
قولىن ئاچىپ يۇمۇپ ئىككى كۆزىنى.
باشىدىن ئول زەمان دەستارىن ئالدى،
ريداسىنى ئالىپ بوينىغە سالدى.

كى مەشغۇل ئەيلەدى ئۆزنى دۇئاغە،
كۆڭۈلنى باغلادى ئولدەم خۇداغە.
دىدىكىم: «ئەي ئۇغانىم، بىرۇ بارىم،
كى مەقبۇل ئەيلەگىل بۇ كارۇ بارىم.
كى ئەي رەھمانىسەنۇ جەببارۇ ئەئزەم،

كى فەرزەند بەرگىلۇ ئول بولسۇن ھەمدەم.
كىم ئەي سۇلتانىسەنۇ ھەننانۇ مەننان،
ئانى قىل ئانەم ئىچرە شاھى دەۋران.
كىم ئەي مۇئتى سەن ھەم ھەييى قەييۇم،
ئانىڭ سىرىرى ساڭادۇر بارچە مەئلۇم.

ۋەلي نىئمەتلەرىڭ قىلغىل ئاڭا باز،
كى فەرزەندى بىلە بولسۇن سەرەفراز.
تىلەكلەرنى ئىجابەت قىل ئىلاھى،
سۇ ئىچسۇن رەھمەتىڭ بىرلە گىياھى.

ياراتقان مەۋزەئىبغە خۇشە بەرگىل،
ئاڭا ئانەم تارا دىدىخۇسە بەرگىل.
مۇرادى بەرمەسەڭ بەرگۇچىسى يوق،
ئانىڭ ئەسرارىنى بىلگۇچىسى يوق.

يەنە سەندىن بۆلەك يوقتۇر پەناھى،
كى بولغاي تا ئاڭا بىر تەكىيەگاھى.
جەھان ئىچرە ئاڭا فەرزەند بەرگىل،
تەنى مەھزۇنغە جان پەيۋەند بەرگىل.
دۇئالارنى ئىجابەت قىل ئىلاھى،
ئىبرۇرسەن بارچەنىڭ پۇشتى پەناھى.
ياراتىتى قۇدرەتىڭ بۇ مۇنچە پەيۋەند،
سەراقەغە نە بولغاي بەرسە فەرزەند.

ئىبرۇرسەن رازىقۇ خەللاقى ئالەم،
ياراتتىڭ مۇرۇ مورۇ بارچە ئادەم.
ئىبرۇرسەن بارچە ئالەمنىڭ پەناھى،»
سەراقەنىڭ ئۆتۈپ ھەددىن فىغانى.
ئۇشول ھەيندە قۇلاقىغە بىر ئىلھام،
سەراقەنىڭ مۇرادىن بەردى ئەللام.
بۇ شەيخقە ھال ئولۇپ ئەللاھۇ ئەكبەر،
تەمام ئەتتى دۇئا ۋەللاھۇ ئەكبەر.

شەيخنىڭ دۇئاسى تەمام بولۇپ مۇستەجاب بولغانى

ئەدا قىلدى دۇئاسىن شەيخى زاھىد،
سەراقەغە دەدى: «ئەي مەردى سائىد».
دەدىكىم: «ئەي سەراقە مەن ئىشارەت،
ماڭا ھەقدىن بولۇپ ياخشى بىشارەت.
مۇرادىڭ ھەق ساردىن تاپتىڭ، ئەي شاھ،
بەرۇر بولدى ساڭا فەرزەند چۈن ماھ.
ساڭا قاندا بولغاي جان پەيۋەند،
ئەنىڭدە ئەيلەگىل كۆڭلۈڭنى خۇرسەند.
ئەلا ئەي خۇجەئى فەرخۇندە ئەھۋال،
غەمى فەرزەند ئىلە كۆپ بولما بەدھال.
گەھ ئۆتۈپ دائىما كۆڭلۈڭنى ساۋۇت،
فىراقىڭنى ئانىڭ شەۋقىدە ياۋۇت.
مۇيەسسەر بولغۇسى فەرزەند فىرۇز،
بولۇر ئالەم ئارا شەمئ دىل ئەفروز.
بولۇر دىۋانەئى جانباز شەيدا،
بۇ ئالەم ئىچرە بولغاي تاق يەكتا.
بۇ ئالەم ئىچرە ئول خۇرشىد يەڭلىغ،

جەھان ئەھلى ئارا جەمشىد يەڭلىغ.
ئاڭا شەھلەر ئىسار ئەتكەيلەر جانىن،
فىدا قىلغايكى كۆڭلىن بىرلە مالىن.
بولۇر ئىشق ئەھلىنىڭ جانىغە جانان،
ئاڭا قىلغاي ئۇلار جانىنى قۇربان.
مۇيەسسەر بولسە گەر مۇنداغ دىلارام،
بەئۇنى نۇسرەتى فەتتاھى ئەللام.
كى ياخشى ئاسراغىل دۇردانە يەڭلىغ،
سۆزىنى قويماغىل بىگانە يەڭلىغ.
ئاتىنى قويغاسەن لەيلى جەھاندا،
كى ئاتى ئۆچمەگەي ئاخىر زەماندا.
ئانىڭ كۆڭلىنى سەن ئاغرىتمە زىنھار،
سىنىڭ كۆڭلۈڭنى ھەم ئاغرىتقۇچى بار».
سەراقە شەيخ سۆزىگە ئىناندى،
تىلەپ رۇخسەت بىلە ئۆيىگە ياندى.
بۇ خوجە يولغە كىردى ئەيلەبان ئەزم،
دەدى: «فەرزەند تاپسام ئەيلەرەم بەزم».

ئاللاھ تەئالا خوجە سەراقەغە فەرزەند بەرگەنى

سەراقە دەدى كۆچىكە: «خوجەستە،
بارى غەم - غۇسسەدىن بولدۇق كۇشەستە.
بارىپ ئول شەيخقە ئەيدىم سەنالار،
مىنىڭ ھەققىمدە ئول قىلدى دۇئالار.

بولۇپدۇر شەيخقە ھەقدىن بىشارەت،
بىشارەتنى ماڭا قىلدى ئىشارەت.
قىلالى تەڭرىگە نەزرى - چىراغى،
بۇ مەھزۇن كۆڭلۈمىز تاپسا فەراغى».

تەسەددۇقلار قىلىپ خەيراتۇ ئېھسان،
قىلىپ ئاشۇ مەئاش ئەلۋانۇ ئەلۋان.
كى ئاچۇ مۇفلىسۇ قەللاجلارنى،
گەداۋۇ مىسكىنۇ مۇھتاجلارنى.
يەتىمۇ قەرزدارۇ بىنەۋالار،
كى ئاجىز، نامۇرادۇ مۇبتەلالار،
يەتىمۇ تۇل خوتۇنۇ بىيۋەلەرنى،
كۇشىش ئەيلەپ كى تاپتى بىيۋەلەرنى.
بۇلارغە قىلدى كۆپ ئىنئامۇ - ئېھسان،
بۇلار ھەم بولدىلار خۇشھالۇ خەندان.
نىسار ئەتتى زەرۇ زىۋەرنى بىسىيار،
بۇ بائىسدىن ئاڭا بولدى خۇدا يار.
سەراقەنىڭ كۆچى كۆرمەدى ھەيزلار،
ئۆتۈپ ئېردى بۇ يەڭلىغ ئايۇ يىللار.
ئانىڭ بۇ دەردىگە دەرمان يوق ئېردى،
كۆمۈلگەن چەشمەسىگە كۆز يوق ئېردى.
ئاچىلدى كاندىن لەئلى بەدەخشان،
ئۆز ئالدىدا بولۇپ ماھى دۇرەخشان.
كۆمۈلگەن چەشمەسى گويا ئاچىلدى،
كۇلاھىغە يەراشالار ساچىلدى.
بۇ ئىشدىن بولدى بەھەد شادمانلار،
ئۆلۈك تاپتىكى گويا تازە جانلار.
بىلىندۇردى سەراقەغە ھەم ئولدەم،
چىراكى ئول ئىدى سىرىغە مەھرەم.
سەراقە ھەم بولۇپ خۇشھالۇ خەندان،
كى چەندان ئەيلەدى جاننى قۇربان.
دېدىكىم: «بار ئىدى مۇنداق تىلەكىم،
خۇدا يارىم بولۇپ تۇتتى بىلەكىم.
كىشكىم تالىب ئېرسە ھەق ساردىن،
ئىسە سابىت قەدەم تاپقاي ساردىن.
تىلەكىم ھەرنە بولسە ئانى بولغاي،
مۇھەببەتنى خۇدا كۆڭلىگە سالغاي.»
كى بۇ خۇشھاللىق كەلدى ئۆزىگە،
سۆيەر ئېردى يۇزىگە ھەم كۆزىگە.
دېدى: «ئەي جان - جانىم كەلگىل ئەمدى،
مېنىڭ دەردىمگە بىر دەرمان قىل ئەمدى.»
سەراقە تالىبى سابىت قەدەمنى،
ئۆزىگە تاپقۇسى يارۇ نەدەمنى.
«ئۆزۈڭگە ئەيلەگىل كۆپ دادۇ دەرمان،
ئەگەر فەرزەند تاپساق قالماس ئارمان.
كى شايەد سۇ كېلۇر قالغان ئارىقغە،
ئارام بولغاي كۆيۈپ قالغان تارىقغە،
بۇ يەڭلىغ كۇن ماڭا بولسە مۇيەسسەر،
كى بولغاي جانۇ تەن بىرلە مۇئەتتەر».
خۇجەستە ھەم ئۆزىگە قىلدى پەرۋا،
كى بىر زاغ ئېردى بۇلبۇل بولدى گويا.
يۇزىنى يۇپ تاراپ پاكىزە قىلدى،
ياساپ، تۇزۇپ ئۆيىن تەرزىدە قىلدى.
سەراقە ئېردى بۇ ئىشدىن بەسى شاد،
كى گويا پاھىشەدىن تاپتى بەرباد.
خۇدا بەرسە مۇرادىنى كىشىنىڭ،
ئادا بولغاي ئىشى ئەركەك تىشىنىڭ.
خۇجەستە ھۇجرەسىن قىلدى مۇئەتتەر،
سالىبان سۇنبۇلۇ، گۇل، ئۇدۇ ئەنبەر.
شەرابىى ئەرغەۋانلار كەتۇردى،
سەراقەغە تۇتۇپ ئولدەم ئىچۇردى.
ئاچىلدى غۇنچەسىيۇ بولدى لالە،
چۇكافىر باشىغە گويا كى ژالە.
دۇكانى ساق ئىدى بىر - بىر بۇزۇلدى،
كى پەرۋا ئەيلەبان ئاخىر تۇتۇلدى.
كى زەرگەرلىك دۇكان ئېردى دۇكانى،
كى گويا ئېردى ئولدەم لەئل كانى.
سەراقەنى خۇجەستە ئەيلەدى مەست،
ئالىندا قويدى ئوقۇ يا بىلە شەست.
دېدىكىم: «ئەي سەراقە ئات ئوقۇڭنى،
نىساردىن قىل ماڭا بارۇ يوقۇڭنى».
سالىپ زىباۋۇ ئەتلەس كۆرفە قالىن،
قويۇپ بوغجامەئنى مىسىردا قالىن.
ئەدا بولدى خۇجەستە كىر بۇيىدىن،
مۇئەتتەر جان دىماغى پۇر بۇيىدىن.

سەراقە ساغداقىدىن رۇم ياسى،
قويۇپ تا سۇلىبەسىغە ئوق پاسى.
سەراقە قويدى تاقىنى نىشانە،
بىرئوقكىم ئاتىتى جان بىرلە نىشانە.
بۇ ئاتقان ئوق بارىپ تەگدى ھەدەفكە،
خۇجەستە ئالدى بارىنى سەدەفكە.
خوشور قانىپ بۇلار بولدىلارۇ شاد،
كى گويا شىرزاددىن تاپتى گۇلشاد.
بىھىشتىلەر كەبى تاپتىلار ئارام،
قىلىبان ھەق بۇلارغە ياخشى ئىنئام.
بويىدا قالغانىن ئولدەم بىلىندى،
خۇجەستە باشدىن قىزدەك قىلىندى،
سەئادەت يار بولدى ياخشى ياۋەر،
كى زۇھرە مۇشتەرىگە بولدى ياۋەر.
كى گويا ئايۇ كۇن بولدىلار ھەمراھ،
كى قەللاج ئىپردىلار بولدىيۇ بىر شاھ.

بۇلار خۇشھال بولۇپ سىغماي تەنىگە،
كىرىپ بىر-بىرىنىڭ جانۇ تەنىگە.
مۇنىڭ بىرلە نەچە ئاي-كۇنلەر ئۇتتى،
كى نەچە فەند نەچە كۇنلەر ئۇتتى.
خۇ جەستەنىڭ ھەم ئاي-كۇنى توشتى،
قارىن-قۇرساقى كۆپ ئاغرىر بولدى.
سەراقەغە مۇنى ئول قىلدى مەئلۇم،
تۇغۇتغە ئولتۇرۇپ ئول ياخشى مەزلۇم.
ئۇ بىر تۇغماس ئىدى بولدى تۇغۇشلۇق،
كى ئەر-خاتۇنغا بولدى ئانچە خۇشلۇق.
ئەگەر بولسە بىرەر تولغاق پەيدا،
سەراقە بولۇبان جان بىرلە شەيدا.
چۇ غۇنچە يىپرىلىشىپ گۇلدەك ئاچىلدى،
گۇلابى تەر ھەممە يەرگە ساچىلدى.
ھەمە بۇ دايەلەر خۇشھال بولدى،
يۇكىدىن بۇ جۇدا دەرھال بولدى.

لەيلىنىڭ ۋۇجۇدغە كەلگەنى

سەدەفدىن چىقتى گويا بىر شەب ئەفرۇز،
سەراقە بولدى خۇشھالۇ دىل ئەفرۇز.
بۇ كاندىن چىقتى بىر لەئل دىلارا،
ئەرەب خەيلى ئارا بولدى دىلاسا.
گەھى ھەم ئەبردىن چىقتى تولۇن ئاي،
كى يا بۇلبۇل ئىپرۇر قۇمرى شەكەر خاي.
چىقىپ بۇ نافەدىن بىر مۇشك خۇشبۇي،
قەفەسدىن چىقتى يا تۇتىيۇ خۇشگۇي.
خەزىنە ئىچرە ياتقان گەۋھەر ئىپردى،
ۋەيا يانىغە بىر دۇر جەۋھەر ئىپردى.
تۇلۇۋ ئەتتىكى يا بىر ئافتابى،
شەرابى ناب ئۆزرە بىر سەھابى.
كى ئوردادىن چىقىپ بىر شاھى دەۋران،
ۋە يا ھەم تۇغدى ئول بىر ماھى تابان.
مۇنىڭدەك ياخشى بىر كۇن، سائەت ئىچرە،
تۇغۇپدۇر سەئد كەۋكەب تالىئ ئىچرە.
كىلىپ بۇ دايەلەر كۆردىلەر قىزدۇر،

بۇ ئالەم ئىچرە شاھى باتەمىزدۇر.
نە كۆردىلەركى بىر زۇھرەئى چىنى،
بارى قىز ھەلقەسىدۇر، ئول نىگىنى.
كۆزى زۇھرە كەبى، يۇز رەڭگى لالە،
قىلۇرلەر جەمئى بۇلبۇللار نەۋالە.
سەراقەغە بولۇبان ئىككى شادى،
دىماغىغە تىگىپ نەۋرۇز بادى.
كى نازۇ نىئمەتىن ئەيلەپ فەراۋان،
قىلىپ شۇكرانەسىگە تۇرلۇك ئەلۋان.
نىيازۇ نەزرلەر بىسيار قىلدى،
ھەمە ئەغيارلارنى يار قىلدى.
ئاچىپ سالدى بارى تۇرلۇك خىراجىن،
كى خەيرات ئەيلەدى بارچە مەتائىن.
فەقىرۇ مىسكىنۇ مۇھتاجلارنى،
گەداۋۇ مۇفلىسۇ قەللاجلارنى.
بارىغە ئەيلەدى خەيراتۇ ئىھسان،
بۇلار ھەم بولدىلەر خۇشھالۇ خەندان.

سەراقە فەرزەندىنىڭ ھەققىدە ئاش قىلىپ بەرگەنى

ئەرەب ئىچرە بارى مىرزادەلەرنى،
يىغىبان خوجە، خاجەزادەلەرنى.
يىغىپ قازىيۇ مۇفتى بايلارىنى،
كۇشش ئەيلەپ كى تىيۇە تايلارىنى.
يەنە يىغدى قېرىيۇ - دەللەلەرنى،
كىرىپ - چىققاندا بۇزغان پەللەلەرنى.
كېلىبان تۇرفە بۇ رەئىنا جەۋانلار،
ئۇلۇكلەر كۆرسە تاپغاي تازە جانلار.
كۆزى كەۋكەبىدىن قىزلار يىغىلدى،
ئانى كۆرگەن يىگىتلەر زەۋق قىلدى.
بارى سەۋداگەرۇ كاسىبلارىنى،
مۇنەججىم، شائىرۇ كاتىبلارىنى.
كىيىبان خۇسرەۋانە تاجۇ خىلئەت،
كۆرۈبان بىر - بىرىگە ماھى تەلئەت.
كى بەئزى ئېرىدىلەر خۇش تۇتى گۇفتار،
چۇنانچە بەئزەسىدۇر ئاھۇ رەفتار.
ياسانغان ئېرىدىلەر تاۋۇس يەڭلىغ،
ئۆز ئالدىغا بولۇپ كاۋۇس يەڭلىغ.
بار ئېرىدى ئاندا كۆپ ئاھۇيى مۇشكىن،
بۇيىدىن جان تاپار ئابدالۇ مىسكىن.
كى گويا قىزلارى ھۇرى بىھىشتى،
ئۇلار ئېرىدى بۇ سۇرەت سەرنەۋىشتى.
بار ئېرىدى ھافىزانى، خۇش نەۋالار،
بۇلارغە ئەيلەبان بۇلبۇل نەۋالار.
بۇلار ھەم ئەيلەبان قالۇن ئىلە چەك،
قىلىبان ئۇدۇ بەربەت بىرلە ئاھەڭ.
بەناگاھ ئەيلەسە ئاھەڭگى تەرتىب،
كى ئەيلەر ئېرىدىلەر بىر - بىرنى تەرغىب.
شەرابى شەۋق ئىتىپ بىر جۇرئەئى نۇش،
قارىلارغە كىرەر ئېرىدى ھەمە جۇش.
ھەمە ئۇرغۇش قىلۇر ئېرىدى قارىلار،
كى رەققاسلىق قىلۇر ئېرىدى پەرىلار.
بەش - ئۇنى بىر بولۇپ ھەڭگامە ئەيلەپ،
ھەمە ئاۋازەۋۇ ئىتىمامە ئەيلەپ.
يىگىتلەرىكى ئانداغ جىلۋە بىرلە،
كى ئۇيناشىپ - كۆلۈشۈپ زەۋق بىرلە.
يىگىتلەرنى سالىپ نەۋبەتلەرىدە،
بۇلار ھەم ئۇينابان رىغبەتلەرىدە.
ھەمە بىر - بىرىگە دەمساز بولدى،
بىھىشتلەر كەبى ھەمراز بولدى.
سەراقە ئۆيى پۇر قىلدى پەرىنى،
بۇ ھەم يىغقان ئىدى بارى بەرىنى.
تولاسى ئېرىدىيۇ ھەم نەقلى مەجلىس،
نىسار ئەيلەپ جانىن قەللاجۇ مۇفلىس،
بۇلارگە ماھەزەرلەر قىلدى تەييار،
بۇ خەلق ئىچرە ئىدى ئول بايۇ زەردار.
تەئام ئەيلەپ نەچە تۇرلۇك فەراۋان،
بۇ ئەلنىڭ بارچەسىنى قىلدى مىھمان.
تولاسىغە سەرۇپايى شەھانە،
كى قىلماي ھىچ فەرۋا ئول بەھانە.
نىسار ئەيلەپ بۇلارغە دۇررۇ جەۋھەر،
فىدا ئەيلەپ بۇلارغە دۇررۇ گەۋھەر.
سەراقەنىڭ بار ئېرىدى قىرىق خەزىنە،
بۇلارغە خەرج قىلدى ئول خەزىنە.
ئەرەبلەر بولدىلار خۇشھالۇ خۇررەم،
بارى بولدىيۇ مىڭ سىرىغە مەھرەم.
بۇ يەڭلىغ ئەيلەدى ئون كىچە - كۈن توي،
سالىبان مۇشك، ئەنبەر، ئۇد ئىلە بۇي.
پەرى بىرلە مەلەك دەمساز بولدى،
بىرى - بىرگە ئۇلار ھەمراز بولدى.
بۇلارنىڭ مەجلىسى ئاخىرغە يەتتى،
كى بەئزەسى قوپۇپ ئۆيىگە كەتتى.
قىلىبان بەئزەسى نەغمە - نەۋالار،
نەۋالار تاپتى ئېرسە بىنەۋالار.
يېڭى باشدىن يەنە توي قىلدى ئاغاز،
بۇ قالغانلار ھەمە بولدىلار ھەمراز.

باز ئەيلەپ بىر - بىرىنى ئالدار ئېردى،
تۇتۇپ قولىدىن بارى تارتارلار ئېردى.
جەفالار قىلغۇچى جانغە بەلالار،
ھەمە گۈلچېھرەۋۇ كۆزى ئالالار.
كى بەئزى بەئزىنىڭ سۆزىگە مەغرۇر،
كى گاھى گاھىنىڭ كۈندە مەھجۇر.
بۇ يەڭلىغ نەچچە كۈنلەر تويلار ئۆتتى،
جەۋان ئۇچۇن يىگىت خۇنابە يۇتتى.
سەراقە قىلدى مەھماندارلىق ئىتمام،
ئۇزادى بارچەسى ھەم خاس ئىلە ئام.

خۇجە سەراقە فەرزەندىگە «لەيلى» ئات قويغانى

سەراقەنىڭ بار ئېردى تۇرفە مەيلى،
ئاڭا دىلخاھ ئىلە ئات قويدى «لەيلى».
ئاڭا تەئىين ئەيلەپ دايە دىلخاھ،
بەنىلەر ئىچرە ئېردى لەيلى بىر شاھ.
سەراقە تاپتى ئېرسە ياخشى فەرزەند،
مۇرادۇ مەقسەدىغە بولدى پەيۋەند.
كېچە - كۈندۈز ئىشى فەرزەندى بىرلە،
شەكەر خوپ مېۋەسى دىلبەندى بىرلە.
قولىدىن بىر زەمانى يەرگە سالماي،
ئانىڭدىن ئۆزگە نەرسە قولغە ئالماي.
بۇ فەرزەند بىرلە كۆڭلىنى ئاۋۇتۇپ،
يۇرۇپ قۇللار يىراقىنى ياۋۇتۇپ.
مۇنىڭ فەرزەنددىن ئۆزگە كەمى يوق ئېردى،
ئانىڭدىن ئۆزگە ھېچ غەمى يوق ئېردى.
كى ئەمدى بولدى بارچە غەمدىن ئازاد،
كى گويا شىرزاد تاپتىيۇ گۈلشاد.
خۇدا بەردى ئاڭا بىر ياخشى قىزنى،
جەھان ئىچرە كى شاھى باتەمىزنى.
ئانىڭ ھەققىدە كۆپ نەزرى چىراغى،
فىدا ئەيلەر ئىدى كۆزىنىڭ قاراغى.
گەھى ئۆلتۇرۇبان قوي - تىيۋەلەرنى،
قىلىبان ئاش بېرىپ تۇل - بىۋەلەرنى.
سەبىل ئەتمەككە ئەرزىر مال ھەم جان،
تەسەددۇق ئەيلەبان بىر كۈندە مىڭ نان.
كۆرە كەلگەي ئىدى تۇرلۇك ئەرەبلەر،
كېلىپ ئەيلەپ تەماشاۋۇ تەرەبلەر.
ئانىڭ ئۇچۇن بۇلەك چادىر، بۇلەك ئۆي،
كى ئايرىپ بەردىيۇ ئات تىيۋەۋۇ قوي.
بۇ لەيلىدە كۆپ بار ئېردى نىشانە،
ئوقۇغە بولغۇسى جانلار نىشانە.
جەھان ئىچرە بولۇپ شاھى يىگانە،
كى مەشغۇل ئەيلەبان ئۆزىن دۇئاغە.

لەيلىگە ئاناسى تەبئىيەت قىلغانى

ئاناسى لەيلىگە تەبئىيەت ئەيلەپ،
كى جان بىرلە ئانى تەربىيەت ئەيلەپ.
بولۇپ تىكەندە پەيدا شەھدۇ شەككەر،
كەمى زەھرە ئىدى ئول تاپتى شەككەر.
تىكەننىڭ دەردىنى كۆپ تارتقان گۈل،
گۈلىدىن بەھر ئالغان قۇمرى، بۇلبۇل.
كى قەيىس ھىممەت قىلىپ ئالسە بۇ گۈلنى،
كى ھاسىل قىلغاسەن گۈل ئۇزرە گۈلنى.
كىمى ھىممەت قىلىپ ئىچسە بۇ مەيدىن،
تەماشا قىلغۇسىدۇر رۇمۇ رەيدىن.
كەمى ۋەھدەت مەيىدىن ئىچسە بىردەم،
خۇدا يادى بىلە بولغاي دەمادەم.
بارى ئالەم ئاڭا بولغاي ھۇۋەيدا،
ھەمە مەۋجۇدلارى بولغۇسى شەيدا.
بۇ جۇملە ئالەم ئۆزرە شاھ بولغاي،
بارى مەخلۇقلاغە دىلخاھ بولغاي.

سۇلەيماندەك بارى ئالەمنى باشلار،
خۇدادىن ئۆزگەدىن كېڭەشنى تاشلار،
ئۇ گۇل بۇرجى ئېرۇر جاندۇر بەھاسى،
ئانىڭ ئۇچۇن ئېرۇر بۇلبۇل نەۋاسى.
بولۇر رۇستەم كەبى ئولدۇر تەۋانا،
ئاڭا دەسگىر بولۇر ھەيبى تەۋانا.
شەھى ئالەم بولۇر ساھىبقىرانى،
كى سەڭ پارە ئېرۇر لەئل يامانى.

ئاڭا چاكار بولۇرلار غەير ئىلە جاھ،
كېتەر ۋەسفى ئانىڭ ئەزماھ تاماھ.
ئاڭا فەتھى زەفەر بىسيار بولغاي،
بارى مەۋجۇد ئاڭا بەرگار بولغاي.
تىكەننىڭ دەردىنى تارتقان كىشىنى،
كۆرۈڭ ئاخىر نە بولدى سەر نەشىنى.
كۆڭۈل جان بىرلە بەرسە ئەرزىمەسمۇ،
زەھەردىن قەن بىلەن شەككەر يىمەسمۇ.

لەيلىنىڭ كۆڭلىگە مەجنۇننىڭ مۇھەببىتى تۇشكەنى

بۇ تەن مۇلكى ئارا بىر پادىشاھى،
بۇ ئىشق ئەھلىنىڭ كى دادخاھى.
ئۆزى گۈلزار ئارا گۈلدەستە ئېردى،
كى بوستان ئىچرە بىر نەۋرەستە ئېردى.
بارى گۈللار ئارا گويا قىزىلگۈل،
جەھان خەلقى بۇ گۈلغە بولدى بۇلبۇل.
ئانىڭ نەززارەسىدە كۆزلەر ھەيران،
بولۇپ قالغان كۆڭۈلدە تۇرفە ئەرمان.
بۇ رەئناكىم كىشىگە كۈلدى باقتى،
يۇرەك ـ باغرىغە گويا ئوتنى ياقتى.
بۇ ئوت ئىچرە كۆيەر ئول تا قىيامەت،
ۋۇجۇدى ئىچرە قويغاي مىلك ئەلامەت.
ئاياغىدىن تۇتاشقاي ئوت باشىغە،
كى ئىشقى زور قىلغاي كۆز ياشىغە.
بۇ ئىشق ئەھلى دېگەن گويا سەدەفدۇر،
مەلامەت ئوقىغە جانى ھەدەفدۇر.
بۇ ئوقغە ھەر كىشى قويسە نىشانە،
جەھان ئاراسىدا يۇرگەي يىگانە.
ئاڭا بولغاي دۇ ئالەم بىر پەرىگاھ،
كۆيۈپ قالغاي ئەگەر گەر ئۇرسە بىر ئاھ.
ئەگەر زەررە ئىسسە خۇرشىد يەڭلىغ،
گەدا ئېرسە بولۇر جەمشىد يەڭلىغ.
ئەگەر كىم قەترە ئېرسە دەريا بولغاي،
كى توفان يەڭلىغ ئول ئالەمغە تولغاي.

ئەگەر ئۇچقۇن ئىسە ئالەمگە يەتكەي،
سەرادىن سەير ئىتىپ ئەئلاغە يەتكەي.
ئەگەر قەھرى بىلە ئالەمگە باقسە.
كۆيەر ئىككى جەھان بىر زەررە ياقسە.
ئەگەر لۇتف ئەيلەبان بىر باقسە ئالەم،
بارى بولغاي ھەمە ئالەمدە ئادەم.
بىرى ئاھى بىلە كۆپ ئاھ ئەيلەپ،
بىرى فەرياد ئىلە كۆپ سەيھە ئەيلەپ،
بىرى كۆز ياشىدىن دەريا ئاقىزىپ،
يۇرۇپ تۇنلەر ئارا ئالەمنى كېزىپ.
بىرى شەربەت قىلىپ قەندۇ شەكەرنى،
كەباب ئەيلەپ بىرى جانۇ جىگەرنى.
بىرى شەبنەم كەبى كىرفىكدە ياشى
بىرى غەلتان ئېرۇر چۇن كۆزى ياشى.
بىرى بىھۇش بولۇپ فەرياد ئەيلەپ،
بىرى ئەھۋالىدىن كۆپ داد ئەيلەپ.
بىرى بۇلبۇل كەبى ئەيلەپ نەۋالار،
چىقارغاي كۆكسىدىن تۇرلۇك سەدالار.
بىرى يۇرگەي كېچەلەر كوچىيۇ كوي،
كېزىپ ئالەم ئارا ئول سەيرۇ دىلجوي.
بىرى تاشلاپ بارىنى ھىرىس ئىلە باز،
بەرەھنە يۇرگۈسىدۇر قىشۇ ھەم ياز.
كى بەئزى ئۆزىنى ئەيلەپ قەلەندەر،
كىرەر ئوت ئىچرە گويا بىر سەمەندەر.

كى بەڭزى ئەيلەبان ئۆزىنى مەغرۇر،
بىرىسى ئەيلەبان كۆڭلىنى مەھجۇر.
بىرى زارى بىلە ھەردەم ئۆزىنى،
تىكىپ يارى سارى ئىككى كۆزىنى.
بىرىسى نالە بىرلە ھەم ئۆزىن زار،
ياتىپ تۇفراق ئارا بىر خارۇ خەس خار.
بىرى ئىشق ئوتىنى كۆڭلىدە كىزلار،
ئاڭا بەندە بولۇر ئالەمدە قىزلار.
بىرى كىچە ياتىپ ھەرگىز ئويۇماس،
ئانىڭ بارىن جەۋابىن ئەسلا تۇيماس.
ئۇلارنىڭ ئىشقىدىن جانۇ دىلىغە،
سىرىشتە ئەيلابان ئابۇ گىلىغە.
ئۆزىن مەئجۇن قىلىبان سىدق بىرلە.
نەكىم زۇلمۇ گۇناھۇ فىسىق بىرلە.
ئۇلارنى ھەققى سەن ئەتغال بىلگىل،
تەفەھھۇس ئەيلەبان ئەتغال بىلگىل.
كۆيەر جانۇ دىلىڭ خاشاك يەڭلىغ،
بۇ ئالەم ئىچرە بولغۇڭ خاك يەڭلىغ.
بۇ تاپغان گەۋھەرىنى كىشگە ئايتماس،
بۇ ساقلار جەۋھەرىنى كانغە قاتماس.
ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئىرۇر يىگانە،
جەھان ئەھلى ئارا شاھى يىگانە.
ئۇلار كۆرمەككە دۇرلار نۇن يەڭلىغ،

بەرەھنە پاۋۇ سەر مەجنۇن يەڭلىغ.
ئۇلارنى سەن ئۆزۈڭدىن خار كۆرمە،
ئۇلارنىڭ خىزمەتىنى ئار كۆرمە.
ئۇلارنىڭ ئاھىدىن دائىم ھەزەر قىل،
ئۆزىنىڭ خىزمەتىنى ماھەزەر قىل.
ئۇلار ئوتدۇر ئۇلارغە سەن چاقىلمە،
كى ئۆز مەيلىڭ بىلە ئوتغە ياقىلمە.
ئۇلارنىڭ ئوتىنى سەن ھۇرمە زىنھار،
ئۇلارنىڭ رائىنى ياندۇرمە زىنھار.
ئۇلار ئۇچۇن ھەمە ئالەمنى ساتىغىل،
ئۆزۈڭنى سەن ئۇلار خەيلىغە قاتغىل.
ئەگەر ئادەم ئىسەڭ ئالغىل نەسىھەت،
ۋەگەر نە بولغۇسى تۇرلۇك نەسىھەت.
ئۇلاردىن تاپساڭۇ زەررە ئىنايەت،
بولۇر مەھشەر كۇنى تۇرلۇك ھىمايەت.
ئۇلارنىڭ لۇتفى بولغاي باشىڭە تاج،
جەھان ئەھلى ئارا تاپغايسە رىۋاج.
سىناپ باقمە ئۇلارنى بارچە ئىرۇر،
ئۇلارغە پۇتمەگەنلەر نەچچە ئىرۇر.
چىرايى ① سارغارىپ بىر كاھ بولغاي،
جەھاندا دىلخۇشۇ دىلخاھ بولغاي.
ئۇلارنىڭ رەڭگىدىن رەڭ ئالسە زەئفەر،
سارىغلىقىدىن ئىرۇر زەر تاپتى زىۋەر.

لەيلىنىڭ تەئرىفى

ئۆزى بىر قىز ئىدى ئات قويدى لەيلى،
ئۇرۇغ - تۇغقانىنىڭ كۆپ ئىردى مەيلى.
قەددى نەخل سەنەۋبەر ياكى شەمشاد،
كى ئەرئەر ئىردى ئول يا سەرۋ ئازاد.
كى بىر رەئنا ئىدى لەيلىيۇ مەھۋەش،
قەدى زىبا ئىدى يا سەرۋى دىلكەش.
خىجىل ئىردى بۇلار بارچە قەددىدىن،

بويۇنلاردىن ئۇزاتىپ مەنزەرىدىن.
قارا كاكۇل ئاڭا ھۇسنىن چىن ئىردى،
كەمەندى ھەلقەسىن چىن دەرچىن ئىردى.
قاراسىدىن رەڭ ئالدى سەير زاغى،
يىدىدىن مۇنفەئىلدۇر ئەتر باغى.
مىسالى قاشى مىھرابى مۇئەززەم،
ھىلالى ئەيدىيا ماھى مۇھەررەم.

① بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «جىراغى» بولۇپ يېزىلىپ قالغان (م).

ئانىڭدا كەملىكى گويىاكى بىر يا،
بولۇپ قەۋسى قۇزەھ ئالددا گويا.
كى ھەر كىرپىكلەرى بىر خەنجەرى تىز،
كۆزى مەردۇملارى جەللادى خۇنرىز.
كۆزى زۇھرە ئىدى يا مۇشتەرى فام،
فىدا ئەيلەر ئىدى كۆپ جان نىكۇ نام.
ۋەيا نەرگىس ئىدى يا ۋەھشى ئاھۇ،
بۇ لەيلى ئىشقىدا دەر ئىردى ياھۇ.
كۆزى بىر جادۇ ئىردى ئۇزى ئەييار،
كۆڭۈل ئالماقغەدۇر ئەييار تەييار.
قەراغى ئىككى تىيرەنداز ئىردى،
ئۇلارغە سەيد كۆپ شەھباز ئىردى.
كۆزى ئوتلۇغ قەمەر تەلئەت نىگارى،
پەرىۋەش ھۇر سۇرەت گۇلئازارى.
خۇيىنىڭ ياخشىسى رىزىۋاندىن ئارتۇق،
نە رىزۋان بەلكى تەندە جاندىن ئارتۇق.
يۇزىدىن مۇنفەئىلدۇر شەمىس ئىلە ئاي،
گەھى لەيلىنى كۆرسە دەيدۇلار «ۋاي»
رۇخى زىباسىغە ھەم تەڭ يوق ئىردى،
ئانىڭكى رەڭگىگە ھەم رەڭ يوق ئىردى.
ئەزەلدە ئىردىلار رەئنايى دىلكەش،
كى ئاخىر بولدىلار بىر-بىرگە پىشكەش
گۇلىستاندا ئاچىلدى لالەئى گۇل،
بۇلار ھەم قورقۇبان بولدىلا ھەم قۇل.
كى خۇشھال بولدىلار ئولدەم كۇلۇشۇپ،
كى ئاخىر بولدىلار مەزرەئدە تۇشۇپ.

بۇلار ھەم لەيلى ئىشقىدا بىرىپ جان،
كى ئاخىر بولدىلار يەر بىرلە يەكسەن.
ئانى كۆرگەن ھەممە قۇل بولدى قالدى،
كى ئاخىرى كۆيۇپ كۇل بولدى قالدى.
سۆزى قەندۇ ئەسەلدىن شەھدۇ شەكەر،
يىدى سۇنبۇل، بىنەفشە، مۇشك، ئەنبەر.
كى ھەر سۆزلەرىگە تۇتى بولۇپ لال،
ھۇشىغە گەھ كىلىبان گاھى بىھال.
گەھى بۇلبۇل كەبى ئەيلەپ نەۋالار،
بۇ لەيلىغە قىلىپ تۇرلۇك سەنالار.
كى ئاغزىغە قىلىپ غۇنچە ئۆزىن تەڭ،
كى ئاخىر ئوخشاتالماي بولدى دىلتەڭ.
بۇ ھەسرەتىدىن ئانىڭ ئاغزى ئاچىلدى،
ئىزاغە سارغارىپ يەرگە ساچىلدى.
لەبىدىن بەھرە ئالغان لەئل مەرجان،
ئۇ بائىسىدىن بولۇر ياقۇتۇ مەرجان.
شەھىد ئوخشاتتى ئىرسە قەترەئى قان،
خۇدا بەردى ئاڭا بىر جانغە مىڭ جان.
ئانىڭ رەفتارىنىڭ ھەيرانى تاۋۇس،
كى شەھلەر ئىچرە ھەم جەمشىد كاۋۇس.
ئۇلۇغ سۆزلۇك، تەمەننالىق قىز ئىردى،
ئانىڭ باقماقى فىتنە ئەنگىز ئىردى.
قەلەم قاشلىق، قارا ساچلىق نىگارى،
كىشى بولماسمۇ ئانداغىنىڭ فىگارى.
ئانى كۆرگەن كىشىلەر جان بىرۇرلار،
كۆڭۈلدىن، ئەقلىدىن ئىمان بىرۇرلار.

لەيلىنىڭ بەش ياشغە كىرگەنى

بۇ لەيلىنىڭ ياشى بەش ياش بولدى،
بارى قىزلار ئارا ئول باش بولدى.
ئانى كۆرگەن ھەممە ھەيران بولۇرلار،
ياشىدىن ئۇرۇلۇپ ھەيران بولۇرلار.
ئەرەبنىڭ قىزلارى كەلسە قاشىغە،
بىرىبان تاجى ھەر قىزلار باشىغە.

بۇ قىزلارنى ھەممە مىھمان ئەيلەپ،
قايۇ قىزلارغە بىھەد ئىھسان ئەيلەپ.
نەۋازىشلار بىلە قىزلارغە ئىنئام،
قىلۇر ئىردى بارى ئىشىنى سەرەنجام.
ھەممە قىزلار مۇڭا چاكار ئىدىلار،
باشىدىن ئۇرۇلۇپ پەركار ئىدىلار.

ئۆز ئالدىغا بۇلارنى قىلىپ مىھمان،
سەراقە، ئەيلەبان جاننى قۇربان.
قىلىپ قىيمە گۇرۇچ ھەلۋاۋۇ ئۇگرە،
يەنە چۆپ، چۈچىرە، نارىن، بۇغرە،
بۇ يەڭلىغ ئاشلارنى كۆپ فەراۋان،
تولۇن ئايدەك قىلىبان رەۋغەنى نان.
گەھى ئەيلەپ بۇ قىزلار بىرلە سەيلى،
قونۇپ بىردە بىردە تۈشسە مەيلى.
گەھى ئەيلەپ كۈلۈپ ئويناپ تەماشا،
قىلۇر ئىردى كۆڭۈللەرگە دىلاسا.
تۈشۈپ ئۇ كەتتى بۇ يەڭلىغ ئويۇنغە،
يۈرۈر ئىردى بۇلۇڭلاردىن بۇلۇڭغە.
بۇ ۋەقتىدە لەيلى كىردى ئالتە ياشغە،
كى تاشدىن سەكرەپ ئوينار ئىردى تاشغە.
كۈنى بىر كۈن سەراقە بولدى مەھزۇن،
كۆچىگە ئەيدىكىم: «ئەي قەددى مەۋزۇن.
قىزىڭ كەتە بولۇپتۇر يىغلايۇرسەن،
لەچچە كۈندۈر جەھانغە سىغمايۇرسەن.
ئويۇن كۈلكۈنى ئول بىسيار خۇشلار،
گەھى قىزلار بىلە سەيرىنى خۇشلار،
مىنىڭ كۆڭلۈم بۇ ئىشدىن رىش بولدى،
يۈرەك ـ باغرىم ئاراسى نىش بولدى.
قىزىڭنى بەرسە مەكتەپغە بولۇرمۇ،
بارىپ مەكتەپ ئارا دائىم ئوقۇرمۇ.
ئىمان ـ ئىسلامنى ئۆرگەنسە ياخشى،
ۋەگەر نە بولغۇسىدۇر تۇرفە ياخشى».
كېڭەشتىلەر مۇنى بۇ ئەرۇ خاتۇن،
كى بولغاي تاكى لەيلى ياخشى ئالتۇن.
قوي ئاشى قىلىبان مولاغە بەردى،
كى گويا جاننى جانانغە بەردى.
بۇ لەيلى ئىردى بىر ماھى دۇرەخشان،
كىرىپ يەر قوينىغە خۇرشىد تابان.
كى گويا بىر قەفەسكە كىردى بۇلبۇل،
تۇرۇپ قىلدى نەۋا رەيھانۇ سۇنبۇل.
بار ئىردى مۇندا ھەم كۆپ ياخشى قىزلار،
كى سىدقىغە قىلىپ جان بەخشى قىزلار.
كى ھەر قايسى ئىدى مەھبۇبۇ مەتلۇب،
بۇ قەيىس ئىردى تولاسى بىرلە مەھبۇب.
نە ياخشى قىزلار بار ئىردىكى دىلكەش،
تولۇن ئايدەك يۈزى رەئنايى دىلكەش.
بولۇبان قەيىس بۇ قىزلارغە ھەمباز،
گەھى بۇ قىزلار بىرلە ئەيتىشىپ راز.

لەيلىنىڭ مەجنۇن بىلە تاپىشقانى

بەناگاھ لەيلى كەلدى مەكتەب ئىچرە،
كۆرۈشتىلەر ئىكەۋلەن قەيسۇ لەيلى،
تولۇن ئاي كەلدى گويا مەتلەب ئىچرە.
كۆرۈشۈپ بىر ـ بىرىگە تۇشتى مەيلى.

بىر ئوقكىم لەيلىنى كۆردى دىل ئەفروز،
بولۇبان قەيىسغە ئولدەم دىلەفروز.
بولۇپ بۇ قەيىس لەيلىگە كۆڭۈل رام،
تاپىبان قەيىس كۆڭلى خۇش سەرەنجام.
بۇ قەيىس بولۇپ لەيلى بىرلە مۇڭداش،
بولۇبان بىر - بىرىگە يارۇ يولداش.
كى ئوينىاشىپ، يۇگۇرشۇپ يارۇ دىلدار،
بولۇبان قەيىسغە بۇ لەيلى غەمخار.
نەيەركىم ياخشى بولسە خوبۇ مەرغۇب،
ئۇ يەردە ئولتۇرار بۇ ئىككى مەھبۇب.

ئۇلارغە جايكىم بىر يەردە ئىرىدى،
كى گويا بىر - بىرىگە پەردە ئىرىدى.
بۇلار ئولتۇرسە بىردەم يانداشىبان،
ئۇرە قوپسالا بويلار بويلاشىبان.
ئەگەر كىم يۇرسەلەر بىر يەرگە ھەمراھ،
بولۇبان بۇ ئىكەۋلەن يارى دىلخاھ.
بىرى بىرىگە ھالىن ئەيتىشىبان،
ئاچىبان سىرلارىنى يىغلاشىبان.
مۇنىڭدىن ئۆزگە قىزغە باقماس ئىردى،
ئۇلارنىڭ سۆزى ھەم خۇش ياقماس ئىردى.

قەيىس ھالىنى لەيلىگە بەيان قىلغانى

دەر ئىردى قەيىس: «ئەي جانان لەيلىم،
جەھان ئىچرە ساڭا تۇشتى بۇ مەيلىم.
سىنى مەن بارچە قىزلار ئىچرە سۆيدۇم،
بارىدىن بىر يولى كۆڭلۇمنى ئۇزدۇم.
بارىدىن سەن ماڭا دىلخاھ ئىرۇرسەن،
ئۇلار بىر يۇلدۇزۇ سەن ماھ ئىرۇسەن.
كۆيەر جانىم ساڭا ئەي لەيلى دائىم،
كىچەلەر ئۇيقۇ يوق كۇندۇز بۇ ھالىم.
تۇتاشۇر ئوت ئاياغىمدىن باشىمغە،
تۇشەر گەر ئاش يىسەم ئەكسىك ئاشىمغە.
كۆرەرمەن ئەكسىڭى ئاشدىن قالۇرمەن،
غۇلۇ فەرياددىن باشدىن سالۇرمەن.
كۇلۇم كۆككە ساۋۇردى بىر خەيالىك،
يەنە ئەسلىڭگە كەلتۇردى ۋىسالىك،
مىنىك دوستۇم ئىرۇر بۇ روزى رەۋشەن،
بۇ ئالەمدە ماڭادۇر كىچە دۇشمەن.
قولۇمدىن كەلسە يۇز مىك چارە قىلسام،
يۇرەك باغرىمنى پارە - پارە قىلسام.
نە قىلغۇمدۇر ئانى قولغە ئالالمام،
ئانىك دەردىگە ھىچ چارە تاپالمام.
كىچە تاك ئاتقۇچە مىك قان يۇتارمەن،
ئۆزۇمنى تا سەھەر ئويغاق تۇتارمەن.

كەباب ئەتتىم جىگەر ئىشقىك ئوتىدا،
كۆيۇپمەن كۇل بولۇپ ھەسرەت ئوتىدا.
كۆزۇمدە ئۇيقۇ يوق تەندە نە ئارام،
ئۇشول كۇندىن كى مەن بولدۇم سوكارام.
كىچەدىن تا سەھەر لەيلىيۇ لەيلى،
ماڭا ئاشدۇر فىغانۇ ئاھ لەيلى.
سۆيۇنۇرمەن ئەگەر كۇن بولسە مەتبۇئ،
ماڭا بولدى بۇ تالىئ يار مەتبۇئ.
چىقار گويا كى تالىئ نەھسىيەتدىن،
بۇ كۆڭلۇم ھەم تىنار بۇ خاسىيەتدىن.
ئەگەر كۇن چىقسە مەن يولغە كىرەرمەن،
سىنى تاپغۇمدۇ دەپ يولنى كىزەرمەن.
ئەگەر مەكتەبدە بولساك مەن كىرەرمەن،
ۋەگەرنە يۇلۇڭە يانىپ كىرەرمەن،
گەھى تاپماي سىنى فەرياد بىرلە،
گەھى بىھۇش بولۇپ ناشاد بىرلە.
كى سەن تا كەلگۇچە كۆزۇم تىلىنۇر،
كى ھەر سارى يۇرەك - باغرىم تىلىنۇر.
ۋىسالىڭغە ئەگەر يەتسەم نىتەرمەن،
زىلالىك شەربەتى بىرلە قانارمەن.
سىنىڭسىز كىرسە گەر جانىمغە ئاغرىق،
تەنىم تولغاشىبان گويا كى چىغرىق.

مېنىڭ بۇ ھالەتىم بىلدىڭمۇ ئەي شاھ،
سېغىنۇرمەن سېنى ۋەللاھۇ ۋەللاھ.
كۆيەر جانىم ئوتۇڭدا ئۇد يەڭلىغ،
چىقار ئاھىم يۇرەكتىن دۇد يەڭلىغ.
مېنىڭ ئاھىمدىن، ئەي لەيلى، ھەزەرقىل،
مۇھەببەت كۆزىدە گاھى نەزەر قىل.
كۆزۈم يولغە كۆيۈپ گاھى ئاقار ياش،
بۇ سىرىمنى جەھانغا پاش ئېتەر ياش.
ئەگەر بولساق ئىكەۋ بىر مەكتەب ئىچرە،
چۆمۈپ غەۋۋاس يەڭلىغ مەتلەب ئىچرە،
ئويۇن كۈلكۈ بىلە ئۆزنى ئاۋۇتۇپ،
زەمانى ئىشق [دىلنى] ساۋۇتۇپ.
يوقۇڭدا تارتىبان تۇرلۇك جەفالار.
سېنى تاپسام بولۇر يۈزمىڭ دەۋالار.
يۈزۈمنىڭ نۇرىيۇ كۆزدە قاراقىم،
كى بولمىش سەن مېنىڭ خاتىر فەراغىم.
تىزىمنىڭ قۇۋۋەتىدۇر بۇ ۋىسالىڭ،
كۆڭۈلدىن چىقماسۇن ھەرگىز خەيالىڭ.
ۋىسالىڭغە ئېرۇرمەن ئارزۇمەند،
كى فىكرىڭدە قىلۇرمەن ئۆزنى خۇرسەند.
كى باردۇر مەكتەب ئىچرە قىزلا چەندان،
ئېرۇرسەن سەن ماڭا دىلخاھۇ خەندان.
بارى سەبزە ئېرۇر، سەن بىر قىزىلگۈل،
كى مەن چۆرۈلگۈچى بىچارە بۇلبۇل.
خەيالىمچە ئەگەر بولسە قاشىڭدىن،
يىراق ئولمايكى ئۆرۈلسەم باشىڭدىن.
كى چۆرۈلسەم سەڭا پەرۋانە يەڭلىغ،
يۇرۇسەم بارچەدىن بىگانە يەڭلىغ.
يۇرۇرمەن مەن سېنىڭ يولۇڭنى ئىزدەپ،
بۇ سىرنى ساقلارەم كۆڭلۈمدە كىزلەپ.
جەھاننى تەرك ئېتىپ كىرسەم كويۇڭغە،
بۇ جانىمنى نىسار ئەتسەم خۇيۇڭغە.
بارى كەۋكەب ئېرۇر سەن ماھ ئېرۇرسەن،
باردىن سەن ماڭا دىلخاھ ئېرۇرسەن.

يەنە سەندىن بۇلەك مەھرەم ماڭا يوق،
سىرىمنى ئايغالى ھەمدەم ماڭا يوق.
خەيالىم بار سېنىڭ قۇربانىڭ ئولسام،
تىرىكدۇرمەن تېخى ھەيرانىڭ ئولسام.
كېتىپ ئۆزدىن گەھى كەلسەم ئۆزۈمگە،
مۇھەببەت زور ئېتىپ ئىككى كۆزۈمگە.
نە ئەيلەي، نە قىلاي ئەي مۇنىسى جان،
سېنىڭ ئىشقىڭ مېنىڭ كۆڭلۈمدە مەرجان.
ئالىپ تاراج ئېتىپ خانۇ دىلىمنى،
كى ئەقلۇ، ھۇش ئىلە ئابۇ گىلىمنى.
قەدىڭ سەرۋى دېسەم، ئەيقەددى مەۋزۇن،
تۇراي يەكپاي ئىلە ئالدىڭدا مەھزۇن.
كى تەرھ ئالدى ھىلال ئىككى قاشىڭدىن،
كېچە ھەم كۈندۈز ئۆرۈلدى باشىڭدىن.
يۈزۈڭ خۇرشىد يەڭلىغ بىر دىلارا،
كۆزۈڭ زۇھرە كەبىدۇر بىر تەبەررا.
تىشىڭغە ئوخشاتىپ دۇردانە ئۆزىن،
تۇتۇپ ھەككاكلەر تەشتىلەر كۆزىن.
يۈزۈڭدە دانەدۇر بىر دانەئى خال،
كى زۇلغۇڭ دامىدا بولدى بۇ ئەھۋال.
ئالىپ زۇلغۇڭ كەمەندى بۇ كۆڭۈلنى،
سالىپ كۆڭلۈم ئۆزە زەنجىرۇ غۇلنى.
كۆزۈمنىڭ ياشىدۇر ئىچكەن شەرابىم،
يۇرەك، باغرىم ئېرۇر ئوتدا كەبابىم.
ئىلاجىم نەدۇرۇر ئەي جانى جانان،
تەنىمدە قالمادى بىر زەررە دەرمان.
يىمەكىمدۇر مېنىڭ غەم ـ غۇسسە، قايغۇ،
شەرابىمدۇر مېنىڭ زەھر ئىلە ئاغۇ.
تەنىم بۇ زەئىفدىن يادەك بولۇپدۇر،
يۇرەككە تاشدەك قانلار تولۇپدۇر.
ساڭا مەئلۇم ئەمەسمۇ مەندە ھالەت،
تەنۇ جانىمداقى بولغان ھەرارەت.
كى بىلگىل خاھى بىلمە بۇدۇرۇر ئەرز،
ئەدا قىلدىم ئۆزۈمنىڭ بوينىدىن قەرز.

لەيلى يىغلاپ ئۆز هالىنى مەجنۇنغە بەيان قىلغانى

كى لەيلى باشلادى مىڭ ئاهۇ ئەفغان،
كۆزىدىن ياش تۆكۈپ خۇن ئەبدى باران:
«تەمام ئۆلدى سۆزۈڭ ئەي قەيسى بىهال،
كى سەن بىلمەسمۇسەن مەندە نە ئەهۋال.
ئەگەرسەن بىلمەسەڭ بۇ هالەتىمنى،
قىلىپ نۇن ئىشق ئوتى بۇ قامەتىمنى.
كى بىچارە ئىرۇرمەن نە قىلايىن،
يۇرەكىم هەرسارى يۇزمىڭ تىلايىن.
كى سەندە بار ئوتلار مىنىڭدە يوقمۇ،
گەهى سەن ئاچ يۇرۇپ مەن داغى توقمۇ.
بۇ هەر ئەهۋالكىم سەندە بار ئىردى،
بۇ كەڭ ئالەم ماڭا دائىم تار ئىردى.
ماڭا سەنسىز تامۇغدۇر باغى گۇلشەن،
قاراڭغۇدۇر ماڭا بۇ رەۋزى رەۋشەن.
ئەگەر جەننەتتە تۇرسام سەنسىزدىن يار،
ئاياغىمغە سايار مىڭ خارە ئۆزە خار.
سىنىڭ ئىشقىڭ مىنى بىچارە قىلدى،
دەرى سەيرىستان ئىچرە خارە قىلدى.
زەرۇرۇمدۇر سىنىڭ كويۇڭدا ئۆلسەم،
مۇرادىمدۇر ئەگەر ئۆلسەم، تىرىلسەم.
ئۆلۈكمەن يا تىرىك بىلمەم ئۆزۈمنى،
كى ياخشى خاھ يامان بىلمەم ئۆزۈمنى.
قىلىپدۇرمەن شەرابى ئىشقىدىن نۇش،
قىلۇر دائىم تەنىمگە جۇش ئىلە جۇش.
ئەگەر بولسە بۇ جانىمغە هەرارەت،
قىلۇرمەن كۆز ياشىم بىرلە تەهارەت.
بۇ قىزلار ئىچرە مەن مەتئۇن ئولۇپمەن،
كى گويا دۇنيادا مەلئۇن ئولۇپمەن.
زەبانى تەئنەلەر هەردەم ئىچەرمەن،
كۆزۈمدىن دۇرر ئىلە مەرجان ساچارمەن.
سىنىڭ ئۇچۇن مىنىڭ جانىم كۆيۈپدۇر،
سەمەندەردەك ئوت ئىچرە كۆل بولۇپدۇر.
كۆيەر ئوتلار مىنىڭ بۇ هالەتىمگە،
بۇلۇتلار يىغلاشۇر بۇ هالەتىمگە.
سىنىڭ فىكرىڭ خەيالىمغە تۇشۇپدۇر،
مۇهەببەت داغى جانىمغە تۇشۇپدۇر.
مىنىڭ لەيلىم ئەيا مەجنۇنى بىدىل،
يۇرەك، باغرىم يارىپ هالىمنى كۆرگىل.
چەمەننى گەر ۋەتەن قىلسام ئۆزۈمگە،
تىكەندەك سانچىلۇر هەردەم كۆزۈمگە.
غەمىڭ دەرياسى ئىچرە سەير ئىتەرمەن،
سۇدا يۇرگەن بالىقدەك مەيل ئىتەرمەن.
مۇهەببەت كويىدا ئەۋۋارەدۇرمەن،
نە ئەيلەي، نەقلاي بىچارەدۇرمەن.
ئەلىف قەددىم بولۇپدۇر نۇن يەڭلىغ،
كوزالغان كاسەئى پۇرخۇن يەڭلىغ.
كىچەددىن ئۇيقۇ يوقتۇر تا سەهەرگە،
بىلىندۇرمەيدۇرمەن هىچ بىخەبەرغە.
ئەگەر تۇن كىچەلەر يادىمغە كىرسەڭ،
تىلەرمەن شول زەمان يادىمغە كىرسەڭ.
ئايا مەجنۇن، جانى جانۇ جانان،
سورايدۇرمەن بۇ ئىشقە بارمۇ دەرمان.
ئەگەر ئۆلسەم بۇ هالەت كەم بولۇرمۇ،
ساڭا مەن ئۆلگەنىمنى غەم بولۇرمۇ.
قۇتۇلغۇممۇ بۇ ئوتتىن مەن كەمىنە
كۇنى مىڭ ئۆلگۇچە .....
دەردىندۇرمەن يۇرەكنى چاك قىلسام،
ئۆزۈمنى بىر يولى بىر خاك قىلسام.
.....
.....①
بۇ سۆزلەرنى دىمەسەڭ دىگۇچى يوق،
ئۇكۇن بىزدىن غەمىڭنى يىگۇچى يوق.

① كۆپ چىكىت ئورنىدىكى سۆزلەر ئەسلى قول يازمىدا ئۆچۈپ كەتكەن.

ئىشتىكەيلەر بۇ سۆزنى خاس ئىلە ئام،
بولۇر ھەم ساڭاۋۇ ھەم بىزگە بەدنام.
بالىق يەڭلىغ بولۇرمىز گۇڭگۇ ھەم لال،
جەھان ئەھلى دېگەي بىزلەرنى دەللال.
زەبانى تەئنەلەر سىزگە ئاچارلار،
باشىمىزغە بىزنىڭ تۇفراق ساچارلار.
بۇ ئۆتكۈن ئۇمرىڭىزدىن تويغۇڭىزدۇر،
بارىمىزنى ئوقۇتماي قويغۇڭۇزدۇر».
بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ مولا بەدگۇي،
ئۆڭۈبان چېھرەسىدىن رەڭ ئىلە رۇي.
دېدىكىم: «ئەيتا قوي، ئەيتار سۆزۈڭنى،
كى بارى ئاققۇدەك تىكمە كۆزۈڭنى.
بۇ قەيس - لەيلى بىرى بىرگە بولۇپ رام،
كۆڭۈلدە تاقەتى يوق تەندە ئارام.
كۆرۈڭ بۇ مەجنۇننىڭ دېگەن جەۋابى،
..... ①
بىرى بىرگە بولۇرلار دال ئىلە زال،
گەھى بىھۇش بولۇرلار گاھى بىھال.
بىرى شىرىن بىرى فەرھاد بولغاي،
بىرى ۋامىق بىرى گۈلشاد بولغاي.
بىرى يۇسۇف بىرى بولغاي زىلەيخا،
قىلۇرلار بىر - بىرىسىگە تەماشا.
بىرى بىرنىڭ يۈزىگە تەلمۇرۇشۇپ،
ئالىنغان قۇشلا يەڭلىغ تالپۇنۇشۇپ.

بىرى بىرنى كۆرۈپ گۈلدەك ئاچىلسە،
خەيالى بار بۇ ئالەمگە يايىلسە.
بىرى بىردىن جۇدا بولسە زەمانى،
قىلىپ ئەبرى بەھاردەك فىغانى.
ئەلىق قەددىنى ئەيلەپ قاق ئىلە نۇن،
جىگەرنى نىش ئەيلەپ كۆزنى پۇرخۇن.
بۇ مەكتەبدىن بىرى يوق بولسە بىردەم،
بىرى بۇ كىشىگە بولماس يار ھەمدەم.
كى يىغلابان مىڭ ئەيلەپ ئاھۇ ئەفغان،
ياش ئورنىدا ئاقىزىپ قىپقىزىل قان.
كۆزى يولغە كۆيۈپ ئۇزنى قىلۇر زار،
دىلۇ جانىنى ئەيلەپ بۇلبۇلى زار.
كۆڭۈلدە ساقلاشۇرلار سىرىنى پىنھان،
كى زاھىر ئەيلەگەي ئول قىلغان ئەفغان.
بۇ يەڭلىغ ئىش بۇ مەكتەب ئىچرە ئۆتسە،
ئەجەب ئىبرەمەس بارى ئالەمگە يەتسە.
يامان بولۇر بۇ ئىش گەر فاش بولسە،
ئالىبان تاشلار كۆزۈ قاش بولسە.
ئايىتتۇق سىزگە بىزلەر كۆرگەنىمىز،
قولۇمىزدىن كېلىشى بىلگەنىمىز.
بويۇندىن ساقىت ئەتتۇك سىزگە بىزلەر،
قەۋى دۇشمەن كۆڭۈلدە شۇمۇڭىزلەر.
سۆزۈمىزنى ئىشتىكىل خاھ ئىشتىمە،
كىشىگە خاھ ئايىتقىل خاھ ئايىتمە.

بۇ شەككاكلارنىڭ سۆزىنى مولا ئىشتىپ غەزەبى كەلگەنى

بۇ مولاجانىغە قويدى بەسى داغ،
چىرايىنى تۇگۇپ زەھر - ئاغۇدەك،
باشىغە قويدى گويا ئاتىپ داغ تاغ.
قويى سالدى باشىن ئەسكى ساغۇدەك.
بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ قالدى ھەيران،
باشىنى توبرادەك قويدى تىزىغە،
ئىشىتتى كۆڭلى زىنى بولدى ۋەيران.
چىرايى ئۆرۈلۈپدۇر قىرمىزىغە.
تەھەييۇردا باشىنى تۇتتى قالدى،
سورادىكىم كۆچى: «مولا، نە بولدى،
ئۆزىدىن زىندانى ھەيران ئىچرە قالدى.
بۇ يەڭلىغ ۋەھشەتىڭىز كىمگە بولدى؟

① ئەسلى قول يازمىدا 5 قۇر بىيت ئۆچۈپ كەتكەن.

ماڭا پاتراق ئەيتىڭ تىنسۇ كۆڭلۇم،
خەيالى ۋەھملەردىن چىقسۇ كۆڭلۇم».
دېدى مولا: «كۆرۈڭ بۇ قەيسۇ لەيلى،
بار ئەرمىش بىر - بىرىگە تۇرفە مەيلى».
بالالارنىڭ سۆزىدىن قىلدى ھىكايەت،
بۇ قەيسۇ لەيلىدىن قىلدى شىكايەت.
سورادى كۆچىدىن: «ئەي مەھرەمى راز،
ماڭا تەدبىر ئىشكىن ئەيلەگىن باز».
كۆچى ئەيدىيۇ: «ئەي مولا پىركوي،
بولۇپدۇر قەيىسغە ئول لەيلى دىلجوي.
سىنىڭ مىنىڭ قىزىمۇ لەيلى دېگەن،
ئۇلار ئول قەيىسغە ھەسرەتلەر يىگەن.
بولۇپدۇر بولسە ئول بىر - بىرىگە رام،
قىزىمزمۇ بىزىڭ گەر بولسە بەدنام.
رىزامىز بارمۇدۇر مۇنداغ ئىشغە،
مەلامەت بولغايۇ ئەركەك - تىشىغە.
ئاناسىغە ئايتماق لازىم ئىرۇر،
ئانىڭ زىھنى كايىتماق لازىم ئىرۇر.

نە قىلسە ئول قىلۇر دىلبەندى ئىرۇر،
شەكەر خوب مىيۋەسى فەرزەندى ئىرۇر.
كى لەيلى بىلسۇنۇ لەيلى ئاناسى،
ئۇ بىلگەي لەيلى زەئىفىنىڭ دەۋاسى.
كى خاھى ئەيلەسۇن باشى ئۆزە تاج،
گەھى مەيلى قىلسۇن كۇنىگە مۇھتاج.
كى خاھى باغ ئىچرە ئەيلەسۇن گۇل،
خوشى بار ئەيلەسۇن لەيلىنى بىر پۇل.
كى خاھى بار قىلسۇن خاھى بار - يوق،
خوشى بار ئاچ قويسۇن مەيلى بار توق.
دەۋاسى يوقتۇرۇر ئول يۇرسە مۇنداغ،
خوشى شۇڭقار قىلۇر گاھى خۇشى زاغ.
نە يەڭلىغ دارۇ قىلسە دارۇ قىلغاي،
كى ئىچارە ئىسە ئول چارە قىلغاي».
ئىرۇر خاتۇنى قىلغان مەسلەھەتنى،
قويۇلدۇردى بۇلار بۇ مەشۋەرەتنى.
بولارنىڭ سۆزىيۇ بۇ مۇنچە بولدى،
بۇ ئىشلاردىن بۇلارغە ئار بولدى.
(داۋامى كېيىنكى ساندا)

(بېشى 177 - بەتتە)

△ مەن پىچاق بولاي،
سەن لوق گۆش بول.
△ مەن سۆرىگەن بولاي،
سەن داقىرىغان بول.
△ مومای باققان بالا — تامدىن سەكرىگەن كالا.
△ مۇزنىڭ ئۆمرى باھارغىچە.
△ مۇشۇك مۇشۇكنى قاراڭغىدىمۇ تونۇيدۇ.
△ مۇدىرىمەس ئات يوق،
يېڭىلمەس ئادەم (يوق).
△ مېھمان خۇشاللىق بىلەن ئىناقلىق ئېلىپ كېلىدۇ.
△ مىلتىقنىڭ ئىچى مورا،
ئۇنى ئېتىلدۇرغان دورا.

△ مېۋىسىز دەرەختىن تۇت ياخشى،
ھورۇن ئادەمدىن بۇت ياخشى.
△ نادان ھاكىم يۇرت بۇزار.
△ ھالال ناننىڭ مىننىتى يوق.
△ «ھالۋا - ھالۋا» دېگەنگە ئېغىز تاتلىق بولماس.
△ ھايالىق كىشى — باھالىق كىشى.
△ ئوغرى تۇن يېرىمدە،
پىتىنىخور كۇپ - كۇندۇزدە.
△ ئوڭدا ياتقان ئابد غوپۇر،
ئاش يەڭ دېسە چاچراپ قوپۇر.
△ ئۇيات ئۆلۈمدىن قاتتىق.
△ ئۆمرۇڭ ئۆتەر — ھۆسنۇڭ ئۆچەر.

توپلىغۇچى: ئېمىر مۇھەممەت

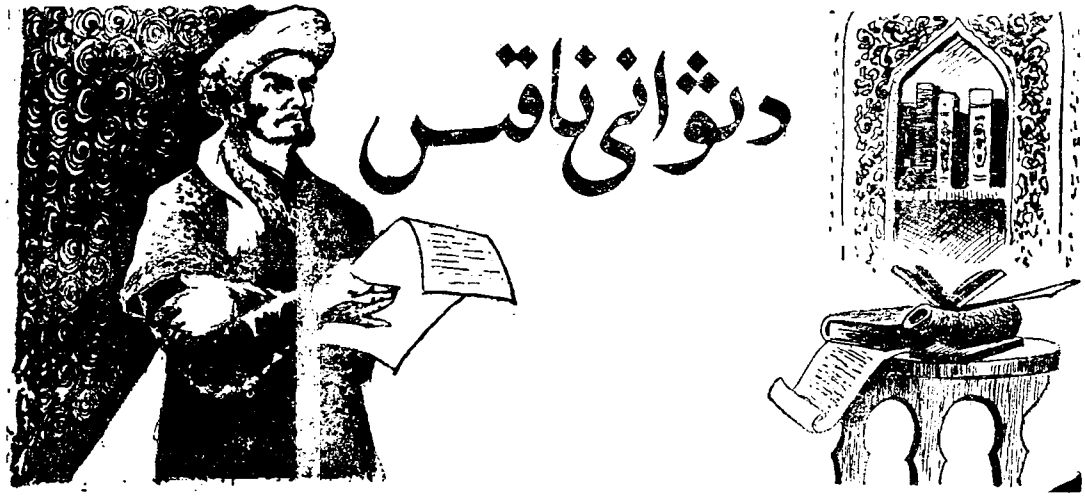

مولا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ياسىن ئىمىن
توختى تۇراخۇن

مۇھەررىردىن: مول ئىجادىي مىھنىتى ۋە ئۆزگىچە ئۇسلۇبى بىلەن كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا بەلگىلىك تۆھپە قوشقان تالانتلىق شائىر مولا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر (1840 — 1920) قەشقەر يېڭىساردا ياشاپ ئىجاد ئەتكەن. ناقىس ئۇنىڭ ئەدەبى تەخەللۇسىدۇر.

شائىرنىڭ لىرىك شېئىرلىرى ۋە پارسچىدىن نەزمى يوسۇندا تەرجىمە قىلغان «گۈلزار بىننىش» نامىلىق داستانىنىڭ قول يازمىسى ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق تارىخ مۇزېيىدا ساقلانماقتا. قول يازما جەمئىي 78 بەت، فورماتى 37 × 23 س. م، ھەر بېتىدە 21 × 4 مىسرادىن شېئىر بار. بەزى بەتلەرنىڭ ھاشىيەسىگىمۇ شېئىر كۆچۈرۈلگەن. پۈتۈن قول يازمىنىڭ 44 بېتى «گۈلزار بىننىش» داستانىدىن، 34 بېتى لىرىك شېئىرلاردىن تەركىب تاپقان.

قول يازما ناھايىتى خۇشخەت بولۇپ، ئىملاسى باشتىن - ئاخىر ئىزچىللىققا ئىگە. قول يازما ئىچىدىكى بىر قىسىم شېئىرلار ئۇستىدىن تەھرىرلەپ ئۆزگەرتىلگەن كۆپىيە ھالىتىدە ساقلانغان. يەنە بىر قىسىم شېئىرلار پارچە قەغەزلەرگە يېزىلغان بولۇپ، قول يازما ئىچىگە چاپلاپ قويۇلغان. بۇ قول يازما ئىچىدىكى شېئىرلارنىڭ پارچە قەغەزلەرگە يېزىلغانلىرى بولسۇن ياكى پۈتۈن بەتكە يېزىلغانلىرى بولسۇن ۋە ياكى ئۆزگەرتىلگەن شېئىرلارنىڭ ئەسلىسى ۋە تەھرىرلەنگەندىن كېيىنكى نۇسخىسى بولسۇن ھەممىسىنىڭ خەت پۈچۈركىسى ئوخشاش بولۇپ، بىر ئادەمنىڭ قەلىمى ئىكەنلىكى ئېنىق. يۇقىرىقىدەك ئالامەتلەرگە ئاساسەن بۇ قول يازمىنى ئاپتورنىڭ ئۆزى كۆچۈرگەن دەسلەپكى نۇسخا دەپ قاراشقا بولىدۇ.

شائىر غەزەللەرنى رەتلەپ دىۋان تۈزۈش ئۈچۈن قاپسىيە ۋە رادىىپىنى تۈرگە ئايرىپ چىقىپ، ئۈستىگە «رادىفلىلەنى» (قاپسىيە ۋە رادىپ ئاخىرى ئەلىپ يەنىي، «ئا» بىلەن كەلگەن شېئىرلار)، «رادىفلىلبائ» (قاپىيە ۋە رادىپ ئاخىرى بې بىلەن كەلگەن شېئىرلار) ..... دېگەنگە ئوخشاش رادىپ ئىسىملىرىنى يېزىپ قويغان. لېكىن شېئىرلار تېخى رەسمىي دىۋان ھالىتىگە كەلتۈرۈلمىگەن. بۇنىڭدىن بىز بۇ قول يازمىنىڭ ئاپتور دىۋان تۈزۈشتىن بۇرۇنقى نۇسخا ئىكەنلىكىنى بىلىمىز.

بۇ قول يازما ئىچىدە لىرىك شېئىرلاردىن 174 غەزەل، بىر مەرسىيە، بەش مۇخەممەس، ئۈچ رۇبائى، 13 قىتئە ۋە باشقا پارچە شېئىرلىرىدىن ئىككىسى بار. 174 غەزەلنىڭ رادىپ ۋە قاپىيىلىرى جەمئىي 13 ھەرپ بىلەن ئاخىرلاشقان. قالغان 15 ھەرىپ بىلەن قاپىيىلىنىدىغان غەزەللەر يوقالغان. داۋاملىق ئىزدىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ.

بۇ قول يازما ئىچىدە يولداش غۇلام ئەبەيدۇللا نەشىرگە تەييارلىغان، «بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ 1982 - يىل 3 - سانىدا ئېلان قىلىنغان ناقىس شېئىرلىرىدىن ئۈچ غەزەل بار. بۇ ئۈچ غەزەلدىن باشقا شېئىرلار تېخى ئېلان قىلىنمىغان يېڭى شېئىرلاردىن ئىبارەت. ئېلان قىلىنغان ئۈچ غەزەلدىمۇ تېكىست ۋە تەييارلىنىش جەھەتتە بەزى پەرقلەر بولغانلىقتىن قايتا نەشىر قىلىندى. شېئىرلار ئاپتورنىڭ كۆرسەتمىلىك ئورۇنلاشتۇرۇشى ئاساسىدا دىۋان تەرتىپى بويىچە رەتلەندى.

1

جىلۋەگەردۇر ھەر تەرەفدىن شەمئى ئەنۋارى خۇدا،
بادە تابىدىن قىزىل بولغاچ ئۇزارىڭ ساقىيا.
بارمۇ ئىمكان كەئبەدىن مەيخانەغە قويماي قەدەم،
بۇ سىفەت مەۋج ئۇرسە ئول يۈزىنىڭ سەفاسى ئابدا.
زاھىدا، پاك ئەيلەمەي بىرلە كۈدۈرەتدىن كۆڭۈل،
ئەيلەگىل ئولدەم باشىڭغە بادە پالاردىن رىدا.
ئول زەمان گام ئۇر تەۋەققۇفسىز ھىدايەت دەيرىغە،
كىرگەچ ئوق پىرى مۇغان سارىغە قىلغىل ئىقتىدا.
تاكى يەتكەي جانىڭە فەيزى ئىلاھىدىن فۇتۇھ،
خاتىرىڭدىن مەھۇ ئولۇپ كەتكەي نۇقۇشى مائەدا.
گەر بۇ يەڭلىغدۇر ئىمامۇ مەسجىدۇ ھۇيۇڭ سېنىڭ،
يارۇماي قالغايمۇ كۆڭلۈڭدە تەجەللىيۇلھۇدا.
ئەي خۇشا، ئول رىندىكى ئۇمر ئۆتمەكىن يەلدەك بىلىپ،
سىپقارىپ بىر يول فەنا جامىن ئەبەد تاپغاي بەقا.
چەكمە ھەسرەت، ناقىسا، شايەدكى پىرى دەيرىدىن
كەلسە تاڭ يوق «ئەشرەبۇ» دەپ ھەر سەھەر شىرىن نىدا.

2

ئەي، ھەمە زەررات ھۇسنۇڭدىن بولۇپ ھەيران ساڭا،
قۇرقەتىڭدىن مېھر ھەم چەرخ ئۆزرە سەرگەردان ساڭا.
نۇھ ئۇمرىدە رىيازەت چەكسە يول تاپماس بىراۋ،
كىم سېنى مەئبۇد دەپ كەلتۇرمەسە ئىمان ساڭا.
مۇزتەرىبدۇر تەن ئارا جانلار سېنىڭ يادىڭ بىلە،
گويىيا جانلار تىلەر قىلماق ئۆزىن قۇربان ساڭا.
نېئمەتى جەننەت بىلە قەسرىن ئانىڭ قىلماس ھەۋەس،
كىمكى بىر-ئىككى نەفەس بولغان ئېسە مېھمان ساڭا.
بولدى تاپتى ھەر گەدايىكىم سەرى كويۇڭدادۇر،
بەندە بولماق نىسبەتىن ئالەم ئارا سۇلتان ساڭا.
يوقدۇرۇر، ھەركىم قىلۇر ئالەمدە يۇزمىڭ يىل ئەگەر،
جۇدۇ ئېھسان، فىسقۇ ئېسيان، نەفئى يا نۇقسان ساڭا.
بىر غەنىسەنكىم، سەلاتىن خەيلىدۇر چاكەرلەرىڭ،
ئايۇ كۇن باردۇر كەرەم خانىدا ئىككى نان ساڭا.
سەن كەبى مەنئېمنى مىڭ يىلدا خىرەد قىلماس دەرىڭ،
بىر دىرەمدەكدۇر گەدا نەزدىدە يۇز مىڭ كان ساڭا.
ھەسرەتى دۇنياۋۇ فىكرى ئاخىرەت قىلماق نەدۇر،
بولسە مۇنداغ، ناقىسا، ئالى كەرەم سۇلتان ساڭا.

3

ئەي، يۇزۇڭ سارى نەزەر قىلماق ئىبادەتدۇر ماڭا،
قاشلارىڭنىڭ گۇشەسى مېھرابى تائەتدۇر ماڭا.
ئىنتىزارىڭدىن غۇبارى مەقدەمىڭ مۇشتاقىمەن،
مەسجىدۇ مەيخانە فىكرىدىن فەراغەتدۇر ماڭا.
كېچە ئىڭرانسام سەرى كوي كويۇڭدا ئىتدەك. قاۋماكىم،
ناله قىلماق ئول سەرى كوي ئىچرە راھەتدۇر ماڭا.
ئىشقى دەشتىدە ئەگەر ئۆلسەم مېنى دەفن ئەيلەمەڭ،
كىم يېسە جىسمىمنى قۇزغۇنلار سەئادەتدۇر ماڭا.
يادىڭ ئەتتىم ھەجرى جەللادى يېتىپ قەتل ئەيلەدى،
تىغىدىن ھەرلەھزە يۇز تۇرلۇك ھەلاۋەتدۇر ماڭا.
ۋائىزا، ئىشق ئەھلى سانىدا مېنى زىكر ئەيلەدىڭ،
ئۇشبۇ لوتفۇڭدىن ئۇلۇس ئىچرە كەرامەتدۇر ماڭا.

خانقەھ تەشرىفى تەكلىغىدە زەھمەت چەكمەڭىز،
كىم مۇقىمى دەير ئولۇپ ئۆلمەك شەرافەتدۇر ماڭا.
دەپ ئىمىش دۇشمەنكى، ناقىس ئىتلارىڭدىن ئار ئىتەر،
قىلمە باۋەركىم، بۇ سۆز يالغان مەلامەتدۇر ماڭا.

4

بىر گۈلى رەئنا ئۈزارىدىن يۈرەك قاندۇر ماڭا،
كاكۈلى فىكرىدە مۇشكىل ئىشقىپچاندۇر ماڭا.
قاشلارى سەۋداسىدىن كۆڭلۈم جەھاننى سەير ئىتەر،
يېڭى ئايلاردەك فەلەك دەۋرىدە دەۋراندۇر ماڭا.
كۆزلەرى يادى ئۈچۈرمىشدۇر كۆزۈمدىن ئۇيقۇنى،
بىر مۇسۇلمان ئىككى كافىردىن ھەراساندۇر ماڭا.
بەرق ئۇرۇپ كۆڭلۈمنى كۆيدۈردى ئۇ زارى شۇئلەسى،
ئەرسەۋۇ ئىمكان بۇ بىر ئوتدىن چىراغاندۇر ماڭا.
ئاغزى رەمزىنىڭ خىيالىدىن يوق ئەتتىم بارلىق،
بار بولماق ئۈشبۇ يوقلۇقدىن نەمايياندۇر ماڭا.
خەتتى يادىدىن خىزىردەك تا ئەبەد تاپتىم ھەيات،
بىر قەدەم ئۇرماي بۇ يەڭلىغ ئابىھەيۋاندۇر ماڭا.
لەئلى شەۋقىدىن دەمادەم قان يۇتار كۆڭلۈم مېنىڭ،
گويىيا جەننەتدە ئۆسكەن نارى خەندياندۇر ماڭا.
تىشلارىدىن ھاسىل ئەتمىشمەن غىنائى بىغەنا،
ھەر بىرى سەرمايەئى يۈز دۇررى غەلتاندۇر ماڭا.
خالى يادىدىن كۆڭۈل خىلۋەت سەرايى نازدۇر،
جىلۋەگەر بىر نۇقتەدىن يۈز پارە فەررياندۇر ماڭا.
باغلالەب، ناقىس، تەكەللۇمدىن ئۈزاتمە قىسسەنى،
كىم دېگىل ھەربىر نەفەس ئەيشى سۇلەيماندۇر ماڭا.

5

دېمە چەككەچ بويۇن بولدى ئول ئاي ئەرشى بەرىن پەيدا،
كىم ئولدى جىلۋەسىدىن ئاسمانۇ ھەم زەمىن پەيدا.
كۆزىنىڭ گەردىشى ئىشق ئەھلىگە مەنسۇر دەۋلەتدۇر،
دېسەم تاڭ يوق، ئانىڭدىندۇر سۇلەيمانغە نىگىن پەيدا.
ئەرەق تۆكتى ئۈزارىدىن ئىچىپ گۈلگۈنە مەي بۇ تۇن،

فەلەك ئەنجۇم زەمىن ئىچرە تۇمەنمىك مەھجەبىن پەيدا.
لەبى لەئلى چىقارغاچ خەت ھەلاۋەتدە تەراۋۇتدۇر،
ئەگەرچە قەدرى كەم بولدى ئەسەل قىلغاچ چىبىن پەيدا.
قاشى ئەگرى ئەگەر بولسە قىلۇر ئاشق ئەگەر ئاندىن،
كۆزى ئەييارى ئول يۇزدە قىلىپدۇركىم كەمىن پەيدا.
تەبەسسۇم چاغى ئول مەھۋەش تىشىن كۆرسەتتى ئاشىقغە،
شۇئائى تۇشتى دەرياغە ئىرۇر دۇررى سەمىن پەيدا.
بىلەلمەسمەنكى، ناقىسنىك نەمازى نې بولۇر، يا رەب،
قىلۇر ھەر سەجدەسى ئىچرە ئانىك قاشى خەمىن پەيدا.

6

قىلغالى بىئىنتىھا ئىشقىمنى شەرھ، ئەي مەھلىقا،
قامەتىك شەۋقىدە سۆز قىلدىم ئەلفدىن ئىبتىدا.
نې قەمەر تەلئەت پەرىۋەشسەنكى ئەۋجى ھۇسن ئۆزە،
نازدىن ئۇششاق بىكەس كۆڭلىنى قىلدىك قارا.
ئول بەلالىغ كۆز قاراسىدىن مەنى دىۋانەگە،
مۇلكىدۇر ئاي-كۆن بىلە ئەنجۇم قارالاردىن قارا.
كۆزلەرىك بەھرامى قاشىك تىغىدىن قان تۆكتىمۇ،
بولدى قىرمىزى جەھان، ياقتىڭمۇ يا گۇلگۇن ھىنا.
.....① تەڭرى ئۇچۇن، ئەي گۇللىقا، كاكۇل بىلە،
.....② زەڭگار ئارا ئاي بىرلە كۇن تاپماي زىيا.
سەكرەتىپ تەۋسەن باشىم ئۇستىگە جەۋلان ئەيلەدىك،
قىلدى ئىشق ئەھلى ۋۇجۇدۇم تۇپراغىنى تۇتىيا.
خالى فىكرى غەيرىدىن تاپسام كۆڭۈلنى، ئەي پەرى،
دەر ئىدىم ئىشقىك سۆزىن، ئەمما تاپالماسمەن خالا.
يار ئىلە ئەغيار يەكساندۇر كۆڭۈلنىك نەزدىدە،
بولماغاچ سەندىن بۆلەك مەقسۇد ياكى مۇددەئا.
ساقىيا، كۆڭلۇم پەرىشاندۇر كەرەم قىل بىر قەدەھ،
كىم لەبىم يەتكەچ كۆڭۈلدىن مەھۋ بولسۇن ماسەۋا.
ئەي، قارا كاكۇل، قىزىل رۇخسار، كۆك كۆز، ئاق بىلەك،
سەندىن ئىرمىش تۆرت مەزھەبدە مۇخالىق ماجەرا.
بەرگى نەيدەك لەبلەرىم كۆكدۇر فىراق ئىدبارىدىن،

①② بۇ سۆزلەر ئەسلى قول يازمىدا ئۆچۈپ كەتكەن (م).

كۆك بۇلۇتغه تولدى ئاهمدىن مېنىڭ سەهنى هەۋا.
لەيلى مەجنۇنغه يۇزىن كۆرگۈزدى هەيران ئەيلەدى،
ئانچەكىم ياد ئەتمەدى باشىدا قۇش تۇتتى ئۇۋا.
ناقىسى مەهجۇر ۋەسلىڭ شەۋقىدىن هەر سۇبهىدەم،
كۆپ چىكەر قەقنۇسدەك مىڭ رەڭگى دۇن بىرله سەدا.

7

چىقتى جانىم ئول مەسىهاۋەش نەزەر قىلماس ماڭا،
بولدى ياشىم خاكەر ئاهى هەم گۇزەر قىلماس ماڭا.
ئىشقى ئەكسىرى قاراتاش بولسه هەم ئالتۇن قىلۇر،
دېمه، ئەي مۇنكىر، كېلىپ تەگدى ئەسەر قىلماس ماڭا.
بەزم تۇزمىش ئول گۇلى رەئنا بۇ كۇن ئۇششاق ئىله،
تالبئى ۋاژۇنه كۆرگىلكىم خەبەر قىلماس ماڭا.
يار هەجرى غەمله‌ىدۇركىم مېنى قىلمىش زەبۇن،
ۋەرنه دەۋران زۇلم هەرگىز بۇ قەدەر قىلماس ماڭا.
كۆزله‌ىڭ مژگان ئوقى بىرله خەراب ئەتتى تەنىم،
بۇ قەدەر زۇلمۇ ستەم ئەهلى كەفەر قىلماس ماڭا.
ئىشقى مەيدانىدا فۇرقەت تىغىدىن ئازۇردەمەن،
كىم بۇ ئىشنى هەرب ئارا تىيغۇ تەبەر قىلماس ماڭا.
ئەل كۆرۇپ چىهرەمنى مەنئ ئەيلەر تەئامۇ هەربىدىن،
نەفسىم ئەيتۇر، قول ئۇزاتقىلكىم، زەرەر قىلماس ماڭا.
ئاغزى فىكرىدىنكى كۆڭلۇم قىستالىپ نال ئولدى تەن،
مۇنچە ئاجىزلىقنى ئول مويى كەمەر قىلماس ماڭا.
جان فىدا ئەيلەپ يولى ئۇستىده خاك ئولدۇم بۇ كۇن،
ناقىسا، ئول باغرى تاش دىلبەر نەزەر قىلماس ماڭا.

8

ئەي، سىپهرى هۇسن ئەۋجىده قۇياش چاكەر ساڭا،
تەلمۇرۇر كۆرمەك ئۇچۇن هەر كېچه يۇز ئەختەر ساڭا.
بىر تەبەسسۇمدىن جەهان باغىنى گۇلزار ئەيلەدىڭ،
مەهۋ بولمىش تىشلارىڭ يادىدا يۇز گەۋهەر ساڭا.
نەخلى ۋەهدەتده نىشىمەن ئەيلەگەن ئەنقا ئىدىڭ،
بىر قانات يايماقدىن ئولمىشدۇر تەنىم شەهپەر ساڭا.

قايسى بىر گۈلنى يامان دەپ تىل چىكىپ بولغاي ئىكەن،
گۈلشەنى ئىمكاندا چۈن ئىبرەمش بارى مەزھەر ساڭا.
خىمەئى ئىززەتدە بىر شەھسەنكى مۇلكۈڭدۇر جەھان،
ئىككى مەئزۇن بەندەدۇر داراۋۇ ئىسكەندەر ساڭا.
ھەسرەتىڭدىن ئۇمرلەردۇر كىچەلەر بىدارمەن،
كاشكى بولغاي ئىدى ئاگاھلىق، ئەي رەھبەر، ساڭا.
مەسجىدى ۋەھدەتدە سەندۇرسەن خەتىبى جۇزۋۇكۇل،
لامەكان ئەۋجى خىتاب ئەيلەردەكى مۇنبەر ساڭا.
شەمئى زاتىڭ چۈن چىقاردى باشدىن دۇررى سىفات،
بولدى پەيدا يۈز تۈمەن گىيسۇيى بۇ ئەنبەر ساڭا.
ھەرنە جەۋلان ئەتسە سەندىندۇر مەدارى جىلۋەسى،
ۋەھكى مەھشەر جىلۋەسىن لازىم ئەمەس مەھشەر ساڭا.
ۋەھدەت ئاباد ئىچرە سۇلتانى سەلاتىن سەن ئۆزۈڭ،
قۇل ھۇۋەللاھۇ ئەھەد① ئالتۇندىن ئەفسەر ساڭا.
قول - ئاياغسىزلىغ بۇ ناقىسنى يىقىتسە بى ئەجەب،
كىم قىلىپ جۇرئەت بۇ يەڭلىغ ھەمدلەر ئەيلەر ساڭا.

9

زىھى ھۇكمۇڭ بىلە كەۋنەين بازارى بولۇپ بەرپا،
بەشەر خەيلى بۇ بازار ئىچرە شەۋقۇڭدىن قىلۇر سەۋدا.
نە ئىستىغنا ئىبرۇر بۇكىم، زىيادەت بىرلە نۇقسان يوق،
ئەگەر ئالەمچە يۈز مىڭ يوق بولۇپ، بولسە ۋەگەر پەيدا.
قەنى پەرۋانەۋۇ بۇلبۇل، قايىندۇر شەمئى بىرلە گۈل،
سىنىڭ يەكتالىغىڭدۇركىم ئىبرۇر ئۆز ھۇسنىگە شەيدا.
جەمالىڭ ،ئىنتىزارىدۇر، قايۇ كۆزكىم ئاچىلمىش ئول،
ئەمەس ئەنجۇم، تىلەپ جىلۋەڭ كۆز ئاچمىش گۈنبەزى خۇزرا.
ئەگەر مىھرۇ ئەگەر زەررە سىنىڭ كويۇڭدا سەرگەردان،
ئىبرۇر سەندىن نەزىرى رەئدۇ بەرقۇ شورىشى دەريا.
ئىبرۇر ئىشق ئەھلىگە راھەت سىنىڭ كويۇڭدەكى مىھنەت،
تاپىپ ئول كويىنى ھەركىم ساغىنىپ جەننەتۇلمەئۋا.
لەبىڭدىن فەيزى چۈن تاپتى، ئاتاندى سەڭگى خارا لەئل،

① «ئىيتقىنكى، ئۇ ــ ئاللا بىردۇر»، «قۇرئان كەرىم» 30 - پارە، 112 - سۇرە ئىخلاس 1- ئايەتنىڭ تەرجىمىسى (م).

ساچىڭدىن خاك بۇ تاپتى ئاتاندى ئەنبەرى سارا.
قاشىڭ قىكرىدە ناقىسىنىڭ ئىگىلدى قەددى گەردۇندەك،
يۈز ئاچىپ ئەيلەگىل كامىل ھىلالىن، ئەي مەھى بەرنا.

10

ئەي، ئۇزارىڭ يادى بىرلە چېھرە گۈلگۈندۇر ماڭا،
كۆرسە ئەل ئەيلەر گۇمان جام ئىچرە ئەفيۇندۇر ماڭا.
ئاقىزۇر ئەشكىم ئەمان بەرمەي تەنىم خاشاكنى،
كۆزلەرىم گوياكى ئۇممان بىرلە جەيھۇندۇر ماڭا.
كويى باشىدا گۇمان قىلماڭ ئاچىلمىش لالەلەر،
كىم لەبى لەئلى خىيالىدىن جىگەر خۇندۇر ماڭا.
تاشلادى دەشتى فەناغە زۇلفى سەۋداسى مېنى،
مۇڭداشۇر ھەمدەم بۇ ۋادى ئىچرە مەجنۇندۇر ماڭا.
ۋەسل پەيغامى لىباسغە يېتىپ بولماس كىشى،
ۋەرنە ئەشكىمدىن لىباسسىز دۇررى مەكنۇندۇر ماڭا.
نۇھ ئۇمرىدىن نە ھاسىل بولسە گەر غەفلەت شېئار،
بىر نەفەس يادىڭدا چىققان ئۇمر مەيمۇندۇر ماڭا.
ھەسرەتىڭدىن تولدى قان كۆڭلۇم ئارا لېكىن دېمەم،
بىلمەك ئىستەر ھەر كىشى گۇل غۇنچە مەزمۇندۇر ماڭا.
دېمەڭىز ناقىسنى مۇفلىسدۇر يالاڭ كۆرگەچ تەنىن،
دەرگەھ ئۇرىانلىغ ئەزەل ئىنئامىدىن توندۇر ماڭا.

11

ئاھكىم، ئوق ئاتتى كۆكسۈمگە مېنىڭ ئول قاشى يا،
ۋەجھى بۇدۇركىم، تېشۈكلۈگ نې كەبى باغرىم يارا.
ۋەھ، نە بىتالېئدۇرمەن مەجنۇنىن ئول لەيلىۋەش،
يوقلۇماق بولسە، رەقىبى شۇم كۆرمەپدۇر رەۋا.
قامەتى نەخلىدە كۆڭلۇم ئاشىيان قىلماسلىغى
بۇكى، ئول زۇلفى مۇسەلسەللەر كۆرۈنمىش ئەژدەھا.
ۋەسل خانىدىن تەمەتتۇئ كۆز تۇتۇپ مەن تەلىبەنىڭ،
ھاسىل ئولمىش شاھۋەش تەبىئىمكى ئەخلاقى گەدا.
ئەي پەرى دىۋانە چۇن قىلدىڭ يەنە قاچماق نەدۇر،
قىلماغىل مۇنداغ خىلافى ئىشق شەرئى ماجەرا.

بار ئۇچۇن قاشۇ كۆزۈڭ، زۇلفۇڭ كەبى زۇلمەت نىشان،
بولدى بەختىمنىڭ يۈزى ئول ۋەجىدىن تۈندەك قارا.
ئىشق سىرىدىن شۇئۇرى يوق، دىمە ھەرگىز مىنى،
كىم بۇ بىخۇدلۇق شۇئۇرى مەھز ئىرۇر بىل، ناقىسا.

12

ئەي، نەزاكەت مەئاب ھۇرلىقا،
ئەيلەدىڭ ھەجر ئارا كۆڭۈلنى ئەدا.
فۇرقەتىڭدىن قارا ئىدى مىرئات،
ئاي يۈزۈڭدىن جەھاندا تاپتى سەفا.
مەن ۋەفا كۆزلەدىم ۋەفا ئەيلەپ،
كەلدى سەندىن ۋەفا يولىدا جەفا.
تىرە بولدى جەھان ئىچى كىچەدەك،
سۈرمە بىرلە كۆزۈڭنى قىلمە قارا.
ۋەھكى، ئالەم ۋۇجۇدى سەندىن ئىدى،
بولدى سەندىن زۇھۇرى بىرلە جۇدا.
كۆيىدى كۆڭلۈم فىراق ئوتى بىرلە،
قەسدى جان ئەيلەمەك نەدۇركى يەنا.
بولمايىن تا فەنا بەقا يوقدۇر،
سالىك ئولساڭ ئۆزۈڭنى ئەيلە فەنا.
ناقىسا، قىل ئۇمىد خەۋفى بىلە،
شەرتى ئىمان ئىمىشكى خەۋفۇ رىجا.

13

بولدى بىر مەھۋەش ھەجرىدە جىگەر چاك ماڭا،
تاڭ ئەمەس يىغلاسە ئەنجۇم بىلە ئەفلاك ماڭا.
تەلىبەلەر كەلمەسە يانمىغە مىنىڭ جايىز ئىرۇر،
يوقدۇرۇر چۈنكى پەرى ئىشقىدا ئىدراك ماڭا.
قىلماسام مەيلى جەھان ئۆيلەرىگە ئەيب ئەتمەڭ،
بەسدۇر ئول كوي ئارا قىلماقغە مەكان خاك ماڭا.
مەن ئەجەب رىندىيۇ مەيخارەكى ھەريان باقسام،
كۆرۈنۈر بارچە تىكەن بەرگىلەرى تاك ماڭا.
مەزھەبى ئىشق ئارا بىلمەنكى دەلائىل نە ئىكىن،

قالمادى هىچ قىلۋۇر ئىشلار ئارا باك ماڭا.
ئەل سەفا بابىدا ئاي-كۈن ھەممىدىن ساف دېمىش،
كۆرۈنۈر ئىككىلا ئالەمدە ئول ئاي پاك ماڭا.
كۆز تۆكەر ۋەسلىك ئۈچۈن دۇررى ئەدەن، ئەي گۈلرۇخ،
خەرجلىك بولسە بۇرەك قالمادى ئىمساك ماڭا.
دوستلار رەھم قىلىڭ ناقىس بىچارەگەكىم،
دەر: كۆيۈپ بولدى يۈرەك بىرلە جىگەر زاك ماڭا.

14

كۆيدۈرۈر ھەردەم مېنى تاشلاپ يىراق ئول دىلرەبا،
كاشكى بولغاي ئىدى ۋەسل ئىچرە ھەردەم يۈز بەلا.
روزگارىم چۈن پەرىشان كۆرسەڭىز ئەيب ئەيلەمەڭ،
كىم ئېرۈرمەن زۇلفىغە يۈز مىڭ كۆڭۈلدىن مۇبتەلا.
سەيرى باغ ئەتكەندە ئول گۈلغە يۈلۈقساڭ ناگەھان،
بۇ غەرىبۇ بىنەۋا ئەھۋالىن ئەيغىل، ئەي سەبا.
سەندىن ئايرۇ مەن كەبى ئەۋۋارە يوقدۇر دەھرىدە،
مۇنچەكىم چەكتىم سۇئۇبەت ئەمدى نېدۇر مۇددەئا.
ئول پەرى ھەجرىدە مەن دىۋانەدۇرمەن تاڭ ئەمەس،
كويىدا ئەتفال تاشىدىن تەنىم بولسە يارا.
كىرمەيىن تۈز يولغە مەتلۇبدىن نىشان تاپماق مەھال،
گەرچە يۈز مىڭ يىل تەرەددۇت بىرلە ئۇردۇڭ تەكۇپا.
دەھرباغى ئىچرە، ناقىس، گۈللار ئاچىلمىش ۋەلى،
قالدى كۆڭلۈم غۇنچەسى ئاچىلمايىن يافراغ ئارا.

15

ئەي، سەرۇ قەدى لالە رۇخى شەمىس ئۈزارا،
ھەل يەمكۈنە مىن ئىشقىكە لىلخۇلقى فەرارا.
خالىڭنى يۈزۈڭ ئۈستىدە كۆردۈمكى تىلەرمەن،
مازەل ئەلىيۇددەھر مەئەللەيلى نەھارا.
باغ ئىچرە كىرىپ جىلۋە قىلىپ ھەر تەرەف ئېردىڭ،
قەد نەسىرۇلئەشجار ئەلەررەئىس زىھارا.
كويۈڭ باشىغە بارغالى ئىمكان قانى، ئەي گۈل،
ئىز ئەھدەسە ئەينايى مىنەددەمئى بىھارا.

كەتكەيمۇ كۆڭۈل بارگەھىڭ ئالدىدىن ھەرگىز،
مادامى ئەلەلئەرزى جىبالۇن ۋە زۇھارا.
مەن خەستەگە بەس دەۋلەت ئىقبالى خىيالىڭ،
يالەيتە تەرانى مەئە فەرھىن بىجىھارا.
دەۋراندا كۆڭۈل كىچەۋۇ كۈندۈز سىنى ئىستەر،
يا زاھىرۇ يا باتىنۇ ئەئتەينى قەرارا.
ئەي، خاكى دۇرى جان كۆزىگە كۈھلۇ جەۋاھىر،
ئىن غابە مىنەلبابى لەھۇ لەيسە بىسارا.
ئول سىھر بەيان ئەيلەدى ناقىسنى مۇفەككىر،
مىن زالىكەلا تەئخۇزۇھۇننەۋمى سىھارا.

16

قىلماغىل، يارەب، مىنى ئول مەكزى قىرمىزدىن جۇدا،
قىلغۇچە ئاندىن جۇدا، قىلغىل ئوغۇل - قىزدىن جۇدا.
چۇن فەنا ئەسبابىنىڭ يوقدۇر ۋەفاسى كىمسەگە،
فانى بولماسدىن بۇرۇنراغ قىل ئانى بىزدىن جۇدا.
يار دەشنامىن ئەگەر قىلماي دىسەم بولماس بەيان،
دەر: مىنىڭ ھەققىمدە، يارەب، قىل بۇ قىرغىزدىن جۇدا.
ئىشق ئىلىن قەتل ئەتتى دەپ قىلمان دۇئايى بەد ئاڭا،
قالدى ئالەم بىئەدالەت خانى چىڭگىزدىن جۇدا.
قاچماغىل مەندىن رەفىقا بىمۇھەببەتدۇر دەبان،
كىم ئۆلەرمەن بىرزەمان بولسام ئەگەر سىزدىن جۇدا.
ياخشىلار يىتكەن جەھاننىڭ سىرىدىن ئەيلەرسەن ھەۋەس،
قويماغىل ھەرگىز قەدەم ئول يولدىكى ئىزدىن جۇدا.
قىلدى خۇسرەۋ گەرچە شىرىندىن جۇدا فەرھادنى،
قىلمايىن قويدىمۇ دەۋران ئانى فەرۋىزدىن جۇدا.
كەتتى، يارەب، دوستلار ناقىسنى تاشلاپ ھەر تەرەف،
قىلماساڭ بەسدۇر ماڭا ئول مەكزى قىرمىزدىن جۇدا.

17

ئەي، پەرى پەيكەر غەمىڭدىن كىچە ئەفغاندۇر ماڭا،
كۈندۈزى ۋەسلىڭ تىلەپ كۆزلەر قىزىل قاندۇر ماڭا.
تۇتماسام ئالەمغە ئۇلفەت دوستلار ئەيب ئەيلەمەڭ،

بائىسى دىۋانەلىغ ئول ماھى تاباندۇر ماڭا.
گاھى دەير ئىچرە گەھى مەسجىددە يۇرسەم فەرق يوق،
كىم قايان بارسام تىلەر مەقسۇد جاناندۇر ماڭا.
ئول قۇياشنىڭ فۇرقەتىدىن چەرخىدەك سەرگەشتەمەن،
ھەر كىچە مىڭ كۆز بىلە ئەفلاك ھەيراندۇر ماڭا.
جەننەتۇ دەۋزەخ تىلەپ، قاچىپ، مىنىڭ پۇتىمەس ئىشىم،
ھەر نىچۇك ھۇكم ئەتسە ئەينى ئەدلى سۇلتاندۇر ماڭا.
ئەي قۇيۇن ئەيلەپ ھەۋا سەرگەشتەلىك باش چەكمە كۆپ،
بىر كۆڭۈل مىڭ پارەۋۇ ھەرپارە بەرياندۇر ماڭا.
باسمە، ئەي رەھرەۋ، فەنا دەشتىدە باغرىم پارەسىن،
كىم بىرى مىڭ دۇردىن ئارتۇق لەئلى رۇمماندۇر ماڭا.
مۇنسۇ غەمخارە، ئەي ناقىس، بەلا ۋادىسىدا،
مىھنەتى بىھەددۇ ئەندۇھۇ فەراۋاندۇر ماڭا.

18

ئەي، ئىككى جەھان دەفتەرى ئالدىدا ھۇۋەيدا،
پەيدالىغى پىنھان داغى پىنھانلىغى پەيدا.
ئەئىياننى قىلىپ ئايىنەئى ھۇسنى قەدىمىي،
نەززارەچىنى ئەيلەگۈچى ھۇسنىگە شەيدا.
مۇساغە بىرىپ قۇدرەتىدىن قۇتى تەئەييۇد،
كۆرگۈزگۈچى دۇشمەن يانىدا ئىلكىنى بەيزا.
ئەيساغە بىرىپ فەيز ھەياتى ئەسەرىدىن،
تىرگۈزسە ئۆلۈكنى دىگەن ئاتىنى مەسىھا.
ئىمكانى قەنى مەددد ئەتمەي نۇرى ھىدايەت،
ئىمانلىغ ئۇلۇس ئەيلەمەكى زىكر ئەلالا.
سۇ تۆكمەگۈچە فەزلى بولۇتى كەرەمىدىن،
بۇ ساھىل ئارا شورىش ئىتىپ ئاقمادى دەريا.
تاك ئىچرە ئىرۇر قەترە مۇھىتى كەرەمىگدىن،
ئانىڭ سۇيىدىن شورىش ئىتەر خۇم بىلە مىنا.
خانى كەرەمىڭ مۇئتەمىدى كافىرۇ مۇئمىن،
كويى ھەرەمىگدە زەكىيۇ جاھىلۇ دانا.
سەن جىلۋە قىلىپ كەۋنۇ مەكان چىھرەسىن ئاچتى،
سەن ئارەز ئاچىپ بولدى بەنا دۇنيەۋۇ ئۇقبا.
ناقىس قول ئاچىپ ۋەسل تىلەپ چەكتى بىر ئاھى،
كىم كۆيدى ئانىڭ لەمئەسىدىن جۇرمى سۇرەييا.

19

ئەي، ساچىڭىدىن لەيلى ـ مەجنۇن شيۋە بۇ بازار ئارا،
قويماغىل ئاشىقنى فۇرقەت نىشىدىن ئازار ئارا.
جانغە لەئلىڭدىن سىنىڭ ھەر لەھزە بىر سەللى يىتەر،
كىرپىكىڭ يادىدا قالغاندىن بىرى يۇزخار ئارا.
ئايىنە ھۇسنۇڭگە كۆز سالغاچ ھەيانى تەرك ئىتىپ،
بەلگۇرۇر كۆزلەرگە قۇرسى مىھرىدەك دىيدار ئارا.
زەئفدىن تۇشتۇم ئاياغىڭغە ساچىڭ بەند ئەيلەدى،
ئول ئۇرۇمچىدەككى چىرماندى توقۇلغان تار ئارا.
مەجلىسى زىكرىڭدا غەفلەت مەزھەرى بولغان كۆڭۈل،
بىر ئۇلۇغلۇق كىمسە يەڭلىغدۇر سۇرۇك بىدار ئارا.
تاشلادى نەمرۇد ئوت ئىچرە خەلىلۇللاھنى،
قالدى كۆڭلۇم ئىشقىدىن يۇز ئاھى ئاتەشبار ئارا.

20

ئەي، كۆڭۈلنىڭ گەۋھەرىن قىلغان خەفى ئىنسان ئارا،
ئەيلەگەن يەڭلىغ بەدەن ئىمان چىراغىن جان ئارا.
يوقدۇرۇر ھىچكىم ئەيانلار ئىچرە زاھىر سەن كەبى،
ھەم يەنە يوقدۇر سىنىڭدەك ساھىبى پىنھان ئارا.
مۇمكىن ئولماس ھىچ ۋاجىب بولماغى مۇمكىن بىلە،
لىك تاپماغلىق سىنى مۇمكىن ئەمەس ئىمكان ئارا.
فىكر ئىتىپ ھەيرەتدە لال ئولدى كۆڭۈل ئايىنەسى،
يوقدۇرۇر بۇ فىكردىن مەندەك يەنە ھەيران ئارا.
جان دىسەم، جان سەندىن ئىرمىشدۇر ھەمە ئەجسامغە،
يوق سىنىڭدەك جان بىرۇر ئەجسامغە جانان ئارا.
جەۋھەرى ئىشقىڭغە يول بەرگىل بۇ كۆڭلۇم ئىچرىدىكىم،
ئاسراغاندەك لەئل ئىلە مەرجاننى بەھرۇكان ئارا.
ناقىسى سەرگەشتە شەۋقۇڭدىن فىغانلار چەكتى كۆپ،
ياد قىل، يارەب، ئانى ئۇششاقى سەرگەردان ئارا.

21

پارسالىق نارەسالىقدۇر خەلايىق ئالدىدا،
ھىرسدىن كەچمەك نەچە بولسە ئەلايىق ئالدىدا.

ئول ئەمەس ئاداب كىم قاچقاي ئۇلۇغلاردىن بۇكۇپ،
بەلكى خىزمەت ئەيلەمەكدۇر بارچە فائىق ئالدىدا.
ھۇ دېمەك، سەكرەپ ياشىن تۆكمەك دېگەن ھېچ گەپ ئەمەس،
فانىلىقدىن باقى بۇلمان ئەھلى زائىق ئالدىدا.
ئېئتىبارى يوقدۇرۇر بەھسۇ جەدەللىك ئىلمىنىڭ،
مۇبھەسى سۇفىييەۋۇ رەمزى ھەقايىق ئالدىدا.
نې كېرەك بىمەنفەئەت بەھسى فۇزۇلىنىڭ سۆزى،
بەتن قۇرئاندىن بەيان بۇلغان ھەقايىق ئالدىدا.
ۋاسىل ئولماس ئول تەجەررۇد پىشەكىم تۇرغاي مۇدام،
كۆڭلىگە كەلگەن تەمەننادىن ئەۋايىق ئالدىدا.
مەنزىل ئەتمەس كۆڭلىدە زەۋقى ھەقىقەت قەترەچە،
بولسە ھەركىمنىڭكى ھەرتۇرلۇك مەزائىق ئالدىدا.
نەستەرىن ھەرچەند رەئنادۇر قاچان تاپغاي مۇدام،
كۆڭلى ئىچرە داغلار قونغان شەقايىق ئالدىدا.
ناقىسا، قىلمە ھەقىقەت بادەسىدىن قالۇ قىيل،
زاھىرى رىندى سىفەت سىھھەتكە لايىق ئالدىدا.

22

دىن ساتىپ بۇغداي ـ قۇناقغە قونماغىل سەھرا ئارا،
نەيلەگەيسەن تاڭلا مەھشەر دىن ساتىب دۇنيا ئارا.
شۇمشۇلۇپ قۇچقاچ، مۇشۇكدەك ھەركىشىگە سۇركەشىپ،
پۇل تاپىپ، مەھكەم قىلىپ، كۆڭلۇڭ داغى سەۋدا ئارا.
ئۇيگە بۇغداينى كۆمۈپ ـ قەرزىم تۇلا دەپ لاف ئۇرۇپ،
دەر ـ بەدەردۇرسەنكى كىمدۇر سەن كەبى رەسۋا ئارا.
تا قىيامەت تامغاقىڭ نەم بولماغاي، ئەي ھەيلەگەر،
ئۇمر ئۆتكەرسەڭ بىلىقدەك ھەم ئۇلۇغ دەريا ئارا.
ھەرنەچە ئالدىڭغە كەلسە مالۇ پۇل ئالىپ بولۇپ،
كۆرمەدىم دەرسەن سالىپ ئۇزۇڭنى نابىينا ئارا.
ئادەت ئولغاچ بۇ ھۇنەر ئەھلى ئەيالىڭغە سىنىڭ،
تۇرغالى قويماس بىرەر كۇن مەنزىلۇ مەئۋا ئارا.
بۇ جىھەتدىن يوقلۇغۇڭ پەيدا ئارا بىئېئتىبار،
يوقغە ئوخشايدۇر سىنىڭ پەيدالىغىڭ پەيدا ئارا.
شۇكر قىل، ناقىسكى، بەرمىشدۇر قەناەت ھەق ساڭا،
بەرگۇسى شايەدكى مەنزىل ئاشىقى شەيدا ئارا.

23

كۆرۈك، ئەي دوستلار كىملەر قالىپدۇر ئۇشبۇ دەۋراندا،
مۇنافىق تەختىت ئۈستىدە، مۇۋافىق بارچە زىنداندا.
سەفال ـ ئىبرىق دەما ـ دەم جىلۋە ئەيلەر مىھر ئەنۋەردەك،
جەمىئى چىنى ـ لوڭقى مۇبتەلادۇر تەھتى خۇمداندا.
سالىپ ئەھلى سەلاھلار تاشقارى، مەزمۇمدۇر بارى،
دىيانەتسىز، ئەدەبسىزلەر مەسەررەت بىرلە خەنداندا﴿1﴾.
مەئىشەت تەڭلىكىدىن دەر ـ بەدەر ھەر يەردە دانالار،
ھەمە ئەسبابى ئەيشۇ شادمانلىغ خەيلى ناداندا﴿1﴾.
نىجىس ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر ئەھلى دۇنياغە مۇكەررەمدۇر،
گۈھەر دەريادا مەھزۇنۇ قەلەي مەجنۇن غەمى كاندا.
بۇ يۇرگەن ئادەمىيلەر دوستلۇغ ھەققىنى بىلمەسلەر،
نىچۇككىم بارچەسىنىڭ مۇددەئاسى ئاش ئىلە نادا.
ئەگەرچە زاھىرى سۇفىلىغ ئەيلەر بەئزى ئامىيلار،
ئۇلارنىڭ مەقسەدى تەھقىقلەسەڭ ئەنبارى ئىشتاندا.
خۇداۋەندىم ئۇلارنى ئۆز كەلامىدا دېمىش ھەيۋان،
بۇ خىسلەتلەر بارى مەھبۇل ئۈچۈن ئەنۋائى ھەيۋاندا.
كەل، ئەي ناقىس، تەمامى ئۇمرىنى مەسرۇفى ئىبرفان قىل،
ئىشەكتىن ھەم بەتەردۇر مەئرىفەت يوق بولسا ئىنساندا.

24

ئەي، يارۇتقان مىھر شەمئىنى فەلەك ئەيۋانىدا،
ئەيلەبان زەرراتىنى سەرگەشتە ئانىڭ يانىدا.
كۆرگۈزۈپ شەمئ ئوتى ئىچرە ئۆز يۈزىنىڭ لەمئەسىن،
كۆيدۈرۈپ پەرۋانەنى جانبازلىغ مەيدانىدا.
ئارەزىدىن گۈل يۈزىگە ئەندەكى پەرتەۋ ساچىپ،
بۇلبۇلى مىسكىننى قاخشاتقان ئانىڭ ھىجرانىدا.
ئۆز جەمالى يۈزىدىن لەيلىنى ئەيلەپ ئەرجۇمەند،
ئەيلەگەن مەجنۇننى ئەۋۋارە كىيىكلەر سانىدا.
لەئلىدىن شىرىن لەبىنى قەندەك شىرىن قىلىپ،
زەھرى ھىجرانىنى ئويۇتقان كوھكەننىڭ جانىدا.

﴿1﴾ ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «زىنداندا» دەپ يېزىلىپ قالغان، مەنە ئېتىبارى بىلەن «خەنداندا﴾ دەپ ئېلىندى (م).

كۆرگۈزۈپ ئۇزرا جەمالىدا ئۇزارىدىن ئەسەر،
كۆيدۈرۈپ ۋامىقنى ئول يۈز ھەجرىنىڭ خۇمدانىدا.
بەرقدەك جەۋلان قىلىپ، بازارى ئىمكاندىن ئۆتۈپ،
ھېچكىمنى قويماغان ئارام ئىلە دۇككانىدا.
ئىتتىك ـ ئىتتىك غەمزە بىرلە ھەرتەرەف ئەيلەپ نەزەر،
مىڭ كۆڭۈلنى سانچىغان ھەر كىرپىكى پەيكانىدا.
فۇرقەتىدىن زەئفىران بولغان يۈزۈ مىڭ خەستەنى،
گۈل كەبى قىلغان قىزىل يۈزلۈك ئۆزىنىڭ قانىدا.
ئەيلەگىل ناقىس كۆزىن يارۇغ ۋىسالىڭ شەمئىدىن،
ئىلگەرى ئۆتكەن ھەمە ئاشىقلارنىڭ پايانىدا.

25

باتىنى بولسە قارا يۈز ئاقىنى بىلمە سەفا،
بولماغاي قوي بىلە تەڭ گەرچە ئېرۇر ھەم ئاق كالا.
بىلمەسە دىل ئىشىنى ھەر يۈزى ئاق گۈلچىھرەئى،
ئىككى ئالەمدە ئانىڭدەك يوق ئېرۇر كۆڭلى قارا.
يار ئەمەس ئولكى كۆلەر ھەر كىشىگە شىيۋە قىلىپ،
يار ئولدۇركى قىلۇر يارىغە ھەم ئىستىغنا.
ئەھلى ئېرفان ھەممە ۋەقت غەرقە ئېرۇر ھەيرەتىدە،
كۆرسە ھەركىمدە ۋەفا جانىن ئېتەر راست فىدا.
بۇ فەنا دەيرى ئىچىدە ھاسىل ئېتىپ ئىشق، ئەي دىل،
يار كويىغە بارىپ گوي كەبى باش ئوينا.
ناقىسى خەستە كەبى ھېچ كىشى يوق ھەيرانىڭ،
ئەي پەرى، رەھم قىلىپ ھالەتىغە ئەيلە ۋەفا.

26

قوشمە، ئەي مۇئمىن، كۆدۈرەت ھەرفىنى ئىمان ئارا،
ساقلا كۆڭلۈڭدە خۇدا يادىن ئەلفدەك جان ئارا.
قىل نەزەر ئالەمگە ئىبرەت ـ ئەينىدىن تەھقىق ئۇچۇن،
زاھىرۇ باتىن تەفاۋۇت كۆبدۈرۈر ئەئيان ئارا.
مۇمكىن ئېرمەس ھەرنىمە ئۆزىچە تاپماق ئېتىبار،
ھەرنەچە تەدبىر سەئيى ئەتسە ئەگەر ئىمكان ئارا.
پەستدۇر ئالتۇن كۈمۈشدىن قەلەيۇ رو قىممەتى،

ۋەرنە ئىردى بارچە ياتماقدا بەرابەر كان ئارا.
پەنجى نەرخىدىن بىرەنجى قىممەتى بەس پەستدۇرۇر،
گەرچە يوق مۇندىن مۇكەررەمراق نىمەرسە دان ئارا.
قويۇ ئەچكۈ، ئات، كالا مىقدارى كەمدۇر ھەم زەبۇن،
فىلۇ ئەستەر بارچەدىن ئەئلادۇرۇر ھەيۋان ئارا.
قەدرى كەمدۇر ئەھلى ئىلمۇ قارىيۇ دەرۋىشنىڭ،
فاسقۇ بەدكار بەدخۇ مۇھتەرەم ئىنسان ئارا.
يوق غىزايى فىلھەقىقەت خۇش مەزە ئۆي ناندىن،
ئەل قىلۇر مانتۇ ھەۋەس بازاردا قاسقان ئارا.
ھىچكىم قىلماس خەلىفە ئەسفىدىن بىر باب سۆز،
بارچە دەر خاقان كەبى يوقدۇر مۇكەررەم خان ئارا.
ئارى تەڭرىدىن ھىدايەت يەتمەسە ھەر بەندەگە،
قاندىن ئول مەھشەرغىچە غەفلەت بىلە تۇغيان ئارا.
ناقىسا، فىكر ئەتمە مۇنداغ قەلبى مەۋزۇئات ئۇچۇن،
ساقىئى گۇلچىھرە تاپىپ بادە ئىچ ئەيۋان ئارا.

27

گۇلرۇخۇم كىرگەندە بۇلبۇللار سەداسى باغ ئارا،
ئوت تۇتاشتۇردى چاقىن يەڭلىغ ھەمە ياپراغ ئارا.
رەئىد ئاھىمدىن سەدا كەسب ئەتكەن ئولسە يوق ئەجەب،
كوھكەننىڭ نالەسى قالغانغا ئوخشە تاغ ئارا.
گەردى باد ئىرمەس بەيابان ئىچرە باش چەككەن غۇبار،
بىدىلىدۇركىم ئۇرۇج ئەتكەن قالىپ تۇفراغ ئارا.
دەير ئارا بەدمەستلەر سانىدا كۆرگەن ئەل كەبى،
قايسى مەجنۇندۇر دىگەيلەركىم قالىپدۇر ساغ ئارا.
ئىستەمە بۇيى مۇھەببەت بۇ زەمان ئەھبابدىن،
رەنج يەتمەسنى غەنىمەت بىل مۇنىڭدەك چاغ ئارا.
خاتۇنىكىم ئۆي ئارا پەرداز ئىتىپ ئەلدىن قاچار،
بولمە گول ئەلبەتتە باردۇر ئۇيناشى قازناغ ئارا.
قىل ھەزەر سىماسى ئاق شىرىن سۇخەن ئەييارىدىن،
باردۇرۇرۇ ئەلبەتتە ئەخلەت ئۇستى ئاق قايماغ ئارا.
كۆڭلى تۇزنىڭ سۆزىنىڭ قاتتىغلىقى ئەيب ئولماغاي،
كۆپدۇرۇر، ناقىس، دىلى قاتتىغ تىلى يۇمشاغ ئارا.

28

ئولدەمكى ھۇسنۇك گۈلشەنى يۈز ئاچتى بۇ ئالەم ئارا،
گۈل ھەجرىدىن قالدى كۆرۈپ بىچارە بۇلبۇل غەم ئارا.
شەرھى جەمالىك ئۆرتەدى بىچارە بۇلبۇل جاننى،
قالدى ئەزەلدىن تا ئەبەد ھەجرىك بىلە ماتەم ئارا.
لەيلىغە قىلدىك بىر نەزەر، مەجنۇننى شەيدا ئەيلەدى،
يەر تۇتمادى مەسكەن قىلىپ لەيلى دەبان ئادەم ئارا.
شىرىن يۈزىگە زىيب فەر لەئلىك شۇئائىدىن يېتىپ،
فەرھاد مىسكىن جاننى كۆيدۈردى پىچۇ خەم ئارا.

29

ئەي سەرۋى بوستانى تەرەب، سەدقىك سېنىك مۇلكى ئەرەب،
جەۋلانغە كىرسەك خۇش لەئەب ئەھلى ئەجەم دەرلەر ئەجەب.
مەكتەب ئارا ئەتفاللار سەندىن تىلەر ئىقباللار،
تا ئۆرگەنىپ ئەفئاللار تەئلىم ئالغايلار ئەدەب.
جەننەتدە ھۇر [لار] جۇستەجو ئەيلەپ قىلۇر بۇ ئارزۇ،
كىم ئەتسە بولغاچ رو-بەرو ھاسىل ساڭا بەرگۇ تەرەب.
خۇرشىد ھەم ئەفلاك ئۆزە گەھ تاغ گاھى خاك ئۆزە،
ھەم گۈل داغى خاشاك ئۆزە، ئەي گۈل، سىنى ئەيلەر تەلەب.
كويۇڭدا خاك بولدى بۇ تەن قىلماس تەمەننايى كەفەن،
ئەي نەۋ بەھارى ھەرچەمەن ئۆلتۈرمە ئانى بىسەبەب.
ھەر سۇبھىدەم بۇ خەستە جان ئىڭراپ چېكەر تۇرلۇك فىغان،
ئىمكان قەنى يۇتماسقە قان يوق بولسە گەر ئول لەئل لەب.
كويۇڭدا، ئەي زىيبا سەنەم، ناقىس چېكەر ئانداغ ئەلەم،
كىم ھاجىيئى بەيتۇلھەرەم چەكمەس بەيابياندا تەئەب.

30

مەھۇەشى زەررىن كۈلەھۇ دىلبەرى مۇشكىن نىقاب،
چىقسە تالاغە ئەگەر ھاجەت ئەمەس ئافتاب.
قاچمە پەرىدەك بۇقۇپ ئاشىقى مۇشتاقدىن،
فۇرقەت ئوتىنىڭ قالاپ قىلمە ئىچىنى كەباب.
مۇنچە ئۇزۇبەت تۇرۇپ لەئلى لەبىڭدە سېنىك،

بىز كەبى لەب تەشنەگە مۇنچە قىلۇرسەن ئەزاب.
ئول قارا كىرپىكلەرىڭ قىلسە تەھەررۇك ئەگەر،
ئۆلگۈسى يۇز-يۇز كۆڭۈل بىر قاراغىل دەپ قاراب.
ئەيلەمە جەۋلان بەسى ئەرسەئى ئىمكانداكىم،
ئىستەمە، ئەي مەھاىقا، خەلقى جەھاننى خەراب.
تابى رۇخۇڭدىن سىنىڭ، ئەي پەرى پەيكەر، ئەجەب،
ناقىسى دىۋانەنىڭ كۆڭلىگە چىرماشتى تاب.

31

ئاي يۇزى داغ ئولدى ھەسرەتدىن يۇزۇڭ خالىن كۆرۇپ،
روزگارى قارە مۇفلىسدەك غەنى مالىن كۆرۇپ.
بۇسە ئەرز ئەتكەچ كۆڭۈل قۇشدەك ئۇچۇپ باردى يەقىن،
بۇرنىغە سۇ كىرمەپ ئىبركەن نەچچە ئىھمالىن كۆرۇپ.
روزگارىم ۋەسل ئۇمىدى مىھرىدىن رەۋشەن ئىدى،
تىيرە بولدى شامى ھىجرانىڭ قارا شامىن كۆرۇپ.
زەھرى ئەشكىمدىن جەھان باغى قۇرۇپ ئىبردى خەزان،
سەبزەلەر باش چەكتى ئول گۈلچىھرە ئىقبالىن كۆرۇپ.
بەرمە، ئەي مەششات، ئانىڭ ئىلكىگە ئايىنەكىم،
بولماسۇن ئۆز ھۇسنىگە مەفتۇنە تىمسالىن كۆرۇپ.
ھۇسنى يادىدىن كۆڭۈل ئاغرىپ، خەيالى دىدىكىم:
غايەت ئوت تۇتمىش دۇئا لازىم ئىبرۇر فالىن كۆرۇپ.
قەبز رۇھ ئەتمەك ئەجەل زەئىمدە مەخسۇسى ئىدى،
دىدى، بار ئىبرمىش شىرىكىم ئىككى قەتتالىن كۆرۇپ.
ياتقالى كۆڭلۇم سەرى كويىدا ئۆتتى ئۇمرلەر،
دىمەدى بىر يول بۇ كىمدۇر دەپ ئانىڭ ھالىن كۆرۇپ.
قىلماغاي جەننەتدە ناقىس ھەۋزى كەۋسەرنى ھەۋەس،
ھەر كىشىكىم قالدى ئول مەيگۇنە لەب يالىن كۆرۇپ.

32

كۆڭۈل، كەچكىل ھەۋەسنىڭ بەزمىدىن بولغىل فەنا مەشرەب،
كۆزۈڭنى توق تۇتۇپ چىققىل تەمەئىدىن، بول رىزا مەشرەب.
تەمەننا قىل فەنا دەيرىنكى مەقسۇدۇڭ بەقا بولسۇن،
يىقىلغىل بادە زورى بىرلە تابولغىل بەقا مەشرەب.

مەنۇ سەن دەپ تەفاۋۇت جامىنى تۇتقان كىشى بىرلە،
تەرىقەت مەشرەبىن بىلگەن كىشىگە نارەۋا مەشرەب.
ئەزەل ساقىسى ۋەھدەت كۆپلەرىدىن ھۇسن ئوتى بىرلە،
قىزىتقان چاغ ھەمە ئىشق ئەھلىگە بولغاي ئەدا مەشرەب.
قاچان ھاسىل مۇراد ئولسۇن تەلەبدە بەرسە جانىن ھەم،
كىشى بۇ ئىمتىھانگاھ ئىچرە بولمابدۇر بەلا مەشرەب.
تەلەب مىھرى قەدەھ قىلغىل، دۇئايىك گەر قەدەھ بولسۇن،
ئەگەر بىر زەررەچە ھۇش ئولسە ئىبرمەسسەن دۇئا مەشرەب.
قەزا دىۋانەنىك مەزمۇنىغە يوق ئىتتىلاۋ ھاسىل،
قەزادۇر دەپ تىل ئاچماقدىن كىشى بولماس قەزا مەشرەب.
مۇھەببەتنىك ئەدەبگاھى كۆتەرمەس چۇن نەزەر، ناقىس،
يۇمۇپ كۆزنى كۆڭۈل تىندۇر، قىلىپ ئۆزنى ھەيا مەشرەب.

33

ئىبرۇر تالىبغە گەرچە بۇ جەھاندا بىنىشان مەتلۇب،
ئەمەس غايىب ۋەلىكىن لەۋھى دىلدىن بىر زەمان مەتلۇب.
ئۆيۇرمە يۇز مەجازى ھۇسندىن، بولساك ئەگەر سادىق،
يۇمۇپ ـ ئاچساك كۆزۈڭنى يەردە ياتمىشدۇر ھەمان مەتلۇب.
ئەمەل تۇخمىنى ئىخلاسىك زەمىنىغە ئەگەر ساچساك،
رىيادىن قاچ يىراق تا ئەتمە بوغدايدىن سامان مەتلۇب.
كىرىپ مەيخانەغە ۋەھدەت مەيىن نۇش ئەيلە، ئەي زاھىد،
ئەگەر بولسە ھۇزۇرى نەششەئى پىرى مۇغان مەتلۇب.
جەھاننى تەرك ئىتىپ دەشتى فەنا ساربغە يۇز قويغىل،
كىم ئاندا جىلۋەگەردۇر بۇ جەھاندەك يۇز جەھان مەتلۇب.
سۇرۇر ئىستەر ئىبسەك بىر سەرۇ قەدنىك بەندەسى بولكىم،
ئىبرۇر ھەر جىلۋەسىدىن مىھرى خاۋەردەك ئەيان مەتلۇب.
ئىبرۇر ناقىس ئەگەرچە ئەل ئارا ھەرياندا سەرگەردان،
نىگارى ئىشقىدا كۆڭلىنى قىلماق ئىمتىھان مەتلۇب.

34

ساقىيا، بىر گۈلى رەئنا غەمىدىن سىنە كەباب،
دەفئ قىل جانىك ئۇچۇن كەلتۇرۇبان جامۇ شەراب.
يوق تۇزى ئەھلى زەمان سۆزلەرىنىك، ئەي مۇترىب،

چال بىلىپ دەمنى غەنىمەت بۇ كېچە چەكۈ رەباب.
شادلىغ ئىشقى ئارا 'يوق بولسە ئەجەب ئېرمەسدۇرۇر،
كىم قىلۇر لەشكەرى غەم كەلسە يېتىپ دىلنى خەراب.
بۇ فەنا دەير ئىچىدە ھۇشۇ خىرەد لازىم ئەمەس،
قالماغىل غەم تېگىدە ئاقىل ئولۇپ ئەلگە ياراب.
ئەي، ئەدەب خىرمەنىدىن بەھرە تەلەپ بول ئاگاھ،
كىم بولۇپ مەستى ئەبەد ئەربەدە قىل بۇ ئاداب.
نۇكتەئى ئىشقى ئوقۇپ ئەھلى جۇنۇن زەمىنى بىل،
يا كۆكۈل تابى بىلە تەكىيە تۇتۇپ يات بىتاب.
ناقىسى غەمزەدەنىك كۆكلىدەدۇر بۇ غەمكىم،
يارىنى كۆرمەكىگە ئەيشۇ تەرەب بولغاي ھىجاب.

35

ئەھلى دىلنىك قەدەمى خاكى بولۇپ ئىززەت تاپ،
ئەجزنى پىشە قىلىپ ئەل ئىچىدە ھۇرمەت تاپ.
ئېئىتماد ئەيلەمە بۇ زىينەتى دۇنياۋىغە،
يادىئى دىلدار بىلە دىل ئۆيىگە زىينەت تاپ.
خۇدپەرەست ئولماق ئېرۇر بائىسى تەزىيئ ئەدەب،
ئەي مۇئانەد، مۇنى بىل ياخشى بىلە سۇھبەت تاپ.
غەم تۇنى دۇشمەنى جان بىلكى ئېرۇر تەنھالىق،
ياتمە خاتۇن كەبى ئوي ئىچرە، چىقىپ ئۇلفەت تاپ.
رۇھ ئىلە ئەقل ساڭا راھەت ئۇچۇن پەند ئەيلەر،
نەفسى بەدكەش دېگەي: مال يىغىپ مېھنەت تاپ.
ئالىمۇ فازىل ئەگەر بولسە سېنىك مېھمانىك،
ئال دۇئا خىزمەت ئېتىپ ئىككى جەھان دەۋلەت تاپ.
ئاجىزۇ غەمزەدەگە تەڭرى ئۇچۇن شەفقەت قىل،
ناقىسا، گور ئىچىدە نېئمەت ئىلە راھەت تاپ.

36

كۆكۈل، كىردىك تەرىقى ئىشقىغە بىر ياخشى رەھبەر تاپ،
تىلەر بولساڭ پەيامىن يارىنىك سادىق پەيەمبەر تاپ.
قەدەم قويدۇڭ ئۆزۈڭنى چاغلاماي مەقسۇد ئالىيغە،
رەفىق ئولماقغە يول قەتئىدە رۇخسەت قۇركى قەمبەر تاب.

قاراڭغۇدۇر جەھان ئەيۋانى، پالچىقتۇر گۈزەر گاھىڭ،
مۇھيتى فەقرىنى سەير ئەيلە شەمئى مېھر پەيكەر تاپ.
كىرىپ مازەندەرانى ئىشق ئارا غافىل قەدەم ئۇرمە،
كى ئول ۋادىدا ھەربىر مورنى گويياكى ئەژدەر تاپ.
ۋۇجۇدۇڭدۇر بۇ يولدا بارچە تاغلاردىن خەتەرلىك تاغ،
ئاياغىڭغە ئەمەللەر① رىشتەسىن زەنجىرۇ چەنبەر تاپ.
مەسافەت قەتئ ئولۇپ مەراھىللەر ئولاغاچ تەي، كۆزۈڭ يۇمغىل،
كى تەرك ئەيلەپ ئەدەب كىرپىك كۆتەردىڭ جانغە خەنجەر تاپ.
كۆزۈڭ ئاچ پەرتەۋى رۇخسار دىلدارى جەفا پىشە،
ئۆزۈڭنى توختاتىپ گىسۇلارىدىن بۇيى ئەنبەر تاپ.
ئۆتۈپ ناقىس كەبى كەۋنەين ئارا بارچە تەمەننادىن،
ئۆزۈڭنى ئول پەرى كويىدا بىر مىسكىن قەلەندەر تاپ.

37

ئەي، يۈزۈڭ پەرتەۋىدىن ئاي بىرلە كۈنگە دەرەجات،
سەير چاغىدا ئۇرۇجۇڭدىن ئۇلارغە دەرەجات.
ئەرشىنڭ ئەينىغە خاكى قەدەمىڭ سۈرمەئى ئەيىن،
كۈرسىنىڭ كۆڭلىگە كويۇڭ ھەۋەسىدىن شەرەفات.
سەرى كويۇڭدا مەلائىك سەفىدىن يۈز مەھشەر،
ھەربىرى كۆڭلىدە ئەنفاسىدىن ئارتۇق ھاجات.
يەر يۈزى نۇرى جەمالىڭدىن ئولۇپ گۈلشەنى قۇدس،
نەزەرىڭ شەۋقىدە مەسرۇرۇ ھۇشۇ ھەشەرات.
يوق سىنىڭدەك يەنە ئالەمدە تۇفەيلى ئالىم،
كىم بولۇپ سەن بىلە مەۋجۇد جەمىئى ئەدەمات.
ئەھلى ئىمانغە ھىدايەت يېتىبان شەرئىڭدىن،
بولمادى جۇرم زۇھۇر ھەرەكاتۇ سۈكۈنات.
لەبلەرىڭ شەۋقىدە ئەربابى لەتايىف تىلىدىن،
سىينەلەر گۈللارى بەرگىدە نەمايان رەشھات.
دەھرى باھى نەقىسىڭ ئەترى بىلە رەشكى چەمەن،
دىل دىماغىغە كەلامىڭ ئەسەرىدىن نەفەھات.
ناقىسى خەستە كۆزۈڭ ۋەسفىدە چۈن چەكتى قەلەم،
بولدى مەجمۇئەسى دىباچەئى ئالىي كەلەمات.

① بۇ ئەلىپ بىلەن يېزىلغان ئەمەل (امل) بولۇپ، «ئارزۇ - ئارمان، غايە» دېگەن مەنىدە (م).

38

ئەي، ھەرىيمى ھەرەمىك قىبلەئى ئەربابى نىجات،
ئەھلى ئىرفانغە كوچاك باشى ۋۇقۇفى ئەرەفات.
ھەسرەتىگدىن نەچچە مىك ئەھلى خىرەد زار بولۇپ،
سەرى كويۇگدا ۋىسالىك غەمىدىن تافتى ۋەفات.
لەبلەرىك شەۋقىدە ھەر سارى ئۆتۈر يۇز فەرھاد،
ئاھ، شىرىن لەبىدىن ئاھ دەبان كۆپ ئەبيات.
كاكۇلۇك فىكرى مۇھەندىسىغە تۇشۇپ ۋەقتى سەھەر،
چەكتى ئاھىكى فەلەك قەسرىنى بۇزدى ھەيھات.
ھاجىلار كەئبە سەرى چەكسە قەدەم ۋەجھى بۇدۇر،
كىم تىلەر كەئبەئى ۋەسلىگغە يېتەرگە مىيقات.
ئىشق ئىلىن كۆيدۈرۈبان ئاق ئۆي ئارا ياشۇندۇك،
قىلدى ئالەمنى مۇنەۋۋەر يۇزىدىن ئول مىشكات.
گۇل يۇزۇك فۇرقەتى ناقىسنى ھەلاك ئەتسە نېتاك،
يوق ئاگا گۇلشەنى ۋەسلىگگە يېتىشمەككە قانات.

39

ۋىسالىك ئۇمىدى بىرلە كۆگلۈمكى ئىرۇر گويا باھارى جەننەت،
فىراقىك ئىچرە چۇ تۇشتى بىلدى خەيال ئىكەندۇك ۋىسالى-سۇرەت.
قاراگغۇ قىلمىش جەھاننى خالىگكى دىمەك ئولغاي سەۋادى سەۋدا،
يارۇتتى دەۋران ئۆيىن جەمالىگكى دىسە بولغاي مەقامى ھەيرەت.
چۇ غەمزە ئوقىن كۆگۈلگە ئاتتىك تۆكۈلدى گۇلگۇن ياشىم زەمىنغە،
گەر ئۇنسە ئاندىن تەئەججۇب ئىرمەس گۇلى مۇشەققەت نىھالى مىھنەت.
ياشۇنماق ئىرمەس ۋەفاغە ئايىن دەپ ئەي پەرىۋەش رەۋا بولۇرمۇ،
يۇزۇگنى ياپماق ھەبىلەردىن رەقىبلەرغە قىلىپ مۇھەببەت.
سەمەندە سۇرمەك ساگا مۇسەللەمكى گەردۇن كۆزى ياشارغاي،
قىلۇردا جەۋلان چۇزاھىر ئەتسەك بۇ ياندىن ئول يان شىتابۇ سۇرئەت.
كۆگۈلگە ئىشقىك چۇ بولدى مىھمان مەھازىر ئولدى خىرەد بىلە ھۇش،
يەقىنكى جاننى نىسارى ئەيلەپ ئىچىمگە تولغاي غۇبارى ھەسرەت.
ستەم ئىشىكىن ئەگەرچە ئاچتىك يولۇگدا ياتقان شىكەستەلەرغە،
كىپىسىپ باشنى، تەننى ياقساك بىردە يوقتۇر نەفەسكە جۇرئەت.
باشىمغە يەتسە ئىيادەت ئۇچمان قاچانكىم ئول ئاي، ئاچاي دىدىم كۆز،
خەيالى كىرگەچ كۆگۈلگە جانىم يۇگۇردى تاكىم يوق ئولدى فۇرسەت.

نەسىھەت ئەيلەر فىرىبگەر شەيخكى ئىشق تەركى قەرىغە لازىم،
نەقىلغاي ئولكىم مۇخەممەر ئولسە ئانىڭغە ئاشىق بولۇش سىھھەت①،
جەھانۇ ئەھلى مۇھەببەتىدىن بەلادىن ئارتۇق قاچىش ئىرۇر فەرز،
كىشىكىم ئاندا مۇھەققەق ئولسە خەيالى ھەقدىن تىرىقچە ھىممەت.
نە لازىم ئولغاي فەنا جەھاندا كى يوقتۇرئانىڭ بەقاسى مۇتلەق،
چىكىپ تەكەللۇق قىلۇرغە ھاسىل نەۋاله بولماق ئەسىرى كۇلفەت.
فەنا يولىغە ئىرادەت ئەتسەڭ مەي ئىچ تەرەب قىل ھەمىشە، ناقىس،
كى دەھر ھاسىد، زەمانە فاسىد، كىشىگە قىلماس كىشى مۇرۇۋۋەت.

40

كۆڭۈلنى غەيرىدىن پاك ئەيلەدىم، ئەي ئىشق، تەشرىق ئەت،
ئەلايىق بارىنى تاشلاتتۇرۇپ بارىمنى تەخفىق ئەت.
سەبا گۈلشەندە ھالىمنى سورار پەيكانە خۇ گۈلىيۇز.
تۇرۇپ بىرلەھزەئى تەڭرى ئۇچۇن ئىشقىمنى تەئرىق ئەت.
نەماز ئەيلەردە زاھىر پاكلىق شەرئي ئىرۇر، ئەمما،
كىم ئەيلەرسەن تەجەللى ئارزۇ كۆڭلۈڭنى تەنزىق ئەت.
كۆڭۈل ھىجران يۈكىدىن تەرك قىلماس داغى سەرگەشلىك،
جەفانىڭ بارىدىن بىرلەڭ قويۇپ دادىنى تەزىق ئەت.
تەمەننا گەر ساڭا پاكىزە تەلئەت يار ۋەسلىدۇر،
خىيانەت چىركىدىن ئەۋۋەل كۆڭۈل مۇلكىنى تەئفىق ئەت.
ئىرۇر ئىنساف قىلماق، ئەي كۆڭۈل، رۇكنى دىيانەت بەس،
كىم ئايدىكىم، ساڭا ئەلنىڭ ئالىپ ھەققىنى تەنسىق ئەت.
ھۇسۇلى ھىكمەت ئەيلەپ ئارزۇ يەرسەنكى كەلگەننى،
مۇرادىڭ بۇ دۇرۇر تەقلىل ئىلە قارىنىڭنى تەخۋىق ئەت.
چۇ يوقدۇر يادكار ئولماقغە سەندىن دەھر ئارا، ناقىس،
ئەگەر بىر نەرسە مەسجىد لەڭگەر ئوخشە، شىئىر تەسنىق ئەت.

41

ئەي كۆڭۈل، بولدى گۈل ئەييامى ئۆزۈڭنى شاد تۇت،
دۇردى مەيدىن ئۇمر قەسرىنى ياساب ئاباد تۇت.
دەۋردىن كەلگەن شەرابى تەلخنى شىرىن بىلىپ،
سەبر تاغىدا ئۆزۈڭنى قان يۇتار فەرھاد تۇت.

① بۇ سۆز قول‌يازمىدا ئىنىق ئەمەس، قىياسەن ئىلىندى. (م)

تۇشسه هەر مەئنى كۆڭۈلگە ئالەمى ئەسراردىن،
هۇسن بىپەرۋا شىئارىنى دىلىڭدا ياد تۇت.
قامەتى رەئنا خەيالىدۇر كۆڭۈلگە تەككەن ئوق،
سەرۋ قەدلەرنىڭ ۋىسالى هەسرەتىن بەرباد تۇت.
ۋەسلۇ هىجران بىر دۇرۇر يوق بولسە سەندە بارلىق،
سۇبهى يەڭلىغ هەر سەهەر خۇرشىددىن ئىرشاد تۇت.
بەرقى ئافەتدىن سەلامەت قالسا ئۇمرۇڭ خىرمەنى،
غافىل ئولمە سەن داغى هەر بىر نەفەسنى باد تۇت.
دەۋر جەۋرىدىن جەهاندا بىر كۆڭۈل ئىمىن ئەمەس،
هەر غەزەلكىم ئاڭلادىڭ هەسرەت بىلە فەرياد تۇت.
دىمەگىل، ناقىس، سەفا ئەهلىدە يوقتۇر دەردۇ غەم،
شورىشى دەريانى هەم دەۋران غەمىدىن داد تۇت.

42

مۇغەننى، راك ئاهەڭگى بىلە كۆڭلۈمنى بىدار ئەت،
سەدائى تاردەك ئەندۇهى دۇنيادىن سەبۇكبار ئەت.
گۇناهىم ئىشق ئەگەر بولسە سىنىڭ شەرئىگدە، ئەي قاتىل،
رەسەن كاكۇللارىڭدىن ئەشتۇرۇپ، قەددىڭ بىلە دار ئەت.
سەرى كويۇڭدا يىللار پۇيە ئۇردۇم تاكى خاك ئولدۇم،
يۇگۇرتۇپ تەۋسەنىڭ ئۇستۇمگە گەردىمنى نەمۇدار ئەت.
قاچانكىم، ئەي سەبا، گۇلشەنگە ئەزم ئەتسەڭ خەرام ئەيلەپ،
مىنىڭ هالىمدىن ئول سەرۋى خىراماننى خەبەردار ئەت.
يۇزۇڭدىن مىڭ جەهان ئايىنەدەك هەيرەت نەزەر بولمىش،
مىنى هەم بىر يۇز ئاچىپ، ئەي پەرى، سەرمەست دىيدار ئەت.
گەر ئول لەيلىۋەشىمنى هەي ئارا چۇن كۆرسەڭ، ئەي قاسىد،
بۇ مەجنۇن هەر نىچۇك هالىن دىدى ئەلبەتتە ئىزهار ئەت.
تىرىكلىك جامىدىن سەرشارلىغ گەر ئىختىيار ئەتسەڭ،
رەفىقا ئۆزنى بىخۇدلۇغ مەتائىغە خەرىدار ئەت.
دىسەڭ، ناقىس، جەمالى جاۋىدان بولغاي مۇقىمى دىل،
جەهان رەئنالارىنىڭ مىهرىدىن كۆڭلۈڭنى بىزار ئەت.

43

ئۇچرادى ئالدىمە پەرى تەلئەت،
كىم كۆزىدىن كۆڭۈلگە يۇز ئافەت.

ئىلكىدە بىر سەبۇ سۇراھى بىلە،
مىيۋەلىك تۇبىدەك ئاڭا قامەت.
بىر تەبەسسۇم لەب ئىچرە قىلدى ماڭا،
بولدى جانۇ كۆڭۈل ئاڭا غارەت.
ئەي كۆڭۈل، قىلماغىلكى سەبر سۆزدىن،
ئاشىق ئولغان كىشىگە يوق تاقەت.
ئىشق ئارا سادىق ئولسە، بولغۇسىدۇر
يار ھەجرى ۋىسالىدەك راھەت.
ۋەسلى يار ئىستەگەن كىشى چەكسۇن،
دەم - بەدەم ئاھ ئىلە فىغان - مىھنەت.
تالىبى سادىق ئولسە ھەر سالىك،
ئىستەمەس دەھرى فانىدا ئىشرەت.
ئىستەسەڭ رەھمەتى خۇدانى ئەگەر،
ئەھلى دىلغە ھەمىشە قىل خىزمەت.
ئىنتىقال ئەيلەدى مەجازىدىن،
بۇ غەزەل، ناقىسا، ھەمان سائەت.

44

ئەي كۆڭۈل، دىن غەمىدىن ئەيلەمەگىل غافىللىغ،
ھەرنەفەس نەزغۇ ئىبرۇر بولسە ئەگەر ئاقىللىغ.
گەر ئەمەل بولماس① ئىبرۇر جەھل ئىلە ئىلمىڭ يەكسان،
ۋەرنە ئىلمىڭدىن ئىبرۇر ياخشى بەسى جاھىللىغ.
فەزل ئىبرۇر شەرتى ئەمەل، ئەيكى، قىلۇرسەن دەئۋا،
شەرت دەپ فەزلگە ھەم بەندەسىدىن قابىللىغ.
رىزق ئىبرۇر دائىمىكىم بولسە ساڭا بۇ تەۋھىد،
بولماغاي بەرگۈچىنىڭ زاتىغە ھەد زايىللىغ.
زاتىدۇر سابىت ئانىڭ ئۆزى بىلە يوق نەفئى،
بولسە تىل يۇزمىڭ ئەگەر بولسە ھەمە قايىللىغ.
مەكرۇمەت خاجەسىدىن بەندەگەدۇر مۇفت ئەگەر،
نەھىيىدە توختاماقۇ ئەمرى ساڭا مايىللىغ.
ئىززەلىك لازىم ئەمەس بەرگەندىن، ئەي مۇغەم،
بولسە گەر ھەق كەرەمى بائىسى بۇ بازىللىغ.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆز «بولسە» دەپ يېزىلغان. مەنە ئىپتىبارى بىلەن «بولماس» دەپ ئېلىندى (م).

شاهلىغ قىلمە ھەۋەس ئالەم ئارا، ئەي ناقىس،
دەرگەھى ۋاجىب ئارا قىلساڭ ئەگەر سايىللىغ.

45

سەنسىزدىن، ئەي گۈل، جەھەننەمدۇر مېنىڭ ئالدىمدا باغ،
جانىمە گۈل ئوت ياقار سىينەمگە قويغان لالە داغ.
جامى مەي توت، ساقىيا، فۇرسەتنى مۇنداغ تاپماغۇڭ،
كىم زەمانە ئەھلىدىن بىھەد پەرىشاندۇر دىماغ.
ئول پەرى زۇلفى ھەياتىم قەيدىدۇر تا ئۇلگۈچە،
ۋەرنە ئۇمرۇم تەرك ئېتىپ كەتكەي ئىدىم مەن بۇرناچاغ.
ئۇشبۇ گۈلشەن گۈللارى زاتىدا يوق بۇيى ۋەفا،
كىم ئېرۇر بۇلبۇل يىراقۇ مۇنىسىدۇر شۇم داغ.
سۆز قىلۇرسەن زاھىر ئولمايدۇر ئاغىز بىر ئۇمردۇر،
جۇستجودا مۇزتەرىبمەن تاپمادىم ئاندىن سوراغ.
ھەر نە تەقسىر ئۆتسە مەندىن بىرنى ئون ئەيلەر ھىساب،
ئون جەفا قىلسە ماڭا قىلماس ئانى بىرمۇ ساناغ.
ئىشق ئېلى مىڭ بولسە ئۆلتۈرمەك ئاڭا دىشۋار ئەمەس،
نازىنىڭ سۇلتانى تۇتمىش قاشۇ مىژگاندىن ياراغ.
بەرمە دىل فانىيىە ئالەمنىڭ تەئامى چەربىغە،
ئىت ئاچار ئۆلگەندە قەبرىڭنى كۆرۈنگەچ خاك ياغ.
ناقىسا، جانىمغە ئافەتدۇر ئانىڭ ئىككى كۆزى،
نەيلەسۇن بىر جان دۇچار ئولسە ئاڭا ئىككى قاراغ.

46

چۈن جىلۋە قىلدىڭ، ئەي پەرى، يەلغۇندى كاكۇل ھەر تەرەف،
ئۇششاق خەيلى ئىچرە كۆپ چىقتى غۇلاغۇل ھەر تەرەف.
مەجنۇن سەن ھەم لەيلى سەن، مەھبۇبلار سەرخىلىسەن،
ئاشىق كۆڭۈلنىڭ مەيلى سەن، قىلدىڭ تەنەززۇل ھەر تەرەف.
باغ ئىچرە ھۇسنۇڭدۇر ئەيان، گۈل ئۆزرە رەڭگىڭدۇر نىھان،
سەندىن چىكەر تۇرلۇك فىغان باغ ئىچرە بۇلبۇل ھەر تەرەف.
ئارىغكى سەندىن بۇ ئالۇر ۋەسلىڭ مەيىغە خۇ ئالۇر،
ئاندىن نىشانى ھۇ ئالۇر كۆرگەچ تەشاكۇل ھەر تەرەف.
كويۇڭغە چۈن قويدۇم قەدەم مېھمانىم ئولدى يۇز ئەلەم،

بىر باقمادىك سەن، ئەي سەنەم، ئەيلەب تەغافۇل ھەر تەرەف.
ئاشىق قاندىن تۇتتى رەڭ، ھەجرىڭ بىلە چۈن قىلدى جەڭ،
بىر جىلۋەئى شوخى فەرەڭ تۇتمىش تەماسۇل ھەر تەرەف.
سەن مەھلىقانى بىر كۆرۈپ، باردىم قاشىڭغە تەلمۇرۈپ،
ئاشىقلارىڭ قالدى ئۆلۈپ، قىلغاچ تەۋەككۇل ھەر تەرەف.
غەمزەڭ ماڭا قىلدى غەلۇ، ئەتكەچ جەمالىڭ ئارزۇ،
ئىككى قاشىڭ ھەم رو-بەرو تۇردى تەقابۇل ھەر تەرەف.
ئادەت ساڭا بولمىش جەفا، ھاشاكى كۆز تۇتسام ۋەفا،
مەرىخ ئىرۇر خەنجەر ساڭا ئەنجۇم جەلاجۇل ھەر تەرەف.
ناقىس كەبى، ئەي شاھى دىن، بىر زەررە ھۇسنۇڭ مىھرىدىن،
تۇتمىش يولۇڭ ئىچرە كەمىن كۆرمەككە مىڭ قۇل ھەر تەرەف.

47

بولۇپمەن، ئەي پەرى، ھۇسنۇڭنى بىر كۆرمەك بىلە مەشئۇف،
نە بولغاي ئەيلەسەڭ مەن خاكسارىڭغە ئىنان مەئتۇف.
سىنى ۋەسف ئەيلەمەك پەرھىزدىن مەئقۇل ئىرمەسدۇر،
ساڭا باقماق بەسىرگە مۇمكىن ئىرمەس دىسە سەن مەۋسۇف.
مەنۇ ئەغيار ھەر ھەرفىكى دەرمىز ئىشق بابىدىن،
قالۇر ئەغيار ھەرفى مەخفىكىم ئەمما مىنىڭ مەھزۇف.
كۆرۈپ ھەجرىڭنى، ئىشقىڭنى ھەۋەس قىلماسقە قىلدىم ھىلف،
يۈزۈڭ كۆرگەچ نە مەن قالدىم، نە قالدى ھىلف ئول مەھلۇف.
قايانكىم مەھمىلى كۆرسەم ساغىنۇرمەنكى سەندۇرسەن،
ۋەلى بەختىم قارالىقدىن ئىچىدە غەيرىدۇر مەلھۇف.
لەبىڭدىن بىر تەبەسسۇمغە مۇيەسسەر بولسە رازىمەن،
سىنىڭ ھەجرىڭدە، ئەي دىلبەر، بولۇر ئۇمرۇم ئەگەر مەسرۇف.
سىنى مەندىن مىنى سەندىن بۇلەك كۆرسەتتى خۇدبىنلىق،
ئەگەر يوق بولسە ئارىغدىن بۇ ئارىغلىق قالۇر مەئرۇف.
دىمە قىلدىم كۆڭۈل خالى خەيالى غەيرىدىن ھەرگىز،
ھەمە ئولدۇر، قەنى زارىق، قەنى زەرفۇ، قەنى مەزرۇف.
ئانىڭ كويىدا، ئەي ناقىس، فەنا بولساڭ بەقا ئولدۇر،
فەنا ئىرمەس بەقالىقنى كۆڭۈلدە ئەيلەسەڭ مەلفۇف.

48

ئەمەس مۇمكىن تەھىيەت يار ئالدىدا ئەدا قىلماق،
كىفايەتدۇر ئىتىغە جان فىدا ئەيلەپ دۇئا قىلماق.

ۋىسالىن ئىستەبان ھەريان يۇگۇرمەك تەلبەلىكدىندۇر.
سەداقەت بولسە بەسدۇر خىلۋەت ئولتۇرماق، دۇئا قىلماق.
ھەج ئەتكەن ئەلگە ھاجەت كەلتۈرۈپ ھەججاجى زالىمدۇر،
ئەمەسسەن ھاجى، قىز ھەججىك ئىرۇر ھاجەت رەۋا قىلماق.
قەزا مەسنەد بولۇپ قازى بىلەن يۇرگەن ئەمەس قازى،
ئىرۇر قازىلىغىك تەسلىمى ئەھكامى قەزا قىلماق.
فەنا دەئۋى قىلىپ فەن بىرلە بۇ نۇن مۇتتەسىق مەككار،
فەنا بۇ نۇننى بىلمەي فانىلىق ئۆزنى فەنا قىلماق.
ئەل ئىچرە تىل ئاچىپ قىلغان مەئارىق ئارىق ئىرمەسدۇر،
بولۇر ئول ئىش خەلايىقغە ئىبادەتنى بەھا قىلماق.
ۋەفادۇر ئەھلى ھال ئالىدا ئايماق ھەر مۇكاشىغنى،
ۋەلى ناجنسغە ئايماق ئىرۇر ئانى جەفا قىلماق.
ئىدى، ناقىس، بۇ مەتلەئ ئىشق بابىدىن نە ھال ئولدى،
كى بولدى ۋەئز ئەقسامىنى مەقتەئدە سەدا قىلماق.

49

دىل بىرىپ دىلبەرگە ياندۇرماق ئەمەس ئايىن ئىشق،
ھەر كۆڭۈلكىم ياندى لازىمدۇر ئاڭا تەسكىن ئىشق.
خامۇش ئولتۇرماق بۇ مەجنۇنغە ئەگەر پەيدا ئىرۇر،
ئول ئەمەس ئەفسۇردە تىينەتلىك ئىرۇر تەمكىن ئىشق.
تۇر مۇغەننى، تۇرمە يانىمدا مىنىك ئىستەپ فەرەھ،
كىم سەدائى جۇب ئىلە ئاچىلماغاي غەمكىن ئىشق.
ھەر كۆڭۈل ھەيرەت تۇتۇپ كەزمەس ئەگەر گۈلزارنى،
بىئەسەر ئىرمەس ئىرۇر ئائىنەئى زەڭگىن ئىشق.
ھەر نىچۇك رەڭگىكى كۆرگۈزسە يۇزىن كەۋنەين ئارا،
باردۇرۇر ئەلبەتتە ئولكىم ئەكسى گۈل رەڭگىن ئىشق.
ئالتە ياندىن دەم-بەدەم غۇلغۇل چىقىپ ئوتلار يانار،
باش كۆتەرمىشدۇر مەگەر كىم ئەژدەرى جەڭگىن ئىشق.
ئىككى ئالەمدە قارا يۇزلۇك بىلە مەرقۇمدۇر
كىمكى كۆڭلىدۇر ئانىك غەفلەت بىلەن چىركىن ئىشق.
بىلمەيىن، ناقىس، ئۆزۈڭنى تاشلادىك ئىشق ئىچرە بەس،
تاشلاماغلىق ئۆزىچە بولماس دىگىل ئامىن ئىشق.

50

ئالدى كۆڭلۈم كىشۋەردىن ئول قاش بىلە كۆز ئىتتىفاق،
قالمادى بۇ مۇلك ئارا ئول ۋەجھىدىن ئەھلى نىفاق.
تاقەتىم تاق ئەتتى ھىجران دەپ شىكايەت قىلمادىم،
بولغاچ ئول قاشلار خەيالىدىن نەزەردە ئىككى تاق.
ۋەسل ئارا ئەيشىم ئاچىغ دىسەم ئاڭا باۋەر ئەمەس،
مەن بىلۈرمەنكىم كۆڭۈلدىن باش چىكەر بىمى فىراق.
ھاجەتى تۈشسە دەپ ئەلدىن كۆپ ئالۇرسەن فۇللارىن،
يول قاراق قىلغاندىن ئارتۇقدۇر بۇ شىيۋەڭ، ئەي قاراق.
جەمئىيەت ئىستەپ مەئىشەتلە زەمىن ساز ئەيلەدىڭ،
چۈن تەمام ئولدى مەئىشەت تاپتى سۇھبەت ئىفتىراق.
يەپ خۇدانىڭ نىئىمەتىن تائەت قىلۇرسەن غەيرىگە،
ئۇشبۇ بائىسدىن دىسەم جايىز ئىرۇر ئىت ياخشىراق.
گور ئۈچۈن قىلساڭ ئەمەل ئالەم ئارا تەشۋىش يوق،
مۇندا ھەم بۇ ئىش بىلە باشىڭغە تەگمەيدۇر چۇماق.
زىينەت ئەيلەپ ئۆزنى ئۇردۇماق شەياتىنغە ئەبەس،
كەيمە خاتۇندەك مۇزەييەنكىم ئىرانلاردەك ياماق.
بۇ فەنا ۋادىدا، ناقىس، قىلماغىل تەئىرلەر
كىم تۈشەر باشىڭغە ئاخىر ئۆيرۈلۈپ تاقۇ رەۋاق.

51

ئەي كۆڭۈل، بولماي تەۋەككۈل پىشە چەكتىڭ خارلىق،
قىلمايىن مەندۇر سىنىڭدەكلەر بىلە دىلدارلىق.
رىزقى قىسمەتتىن زىياد ئولماس دەبان قىلدىم بەيان،
سەن چىقاردىڭ ھەر تەرەف ئەيلەپ ماڭا ئەييارلىق.
بادەئى ئىرفاننى نۇش ئەتكەن كىشى مال ئىستەمەس،
مۇبتەلالىق بائىسى بىلدىم ئىمىش ھۇشيارلىق.
.....①

52

نەۋ بەھار ئولدى ماڭا ساقىئى تەننىاز كىرەك،
غازەئى بادە بىلە كۆڭلۈمە پەرداز كىرەك.
مەنكى ئۇمرۇمنى نىياز ئىلە يوق ئەتتىم ئاخىر،

① بۇ غەزەلنىڭ ئاخىرى كۆچۈرۈلمەي قالغان.

سەندىن ئېرمەسمۇ ماڭا ئىشۋە بىلە ناز كېرەك.
بولدى ئەلنىڭ نەفەسى بارچە زىمىستان ئەمدى،
يازنىڭ چىھرەسىدىن تەبىئ كۇشا ياز كېرەك.
مەي تۇتۇپ مۇغبەچەنى تۇتتى گىرانلىق ئەندەك،
دەۋرى كەلگەندە ماڭا ئاندەكى ئاۋاز كېرەك.
ئەي پەرى چىھرە يۇزۇڭ ئەكسىنى كۆرمىش كۆزلەر،
فىتنە قوزغالدى نەدۇر دەفئ ئۇچۇن باز كېرەك.
كۆزلەرنىڭ قارچىغەدەك ئەيلەدى ئاھەڭگى شىكار،
سال مېنىڭ كۆڭلۇمەكىم بولسە ئەگەر غاز كېرەك.
ھەجرنىڭ لەشكەرىكىم ئەيلەدى جانلارنى ئەسىر،
ئۇشبۇدۇر ۋەسلىڭ ئارا بولسە تەگۇ تاز كېرەك.
ئەي قەدەھ خار، مەي ئىچكەندە مېنى ياد ئەيلە،
ئاشىقى خەستەگە ئازار يېتىش ئاز كېرەك.
تۇز - تۇز سازلىغ ئۇششاقىڭ ئاراكىم بىلدىم،
خۇبلار ئارا ئىكەن گاھى نەۋاساز كېرەك.
ۋەقتىدۇر تاشلا ھەيا ئەيلە تەكەللۇم، ناقىس،
ئىشقدىن ئەلگە دېمەكى بولسە ساڭا راز كېرەك.

53

بولالماي يىگسە ئۆز نەفسىگە مالىك،
نېچۇك بولغاي خۇدا يولىغە سالىك.
فەنا بول پانى بولماسدىن بۇرۇنكىم،
خۇدادىن ئۆزگەدۇر ھەر شەيئى ھالىك.
تەكەببۇردىن ئەزازىل بولدى مەردۇد،
ھەزەر قىل، بولماغىل سەن ھەم كەزالىك.
دىلىڭنى پاك قىل نەفسانىيەتدىن،
ھۇزۇرى نەفسدىن قىل ئانى زالىك.
ئەگەر مەتلۇبدىن غەيرىگە باقساڭ،
ھۇۋە لايەنزىرۇ ئەسلا بىھالىك.
مەقالاتى ھەقىقەتدىن دەم ئۇرساڭ،
ئۆزۈڭنى بىخەبەر قىل مەن مەقالىك.
كۆڭۈلنى خالى قىل ئەندىشەلەردىن،
سەۋا كانە مىن ئۇممىكە ۋە خالىك.
بولۇپ دۇنيا تەلەب ناقىس جەھاندا
فەلەم يەختۇر مۇرادەللاھ بىبالىك.

54

ئەي، قاشىڭ مېھرابى جانلارنىڭ پەناھىدۇر سېنىڭ،
كۆزلەرىڭ مىسكىن كۆڭۈللەر تەكىيەگاھىدۇر سېنىڭ.
سەرۋىنىڭ بويىنغە زۇلفۇڭنى ئەگەر قەيد ئەيلەدىڭ،
قامەتىڭ نەخلىغە ئاشىقلىق گۇناھىدۇر سېنىڭ.
لەبلەرىم تەبرەنسە ھەجرىڭدە دېمە ئەيلەر كىلىمە،
كىم ئۇلەر ھالەتدە ۋەسلىڭ ئۇزرخاھىدۇر سېنىڭ.
بولسە ھەركىم تۆز كۆڭۈل دەيرۇ ھەرەمنىڭ فەرقى يوق.
كىم ئانىڭ مەقسۇدى زىكرىڭ خانەقاھىدۇر سېنىڭ.
شامىل ئولسە فەزلۇ ئىكرامىڭ نەغەمدۇر بەندەگە.
ئىككى مۇئمىن ئۇشبۇ مۇئمىن دەپ كەرامىدۇر سېنىڭ.
كەمتەرىن ئېرمىش قۇلۇڭدىن ئاستانىڭ ئالدىدا،
بولسە ھەر سۇلتانكى باشىدا كۇلاھىدۇر سېنىڭ.
ئەيكى ئىستەرسەن دىيانەتنى، كۆڭۈلنى مۇفتى قىل.
كىم كۆڭۈل جان بىرلە ھۇسنۇڭ پادىشاھىدۇر سېنىڭ.
دەير ئارا قىلماي ئىقامەت بىلمەگۈك مەيخارلىغ،
.....①
ناقىسا، قىلماق مەلالەت بىسەبەب لازىم ئەمەس،
بولسە فۇرسەت گەر جەھان ھەم سەيرىگاھىدۇر سېنىڭ.

55

ئەي پەرى پەيكەركى، ھەجرىڭدىن مېنى زار ئەيلەدىڭ،
نې سەببىدۇركىم گۇنەھسىز مۇنچە ئازار ئەيلەدىڭ.
نې ۋەفاسىزلىغ ئېرۇر بۇكىم ئىشىكدىن، ئەي پەرى،
يارلارنى قوغلادىڭ، ئەغيارنى يار ئەيلەدىڭ.
ھەجر كىم كۆڭلۇم خۇي ئالغاندىن ئىدى ئىقبال ۋەلىك،
ۋەسل ئېتىپ ھىجرانغە تاشلاپ تازە ئىدبار ئەيلەدىڭ.
كاكۇلۇڭ تۇرغاچ ئۇرۇكلۇك بار ئىدى كۆڭلۇم پۇتۇن،
بولدى يۇز مىڭ پارە چۇن ھەر يانغە بىر تار ئەيلەدىڭ.
غەمزە بىرلە ئەي پەرى مىڭ جان ئالۇرسەن ھەر زەمان،
ئالمايىن جانىمنى ھەجر ئىچرە مېنى خار ئەيلەدىڭ.
قامەتىڭ نەخلىن ياپىپ دىبارى ئەخزەر فام ئارا،

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ مىسرا يېزىلغان ئورۇن پەرسۇدە بولغان. (م)

جىلۋەگاھىڭنى نەزەر ئەھلىگە گۈلزار ئەيلەدىڭ.
سەرۋ ئىلە سۈنبۈل چەمەن تەۋرىدە ياشۇرمىش ئۆزىن،
ساچ يازىپ باغ ئىچرە چۈن قەددىڭ نەمۇدار ئەيلەدىڭ.
ناقىسى دىۋانە ۋەسفىڭنى قىلۇر مەھشەرغىچە،
گەرچە ئىشقىڭ جۇرمىدىن فەتۋا ئاڭا دار ئەيلەدىڭ.

56

بىۋەفا دىلبەر غەمى كۆڭلۈمدە پىنھاندۇر مېنىڭ،
شىكۋە كىمدىن كىمگە ئەيلەي بولسە جاناندۇر مېنىڭ.
كېچەلەر ئەفلاك ئۆزە ئەنجۇم ئەمەسدۇر، ئەي رەفىق،
چەرخ يۇز مىڭ كۆز بىلە ھالىمغە ھەيراندۇر مېنىڭ.
بولمىسە ۋەسلىڭ خەيالىدىن كۆڭۈلگە ئەيد زار،
نې ئۈچۈن جانىم نەفەس تىغدا قۇرباندۇر مېنىڭ.
ئەي پەرى، رەھم ئەيلە جانىمغە كۆزۈڭ ئوينا تماغىل،
كىم كۆزۈمگە سانچىلۇر ئول شوخى مىژگاندۇر مېنىڭ.
قىلدى سۆز بىر بۇغداي ئۆڭ گۈلچىھرە بۇغدايدەك ماڭا،
لەبلەرىم تا ئورمەئى ئۇمرۇمچە خەنداندۇر مېنىڭ.
ئىشق ئارا قىلغان بەھادۇرلۇق سۆزىن كەلسۇن ماڭا،
كىم ئىشىتتىم ياردىن مەخسۇس مەيداندۇر مېنىڭ.
ئىچمە مەي ئەغيارئىلە، ئەي قارە كۆز، رەھم ئەيلەگىل،
كىم تەمەننا بىرلە غەيرەتدىن كۆزۈم قاندۇر مېنىڭ.
ناقىسا، مىننەت نېدۇر قىلسام فىدا جانانەگە،
ئىشق فەتۋاسى بىلە تەندۇر سېنىڭ جاندۇر مېنىڭ.

57

ئەي خوبلارنىڭ سەرۋەرى شىۋەڭ جەفا بولسە نېتاڭ،
لەئلىڭكى ئىشرەتدۇر سېنىڭ كۈلكۈڭ بەلا بولسە نېتاڭ.
گەر ئاتلانىپ جەۋلان قىلىپ، مەيداندا ئوق ئاتغان چاغىڭ،
ئاشىق ئەمەسلەرگە تېگىپ بىزگە خەتا بولسە نېتاڭ.
مەن كۆرگۈزۈپ يىللار ۋەفا ئىزلەپ ۋىسالى قامەتىڭ،
سەندىن مېنىڭ ساڭا جەفا ئەلگە ۋەفا بولسە نېتاڭ.
مەششاتى ھۇسنۇڭ كۆزگۈسىن سەيقەل قىلۇر كافۇرئىلە،
مەن خۇد ئۆلەرمەن رەشكىدىن قانىم ھېنا بولسە نېتاڭ.

نەۋمىد بۇندىن دەھرىدىن يۇزلەندى دەرگاھىمگە ساڭى،
ئول فەيزلىغمۇ تەن ئارا ھاجەت رەۋا بولسە نېتاڭ.
ھەريان خىرام ئەتمە تولا دەپ قىچقىرۇر كۆڭلۈم مېنىڭ،
جاندىن جۇدا بولغانىغە ئۇشبۇ ندا بولسە نېتاڭ.
شىرىن لەبىڭنىڭ ۋەسفىدە گەر شىممەئى زاھىر بولۇر،
ئەفسانەئى فەرھاد ئىلە شىرىن ئەدا بولسە نېتاڭ.
ئول شۇئلەلىغ ئارەز ئۆزە قاشۇ كۆزۈڭ كۆرگەچ دېگۈم:
چولغان سىڭىلو ئاي ئانا، خۇرشىد ئاتا بولسە نېتاڭ.
ھەر سۇبھى دەم ئول نۇر ئۇچۇن ئوتلۇغ نەفەس مەندىن چىقار،
شىۋەم مېنىڭ خۇرشىددەك دائىم سەفا بولسە نېتاڭ.
ئەي مۇددەئى، ئاسان كۆرۈپ ھەرگىز ھەۋەس ئىشق ئەتمەكىم،
پەيغامى ۋەسلىغە ئەگەر مىڭ جان بەھا بولسە نېتاڭ.
ئالەمنى تۇتمىش شورۇشى مېھنەتدىن ئارتۇق بۇ كېچە،
مەست ئاتلانىپ چىققان بىزىڭ قاشى قارا بولسە نېتاڭ.
يۇز كۆرگۈزۈپ نازۇ نىياز بولغاندا ھۇسنۇڭ رو - بەرو،
دەشنام سەندىن، ئەي پەرى، مەندىن دۇئا بولسە نېتاڭ.
ناقىسكى دەئۇى ئىشق ئېتەر گويا بەلانى ئاختارۇر،
بۇ مۇددەئا كۆڭلى ئارا ھۇكمى قەزا بولسە نېتاڭ.

58

يەتمەگەچ دادىمغە ئول بەدخو مېنىڭ،
ئىستەمەس كۆڭلۈم بۇلەك دىلجو مېنىڭ.
ئۇيلەكىم ئىتلار ئۇيۇماس كويىدا،
كۆزلەرىمگە كەلمەدى ئۇيقۇ مېنىڭ.
ئىستەرەمكىم رو - بەرو بولماقنى مەن،
كەلمەس ئەسلا ئالىمە ئۇترۇ مېنىڭ.
باغلادى بوينۇمنى گىسۇيى بىلە،
ھەر تەرەف سۇدرەر دەبان «گىسۇ مېنىڭ».
بولدى ئالەم ۋەسفىدىن ئەنبەر سىرىشت،
يەتمەدى بۇرنۇم ساڭى بىر بۇ مېنىڭ.
ناقىسى مەھجۇرنى بىر سورمادى،
نەفئ يوق ھەرچەند دېسەم «ئۇ مېنىڭ».

59

ئاھغە ئەيلەي دۇئا ئاھ مەداردىم مېنىڭ،
ئۆرلەدى ئانىڭ بىلە كۆككە غۇباردىم مېنىڭ.
ياره يۇرەكلەر بىلە يارنى قىلدىم ۋەتەن،
سەلدەك ئۆتتى رەۋان باقمادى ياردىم مېنىڭ.
نەقش نىگارى خەتتى گۈلشەنى جەننەتدە يوق،
گۈلشەنى فىردەۋسدۇر قەسرى نىگاردىم مېنىڭ.
مازلىغ ئىگنىم بىلە كويىدا ئۆلسەم ئەگەر،
قىلتەئى ئىشق ئەيلەگىز خاكى مەزاردىم مېنىڭ.
ئەي پەرى پەيكەر، [تەۋازۇئ ئەيلەسەم راھ گۈزەر]
ئەيلەمە دىۋانەدەك شىيۋە شىئاردىم مېنىڭ.
گىيسۇيى زەنجىرۋەش ئەيلەدى كۆڭلۈمنى بەند،
ھالىغە يىغلار مۇدام جانى فىگاردىم مېنىڭ.
ئۇچتى كۆڭۈلنىڭ قۇشى ھۇسنىنى سەيد ئەتكەلى،
تۇتتى كۆڭۈلنى.....①.
ئۇمرلەر ئوتتىكى مەن كويىنى قىلدىم ۋەتەن،
دىمەدى ئول بىۋەفا ناقىسى زاردىم مېنىڭ.

60

يارنىڭ جىلۋەسدۇر بەرقى بەلا ئەي سالىك،
ئەيب ئەمەس شۇئلەسىدىن بولسە كۆڭۈل...② لىك.
مالىكى كىشۋەر ئېرۇر كىمكى ئېرۇر ئالەمدە،
ماسەۋادىن قۇتۇلۇپ نەفسىگە بولسە مالىك.
چىقكى بۇ مەنزىلەدىن بولمە كۇدۇرەت پىشە،
تائەتىڭ ھەيفدۇرۇر بىلكى يەقىن مىن زالىك.
.....③ ئۇچۇن بولدى كېسەل، ئەي مەھۋەش،
نە بولۇر قەترە ئەتا ئەيلەر ئېسەڭ مىن بالىك.
چەرمىگە يۇقسە نىجىس دەللىك بىلە پاك بولۇر،
دامەنى پاك تاپىپ تالىب ئېسەڭ بول دالىك.
(داۋامى كېيىنكى ساندا)

① ② ③ ئەسلى قول يازمىدا بۇ سۆزلەر يېزىلغان ئورۇن پەرسۇدە بولغان (م).

Altun9

مسكن شىپۇلىرىدىن

نەشرگە تەييارلىغۇچى: قادىر بۇلاق

خەلىفەلىك ھۇۋلىغە ئايتقان تەئرىخ نامە

ئەي خالىقى دەھرى باغى گۈلشەن،
گۈلى فەزلىك ئىلە چەمەندە رەۋشەن.
كەلدى سەفەتىڭكى مالىكۇلمۇلك،
شەھلەرغە ئەتا بىرىپ بىرەر مۇلك.
شاھانى جەھان ساڭا كەمىنە قۇل،
ئاچىلماقى سەندىن ئولدى ھەرگۈل.
گۈلشەندە قىلىپ بۇ گۈلنى پەيدا،
بۇلبۇل ئاڭا بولدى زارۇ شەيدا.
ھەر گۈل ۋەرەقى سىنىڭ سىفاتىڭ،
مۇر قەۋمى ئىرۇر ئاندا ئىسمى زاتىڭ.
ئەۋۋەل ئەيتسە سەندە ئىبتىدا يوق،
ئاخىر دىسە سەندە ئىنتىھا يوق.
لۇتفۇڭدىن بولۇپ ئارامدا باغى،
ئاندىن پەرىلەر قىززىپ دىماغى.
گۈلچىھرە جەمىللەر ئولدى پەيدا،
قۇدرەتى ئىلكىڭ قىلىپ ھۇۋەيدا.
شەھلەرغە بىرىپ بەلەند پايە،
ئاجىزلاغە باغ ئىچىدە سايە.
بەخشەندەئى نىئمەتى جەھانسەن،
زاھىرى قۇدرەت ئۆز نىھانسەن.
رەھمەت سۆزىنى قىلۇردا نازىل،
ئىنسانغە بىرىپ ئەمىرى ئادىل.
يەر سەتھىنى باغى گۈلشەن ئەتتىڭ،
بەزم ئەھلىغە شەمئ رەۋشەن ئەتتىڭ.
قىلدىڭ جەھان سۇ بىر قارا تاش،
قىلماقغە ئۆزۈڭ خۇدالىغىڭ فاش.
فاش ئولماقىغە ئىرادە قۇلۇڭ،
بولدىكى سەبەب ئاڭا رەسۇلۇڭ.
مەندىن ئاڭا مىڭ دۇرۇد يەتسۇن،
ئەسھابىغە بۇيى ئۇد يەتسۇن.
يىل ساچقان ئىدىكى ماھى شەۋۋال،
بۇلدى بۇ بىنا سۆزىدە ئەقۋال.
مۇڭا باندۇر فەقىر مىسكىن،
بازەۋقى ھەيدەر ئىسمى تەمكىن.
تەئرىخ تەلەب ئولساڭ تۇت چەغىر①دىن
قۇشلار ئاراسدا سور مۇنى غەجىر②دىن.
ئەگەر بىلسەڭ بىنا تەئرىخ تالىب،
جەۋابىن بەرگۈسى بۇ يەردە راغىب③.

---

①②③ بۇ مىسرالاردىكى چەغىر (جغر)، غەجىر(غجر)، راغىب (راغب) دېگەن سۆزلەر ئەبجەد ھېسابى بويىچە ھىجرىيە 1203 - (مىلادىيە 1788 -) يىلنى كۆرسىتىدۇ (م).

مولا هەيدەر خەلىفەتنىڭ گەداي خۇجە ئاخۇنلۇققە يازغان مۇھەببەتنامە

ئەي، ئاتى گەدا ئۆزى گۇھەر ناب،
ئەربابى ئۇلۇم ئىچىدە نايياب.
ئەي، تۇتىئى ئىلمى شەككەر ئەفشان،
ئەي، ئەختەرى سەئدەدەك دۇرەخشان.
ئەي، قۇمرىئى ئىلم نۇكتەدانى،
ئەي، بۇلبۇلى قۇدس جاۋدانى.
زاتىڭغە فەرىشتەلىق مۇسەللەم،
تالىب بەچچە بولسە سەن مۇئەللەم.
ناگەھ بۇ تەرەفكە رەخش سۇردۇڭ،
سائەت ئارا خىزردەك ياشۇندۇڭ.
كۆرمەككە ۋەجاھەتىڭ قەردەك،
كۆزدىن ياشۇنۇپكى سەن پەردەك.
بىزلەرنى قىلىپ فىراق ئەسىرى،
كۆڭلۈمنى قىلىپمۇ دەستىگىرى.
ھەم مەشرەب ئولۇپ كۆڭۈل ئالىشتۇق،
سائەت ئارا ئايرىلىپ قالىشتۇق.
كىم بىلدى بۇرەڭ يانىپ كېتەرنى،
ھەجرى ئىلكىرى يۇرەكنى چاك ئېتەرنى.
بەيتۇلھەزەنىم ئىچىگە تۇشمەي،
بىرەردەم فىيالەدە چاي ئىچمەي.

غايىبنى دۇئادا ياد ئېتىپسەن،
ئەھباب ئىلە خەيرباد ئېتىپسەن.
بىز غەيرى قاتاردا قالىپمىز،
مۇنداق ئىشنى ئاغىر ئالىپمىز.
يوق - يوقكى، نەھەد ئاغىر ئالۇرغە،
يوق تاقەتىم ئايرىلىپ قالۇرغە.
مەشرەب چاغى ئەمر قىلغان ئېردىڭ،
بىر - ئىككى رۇبائىنى دەپ ئېردىڭ.
ھالا ئانى رۇقئە تەھرىر ئەتتىم،
قاسىددىن ئانى رىسالەت ئەتتىم.
لايىق تاپماي نىشانى تۇھفە،
بىر ئىككى غەزەل قىلىندى ھەدىيە.
لايىق ئەمەس ئېردى بۇ فەسانە،
بولدى ماڭا لۇتفۇڭىز بەھانە.
دۇرر نەزددە مۇھرەغە نە ئىززەت،
شەھد ئالدىدا قەترەغە نە لەززەت.
ئەي ساقى يەتۇر خوتەندىن،
مىسكىن چىقسۇن ئىچىپ ۋەتەندىن.
فەريادۇ فىغانۇ ئاھ چېكەي،
يارگەند نەۋاھىسىگە يېتەي.

ئاشىق-مەئشۇق، مەھبۇبى نازەنىننىڭ ئىشقىدا ئەيتقان بېيت بۇتۇرۇر

ئالما يۇزۇڭنى، ئەي سەنەم، كۆرگەلى بىقەرارمەن،
ئالما رەقىب شىكايەتىن ئاشىقى ئىنتىزارمەن.
ئالما دېسەم، جان ئالماغىڭ رەھىم ئىشىدە يوقلۇغى،
ئالماغىناڭ فىراقىدا سىمىنە دىلفىگارمەن.
ئالمادى بىر سۆزۇم رەقىب، سەن رەھىم قىلمادىڭ [ماڭا]،
گىريە - گىريەلەر بىلە ھەجر ئارا زارى - زارىمەن.
ھىندۇيى خالىڭ ئول كۇنى قويدى كۆڭۈلگە زاغلار،
ئالمادى جاننى پاتغىنە، دەشت ئارا خاكسارمەن.
قەۋسۇ قۇزەھكە مەشقدۇر قاشى ھىلالىدىن نىشان،
غەمزە ئوقىنى گەزلەگەچ جانۇ كۆڭۈل شىكارمەن.

كىمگە قىلىپسەن، ئەي سەنەم، فەقىرغە رەھىم قىلغالى،
زۇلمۇ ستەم جەفاسىغە مۇزتەرۇ خارۇ خارمەن.
ئالمادى يۈز ئاياغىدىن تىيرە نۇجۇمى مىسكىن،
ئالما يۈزۈڭنى، ئەي سەنەم، كۆرگەلى بىقەرارمەن.

غەزەل *

ئەي، سىفاسىڭ مىدھەتىدىن گەردىشى دەۋران ھەمە،
ئەرشىدىن تافەرش سىنىڭ سۈنئۈڭدا سەرگەردان ھەمە.
سۈنئى مەيدانىنى كەزمەككە قەدەم قويسە خىرەد،
ۋاقىق ئولماي نۇكتەئى ئەسراردىن ھەيران ھەمە.
چۈن جەھان فەخرى دىدى ھەمدىڭ، ئەلا ئۇھسا سەنا،
مىدھەتىڭ باغىدا گويا ھۇر ئىلە ۋىلدان ھەمە.
ۋەھدەتىڭ راھىنى نۇش ئەتكەن مەلائىك، ئىنسۇجان،
مەستۇ مۇستەغرەق ئىرۇرلار كەۋن ئىلە كەيۋان ھەمە.
قەھرىدىن نابۇد ئولۇر، لۇتفى جەھان بۇنياد ئىتەر،
«كۇن» دىمەك ئەمرىڭدىن ئولدى بۇ جەھان زىيجان ھەمە.
بەھرى ئىسيان ئىچرە چۆمگەنلەر تۇتۇپ سەندىن ئۇمىد،
قۇللۇغۇڭنى فەخر ئىتەرلەر جان چىكىپ ساھان ھەمە.
مۇدبىر ئولسۇن خاھى مۇقبىل، شاھ بولسۇن گەر گەدا،
تاشقارى ئىرمەس ئىرادەڭدىن بولار يەكسان ھەمە.
نالەئى ھەمدىڭ سەداسىنى چىكەرلەر ئەندەلىب،
ئەيتادۇرلار تەڭرى باقى، ئۆزگەسى ۋەيران ھەمە.
قايسى ھەد بىرلە ئاچار مىسكىن سىنىڭ ھەمدىڭغەتىل،
باش - ئاياغى جۇرمۇ ئىسيان قىلغانى نۇقسان ھەمە.

غەزەل *

قەسسامى ئەزەلكىم بۇ جەھاننى ياراتىپدۇر،
بەئزىنى فەقىر، بەئزىنى ئەزىز ياراتىپدۇر.
زىنھار ماڭا ئەيلەمەڭ، ئەي دوست، مەلامەت،
تەڭرىم مىنى ئۆزمەيلىچە فاجىر ياراتىپدۇر.
مۇختار ئىسەم بولغاي ئىردىم نادىرەئى دەھر،
قىسمەت ئىشى مەن خەستەنى مۇنداغ خار ئىتىپدۇر.

ئىززەت تىلەسەك، ئەيلە فەقىرلىقغە قەنائەت،
تامىئىنى خۇدا ئەل ئىشىكىگە تاراتىپدۇر،
گەر كاتىپ ئىسەڭكىم بىتكىل تەڭرى كەلامىن،
مىسكىننى قەزا ئاسى خەتىگە قاراتىپدۇر.

غەزەل *

كىلىك، كىلىك، ساڭا جانۇ كۆڭۈل فىدا بولسۇن،
ھەقىر جىسمىم رەخشىڭغە خاكى پا بولسۇن.
غەمىك غىزاسىنى يەپ سەمرۇگەن كۆڭۈلنى تۇتۇپ،
تىتىپ، تىتىپ ئانى، مىھرىك قۇشى غىزا بولسۇن.
سىنىك رىزايىك ئەگەر ئۆلمەكىدۇر بىسمىل قىل،
كۆرەرگە ئەرشىك ئۆيىن سىينە بەرھەۋا بولسۇن.
ھەرىمى ۋەسلىك ئارا لۇتفى بىرلە ئەيلە غەنى،
فىراقى كويۇك ئارا تابەكەي گەدا بولسۇن.
فىراق دەشتىدە قانلىغ كۆزۇم ھەرارەتىدىن،
كويىدا سەگلەر ئىزى گەردى تۇتىيا بولسۇن.
بەقا شەرابى تۇتۇپ مەھزى ئەيلەگىل ئۇسرۇك
چىقىپ جەھان يۇزىدىن تەركى ماسەۋا بولسۇن.
مۇقىمى كويۇك ئالۇرغە ئەگەركى يەتسە بەھەم،
نەچەكى قەيسەر خاقان ئولسە گەر گەدا بولسۇن.
بۇ گۇلشەن ئىچرە گۇل ئولسە ساچىلمايىن قالماس،
بار ئولسە غۇنچەغە ئەقل، تابىئى قەزا بولسۇن.
قەفەس شىكەنجەسىدىن مۇرغى رۇھۇك، ئەي مىسكىن،
چىقىپ ھەۋايىكى ئىشقىڭغە كەدخۇدا بولسۇن.

غەزەل *

ئايا بادى سەبا، ئەرزىمنى يەتكۇر گۇلئۇزارىمغە،
تەرەھھۇم ئەيلەگەي شايەد مىنىك ئەرزۇ نىيازىمغە.
كى ئەي ئىشق ئەھلى مەن ئۆلگۇم، كىلۇر فەرھاد ئىلە مەجنۇن،
ياراتماي قويغاسىز جارۇپ ئاتىپ مەيلى مەزارىمغە.
فەلەك قەددى بولۇپ نۇنى، كۆيۇپ ئانداق شەفەقگۇنى،
فىغانىم دەردىدىن ئوت ئالغان ئاھۇ نالە-زارىمغە.
ھەرىر جان پەردەسى بولغاي، سىياھ كۆز مەردۇمى، نامە

يازارغه سۇنسه كۆڭلۈم قول ئول ئايدىن شەرهى زاردىمغه.
مۇقەممەرۋەشغه تالىب بۇ كۆڭۈل، جاندۇر دەردىم نەقدى،
مەلاهەت نۇتقىده ئالغاي ئۇتۇپ دەپ نەردىبانىمغه.
جەمالىڭ لاله زارى يادىدىن گۇلگۇن سىرىشكىمدۇر،
تۇتۇپ تۇفانى قان مەۋجى ئاقزماقنى جىهازىمغه.
ئۆزۈڭنى سەئۇەئى بىبالۇپەر قىلغايسەن، ئەي مىسكىن،
دىسەڭكىم، سىنەم ئۇستۇن يەر تۇتاي ئول شاهبازىمغه.

غەزەل *

يولۇقتى سەرۋ قەدلىك قاشى يا قىز، نەهەد بولماقكىم ئول ماه سىمىيا قىز.
كۆزۈم تاپتى ئىزىدىن تۇتىيا قىز. تۇمەن هەسرەت بىله كۆڭلۈم تىلەگلىك،
شەكەر گۇفتارىدىن بۇلبۇل خجىلدۇر، نىتەي ئالماقغه بار شەرمۇ هەيا قىز.
بىلەلمەنكىم ئىرۇر ئول تۇتى يا قىز كى ئەي دەۋران، ۋەفا ئىزهاردىن ئەيلەپ،
مۇيەسسەربولسە ئول مىس بولغاي ئالتۇن، قىز ئاتلىغ دارۇنى سىنەمگە يا قىز.
نىتە، بولماس بەهەم ئول كىمىيا قىز. قىز ئاتلىغ دەهرىدىن ئاسرا ئۆزۈڭنى،
كۆزۈم ئىستەر تاڭ ئاتقۇنچە ستارە، ئالۇر دىنىڭ ئۆيىدىن سىمىيا، قىز.
شەهابۇن ساقىب ئولغاي كۆكدە يا قىز. كەل،ئەي مىسكىن، بول ئەمدى رىندى جامى،
قىز ئاتلىغ يوق جەهاندا هىچ مەۋجۇت، يەتۇرگەي باشىڭه مەي ساقىيا، قىز.

قار ياغقاندا ئەهلى مەشرەب خەلايىقلار بىر - بىرىگە قارلىق تاشلاماقنىڭ بەيانىنى ئەيتۇرلار

قار ياغىپ سىلەرگە قارلىق تاشلادۇق، قار زەررەسىچە رەهمەتى سۇبهان بولمىش،
بۇ كۆڭۈلنىڭ خۇشلۇقىدىن بۇ ئويۇنىنى ئالەم يۇزى قار بىرلە گۇلستان بولمىش.
باشلادۇق. سادىقلار دوست سۇهبەت ئىتىپ راز بىله،
..... ئۇلفەت بىله بىر - بىرىگە مىهمان بولمىش.
چاينى جۇۋۇشگە سالىپ خوندا گىزەكنى تەكلىف قىلىپ ئاشىق ئىلە مەئشۇقلار،
راستلادۇق①. بۇلبۇل كەبى نەغمە خۇش ئەلهان بولمىش.

سۇنئى هەقدىن ياغدى قار خۇشۋەقلىغ ئاغاز ئەيلەمەك،
ياخشى هەمسۇهبەت بولۇپ، ئۇلفەت بىله راز ئەيلەمەك.
قارلىق خەتى ئىبەرگەن دوستلار كەلمەك كىرەك،
بىتەۋەققۇف نەغمەئى دىلكەش تەبلباز ئەيلەمەك.

① ئەسلى قول يازمىدا بۇ كۇبلىتتىكى مىسرالار تولۇقسىز كۆچۈرۈلگەن (م).

ساقىئى ۋەھدەتدىن ئالىپ جام، مالا - مال ئولۇپ،
بىھەد ئۇسرۇكلۇك بىلە يۇزمىڭتۇمەن ناز ئەيلەمەك.
بىزدە يوقتۇر بەدنىيەتلىك ئۆزلەردىن ئەيب ئەمەس،
بولسە تاشلاپ مەمرانى ياخشىغىنە راز ئەيلەمەك.

مەسنەۋى *

فەقىر سۆزلەي خۇدانىڭ ئاتى بىلەن
كىتوقسان توققۇز ئىسمى زاتى بىلەن.
خۇدايىم ھەرنە قىلسە قۇدرەتى بار،
بىردىن نامراد ياراتتى بىرنى زەردار.
بىردىن ئاقىل، بىرى جاھىل، بىرى قىل،
بىرى ناقابىلۇ بىرسى قابىل.
ئەزەلدە ھەر كىشىگە بەردى بىر يول،
بىرى بۆزچى، بىرى مولا بىرى گول.
بىرى رەممال - دۇئاخان، بىرسى شائىر،
خۇدانىڭ قۇدرەتى ھەر يەردە زاھىر.
بەھانە بىرلە بەرگەي رىزقىمزنى،
ياراتتى ھەقتەئالا بىزنى، سىزنى.
فەقىر ئەرزىمنى ئەيتاي ئاڭلاسۇنلار،
زەمانە بىبەقادۇر، چاغلاسۇنلار.
رەسۇلدەك زاتغە قىلماي ۋەفانى،
ئالىپ قوللارىغە سىدقى سەفانى.

ئۆتۈپكەتتى ۋە لىيۇللاھ، نەبىلەر،
ئەجەل يەتكەندە بىردەم تۇرمادىلەر.
تىرىكلىكدە قىلىپ بىر ياخشى ئەئمال،
قىلىپ خەيرى - سەخاۋەت ياخشى ئەئمال.
بارۇر ھەمراھ نەماز، خەيرى - سەخاۋەت،
نەسىب بولغاي بىھشىت، راھەت - فەراغەت.
كىشى تۇرماس بۇ ئالەمدە، بىلىڭلار،
نەيەردە ياخشى ئىش بولسە قىلىڭلار.
بۇرادەر ھەققىدە بىر نەچچە سۆزلەي،
يامانۋ ياخشىلارنى ئەمدى كۆزلەي.
ئەجايىب كۆڭلى خۇش بەختى كۇشادە،
يۇزىدىن كىلەدۇر بىھشىت نىشانە.
كىشى كىرسە تەئامنى بىرەدۇر توق،
تىرىغىنىڭ دانەسىچە گىنەسى يوق.
يامان - ياخشى دىسە ھەم ئاغىر ئالماس،

بەجايى ھەزرەتى خىزرىيۇ ئىلياس.
خۇدا بەرگەن ئىكەن رىزقى فەراۋان،
يىمەك ئىچمەكدە يوقتۇر ھىچ ئارمان.
ياراتىپ ھەقتەئالا رىزقىنى كەڭ،
خۇدا بەرسە كىشى ھەم قىلماغاي تەڭ.
ئانىڭ ھەققىدە دىدىڭ بىر نەچە سۆز،
يامان - ياخشىنى كۆرەر، بولسەلەر كۆز.
دىدىم بىر مۇنچە سۆزلەر بىمەئانى،
ئوقۇپ ئەيب ئەتمەڭىزلەرنۇكتەدانى ①.

① ئەسلى قولىيازمىدا مۇشۇ مىسرانىڭ ئاخىرىدىكى بىرقانچە بەت يوقالغان (م)

غەزەل

قاشىڭغە تەماشا ئەيلەسەم كۆك ئۆزرە بىر كۈنلۈك ھىلال،
ئەيتۇر ماڭا يالغان دىدىڭ، ئوخشاتماقىم ئىبرەس مەھال.
يوقلاپ كۆزۈڭنى ھەر سەھەر چولغاندىن .....
يۈز نۇرىدىن كەمدۇر قەمەر، خۇرشىد نۇرىدۇر مىسال.
كۆڭلۈم خەيال ئەيلەر ئاغىز كىم خەستە ئەيلەر بىتەمىز،
جان بەخشى ئەنفاسى تاپىپ گويا مەسىھادىن كەمال.
خەت زاھىر ئەيلەپ يۈز ئۆزە، كۆك ئۆزرە ياپغۇسى قەدەھ،
يا چەشمەئى ھەيۋان ئۆزە ئەنبەرگە يەتكەيمۇ كەمال.
قەددىڭ كۆڭۈلدە جا تۇتۇپ، خۇنابەئى ھەسرەت يۇتۇپ،
ھەق بەرمەمىش جەننەت ئارا تۇبىغە ئانداغ ئىبتىدال.
رەفتار ئارا كەبكۈەرى، يا كۆكدە مەھرى خاۋەرى،
قويغىل قەدەم جەننەت سارى، ئەمدى بۇيان يانماق مەھال،
ھەجرىڭدە قان [يىغلاپ] ئاتا، فەرياد ئۇرۇپ، ۋاھەسرەتا،
بولمىش كۆزىنىڭ نۇرى كەم، مەغدۇرى قالماي بىمەجال.
يەتمىش ئاناڭغە دەم- بەدەم مىھنەت بىلەن غەم ئۆزرە غەم،
ئىشقىڭدا بولمىش قەددى خەم، گويا يىتىشكەندەك زەۋال.
قەرداشلار ھەجرىڭ ئارا ھەركۈندە بولمىش ماجەرا،
بۇنەۋۇ قاتتىغ تۇشىسە ئىش، رەھم ئەيلە، تاپغايمۇ كەمال.
تەبئ ئەھلى مەجلىس قۇرسەلەر كۇسى مۇھەببەت ئۇرسەلەر،
سەندىن ئىشتىمەي بىر سەدا بەزمىگە يەتكەيمۇ كەمال.
قاشىغە كىرسەڭ ھەر سەبا چەكسەڭ فىغان بىرلە نەۋا،
ئىشقىڭدە ئەيلەپ جان فىدا، ياد ئەيلەمەي مالۇ مەنال.
ئاخىر فەلەك غەددارلىق قىلدى ساڭا مەككارلىق،
رەنجۇر بىرەفتارلىق قىلدى نىھالىڭ بىمەجال.
شاخىڭغەيەتكۈزدى خەزان، بىرەھمىلىك قىلدى ئەيان،
سارغارتىبان ئەندۇھۇ غەم گۈلزارى رۇخسار ئىبردى ئال.
تۇتتى ئەجەل جامى فەنا. لا جەرم ئىچتى بىرغىنا،
مەست ئولدى ئەيلەپ تەركى ھۇش، ئويغانماغى ئەمدى مەھال.
جانى قالىپ، سىيمىن بەدەن خىلئەت قىلىپ يىڭى كەفەن،
چۈن ئەسبى تازى ئورنىغە تابۇتنى قىلدىلار مىسال.
تاپشۇردىلار تۇفراق ئارا، ئالەم ماڭا بولدى قارا،
ھەيرانۇ سەرگەردان ئولۇپ ھەردەم يىتىشتى ئۆزگە ھال.
مەن دەپ سىنى مىرزا فۇلاد ئاغزىمدا يا قەندۇ نەبات،
تۇتماق بىلەن ئاتىڭ سىنىڭ ئىچكەندەك ئۇلغايمەن زىلال.

مەسنەۋي *

ئايغىلكى، سەبا پەيام يەتكۇر،
يارىمغە مىڭ سەلام يەتكۇر.
بۇ رۇقئەنى بەرگەيسە قولىغە،
كۆزياشىنى ئاقىزىپ يولىغە.
فەريادۇ فىغان ئاھ تارتىپ،
ئاھىمنى ئاڭا گۇۋاھ تارتىپ.
دەردۇ ئەلەمۇ فىراق بىرلە،
يۇزمىڭ تۇمەن ئىشتىياق بىرلە.
بىركىمكى بۇ قۇلنى سورسە سەندىن،
ئەرز ئەيلە ئاڭا بۇ سۆزنى مەندىن.
ئايرىلغالى سەندىن، ئەي دىلئارام،
كۆڭلۇمدە نە سەبرىدۇر، نە ئارام.
جانىم كۆيەدۇر فىراق ئوتىغە،
جىسمىم داغى ئىشتىياق ئوتىغە.
ھەجرىڭ بۇ كۆڭلۇمنى قىلدى پارە،
فەريادىمە يەتمەسەڭ نەچارە.
تەلمۇردى كۆزۇم فىراقىڭدا،
سارغاردى يۇزۇم ئىشتىياقىڭدا.
بىچارەئى شىكەستە ھال بولدۇم،
بىقۇۋۋەتۇ بىمەجال بولدۇم.
ئۇرتەپ يۇزىڭ فىراقى بىزنى،
شەھلا كۆزىڭ ئىشتىياقى بىزنى.
سۇنبۇل كەبى ساچىڭ فىراقى،
ئەنبەر كەبى زۇلفۇڭ ئىشتىياقى.
باشىمدا قۇيۇندەك ئولتۇرۇپسەن،
كۆڭلۇمدە تۇتۇن كەبى تۇرۇپسەن.
غەم دىيدە كۆڭۈلگە يارۇ ھەمدەم،
رەنجۇر كۆڭۈلگە بولدى مەلھەم.
ئەي غۇنچەئى دىھان سەرۋى قامەت،
رەفتار بىلەن قامەتىڭ قىيامەت.
مەن خەستەنى گاھى ياد قىلغىل،
غەم دىيدە كۆڭۈلنى شاد قىلغىل.
يۇزۇڭنى كۆرۇپ جەھاندا، ئەي جان،
ئۇلسەم داغى قالماس ئىچىمدە ئارمان.
لەئلىڭ غەمىدا كۆڭۈل يۇتار قان،
ئۇلمەكلىكىم ئەمدى بولدى ئاسان.
ھىجران ئارا جانىمغە يېتىپمەن،
مەنغۇ ئۇلەردىم ھەرام ئىتىپمەن.
تەڭرىم ساڭا يار - ياۋەر ئولسۇن،
دەۋلەتى ئىبتىدا ھازىر ئولسۇن.
يادىڭنى قىلاي ھەرىغى مەجلىس،
فىكرىڭنى ئىتەي كۆڭۈلگە مۇنىس.

مەجمۇئەمىزنىڭ مۇشۇ سانىدىكى «يېڭى تېپىلغان بۇيۇك مىراس» ناملىق ماقالىدە تونۇشتۇرۇلغان قول يازما ئىچىگە ئەسىرى، مۇللا ئەلەم، ھەمدى، مۇللا ئىمىن، مۇللا ياقۇپ قاتارلىق ئاپىتورلارنىڭ بىر - ئىككىدىن شېئىرى ئىلاۋە قىلىنغان. بۇ ئەسەرلەر «شېئىرلار» سەرلەۋھىسى ئاستىدا تۆۋەندە ئايرىم تونۇشتۇرۇلدى.

—مۇھەررىردىن.

غەزەللەر

ئەسىرى

تاخوتەن شەھرىگە كەلدىم ساكىن ئولدۇم باغ ئارا،
ئولتۇرۇپ پايى پەنادەك يەر تۇتۇپ تۇفراغ ئارا.
مەن كۆرەرمەن ئەلنى، ئەل كۆرمەس مېنى يوقتۇر ئەجەب،
«نۇن» مەسەللىك ياشۇرۇن يالغۇز «ئەلىف»دەك باغ ئارا.
چاھار ئۇنسۇردەك مېنىڭ جانىمغە بولدى چاھار باغ،
جانىمە قۇشكىم ئۇچالماي تەلپۈنۈر بۇ باغ ئارا.
ھەمنەفەس بارى مۇۋافىق غەيىر يوق ئەيكى چىراغ،
سۇياغىدۇر كۆيگەلى قويماس قېتىلسە ياغ ئارا.
ئىختىلافەن سۇھبەتى ناجىنسىدىن قىل ئىختىلاف،
ۋاي، شەھبازىكى تۇشكەي بىر گۇرۇھى زاغ ئارا.
ئاقىلۇ غافىل ئەگەر سۇرەتدە بىر سۆز مۇختەلىف،
ئۇيقۇلۇغ بىرلە نەفەس فەرقى ئېرۇر ئويناغ ئارا.
تالىبىكىم ئەھلى دۇنيانىڭ ئىچىدە چەۋرۇلۇر،
تامىئ ئول يەلدۇر چىقالماي چەۋرۇلۇر قۇرساغ ئارا.
ئەھلى ئىمان جىرزئى ئىمانىغە يەتمەس فۇتۇر،
نەچچە يىل ياتقاي قىزىل ئالتۇن قارا تۇفراغ ئارا.
ئاقىلا، خەلقى جەھان بىھۇدەلەر ئەيبى ئەمەس،
كۆپ تەفاۋۇتدۇر كۆرۈك سەرسام بىرلە ساغ ئارا.
تا سۇرەييادىن سارىغە غەيىر ھەق مەنزۇر ئەمەس،

كۆزنى رەۋشەن قىلدى ئولكىم سۈرمەئى مازاغ ئارا.
زىھنىم ئولدى سەرف سەررافى سۈخەن قەدرىم بىلۇر،
سۆز دۇر بۇ سۆز نەچە نىسبەت بىلە بارماغ ئارا.
ھەم ياشىم يەتمىش، ئۆلۈم يەتمىش دەرىغا كەتتى ئۇمر،
ياشىنى غەفلەتدە ئۆتكەردىم قىرىغان چاغ ئارا.
دوستلار دىيدارى شەھر ئىچرە مۇيەسسەر بولماغاچ،
لالە يەڭلىغ بولدى سەھرايى ئەسرى باغ ئارا.

× ×

سەرىغ كۆڭلەك، قىزىل تون ئىچرە كىردىك ئەي گۈلى رەئنا،
سەرىغ چىھرەمگە قان ياشىم يۇگۇردى رەشكىدىن ئاندا.
قارا بەختى كەبى زۇلفۇك مىنى كۆن كۆرگەلى قويماي،
جەمالىك ئافتابىغە سەھاب ئولدى شەبى يەلدا.
لىباسى ئاتەشىن كىيدىگمۇ يا ئىشق ئەھلى جانىغە،
ياقىپ ئوت كۆيدۇرۇركى ئوتغە كىردىگمۇ خەلىل ئاسا.
دىرەمدۇر غەم، سىرىشكىم لەئل، رۇخسارىم سەرىغ ئالتۇن،
قىلىۇردا ئىشق بازاردا ھۇسنۇك بەيئىغە سودا.
سەمائى بەزم ئارا كىردىك بىرى بىرىنى فەرش ئەتتى،
باشىگدىن ئۆيرۇلۇپ گەردۇن ئىزىگدىن تەبرەنىپ غەبرا.
گەھى ئاقۇ قىزىل خىلئەت كىيىپ خۇرشىد نىسبەتلىغ،
فەلەقدىن تا شەفەقگۇندەك قىزىتتىك بەزم جان ئەفزا.
ئۆزۇم باشلىغ، كۆزۇم ياشلىغ نىگارا ياشلىغ قىلدىك،
زىلالى خىزر لەئلىك باشلىغدىن قىلمادى خۇزرا.
ئاچىلدى ھەم تىرىلدى لەبلەرىگدىن غۇنچەدەك كۆڭلۇم،
مەسىھا «مىم» دىنى مۇسا «مىم» دىدىن ئەيلەدىك گويا.
ھەلىمغە قويدى ئوتلەر جانىغە ئوتلەر تۇتاشقاندەك،
لەبىدىن نەي شەكەر بولدى، دەمىدىن تۇتىئى گۇيا.
بۇ مەجلىس ئىچرە ئۇن تارتىپ فەلەكدەك يىغلابان تۇن - كۇن،
رەبابى، چەڭۇ قانۇنى سۇراھ جام ئىلە مۇھىببا.
يۇزۇك گۇل، سۆزگە ئۆرۇلگەندە ئىككى لەبلەرىك بۇلبۇل،
ئۆزۇك مىرئات، ھۇسنۇك ئەكسىدىن ئۆز ھۇسنۇگە شەيدا.
غەرەز بۇ ھۇسنى زاھىرنى كۆرۇپ باتىلغە كۆز سالماق،
ئەگەر ئاقىل، ئەگەر ئامىل، ئەگەر جاھىل، ۋەگەر دانا.

مېنى ناری دېدی: ناری، ئۇزۇپ قاچتىم بارىپ ناردىن،
دېدی: كەت ناردىن ناری، قاشىمغە كەلمە ئەي رەسۋا.
نىشان مەسنۇئىدىن مانىئغە يىللار ئىزدەگەن تالىب،
بولۇپ لەب تەشنەلەرغە نەم يولىدىن ھەم يولى پەيدا.
بەھارى سۇنئى سەبائى بۇباب گۇللارنى بىر خەمدىن،
بىردىن ئەبىيەز، بىردىن ئەسفەر، بىردىن ئەخزەر، بىردىن ھەمراھ.
بىردە كۆز ، بىردە ھۇسن ئولۇپ بىر يەرگە باقتۇردى،
بولۇپ فەرھاد ـ شىرىن، لەيلى ـ مەجنۇن، ۋامىقۇ ئۇزرا.
نېتەي ئەي دەردى ئىشق ئەھلى يامان كۆڭلۇم يامان مايىل،
ئالىپدۇر جانۇ كۆڭلۇمنى ئوغۇرلاپ دىلبەرى زىبا.
ئەسرى سوز ئەسرى جانىغە ئاندىن يېتەر راھەت،
ئېرۇر بۇلبۇلغە گۇل جان، قۇمرىغە سەرۇى سەھى بالا.

× ×

ئەي فەلەك كۆپ زۇلم قىلدىڭ ئاشىقى جانبازغە،
ئاھكىم يەتكۇرمەدىڭ ھەمرازنى ھەمرازغە.
ھۇسنىنى تۇن ـ كۇن قىيىن قىلماقغە قىلدىڭ ھەمنەفەس،
تۇتىئى شىرىن زەباننى زاغ بەد ئەۋازغە.
ئەي سىپىھرى بى مۇرۇۋۋەت، سەندە نە مېھرى نە كۆز،
يۇسۇفى مىسرىنى ھەم ساتمىش بەھايى ئازغە.
قايدا بىلگەي ئابىھەيۋان قەدرىنى ھەيۋانى مەھز،
لايىق ئېردى خىزر خەتلىغ تەشنە لەب دەمسازغە.
چىقسە جان شىرىن لەبى يادىدا نە غەم ئەي مەسىھ،
جان ماڭا شىرىن لەبى يوق ھاجەتىم ئەئجازغە.
ھۇققەئى لەئلىدە ياقۇتى مۇفەررەھ مۇندەرىج،
دەردلىغ كۆڭلۇم مۇقەييەددۇر مۇفەررەھ سارىغە.
ۋەسلىنىڭ باغىغە تاۋۇسى ئەرەمنى باغلادىڭ،
كاشكى باغ ئولسە تاۋۇسى ئەرەم شەھبازغە.
ۋەھ قاچان شەرئى مۇھەببەتدە رەۋا بولغاي نىكاھ،
گىسۇيى ئەنبەرفىشانىمنى ھەبەشلىغ تازغە.
ئەي ئەسرى غەيرىدىن رازى دىلىڭنى ئاسراغىل،
غەمنى غەمخارىڭغە ئەيغىل ئەيماغىل غەممازغە.

غەزەللەر

مولا ئەلەم

ئەرزى هالىمنى قىلاي ئەمدى ئىشىت بىر - بىر بەيان،
ئول كۆنىكى ئايرىلىپ سەندىن يانىپ كەلدىم بۇيان.
بۇ مېنىڭ كۆڭلۈم قۇشى بولدى سېنىڭ دامىڭغە بەند،
بۇ جەھەتدىن بۇ مېنىڭ كۆڭلۈم سېنىڭ جىسمىڭ سايان.
كۆيدۈرۈپ ئىشقىڭ ئوتى بۇ ئەقل - هۇشۇ سەبرنى،
مەن نەچۈك تاقەت قىلاي ئەتتىڭ ماڭا چارەم قايان.
بۇ مېنىڭ دەردىمگە تاپغىل بىر دەۋا ئەي غۇنچە لەب،
كۆرسەتىپ ئايدەك يۈزۈڭنى سەن ماڭا ئۇردۇڭ زىيان.
گەر سۇئال ئەتسە كىشى سەن هۇرنىڭ ئەهۋالىدىن،
ئاڭلاسۇن قىلدىم مۇخەممەسدە ئانى بىر - بىر ئەيان.
ئەمدى ئەلەم تاشلاغىل زۇهدىڭنى كىر مەيخانەگە،
مەي ئىچىپ ئول مەئشۇقۇڭنىڭ يادىدا قىلغىل هەيان.

× ×

يۈزۈڭنى كۆردۈم ئەمدى كۆزلەرىمنى كور قىلاي قاتىل،
بەناگاه بولماغايلار ئۆزگە يۈزنى كۆرگەلى مايىل.
لەبىڭ يادى كۆڭۈلدىن خەلق تەئنە ئەيلەپ قاچان كەتسۇن،
شەمالدىن غۇنچەنىڭ هەرگىز بولۇرمۇ رەڭلەرى زايىل.
بۇ چىهرەمدىن سارىغلىق ئەمدى كەتمەس ئۆلگۈچە هەرگىز،
كى بولماس قالسە يۈز يىل سۇ ئارا نەقشى هىجىر باتىل.
مېنىڭ كۆڭلۈمنى بەند ئەتتى سېنىڭ ئول زۇلف قەللابىڭ،
نەچۈك قىلساڭ قىل ئەمدى چارە يوقتۇر ئەمدى مەن قايىل.
بۇ ئەلەمنىڭ فىغانى ئوتىدىن ئەي گۇل هەزەر قىلكىم،
بۇ ئوتغە بول يىراق ئەمدىكى هەرگىز بولماغاي هايىل.

× ×

ئەي خېنىم مەن مەيل قىلسام سۆيگەلى سەن ماهنى،
يوق ئەجەب مەندەك گەدا سۆيسە سېنىڭدەك شاهنى.
سەن كەبى سۇلتاننى سۆيمەك هەددىم ئېرمەستۇر ۋەلى،
بۇ بەلالىق ئىشق فەرق ئەتمەس گەداۋۇ شاهنى.

ئول خۇدا هەققى جەمالىڭنى مۇيەسسەر قىل ماڭا،
رەھم قىلكىم چىھرەڭنى زەردىم ياشۇردى كاھنى.
ئەي خىنىم مەن خەستەنىڭ ھالىغە سەن قىلغىل نەزەر،
مەن سىنىڭ دەردىڭدە ھەردەم تارتادۇرمەن ئاھنى.
ئۆتكەرىپ ئۇمرۇڭنى ئەلەم تا بۇدەمكى يارسىز،
ھەيف زايىئ كەچۇرۇپسەن مۇنچە سالۇ ماھنى.

مۇخەممەس

رەفىقلەر، ئەرزى ھالىم ئەيتايىن مەن ئىشىتكىز ئانى،
ماڭا سالدى ئەجەب بىر مۇشكۇل ئىش تەقدىرە رەببانى،
بىرەۋنىڭ ۋەجھىدىن قىلدى مىنى مەجنۇنىنى سانى،
نە قىلسە قىلغۇسىدۇر بەندە بىز، ئول بەندە سۇلتانى،
يەردە كۆردۇم ئەمدى تىلەيىن بىر ئافەتى جانى.

مەن ئەمدى ئول پەرىنىڭ ۋەسفىن ئەيلەي بىر نەچە ئىزھار،
ئىشىتىمەي ۋەسفىن ھەرگىز قىلماڭىزلار تەئنەلەر زىنھار،
مىنىڭ ھالىمغە رەھم ئەيلەپ قىلڭلار نالەئى كۆپ زار،
باشىدىن تا ئاياغىغە دەيىن ئەئزالارىن بىر بار،
قەدىغە سەرۋىنىڭكى ئوخشاماقغە يوقتۇر ئىمكانى.

ساچىدىن كەسپ ئىتىپ سۇنبۇل كۆزىدىن چەشمەئى ھەيۋان،
قاشىنىڭ رەشكىدىن بولدى ھىلال كۆكلەر ئارا پىنھان،
چىقىپ تۇرسە تولۇنئايدەك خىجالەتدىن مەھى تابان،
ئۆزىدىن ئالدى بۇلۇت ئىچرە قىلىپ كۆپ نالەئى ئەغغان،
لەبىدىن رەڭ ئالىپ دەريالار ئىچرە لەئلى مەرجانى.

زىيارەتغە بارىپ بولدۇم ئەسىر بىر غۇنچە خەندانغە،
ياشى ئون يەتتىگە يەتكەن قەدى سەرۋى خىرامانغە،
بۇ ئالەم ئىچرە تاق تۇشكەن تىشى دۇرر ھۇر - غۇلمانغە،
قاچان بولغۇم خەلاس ئەمدى تۇشۇپ بۇ دامى ھىجرانغە،
مىنى مەھۇ ئەيلەدى ئول بىۋەفانىڭ دەردى ھىجرانى.

يانۇر ۋەقتىمدە بىر ئوق بىرلە ئانداغ كۆكسۇمە ئۇردى،
كۆزىدىن مىژگانلارىنى تىير قىلىپ قاشىنى يا قىلدى،

يەنە ئىشق ئوتىدىن زەررە بىر ئوت باغرىمغە يا قىلدى،
ھەم ئەنجۇم ئەيلەبان بۇ خەستەئى جىسمىمنى يوق قىلدى،
ئىلاجىم يوق بۇ تەن شاھىنى قىلدىم ئەمدى قۇربانى.

كى سەندىن ئايرىلىپ ئاقتى كۆزۈمدىن قان بولۇپ ياشىم،
تىرىكمەنمۇ، ئۆلۈكمەنمۇ بىلەلمەسمەن ئۆزۈم ھالىم،
چىقىپ كەتكەي ئىدى بۇ خەستە تەندىن بۇ زەئىف جانىم،
قۇتۇلغاي ئىردىمۇ ھەجر ئوتىدىن يوق بولغاي ئەفغانىم،
خەلاس ئولغانغە خۇش بولغاي ئىدى سەن ھۇرىنىڭ جانى.

مىنىڭ مەتلۇبىم ئولدۇر ئاي يۈزۈڭنى تۇشدە كۆرگەيمەن،
تۇشۇم تەئىبىرىنى بىلمەك ئۈچۈن ئالدىڭدا ئۆرگەيمەن،
بەھانە بىرلە ئالدىڭدا تۇرۇپ دىيدار كۆرگەيمەن،
كى ئاندىن سوڭ ئەجەلنىڭ نابىدىن بىر قەترە تاتغايمەن،
باشىمدىن تا ئاياغىمغە يولۇڭدا بولغامەن فانى.

سىنىڭ ھەققىڭدە قىلدىم بىر نەچە سۆز ئانچە لەززەتسىز،
كىچە - كۈندۈز، سەھەر - ئاخشام بىلە قىلدىم ئىبادەتسىز،
نامەئقۇللۇق قىلىپ، نامە ئىبەرمەي بىنىھايەتسىز،
فەلەكنىڭ كارىدۇر، مەن قىلمادىم تۇتماق ئەداۋەت سىز،
قىلىپدىم ۋەئدە كۆپدىن كۆپ دىمەكىم ۋەئدە يالغانى.

دىسەڭلەر ئەي رەفىقلەر بۇ سۆزۈڭدىن ھەرگىز ئىرمەس سۇد،
سىرىڭنى كۆڭلۈڭ ئىچرە ئاسراماي فاش ئەيلەمەك نې سۇد،
نىچۈك قىلغۇم بۇ ئوتنى كۆڭلۈم ئىچرە مەن چىقارماي دۇد،
ئۇي ئىچرە ئوت سالىپدۇر مۇشكۈل ئىرمىش ئاسراماغلىق دۇد،
ئىستىمانى نىھان تۇتسە ئۆلۈم قىلغاي ئەيان ئانى.

سەن ئەمدى مولا ئەلەم سەبر قىلغىل قىلماغىل زارە،
قولۇڭنى يىغ قەلەمدىن ئەمدى قىلمە سەفھەنى قارە،
ئەگەر مىڭ يىل رەقەم قىلساڭمۇ پۈتمەس بۇ ئۇزۇن نامە،
خۇدانىڭ تەقدىرىغە رازى بولغىل يوقتۇرۇر چارە،
ئەتا قىلغاي ئول ئاينى رەھم ئىتىپ شايەدكى سۇبھانى.

غەزەل

ھەمدى

ئەي دەرىغا، ئۆتتى ئۇمرۇڭ يولغە يانغانىڭ قەنى،
جۇرم ئىسيان ھەددىن ئاشتى تەۋبە قىلغانىڭ قەنى.
سەن سەھەرلەردە ھەمە قىلغان گۇناھىڭدىن يانىپ،
نالەئى زارى بىلە ھەقغە سېغىنغانىڭ قەنى.
بۇ ئۆلۈم دەۋرانە باقىدۇر يۈرۈيدۇر دەر بەدەر،
ئاقىبەت بىزنى كېلۇردەپ، تەۋبە قىلغانىڭ قەنى.
ساقلىڭغە كىردى ئاق سارغاردى تۈشتى تىشلارىڭ،
شول ئۆلۈمنىڭ ئەلچىسى دەپ سەن تۇيۇنغانىڭ قەنى.
دۇنيەغە كۆڭۈلنى باغلاپ، ئاخىرەتدىن بىخەبەر،
ئاخىرەت ئەسبابىدىن بىر زەررە ئالغانىڭ قەنى.
ھەركىشى قىلسە سەفەر ئەۋۋەل ئوزۇق فكرىن قىلۇر،
سەن سەفەرگە تەبرەنىپسەن ئوزۇق ئالغانىڭ قەنى.
شول ئۆلۈم ئاجىز قىلۇر تاپغان پۇلۇڭ مۇندا قالۇر،
سەن ئۇزاق يولغە بارۇرسەن تۈشەئى راھىڭ قەنى.
ھەمدىيا، بىلگىل ئوشۇل كۈندە بەسى شەرمەندەدۇر،
سىدق ئىلە ياخشى ئەمەل جان بىلە قىلغانىڭ قەنى.

مەسنەۋي

مولا ئىمىن، مولا ياقۇپ

ئوقۇپ بۇ ھېكايەتنى كۆرمەك كېرەك،
بۇ سۆزلەرنى ئوبدان ئىشتىمەك كېرەك.
ئىشتىسە كىشى ئەمدى بۇ قىسسەنى،
قىلۇر بىر تەرەف ئۇشبۇ غەم - غۇسسەنى.
كەل ئەمدى سۇخەن ئەھلى، ئەي سەرۋناز،
ھېكايەتنى قىل تۇتى يەڭلىغ نەۋاز.
ماڭا ئەمدى ئەي ساقىيا، مەينى تۇت،
كى بىر نۇش ئېتىپ بۇ كۆڭۈلنى ساۋۇت.
كى پەرۋاز ئېتىپ ئەقلىمە لاچىنى،
چۇ گويا بولۇپ ساقىئى ماچىنى.
يەنە ئاسراغىل بولماغىل كۆڭلى لال،
غەنىمەت بۇ كۈن، تاڭلە يوق ئۇشبۇ ھال.
كى ئەي ساقىيا، بىر قەدەھ مەينى تۇت،
جەھان ئەھلىدىن بۇ كۆڭۈلنى ساۋۇت.
بۇ گۇللار تۇزۇپ ئاقىبەت كۈز بولۇر،
كى ئەيۋان - سارايلار ھەمە تۇز بولۇر.
قالۇر مۇندا تاپقان پۇلۇ مالىڭا،
بارۇر بىللە ھەم ياخشى ئەئمالىڭا.
كى غافىلسەنۇ قىل سەخا يەتكۈچە،
بۇ ئاچقۇڭ ئىلىكدىن چىقىپ يەتكۈچە.
كى بىر كۈن تۇرۇبدۇركى ئۆلمەك ساڭا،
كى لازىم ئەمەس مۇندا كۈلمەك ساڭا.

رەفىقى يەنە سۆزنى ئاغاز قىل،
سۇخەن ساردىغە ئانچە پەرۋاز قىل.
فەقىر سۆزلەي خۇدانىڭ ئاتى بىلەن،
كى توقسان توققۇز ئىسمى زاتى بىلەن.
خۇدايىم ھەرنە قىلسە قۇدرەتى بار،
بىردىن نامراد ياراتتى بىرنى زەردار.
بىرى ئاقىل، بىرى جاھىل بىرى قىل،
بىرى ناقابىلۇ ھەم بىرسى قابىل
ئەزەلدە ھەركىشىگە بەردى بىر يول،
بىرى بۆزچى، بىرى مولا بىرى گول.
بىرى رەممال - دوئاخۇن بىرسى شائىر،
خۇدانىڭ قۇدرەتى ھەر يەردە زاھىر.
بەھانە بىرلە بەرگەي رىزقىمىزنى،
ياراتتى ھەق تەئالا سىزنى - بىزنى.
فەقىر ئەرزىمنى ئەيتاي ئاڭلاسۇنلار،
زەمانە بىبەقادۇر چاغلاسۇنلار.
رەسولدەك زاتغە قىلماي ۋەفانى،
ئالىپ قوللارىغە سىدقى سەفانى.
ئۆتۈپ كەتتى ۋەلىيۇللاھ بەنىلەر،
ئەجەل يەتكەندە بىردەم تۇرمادىلەر.
تىرىكلىكدە قىلىپ بىر ياخشى ئەئمال،
قىلىپ خەيرى سەخاۋەت ياخشى ئەئمال.
بارۇر ھەمراھ نەماز، خەيرى سەخاۋەت،
نەسىب بولغاي بىھىشت راھەت - فەراغەت.
كىشى تۇرماس بۇ ئالەمدە بىلىڭلار،
نە يەردە ياخشى ئىش بولسە قىلىڭلار.
بۇ نەزمى كىتاب ھەققىدە بىر نەچچە
سۆزلەي،
يامانۇ ياخشىلارنى ئەمدى كۆزلەي.
خۇدايا ھەمە يوقنى بار ئەيلەدىڭ،
بىرىنى ئەزىز بىرنى خار ئەيلەدىڭ.
ھەمە قۇدرەتىڭنى مەنكى ياد ئەيلەسەم،
بىتىپ ئالماقغە بۇ كىتاپ پەيلەسەم.
نىيەت قىلدىمۇ بىتىپ ئالماقغە مەن،
تەمام ئەتمەكىدە جۇست جۇيىدەمەن،
ئالىپ ئىلكىمە بۇ قەلەم سەرنەۋىش،
سىزىپ كىرپىكىم بىرلە كاغەز ھەمىش.
بىتىپ بۇ كىتابنى ھەمە يازۇ قىش،
مۇنىڭدىن بۆلەك قىلمايىن ھىچ ئىش.
كىچە بولسە ھەقدىنكى ئانچە تەلەب،
تەمام ھەم قىلۇرغە ئىتەردۇك سەبەب.
بىتىپ ھەم تەمام بولدى ئىسكى مولادا،
چىقالماي ھارىپ بۇ ئۇزۇن يوللادا.
بۇ چۆللەر كىزىپ نەچچە كۇنلەر ھارىپ،
كى بەللەركى ئاغرىپ كۆزىمىز تالىپ.
ئىكىمىز بىتىپ ھەم تەمام ئەيلەدۇك،
ئىشىتىپ ھىكايەت جەھان سەيرلەدۇك.
بىرى مولا ئىمىن ئىبنى قۇتلۇغ ئىدى،
ئاتاسىكى فازىل ھەم مولا ئىدى.
ھەمىشە خەت بىتۇرمەن قىشۇ ياز،
ئۆزۈم كام قۇۋۋەتۇ باشىم ئىرۇر تاز.
بىرى مولا يەئقۇب ئۆزى ئىردى گول،
كى ئىلم ئىچرە تاپغان ئىدى ئەممما يول.
ئۆزى گال، دىۋەكۇ بۇرنى ماڭقا ئىدى،
بويى كالتا ئەممما تولا ساڭقار ئىدى.
فەقىرلەر ھەمە بىۋە ئاجىز ئىدۇك،
بۇ ئالەم ئارا يادكار ئەيلەدۇك.
بىتىلگەن بۇ كىتاپ مەۋزىئى شورباغ،
خەلايىق ئوقۇپ بولغۇسى باغ - باغ.
تۇگەتكۇنچە بۇ خەتنى باشىم قاتىپ،
خوتەن دەشتىدە يالغۇزۇ ھەم ھارىپ.
بىتۇگۇنچە خەت چاپسا كەتمەن كىشى،
ئوتۇنلار يارىپ، قىغ توشۇسا كىشى.
كى مۇكچۇيۇپ ئولتۇرسا بەللەر تالىپ،
كى تىزلاركى ئاغرىپ كۆڭۈللەر ھارىپ.
ئاتىدۇر بۇ كىتاب «ھەمزە - ئابا مۇسلىما»،
كى جەڭنامەدۇر رەۋزەتۇششۇھەدا.
بايياز بىرلە بۇ تۆرت ئىمام زەببىھە،
بارى نەزمدۇر بۇ دەفتەردە ھەمە.

بۇلارنىڭ ھەمە بارچەسى نەزمدۇر،
كۆڭۈلگە لەتىف بارچەسى رەزمدۇر.
كى ئەۋۋەلقىسى نەزمى جەڭنامەدۇر،
كى ئىككىنچىسى كەربەلا جەڭىدۇر.
ئۇچۇنچى دەفتەردىدۇر شەھرى بەياز،
ئوقۇپ كۆرسەلەر بولغۇسى سەرفەراز.
بەشىنچىسى نەزمى ئەمىر ھەمزەدۇر،
بۇلار ھەممەسى نەزم ئارا رەمزەدۇر.
ئىشىتسە خەلايىق نەزم ھىكايەتلەردىن،
كى دەفئ بولۇر كۆڭلى مەلالەتلەردىن.
سۆزى نەزمىدۇر، تۇركىدۇر، ئەمما جەڭ،
قۇلاق سالسە ھەركىمكى ئولتۇرسە رەڭ.
كى تاڭسۇخ ھەمە سۆزلەرى باردۇر،
ئەجايىب، غەرايىب ئەلاماتدۇر،
تولا كۆڭلىدە جەزم قىلسە كىشى،
كۆڭۈل مۇشكىلىن ئاسان بولغاي ئىشى
كىشىلەردىن ھەرگىز يىمەس ئەسلا بەند.
يىگەي ئول كىشىلەر ھەمە كەللا قەند.
بۇ كۇن مۇندا بىز تاڭلا تۇرماس كىشى،
بۇ ئالەمدە تىرىك جان ئۆلمەكىدۇر ئىشى.
كى بىزلەرگە بىر كۇن كەلگۇسى نەۋبەت ئول،
سولۇمىزنى ئوڭ قىلغۇسى ئوڭنى سول.
بۇ ئالەمكى بىزلەرگە باقى ئەمەس،
بۇ فانى غەمىدە باقى غەملەمەس.
كى بىز فانى بولساق، بولماغاي خەتىمىز،
خەلايىق ئارا ئۆچمەگەي ئاتىمىز.
ئوقۇغان كىشى بىزلەنى ياد ئىتەر،
دۇئالار قىلىپ رۇھىمىز شاد ئىتەر.
ئوقۇغان كىشى بىزنى ياد قىلماسا،
دۇئالار قىلىپ بىزنى يادلانماسا.
جەھان ئاخىرى ھەم قىيامەت بولۇر،
تۇمۇر تىرناقىمىز ياقاسىن بۇلۇر.
سۇئال ئەيلەسە تەئىرىخىدىن كىشى،
مىڭۇ ئىككى يۇز يەتمىش ئىككى ئىدى.
يىلى مايمۇنۇ ئايى ئىردى سەفەر،
تەمام بولدى ۋەقتى يەكشەنبە سەھەر.
كى دۇشەنبە كۇنى قىلدۇق ئىبتىدا.

كى يەكشەنبە كۇن بولدىيۇ ئىنتىھا.
بىتۇر ئىردۇك ئاندىنۇ مۇندىن تىرىپ،
كى سەفھە يۇزىغە قەلەملەر سىزىپ.
كى ھەر يەردە نەزم بولسە ئانى تاپىپ،
كى مەرغۇب سۆزى بولسە ئانى بىتىپ.
بۇ خەتكە مىنىڭ يوق ئىدى لايىقىم،
نە ئەقلۇ نە فەھمۇ نە مولالىقىم،
بىمەئنى قارا تۇركى ئىردىم ئۆزۇم،
قارا خەت تونۇر ئىردى ئەمما كۆزۇم.
ياتار ئىردىم شورباغ سەھراسىدا،
زەمانە غەمى رەنجۇ غەۋغاسىدا .
يۇرۇر ئىردىمۇ بۇ كۆڭۈللەر ساچىپ،
قوشالماي يامان خەلقلەردىن قاچىپ.
مەن ئۆلسەم بو سۆزلەر قالۇر يادكار،
جەھان سەفھەسىدە قىلۇر پايدار.
خەتا بولسە دانالار ئەفۋ ئىتەر،
دۇئا بولسە رۇھۇمنى ئول شاد ئىتەر.

× × ×

رۇزە يەكشەنبەدە تەمام ئەتتىم،
پوتلارىمنى ئۇزۇن سۇنۇپ ياتتىم.
بىلەي دىسەلەر جۇزلەردىن كىشى،
كى ئوتتۇز ھەم ئالتەدۇر بۇ جەمىئى.
ھەمە ۋاراقلاردۇر ھەم ئۇچ يۇز،
ساناماق لازىم ئىرمەس ئويى بولدى تۇز.

× × ×

شود بىتەۋفىقى خۇدايى لايە نام،
ئىپىن كىتابەت رۇزە ئازىنە تەمام.
بىتىدىم ئەزبىرايى يادىكارى،
ئوقۇغاندا دۇئا ئۇممىدۋارى.
بىتىپدۇرمەنكى بىلمەي ئۇشبۇ خەتنى،
بىلىملىك راسلاسۇن راستۇ غەلەتنى.
.....
.....①
ئاتىمدۇر مولا ئىمىن ئانى بىلىڭلار،
دۇئادا مەن فەقىرنى ياد قىلىڭلار.

① ئەسلى قول يازمىدا ئىككى مىسرا يىرتىلىپ يوقالغان (م).

«ئەتۋاقوززەھەپ»تەن

ئەللامە زەمەخشەرى

ئەللامە زەمەخشەرى ھەققىدە بىرقانچە سۆز

ئاپتوردىن:

زەمەخشەرىنىڭ ئەسلى ئىسمى ئەبۇلقاسىم ماخمۇد بىننى ئۆمەر بولۇپ، زەمەخشەرى ئۇنىڭ تەخەللۇسىدۇر. ئۇ ھىجرىيىنىڭ 467 - يىلى (مىلادى 1075 - يىلى) خارەزمنىڭ زەمەخشەر دېگەن يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. ئۇ ھازىر ئىرانلىق دەپمۇ، تۈرك نەسلىدىن دەپمۇ قارالماقتا. لېكىن ئۇ ئەرەب تىلى ئەدەبىياتىدا شۇ قەدەر چوڭقۇر بىلىم ۋە يۈكسەك ماھارەتكە ئىگە بولغانكى، ئەرەب نەسلىدىن بولغان ھېچقانداق ئالىم ۋە ئەدىب بۇ تىل ۋە ئەدەبىياتقا ئۇنىڭدەك خىزمەت قىلغان ئەمەس، دېسىمۇ ئەرزىيدۇ.

ئىسلام ئىلىملىرىنى تەھسىل قىلغان ۋە ئەللامە سۈپىتىدە يېتىشكەن زەمەخشەرى، ئېتىقادتا مۇئتەزىلە (جامائەتتىن چەتنەپ چىققان)، ئەمەلدە ھەنەفى ئىمام (ئەزەم ئەبۇ ھەنەفى) مەزھىبىگە مەنسۇپ ئىدى. مەلۇم رىۋايەتكە قارىغاندا، ئۇ ئاخىرقى ئۆمرىدە ئەھلى سۈننەت (سۈننىيلەر) نىڭ ھەققىگە ئېتىقادىغا قايتقان.

زەمەخشەرىنىڭ مەشھۇر ئەسىرى، مىلادىنىڭ 1134 - يىلى تاماملىغان «ئەلكەششاف ئەن ھەقائىقۇتتەنزىل ۋە ئۇيۇنۇلئەقاۋىل فى ۋۇجۇھۇتتەئۋىل» ناملىق قۇرئان كەرىم تەپسىرى بولۇپ، بۇ تەپسىردە مۇئتەزىلەنىڭ بەزى بۇزۇق ئەقىدىلىرىنى ساقلاپ قالغان بولۇشى بىلەن تەڭ، ئەسەر ئەھلى سۈننەت ئالىمىدىمۇ قوللىنىلىپ پايدىلىق تەرەپلىرىدىن پايدىلىنىلغان «ئەل كەششاف» ئەرەب تىلى ۋە ئەدەبىياتى جەھەتتە ئەڭ كامالەتكە يەتكەن ئالەمشۇمۇل بىر تەپسىردۇر.

زەمەخشەرى ھاياتىدا بىر مۇنچە سایاھەتلەردە بولغان. قانچە قېتىملاپ باغدادقا بارغان. بىر مۇددەت مەككە مۇكەررەمەدە مۇجاۋىر (تەنھا) بولۇپ تۇرغان. شۇڭا ئۇ «جارۇللاھ» تەخەللۇسى بىلەنمۇ تىلغا ئېلىنغان.

ئەنە شۇ سایاھەتلىرىدىن بىرىدە، ئۇنىڭ بىر ئايىغى قاردا ئۈششۈپ، كېسىلىپ،

توكۇر بولۇپ قالغان. ئۇ هىجرىيىنىڭ 538 - يىلى بىر ئايىم كېچىسى جۇرجان شەهىرىدە ۋاپات بولۇپ، شۇ يەرگە دەپنە قىلىنغان.

«فەخرۇل خارەزىم» («خارەزىمنىڭ ئىپتىخارى») بىلەن «ئۇستازۇلئەرەب ۋەلئەجەم» («ئەرەبلەر ۋە ئەرەب بولمىغان باشقا ئىرقلارنىڭ ئۇستازى») دېگەن ئۇنۋانلارنىمۇ ئالغان.

ئەللامە زەمەخشەرى هاياتىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدىلا مۇئتەزىلە مەزهىبىدىن قول ئۇزگەنلىكى تۇغرىسىدا «كەششاف»قا شەرهى يازغانلاردىن ئەللامە ئەكمەلىددىن ۋە «كەششاف» شەرهىچىلىرىدىن خەلىپە ئەتالار مەلۇمات بەرگەن. «ئەتۋاقۇززەهەب» («ئالتۇن هالقىلار») بىلەن «ئەننە سايىمۇلكىبار» نامىلىق ئەسەرلىرىنى زەمەخشەرى ئەهلى سۈننەت ئېتىقادىغا قايتقان دەۋردە يازغانلىقى رىۋايەت قىلىنماقتا.

زەمەخشەرى مەككىدە بولغان مەزگىللەردە بىر كۈنى ئەبۇ قۇببەيىس تېغىغا چىقىپ ئەرەبلەرگە: «ئەي ئەرەب قەبىلىلىرى! ئاتا - بوۋىلىرىڭلارنىڭ تىلىنى كېيىپ مەندىن ئۆگىنىڭلار...» دەپ خىتاب قىلغان.

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن:

«ئەتۋاقۇززەهەب» («ئالتۇن هالقىلار») نامىلىق بۇ ئەسەر دەسلەپ تۈركىيىدە سۇلتان ئابدۇلهەمىد II دەۋرىدە هاجى مۇهەممەد زىهنى ۋە سەئىد بەگلەر تەرىپىدىن ئوسمانىيە تۈركچىسىگە تەرجىمە قىلىنىپ، ئەرەبچە مەتنى بىلەن بىرلىكتە بېسىلغان. كېيىن رەهمى سېردىن تەرىپىدىن مەزكۇر تەرجىمە ئەسلى نۇسخىسى بىلەن سېلىشتۇرۇش ئاساسىدا ئاددىيلاشتۇرۇلغان.

1978 - يىلى ئىستانبۇلدا «بەدىر» نەشرىياتى تەرىپىدىن «كلاسسىك ئىسلام شەرق ئەدەبىياتىنىڭ ئۈچ ئۇلۇغ ئەسىرى بىر يەردە» دېگەن سەرلەۋهە بىلەن «گۈلىستان»، «بوستان»، «ئالتۇن هالقىلار» نامىلىق ئۈچ ئەسەر بىر توپلام قىلىنىپ نەشر قىلىنغان.

«ئالتۇن هالقىلار» نامىلىق بۇ ئەسەر ئىخچام يېزىلغان يۈز ماقالىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، بىز ئۇنىڭدىن بىر قانچىنى تاللاپ تونۇشتۇردۇق.

كىبىرنىڭ يامانلىقى هەققىدە

ئەي ئىنسان ئوغلى! ئۆزۈڭ لايدىن يارىتىلدىڭ. ئىچىڭ بولسا كىبىر ۋە مەغرۇرلۇق بىلەن تولغان... بەزىدە ئۆتكەن كۈنۈڭ بىلەن ماختىنىسەن، بەزىدە بايلىقىڭ، مال - مۈلكۈڭ ۋە نەسلىڭ بىلەن ئىپتىخارلىنىسەن. كىبىر ۋە مەغرۇرلۇقۇڭ بىلەن باشقىلارنى كۆزگە ئىلماسلىق ۋە ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈش ساڭا يارىشامدۇ؟ ئەجدادىڭنىڭ ئۇلۇغلۇقى بىلەنمۇ ماختانما. دىققەت قىل ۋە سەگەك بول!...

دوستۇم، بۇنىڭدىن كېيىنكى ھالىڭ نەچۇك بولىدىغانلىقىنىمۇ ئويلاپ قوي. مانا شۇ يامان ئادەتلىرىڭنى ئازايت. ئىنسانلىققا ياراشمايدىغان كىبىر ۋە مەغرۇرلۇقنىمۇ تاشلا.

غەپلەتتىن ئويغان

ئەي ئىنسان ئوغلى! ئۆمرۈڭ قۇيۇندەك ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ. سەن بولساڭ تار كۆز قارىشىڭدىن كەلگەن غەپلەت ۋە ئەقىلسىزلىك بىلەن بۇ زاۋاللىق ئالىمىدە ئەسىرلەر بويى تۇرۇشنى ئۈمىد قىلىسەن.

قارىغىنا، ھاياتىڭ پۈتۈنلەي كۈندۈزنىڭ يورۇقى ۋە كېچىنىڭ قاراڭغۇسىدەكلا بىر نەرسە! ۋاقتىڭنى غەپلەت ئۇيقۇلىرى بىلەن ئۆتكۈزمە. جىددىيەت ۋە غەيرەت تۇلپارىنى ئۆكچىلەپ، سالامەت مەنزىلگە ئۇلاشقان ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ بىرىگە مەنسۇپ بول.

شۆھرەتنىڭ يامانلىقى

بىرىنى كىشىلەر ئارىسىدا ھەددىدىن زىيادە ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈپ ئۇلۇغلاش، ئەمەلىيەتتە پۈتۈنلەي تۆۋەن چۈشۈرۈپ كىچىكلەتكەنلىك بولىدۇ. شان-شەرەپ ۋە شۆھرەت بىلەن كىشىلەرگە تونۇتۇش، ئەمەلىيەتتە نام ۋە شان-شۆھرىتىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قىلغانلىقتۇر.

شۇنداق ئىكەن، نامسىز ۋە شۆھرەتسىزلىكنى شۆھرەتتىن، ئۆزىنى كۆرسەتمەسلىك ۋە ئۆز ھالىغا بېقىشنى شان-شەرەپ ۋە بايلىقتىن ئەلا بىلگىن. بۇنىڭ بىلەن مۇشەققەت پەنجىسىدىن قۇتۇلۇپ، يوشۇرۇن سۈيىقەست ۋە ھەسەتتىن يىراق بولۇپ بەختىيار ياشايسەن.

دۇنيادا بايلىق ۋە شۆھرەت ئىگىسى بولغان ئادەم، يا باشقا بىرىنىڭ سۈيىقەست ۋە ھەسەت ئوقىغا نىشان بولۇش بىلەن، يا ئۆزى باشقىلارغا يوشۇرۇن سۈيىقەست ۋە ھەسەت قىلىش بىلەن يامان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدۇ.

سۈيىقەست بىلەن ھەسەت شۇنداق يامان بىر كېسەلكى، كىشىنىڭ قەلبىنى جاراھەتلەپ، قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ...

نومۇسنى تاپاۋىتىگە قۇربان قىلغۇچى بىلەن تاپاۋىتىنى نومۇسىغا قالقان قىلغۇچى

سۆزۈمگە ياخشى قۇلاق سال. ساڭا مال-مۈلۈككە ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئۇنى جېنىدىن ئەزىز كۆرۈش بىلەن نومۇسنى ساقلىمايدىغان گۇناھكار پەس ھەقىدە بايان قىلاي.

بۇ خىلدىكى كىشىلەر بايلىق ۋە راھەت-پاراغىتى بۇزۇلمىسۇن دەپ، ئابرويىنىڭ ئاياغ ئاستى بولۇشىغا كۆز يۇمىدىغان، ئۆز قارنى تويسا، بالا-چاقىسىنى ئويلىمايدىغانلاردۇر.

ساڭا شەرەپلىك كىشىلەرنىمۇ ئېيتاي، دىققەت بىلەن قۇلاق سال:

بۇ خىلدىكى كىشىلەر يۇقىرىدىكى كىشىلەرنىڭ ئەكسىچە. ئۇلار بايلىقنى نومۇسىغا قالقان قىلىدىغان، ئۆز قول ئاستىدىكىلەرگە چوڭ خەيرىخاھلىق قىلىدىغان، ئاچچىقى كەلگەندە ئاچچىقىغا ھاكىم بولۇپ ئۆزىنى بېسىۋالالايدىغان، «ئېغىر بول، مەدھىيىلىنىسەن» دەپ ئۆز-ئۆزىگە نەسىھەت قىلالايدىغان، بىر ئىشتا ئالدىراقسانلىق قىلغاننى كۆرسە «ئالدىرىما، كىشىلەرنىڭ قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولىسەن» دەپ جىددىي ۋە قەتئىي تەۋسىيە قىلالايدىغانلاردۇر.

ياخشى ئادەمنىڭ خىسلىتى

ھۇرمەتكە سازاۋەر، نومۇسلۇق ئادەمنى باشقىلارغا زۇلۇم سېلىشقا ئۇندىسە، ئۇنىڭغا دەرھال قارشى چىقىدۇ. ئېسىلزادە ئادەمگىمۇ بىرىنى ھاقارەتلەش ۋە خورلاش ۋەزىپىسى بېرىلسە بۇ ۋەزىپىدىن شۇئان ئۆزىنى تارتىدۇ، ھەقىقىي ئىنسانلىق كەمىرىنى بېلىگە باغلىغان كىشى، ئىنسانىيەتكە يات بولغان ھەر خىل ھەرىكەتلەردىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ، بۇ ۋەزىپە ئادەم ئەمەس بىرەر ھايۋانغا تاپشۇرۇلسىمۇ، تۈيىقىنىڭ سۈنۈشى، توقۇمنىڭ دۈمبىسىنى يېغىر قىلۋېتىشىدىن قورقۇپ تىترەيدۇ. بۇ خىسلەت گۈزەل ئەخلاق ئىگىسى بولغان پاك ئىنسانلارغىلا خاس بولۇپ، ھارام سۈت ئەمگەنلەردە بولمايدۇ.

ئىت قۇيىرۇقىدا ياغ ۋە كۈچ بولمىغىنىدەك، ئېسىللىكى بولمىغان ئادەمدىمۇ ياخشىلىق ۋە ئالىيجانابلىق بولمايدۇ.

يۈزسىزلىك ۋە ھاياسىزلىق ھەققىدە

يۈزسىزلىك باي بولۇشنىڭ شەرتلىرىدىندۇر. بۇ يۈزسىزلىك ئۆز خوجايىنىغا قانچىلىغان مال-مۈلۈك، پۇل تېپىپ بېرىپ، ئارزۇلىرىنىڭ ئالدىدىكى قۇلۇپلانغان ئىشىكلەرنى ئاچىدۇ ۋە ئەڭ ئېسىل مېۋىلەرگە قول ئۇزاتقۇزىدۇ. ئۇنىڭغا ئەڭ چىرايلىق ئىبارىلەر بىلەن گەپ قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئالدىدىمۇ ئېغىز ئېچىش جۇرئىتىنى بېرىدۇ.

لېكىن يۈزىدە ھايا بولغان كىشى، تىلىدىكى نومۇس تۈگۈنىنى ئېلىۋېتىپ، ھالىنىمۇ ئۇقتۇرالماي، ھەمىشە بىچارە ھالدا گاڭگىراپ يۈرىدۇ، جاھاندارچىلىق ۋە تاپاۋەت يوللىرىنى ياخشى بىلمىگەنلىكىدىن غەم-غۇسسە پاتقىقىغا پېتىپ قالىدۇ. باشقىلار

دۇنيا نېمەتلىرىگە چۆكۈپ، كەيىپ-ساپا سۈرۈۋاتقاندا، بۇ بىچارە يوقسۇللۇق ئىچىدە كۆيۈپ پىشىدۇ.

بىراق ئالەمدە نە ئۇنداق تاپاۋەت ۋە تىجارەت، نەئۇنداق ئەسەبىيلىك ۋە هايا-سىزلىق بولسۇن. هايا هەققىدە قەسەم قىلىمەنكى، يۇزسىزلىك تاپاۋىتىنىڭ هېچقانداق قىممىتى يوق. پېشانەڭنىڭ تەرلىشى كىبى ۋە مەغرۇرلۇقتىن چىرايلىق. سېنىڭ بىر يۇتۇم سۇغا ئىگە بولماي تۇرۇپمۇ ئىپپەت ۋە نومۇسۇڭنى ساقلىشىڭ، دەريالارغا ئىگە بولۇپ تۇرۇغلۇق، يۇزۇڭدە بىر تامچە سۇ كۆرۈنمەسلىكتىن ياخشىراق.

نادامەت

توقۇمدىن يېغىر بولغان دۇمبىدەك جاراهەتلىك ئەمىلىمىزگە كىم ئىگە بولىدۇ؟ داۋالاپ ساقايتۇۋالغىلى بولمىغۇدەك يارىلانغان بۇ قەلبكە كىم ئىگە بولىدۇ؟ ئۇ شۇنداق بىر قەلبكى، قىلىنغان داۋالارنىڭ هەممىسى بوشقا كېتىدۇ. بىر تەرىپىنى سەل ساقايتساڭ، يەنە بىر تەرىپى ئويۇلۇپ يىرىڭلاشقا باشلايدۇ... بىر يامانلىق تۆشۈكىنى ئەتسەڭ، باشقا يېرىدىن بىرقانچە تۆشۈك ئېچىلىشقا باشلايدۇ. بۇ يارىلارنى داۋالاشقا ئادەملەرنىڭ بىلىمى ۋە كۈچى يەتمەيدۇ. ئەڭ ئۈستا دوختۇرلارمۇ دەردنى چىقىرىۋېتىشكە ئاجىزلىق قىلىدۇ. ئاه! بۇ قەلب دەردى دەستىدىن پەريادا!

ئاه، داۋاسى بولمىغان بۇ دەرد دەستىدىن پەريادا! مىڭلارچە پەريادا! ماڭا ئوخشاش قەلبى ساق بولمىغانلارغا «يەۋمە لايەنفەئۇ مالۇن ۋەلا بەنۇن ئىلامەن ئەتتەللاهە بىقەلبىن سەلىم» ① ئايىتى ئوقۇلغانسېرى، يىلان چاقىقان ئاغرىق ئازابىدىن كېچىچە ئازابلىنىپ چىقىقان كىشىنىڭ ئاهۇ زارىدەك ئازابلانماقتىن باشقىسى يوق.

يامان ئەمەلدارنىڭ هالى

مەرتىۋىسى ۋە مەنسىپى بىلەن ماختانغان كىشى تۆگە قۇشىدىنمۇ ئەخمەقتۇر، مەن نىجادلىقتىن مەهرۇم بولغان زالىم مەنسەپدارىدىنمۇ يامان بىرىنى كۆرمىدىم. زالىم ۋە پەزىلەتسىز مەنسەپدار زۇلۇم ۋە هەقسىزلىكتىن قانداقمۇ نىجات تاپسۇن. ئۇ ئادالەت ئورنىغا يامانلىق قىلىشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ. زۇلۇم سېلىشتا هېچقانداق پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيدۇ. ئۇ هامان زالىملار تەرىپىگە مايىل بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئەمرىگە هازىر ئىكەنلىكىنى هەر بىر ئىپادىسى بىلەن ئاشكارىلاپ تۇرىدۇ.

بۇنداق خۇسۇسىيەتلىك ئەمەلدار ئۆزىنى خەۋپ ئىچىگە ئاتقان بولۇپ، غاپىلانە هەرىكىتى ۋە يامان تەسىرى تۈپەيلىدىن ئالاقزادىلىك قاراڭغۇلۇقىدا قالغان ئاجىز ۋە بىچارىلەرنىڭ ئاهۇ زار ئوقىغا نىشان بولىدۇ.

① بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: «قىيامەت كۈنى نە بايلىق، نە پەرزەنتتىن پايدا كەلمەيدۇ. پەقەت ئاللاغا قەلبى پاك بولۇپ بارغانلارلا بۇنىڭدىن مۇستەسنا...»

زامان ئۆزگەرسىمۇ ھەق يولىدىن ئايرىلما

دۇنيا دەۋردىن دەۋرگە، ئىنسانلارمۇ بۇ دۇنيادا بىر ھالەتتىن يەنە بىر ھالەتكە ئۆتىمەكتە. سەن ھەر كۈنكى ھەرىكىتىڭدە ھەق يولىنى تۇت. ھەرقايسى جەمئىيەتلەر بىلەن پىكىر ئايرىمچىلىقلىرىڭنى ھېسابقا ئېلىپ بىرلىكتە ئولتۇرۇشنى بىل. ئۇلار بىلەن دوستلۇق ئورنىتىشقا تىرىشقىن. چۈنكى زامانىنىڭ ئېقىمى ۋە ئىنسانلارنىڭ زامانغا نىسبەتەن كۆز قارىشى ھەر دائىم ئارزۇ قىلغىنىڭدەك بولمايدۇ.

ھەر بىر ئارزۇيۇڭدا دۇنيا ۋە دۇنيادىكى نەرسىلەر ساڭا ماسلاشماسلىقى مۇمكىن. يامان نىيەتلىك كىشى ئارىلاپ-ئارىلاپ سېنىڭ پىكرىڭگە يول قويغاندەك كۆرۈنسىمۇ، بۇنداق يول قويۇشنىڭ ئۆتكۈنچى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇما، ئۆزۈڭنى پۈتۈنلەي تاپشۇرۇۋەتمىگىنكى، داۋاملىق ئۇنداق بولىۋەرمەيدۇ.

زامان ھادىسىلىرىنىڭ تېگىدە بېسىلىپ قالما. ھەقىقەتكە ئۇيغۇن بولمىغان ھادىسىلەرنى بېسىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشتىن باش تارتما. توغرا يولدا قەيسەر بول ۋە ئۇنى داۋاملاشتۇر.

ئادالەت بولمىغان مەملىكەت

ئەي ئىنسان ئوغلى! دىققەت قىل. ساڭا سائادەت بولمىغان مەملىكەتتىن بايان قىلىمەن. ئۇ مەملىكەت زالىم بىر ئەمەلدارنىڭ ئىدارىسى ئاستىدا بولغان مەملىكەتتۇر. ئۇ شۇنداق بىر زالىم ئەمەلداركى، ئۇنىڭ ئۆز خەلقى ئۈستىدىكى زۇلمى، خەلقنى ئات تۈيىقىدىن زىيادە ئەزگۈچى، كەلكۈندىن يامانراق خاراب قىلغۇچى، تىنجىق شامالدەك قۇرۇتقۇچى، ۋابادەك توپ-توپى بىلەن ئۆلتۈرگۈچىدۇر.

زۇلۇم، قىلىنغان دۇئالارنىڭ خۇدانىڭ دەرگاھىغا يېتىپ بېرىشىغا پەردە؛ رەھمەت ۋە بەرىكەتنىڭ چۈشۈشىگە توسالغۇدۇر. زىنھارکى، زالىم ئەمەلدار بولغان مەملىكەتتە مال-مۇلۇك، بالا-چاقلىق بولاي ۋە ماكانلىشاي دېمە!...

ئۇنداق مەملىكەتنىڭ ھامىنى بىر كۈن خارابىزارلىققا ئايلىنىپ، خەلقىنىڭ پەرىشانلىقتا قالىدىغانلىقىنى ئېسىڭدىن ھېچقاچان چىقارما.

شەرەپنى ئۆزۈڭ قازىنىشىڭ كېرەك

ئاتاڭدىن قالغان شۆھرەت بىلەن قانائەتلىنىپ قالما. ئۇ شەرەپ ۋە شۆھرەت ئۆتىمۇشۇڭگە مەنسۇپتۇر. ئەجدادىڭدىن قالغان شان-شەرەپ ۋە شۆھرەتكە سەنمۇ يېڭى ۋە مۇناسىپ شان-شەرەپلەرنى قوشقىن. شۇنداق قىلغاندىلا ھەقىقىي شەرەپلىك بولىسەن. ئۆزۈڭگە مەنسۇپ بولغان شەرەپكە ئىشەنچەڭ بولمىغۇچە، ئاتاڭنىڭ شان-شەرىپى بىلەن شەرەپلىك بولۇش داۋاسىدا بولما. پەقەت ئۆزۈڭگە خاس شەرەپ بولمىغۇچە باشقىلارنىڭ

شەرىپى ساڭا ئەسقاتمايدۇ.

ئۆتمۈشۈڭگە مەنسۇپ بولغان شەرەپ بىلەن شەخسىي ئۆزۈڭگە مەنسۇپ بولغان شەرەپ ئارىسىدىكى پەرق بۇگۈن بىلەن تۈنۈگۈن ئارىسىدىكى پەرققە ئوخشاش. تۈنۈگۈنكى رىزقىڭنىڭ بۇگۈنكى پايدىسى بولمىغىنىدەك، تۈنۈگۈنكى توقلۇغۇڭنىڭمۇ بۇگۈنكى ئاچلىققا پايدىسى يوق.

ساڭا كېرىكى، بۇگۈنكى ۋە شەخسىي ئۆزۈڭگە مەنسۇپ بولغان ئېتىبارىدۇر.

ھەق ۋە دەلىل

مەن ھەق بىلەن دەلىلگە ئوخشاش بىر-بىرى بىلەن مۇسابىقىلىشىدىغان ئىككى بەيگە ئېتىنى كۆرمىدىم. بۇلار مۇرىنى مۇرىگە تىرىگەن ھامان ھەق تەلەپ قىلمايدىغان بىر نېمىتكە ئايلىنىدۇ. بۇ ئىككى دوستتىن بىردەممۇ ئايرىلمىغىن. ئۇلار ئەبانەيىن تاغلىرىدەك بىر-بىرىدىن ئايرىلماس ئىككى دوست بولۇپ، ئۇزۇڭگىلىرىگە يېپىشقان ئىززەتلىرى بىلەن ئەزىزدۇر.

بۇلاردىن ئايرىلغانلار نەپسى پەسلەردىنمۇ پەسكەش، قەدىرسىزدىنمۇ قەدىرسىزدۇر.

غاپىل قېرىنداشلارغا تەنبىھ

ئەي، چاچ-ساقلىي ئاقارغان قېرىنداشلار! سىلەرنى ھەر بىر يامانلىقتىن توسۇش ئۈچۈن بۇ قېرىنداش ئالامەتلىرىڭلار كۈپايە تۇرسا، يەنە نېمە ئۈچۈن سىلەرنى تېخىچە يارامسىز ئىشلاردا ۋە ئۆزۈڭلەرگە ياراشمايدىغان قىلىقلاردا كۆرىمەن؟

ئېچىنىڭلار، ئۆزۈڭلارغا ئېچىنىڭلار! چۈنكى ھاياتلىقنىڭ تۆتىنچى قەدىمىگە كەلدىڭلار. بۇ قەدەم ھاياتىڭلارنىڭ سەبىيلىك، ياشلىق ۋە يېتىلگەن ۋاقتىدىن كېيىن كەلگەن ئەڭ ئاخىرقى باسقۇچتۇر. ئۆمرىنىڭ بۇ باسقۇچىغا قەدەم قويغان كىشى، ھاياتلىق دېگىزىنىڭ قىرغىقىغا كەلگەن بولىدۇ. بۇ يەر كىشى ئۈچۈن كەينىگە قايتىشى مۇمكىن بولمايدىغان ۋە ھەرقانداق كىشى جەزمەن كېلىدىغان بىر ساھىلدۇر.

خۇداغا قەسەم بېرىمەنكى، بۇ ساھىلدىن كېيىنكى مۇشكۈل سەپەر ئۈچۈن ئەڭ زىيادە قورقۇشى ۋە يول ئۈزۈقى ھازىرلىشى لازىم بولغانلار قېرىنداشلاردۇر. ئۇلارغا يېقىنلاپ قالغانلارمۇ شۇنداق.

مەسخىرە ۋە بولمىغۇر چاقچاقتىن ساقلان

ئالدىن كۆرەلەيدىغان ۋە ئېھتىياتلىق دەپ شۇنداق كىشىنى ئېيتىمەنكى، ئۇ ھەر دائىم تەمكىن بولۇپ، بىرىنى مەسخىرە قىلىش ۋە ئورۇنسىز چاقچاق قىلىشنى خالىمايدۇ. مەسخىرىۋازلىق، قىزىقچىلىقنى ئۆزىگە ئادەت قىلىۋالغان كىشىدە تەمكىنلىك قالامدۇ؟

مەسخىرىۋازلىق بىلەن تەمكىنلىك چىقىشالامدۇ؟ تەمكىن ئادەم بىلەن قىزىقچى بىر يەردە بولالامدۇ؟

مەسخىرە بىلەن چاقچاق قىلىغاندا، ئاغزىڭدىن شۇنداق سۆزلەر چىقىدۇكى، ئۇ سېنى گۇناھقا مەھكۇم قىلىدۇ. ئالدىڭدىكى دوستۇڭنىڭ بولسا قەلبىگە ئۆچمەنلىك ئۇرۇقىنى سالىدۇ. ئەگەر ئۇ سېنىڭ قول ئاستىڭدىكىلەردىن بىرى بولسا، ئۇنىڭ نەزىرىدە قەدىر - قىممىتىڭ ۋە مۇھەببىتىڭ ئازىيىدۇ. مانا شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە «لەتىپە» سۆزلىسەڭ،... بارىكاللا ساڭا!

ئەي ۋالاقتەكىكۇر، ئەگەر چاقچاقتا بولىدىغان قورقۇنچلۇق نەرسىلەرنى بىلسەڭ ئىدىڭ، ئۇنى پۈتۈنلەي تاشلاپ، سېنى بۇنىڭدىن چەكلىمەكچى بولغانلارغا ئىتائەت قىلغان ۋە مەسخىرە سۆزلەرنى ئىككىنچى ئاغزىڭغا ئالمىغان بولاتتىڭ.

چاقچاق قىلىپ لەتىپە سۆزلىگەندە، قارشىڭدىكى كىشىنىڭ كۆلۈشىگە قىزىقامسەن؟ بىلگىنكى، ئۇ بۇ كۆلۈشنى بىلەن سېنى مەسخىرە قىلۋاتىدۇ. قانچىلىك كۆلكىلىك ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىڭنى خەلقى ئالەمگە ئېلان قىلۋاتىدۇ. بۇ ھال بولسا پەقەت ئەقىلسىزلەرگىلا يارىشىدۇ.

پىداكار بولۇش

بىر ئىشنى يولغا قويۇش ۋە ئۇنىڭدىن مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشتا تىرىشچانلىق ۋە غەيرەت كۆرسىتىپ ئىرادە باغلىغانىكەن، ئېھتىياتلىق، توغرا ۋە ئەتراپلىق ئويلاش، ئەقىلسىزلىك ۋە قابىلىيەتسىزلىكنى تاشلاپ، ھەرقانداق ئەھۋالدا ۋە ھەرقانداق ئىشتا تولۇق قەيسەرلىك بىلەن جاسارەت كۆرسىتىش، مۇھىم بىر ئىش يۈز بەرگەندە ئۇنى دەرھال بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن پۈتۈن غەيرىتىنى سەرپ قىلىپ ئالدىغا ئۇچرىغان توسالغۇلاردىن ئىككىلەنمەي ئۆتۈش... مانا بۇلار پىداكارلىق مەيدانىدا قىلىنغان شۇنداق بىر مۇسابىقىلەركى، پەقەت ئۇ مەيدانىنىڭ يېگانىلىرىلا بۇ مۇسابىقىنى ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرالايدۇ.

بۇ مەيداندا دۇرۇس تەبىئەتلىك ۋە قىيىنچىلىقلارغا كۆكسىنى كېرەلەيدىغان كىشىلەر ھادىسىلەرنىڭ ۋە پالاكەتلىكلەرنىڭ ئىچىگە پېتىپ قېلىپ، ئۆزىگە ئوخشاشلار ئارىسىدا ئۈستۈن تۇرماقچى بولىدىكەن، ئاڭسىز ئەخمەقلەرنىڭ قابىلىيەتسىزلىكلىرىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن بىرمۇنچە سەۋەب ۋە باھانىلەرنى كۆتۈرۈۋالغىنىدەك، بىتەلەي ۋە خەيرسىزلەرنىڭمۇ بۇ مەيداندىن پۈتۈنلەي قاچقىنىدەك بىر ئىشتۇر.

بېخىل باي بىلەن نومۇسسىز تىلەمچى

ئېھسان ۋە ئىكرامدا قولى يېپىق بولغان باي بىلەن، تەمە ۋە تىلەمچىلىكىدە چىك تۇرغان جاھىل ۋە نومۇسسىز گادايىنىڭ ئۇچرىشىشى، بىر - بىرىگە تېگىشكەن ئىككى گرانىت

تاش ۋە ياكى بىر-بىرىگە دۇشمەن ئىككى قەبىلىدىن ئىبىلىنغان ئىككى كۇنداش خوتۇننى ئەسلىتىدۇ.

باشقىلارغا يارىدەمچى ۋە پايدىلىق بولۇش ھېسسىياتىدىن مەھرۇم بولغان ئۇ بىخىل باي قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان شۇنداق بىر نومۇسسىزكى، ئۇنىڭ پېقىر ۋە موھتاجلارنى مەنسىتمەي قاراشلىرى، كۇشۇلدىغان زەھەرلىك يىلاننىڭ قاراشلىرىدەك قورقۇنچلۇقتۇر.

ئۇ نومۇسسىز تىلەمچى بولسا، تىلىگىنىنى ئالمىغۇچە كىشىنىڭ ئەتراپىدىن نېرى كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن قاش-كۆزلىرى بىلەن كۆرسەتكەن قىياپەتلىرى، ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرغان كىشىنى بېشىغا قەلەندەر تايىقى بىلەن ئۇرۇۋاتقاندەك جېنىدىن بەزدۈرىدۇ. دېگىنى بېرىلسە، خۇشاللىقىدىن ئاغزى ئاغزىغا تەگمەي كاسىلداپ، تۇمىقىنى ئاسمانغا ئېتىپ كۈلۈشكە باشلايدۇ. رەت قىلىنسا، جان-ئىمانى چىقىپ، كىشىنىڭ كانىيىغا ئېسىلغۇسى، ھەتتا بىر تال ئوق بىلەن ئېتىۋەتكۈسى كېلىدۇ.

ھەي ھۇرۇن

ئەي، سەلىمە بىلەن سۇئاد①نىڭ قوينىدىن چىقمايدىغان خوتۇنپەرەس! دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئىشلىرىڭ چارىسىنى قىل. ئىستىراھەتنى ئادەت قىلىۋالغانلار پايدا ۋە تاپاۋەتنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئىزدىگۈچىلەر بىلەن چىقىشالمىغىنىدەك، ئويۇن-تاماشىغا ئۆگىنىپ قالغانلار مۇشەققەت ۋە قىيىنچىلىقلارغا كۆكسىنى كېرىشنى خالىمۇچىلار بىلەن چىقىشالمايدۇ.

ئەقىللىك كىشى سەۋرلىك. تەمكىن، چىداملىق ۋە دائىم پايدىلىق ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. ئاجىز ۋە ئەقىلسىزلەر بولسا، ئىشلىرىدا تۇراقسىز، بەخىرامان بولىدۇ. سەگەكلىك ۋە سەزگۈرلۈك تەلەپ قىلىنغان ھاللاردا غەپلەتتە تۇرىدۇ.

ئەي ھۇرۇن! ئۇ ھالدا دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئىشلىرىدا ئەقلىي-ھوشۇڭ بىلەن ھەرىكەت قىلىپ، ھەر ئىككى دۇنيادىكى نېسىۋەڭنى ئېلىشقا ئاجىزلىق ۋە بىچارىلىك كۆرسىتىشتىن ۋاز كەچ ۋە سېنى بۇ دۇنيادا كۆڭۈللۈك ۋە پاك ھايات كەچۈرتىدىغان، ئاخىرەتتە بولسا ئازابلاردىن گۇۋاھ بولىدىغان ئىشلاردىن غەيرىي ھېچقانداق نەرسىگە رىغبىتىڭ بولمىسۇن...

ئىنسانلىقنىڭ بىر خۇيى

ئادەم — ئالدىراقسان، سەۋرسىز، ئەقلى يېتىك ۋە ھەر دائىم جىددىيەتلىك ئىچىدە پالاقلاپ يۈرىدىغان بىر مەخلۇق. مېنىڭچە بۇنداق جىددىيلىك بىلەن ئۇياق-بۇ-

① ئەرەب ئەدەبىياتىدا كۆپ ئۇچرايدىغان ئايال ئىسىملىرى.

ياققا يۇگۇرمىسە ئاچ قالىدۇ ۋە بۇنداق ئالدىرىغانچە تەبىئىي ئۆلۈمنى كېچىكتۈرىدۇ. ئالدىراش ۋە جىددىيەتلىك ئىچىدە دەۋران ۋە جەۋلان قىلىش بىلەن تېخىمۇ ياخشى ھاياتقا ئېرىشەلەيدىغانلىقىغا، چېچىلاڭغۇ ئىشلىرىنى يىغىشتۇرۇۋالالايدىغانلىقىغا، پەرىشان ئەھۋالىنى ئىزىغا چۈشۈرەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ.

ئۇنىڭغا ھەر قانچە: «توختا، ئىغىر بول!» دېيىلسىمۇ، ئۆز ھەلەكچىلىكى ۋە سەۋرسىزلىكى يولىدا تاغۇ تاش، دەريا-داۋان دېمەي تەرسالىق ۋە جاھىللىق بىلەن پالاقلاۋېرىدۇ.

بۇ ئەقىل يېتىكلىكى ۋە ئالدىراڭغۇلۇق ئادەم بالىسىنىڭ ئانىسىدىن تۇغما بىر خۇيى بولۇپ، كىشى ئۇنىڭدىن زادى قۇتۇلالمايدۇ. خۇيلارنىڭ كۆپىنچىسى تەبىئىي ۋە تۇغما بولىدۇ. تەمكىنلىك بىلەن يېتىكلىكمۇ مانا شۇ خۇيلاردىندۇر.

ئىنسان ئادىل ۋە دۇرۇس بولۇشى كېرەك

قەلبىدىن ئادالەت ۋە ئىنساپ ئورۇن ئالغاندىن كېيىن، زۇلۇم ۋە ئىنساپسىزلىق پاتقىقىغا پاتقان كىشىگە ئوخشاش، پاك-پاكىز سۇ ئۈستىگە لاي سۇ ئىچىدىغان ئادەم يوقتۇر.

ئادالەت بۇلىقى — جۇلالاپ تۇرغان ئەينەكتىن چىرايلىق ۋە توغرا سۆزلەر چىقارغان ئەقىلدىنمۇ پارلاقتۇر. زۇلۇم دەرياسى بولسا، تۆگىگە يېپىشقان قەترانىدىن ① ۋە يالغان ۋەدىدىنمۇ قاراڭغۇ ۋە ئىپلاستۇر.

ئىنساپلىق ئادەم باشقىلارنىڭ ھەققىنى يېيىشتىن نەپرەتلىنىدۇ ۋە كىمنىڭ ھەققى بولسا ئۇنى بېرىدۇ. زالىم بولسا باشقىلارنىڭ ھەققىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشتىن خۇش بولىدۇ ۋە قولىدىن چىقارماسلىق ئۈچۈن بارلىق كۈچىنى سەرپ قىلىدۇ.

نەپسىگە تەسلىم بولغان قېرىلار

چاچ-ساقاللىرىڭ ئاقىرىپتۇ، لېكىن يارىماسلىقلىرىڭنىڭ مەكزىگە تېخى قورۇق چۈشمەپتۇ. قېرىغان بولساڭمۇ، لېكىن ئارزۇ ۋە ھەۋەسلىرىڭنىڭ تونى تېخى كونىرىماپتۇ. نېمە ئۈچۈن مەن سېنى تېخىچە جاھىل ۋە ئىتائەتسىز كۆرىمەن؟ گويا قېرىلىق خەۋەرچىلىرى سېنى زادى توسالمىسا ۋە يېشىڭنىڭ چوڭىيىشىمۇ كۈچۈڭدىن قالدۇرمىسا كېرەك.

قېرىلىق — قېرىلارغا نۇرانە بىر سىما ۋە چىرايلىق مەجەز ئېلىپ كېلىدۇ. سېنىڭ پۇتۇن تاپاۋىتىڭ بولسا، نۇقسانلىق ۋە غەپلەت بىلەن ئۆتكەن بىر ئۆمۈر. ئەگەر پېشانەڭگە چۈشكەن قېرىلىق خەۋەرچىلىرىنىڭ قانداق بىر ئەلچى ئىكەنلىكىنى، قانداق بىر ۋەزىپە بىلەن كەلگەنلىكىنى بىلسەڭ ئىدىڭ، ھايا قىلىپ نومۇس پەردىسىنىڭ كەينىگە

① قارامايغا ئوخشاش بىر خىل سۈيۈقلۇق.

ئۆتكەن بولاتتىك. لېكىن سېنىڭ يۈزۈڭ ھايا تېرىسى كۆرمەپتۇ. «ھا» ۋە «يا» ھەرپلىرىنىمۇ ھەجىلەپ باقماپتۇ. شەررە كىيىكلەردەك نايناقلاپ زوق ۋە ئويۇن ـ تاماشىغا، ئۇسسۇزلۇق ـ تىن تىللىرى ساڭگىلاپ كەتكەنلەردەك ئېغىز ئاچىسەن. خاتا بىر سۆزنىڭ شەپىسى چىقىپ قالسا، «سىم① دەك قۇلىقى بار» لاردەك، ئۇ سۆزنى گويا ساڭا ئېيتقاندەك شۇئان ئاڭلۇالىسەن. لېكىن ھەق سۆز پىلنىڭ نەرە تارتقىنىدەك جاراڭلىسىمۇ، گويا قۇلىقىڭ يوقتەك ئاڭلىمايسەن.

نەپىسىڭ شۇنچىلا قىزىق تونۇر ئىكەن، ئۇنىڭدىن خەير كۈتۈۋاتىسەن. ياۋايى ئارسىلاندىن كىم سۈت ساغالىسۇن؟

گەپ قىلىش ھەققىدە

تىلنىڭ ياخشىسى ئېغىزنى چىڭ تۇتۇپ ئاز سۆزلەنگىنى. سۆزنىڭ ياخشىسى بولسا تۇتاملىق قائىدىلىك بولغىنىدۇر.

ئۇ ھالدا، گەپ قىلىدىغان بولساڭ سۆزۈڭ مۇمكىنقەدەر ئاۋازسىز بولسۇن. سۆھبەت ۋە مۇھەببىتىڭنى سالماقلىقىڭ بىلەن بېزە ۋە ئەدەبكە ھۆرمەت قىلىشىڭ بىلەن پەدەزلە... پىكىرلىرىڭ مىزراق (ئۇزۇن نەيزە ـ ت) بوغۇملىرىدەك ساغلام ۋە تۇتاملىق بولسۇن. سۆز تەرتىپىدە ۋە سۆز تالىلاشتا ئالدىراپ كەتمە، سۆزدىكى يېنىكلىك نۇقسانلىق ۋە چۈشىنىكسىزلىككە ئېلىپ بارىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، شۇنىمۇ ئۇنتۇمىغىنكى، سىلىقلىق ۋە شېرىنلىك ھەرقانداق نەرسىنى پەدەزلىگىنىدەك، سۆزنىڭمۇ زىننىتىدۇر. سۆزلەشكۈچىنى ئۇنىڭ سالماقلىق ۋە ئېغىر بېسىقلىقلا ھۆرمەت ۋە ئالقىشقا سازاۋەر قىلىدۇ.

باشقىلارنىمۇ ئويلا

ئەي مەنسەپدار ۋە ئەمەلدارنىڭ قول ئاستىدىكى بىر يۈرۈش تەنتەنىلىك ئۇنۋان ۋە مەنسەپلىرى بىلەن پەخىرلەنگەن مەغرۇر! تەختىڭگە ھەشىمەت بىلەن ئولتۇرغىنىڭدا ھاتەمنىڭ: «بۇرادىرىڭنى پىيادە قويما②»، دېگەن تەۋسىيىسىنى بىر تەرەپكە تاشلاپ

① بۇ، چىلبۇرىنىڭ چىشىنى بىلەن بۇرىنىڭ ئارىسىدىن تۇغۇلغان بىر ئىت بولۇپ، قۇلاقلىرى پەۋقۇلئادە ئاڭلايدىكەن. شۇڭا، «سىمدەك ئاڭلايدۇ» دېگەن سۆز ئەرەبلەر ئارىسىدا تەمسىل تەرىقىسىدە ئېيتىلىدۇ.

② ھاتەمنى ئاسىم ئۆز شېئىرىدا مۇنداق دەيدۇ:

ئۆزۈڭنىڭ مېڭىشى بار ھىنگان تۆگەڭ بولۇپ، بۇرادىرىڭنىڭ مىنىدىغان ئۇلىقى بولمىسا، ئۇنى ھەرگىز پىيادە قويما.

تۆگىنى چۆكتۈر، بۇرادىرىڭنىمۇ كەينىڭگە ئال. بىر كىشىلا مىنىشكە لايىق بولسا، بۇرادىرىڭ بىلەن نۆۋەتلىشىپ مىنىشنى ئۇنتۇما...

قويما. ئىلاھىڭنىڭ جازاسىدىن قورق ۋە نۆۋەتلىشىپ مىنىشنى تاشلىما...
شۇنى ياخشى بىلگىنكى، ئاتلىق ئەسكەر ئۇچۇن ئەڭ چوڭ بالا، پىيادىنىڭ يار-دىمگە موھتاج بولۇپ قېلىشتۇر.

ئەقىللىق ئادەم ۋە ئەخمەق ئادەم

ئەقىللىق ئادەم ئەقىل ۋە مەنتىق نېمىنى تەلەپ قىلسا ھېچ ئىككىلەنمەي «لەبە-بەيگە»① دەپ يۈگۈرىدۇ.
ئەخمەق ئادەم بولسا، بىر قېتىملىق مۇۋەپپەقىيەتسىزلىكى بىلەن ھېچقانداق ئىشقا جۇرئەت قىلالمايدۇ ۋە كۆتۈرەملەردەك ئولتۇرغان يېرىدىن تۇراالمايدۇ.

ئىنسان ئەمەل ۋە ئېتىقادى بىلەن ئىنساندۇر

ئىنسان تىل ۋە يۈرەكتەك ئىككى پارچە گۆش بىلەن ئەمەس، ئەمەل ۋە ئېتىقاتتەك ئىككى چوڭ مەۋجۇتلۇقى بىلەن ئىنساندۇر. بۇ ئىككى چوڭلۇق ئۇنىڭغا يار بولمىغۇچە، ئىككى كىچىكنىڭ ھېچقانداق پايدىسىنى كۆرەلمەيدۇ.
ئەقىل — پاراسەت ۋە زېرەكلىكنىڭ ئۈستۈنلۈكى بىلەن مەشھۇر بولغان ئەياسنىڭ قەلبىدە② كۆرۈنگەن ياخشىلىق ئازغىنا ئەقىل ۋە پاراسەتتۇر. چىرايلىق ئىبارىلەر ئار-قىلىق سۆزلىشى بىلەن مەشھۇر بولغان قۇس بىن سەئىدەنىڭ تىلىدا كۆرۈنگەن ئىززەت بولسا، ئازغىنا سۆز قابىلىيىتىدۇر.
ئېتىقاد ۋە ئەمەللىرى بولمىغان بولسا، بۇلار ئۇلارغا كۈپايە قىلارمىدى؟

تەكەببۇرلۇقنى تاشلا

ئەي خورلانغان ۋە ھاقارەتلەنگەن قۇل! ئۈستۈڭدىكى بۇ كىبىر ۋە ئۇلۇغلۇق تو-نى، چىرايىڭدىكى خەلقنى كۆزگە ئىلمايدىغان بۇ سىڭايان قاراشلىرىڭ نېمىسى؟ ... ئاشۇ تەكەببۇرانە قارىشىڭنى تۈزەت! ئېھتىمالكى باپكا شۇ ئاندا كېپىنىڭنى توقۇۋاتقاندۇر...

تىل يارىسى پەيدا قىلىشتىن ساقلان

قانچىلىغان قوراللار بارىكى، ئۆزىنى كۆتۈرگۈچىگە (تىل ئىشارىتى بىلەن) «مېنى قولۇڭغا ئالما» دەيدۇ. قانچىلىغان سۆزلەر بارىكى، ئۆزىنى سۆزلىگۈچىگە «مېنى تىلىڭغا ئالما» دەيدۇ.
ھەقىقەتەن تىلنىڭ ئۇ ئۆتكۈر ئۇچى ئۇزۇن نەيزە ئۆتىمەيدىغان يەرگىمۇ ئۆتىدۇ ۋە نەيزە تەسىر قىلالمىغان تەسىرنى قىلىدۇ.

---

① ئەرەبچە سۆز بولۇپ، «خوپ، نېمە بۇيرۇقىڭىز بار، ئەمرىڭىزگە ھازىرمەن» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

② ئىلگىرى يۈرەك، چۈشەنچە، ۋە تەپەككۇرنىڭ مەركىزى، دەپ قارىلاتتى.

قەسەم قىلىمەنكى، سۆز بىلەن بىر كىشىنىڭ نومۇس ۋە شەرىپىگە تېگىپ يۈزىنى چۈشۈرمەك، ئۇنىڭ قېنىنى تۆككەندىنمۇ يامان.

ئۇنداق ئىكەن، ئاغزىڭغا كەلگەننى ئېيتىشتىن ساقلان. ھالبۇكى، «نېمىشقا» ۋە «نېمە ئۈچۈن» دېگەن سوئالنى قويساڭ، ئالدى-كەينىنى ياخشى چۈشىنەلەيسەن.

ئىلىم ۋە ئەمەل

ئەمىلى بولغان كىشى ئۈچۈن، ئىلىم بىنا ياسىغان ئۈستىنىڭ ئاسما تېشىغا ئوخشاشتۇر. ئالىم ئۈچۈن ئەمەلمۇ قۇدۇقتىن سۇ تارتقۇچىنىڭ چېلەك باغلىغان رئاغامچىسىدۇر. ئاسما تېشى بولمىغان ئۈستا بىنانى تۆز چىقىرالمىغىنىدەك، ئارغامچىسى بولمىغان چېلەك ئىگىسىمۇ سۇ تارتىپ ئۈسسۈزلۇقىنى باسالمايدۇ.

كىم كامىل ئادەم بولۇشنى خالىسا، ھەم ئالىم، ھەم ئامىل (ئەمەل قىلغۇچى) بولۇشى كېرەك.

يەنە قانچىلىك

ھوشيارلىقىڭنى يوقىتىپ، غەپلەتكە شۇنچە پاتتىڭ ۋە پىتنە-پاسات ئوتى ئالدىدا ئىسسىنىشنى شۇنچە ئۇزارتتىڭ. كۆپ قېتىم ئايىغىڭ تايغان ھاللاردىمۇ يەنە ھېچقانداق كارامەت ئەسرىنى كۆرسەتمىدىڭ... بۇ غەپلەت ئۇيقۇسىدىن قاچان ئويغىنىسەن، يېقىلغان يېرىڭدىن قاچان دەس تۇرىسەنكى تاڭ؟

دۇنيا ئاشقىلىرى

ئەي دۇنيا! باشلىرىغا كەلگەن جۇدالىق بالاسىغا ھەسرەت چېكىپ، سەن ئۈچۈن جىگەرلىرى پارە-پارە بولۇپ كۆزلىرى قان يىغلىغان نەقەدەر دەردلىك ئاشىقلىرىڭ بارىدۇر... سېنىڭ جاپالىرىڭ سانسىز، ئۇلارنىڭ شىكايەتلىرىمۇ قۇمدەك.

خوتۇن ھەققىدە

خوتۇننى گۈزەللىكى ئۈچۈن ئەمەس، نومۇس ۋە ئىپىپىتى ئۈچۈن ئال. ئەگەر ئىپىپەت ۋە پاكلىقى بىلەن بىللە گۈزەللىكىمۇ بولسا تېخىمۇ ياخشى بولغىنى. لېكىن ئەڭ ياخشىسى، ئەسرلەرچە ياشىساڭمۇ «خاسۇر»① بولۇپ ياشاشتۇر.

تۈركچىدىن توختى تىللا تەرجىمىسى

①يەھيا ئەلەيھىسسالام قۇرئان كېرىمدىكى بۇ سۆز بىلەن پەخىرلەنگەن. مەنىسى «نەپسىگە ھاكىم» دېمەكتۇر.

ئۇلۇغ خەلقپەرۋەر شائىر موللا پازىل

پەرىدە ئىمىن

يېقىندا، نامى هازىرغىچە مەلۇم بولمىغان تالانتلىق شائىر موللا پازىلنىڭ «لەيلى - مەجنۇن» نامىلىق چوڭ هەجمىدىكى قول يازما داستانى تېپىلدى. قول يازما خوتەن قەغىزىگەر تېكىستلەر قارا سياه بىلەن، ماۋزۇلار قىزىل سياه بىلەن كۆچۈرۈلگەن. كۆن بىلەن مۇقاۋىلانغان. فورماتى 19 × 11.5 س م. باش - ئاخىرى ۋە ئاردىسىدىن بىرقانچە بەت يوقالغان. ساقلىنىپ قالغان قىسمى 254 بەت، هەر بىتىدە 2 × 11 مىسرادىن جەمئىي 5592 مىسرا شېئىر بار.

شائىر بۇ داستاننىڭ بېشىدىكى «مولا كىچىكنىڭ ئەهۋالىنىڭ بەيانى» دېگەن بابتا ئۆزى ۋە مەزكۇر داستانى هەقىقىدە قىسقىچە توختالغان. شائىرنىڭ ئىسمى پازىل بولۇپ، «كىچىك» دېگەن تەخەللۇس بىلەن مەشهۇر بولغان. شائىر بۇ هەقتە:

ئاتىم فازىل ئىدى بولدى «كىچىك» نام،
«كىچىك» دەر ئېردى بارچە خاس ئىلە ئام.

دەپ يازغان. شائىر بۇ ئەسەرنىڭ يېزىلغان ۋاقتى هەققىدە:

كىتابىم تەئرىخى «قايغۇ» دا ئېردى،
دېمەك غەم - غۇسسەئى قايغۇدا ئېردى.

دەپ يازغان. يۇقىرىقى مىسرادىكى «قايغۇ» دېگەن سۆز ئەبجەد هېسابىدا — 1117 - (مىلادىيە 1705 -) يىلنى كۆرسىتىدۇ. دېمەك شائىر بۇ ئەسىرنى مىلادىنىڭ 1705 - يىلى يازغان. شائىر يەنە:

ئۆزۈمنىڭ سىنۇ سالىم «هەمدە» ئېردى،
دىلۇ جانىم، خىيالىم غەمدە ئېردى.

دەپ يازغان. بۇ مىسرادىكى «هەمدە» سۆزى ئەبجەد هېسابى بويىچە 52 دېگەن رەقەمنى كۆرسىتىدۇ. ئېنىقكى شائىر 1705 - يىلى بۇ ئەسەرنى يازغان ۋاقتىدا 52 ياشقا كىرگەن. دېمەك شائىر مولا پازىل 1653 - يىلى تۇغۇلغان.

مولا پازىل ئائىلە، بالىلىرى بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن سوپۇنچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان بولۇپ، هاياتى كەمبەغەللىك ۋە قىيىنچىلىقتا ئۆتكەن، ئۇنىڭ:

ئۆزۈم بىر نامراد ئېردىم ئايالمەد،
يەنە هېچ نەرسە يوقتۇر غەيرى فەرزەند.
يىقىلغاندا قوپارغە يوق مەجالىم،
ئانى داد ئەتكەلى يەتمەيدۇر هالىم.

دېگەن مىسرالىردىن ئۇنىڭ ئائىلىسىنىڭ نامراتلىق، غۇربەتچىلىكتە ئۆتكەنلىكىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. يوقسۇللۇق سەۋەبىدىن تۇرمۇشىدىكى كەم - كۈسلىرىنى تولۇقلىيالمىغان، ئىجارە هەققىنى تۆلىيەلمەي، قىيىن

نىلىۋاتقان، كۆپ كىشىلەرگە قەرزدار بو-
لۇپ قېلىپ ھاجەتمەنلىك، موھتاجلىق ئى-
چىدە نېمە قىلىشنى بىلەلمەي غەم-قاي-
غۇغا چۆمگەن شائىر ئۆز ئەھۋالىنى مۇن-
داق بايان قىلغان:

كۆڭۈلدە بارئىدى كۆپ دەردۇ غەملەر،
ئۆيۈمدە بارئىدى كۆپ كۈشۈ كەملەر.
بارئېردى باشىمە يۈزمىڭ سەۋدا،
ئىجارەدارلىرىم ھولۇمدا غەۋغا.
سوپۇنىخانە مېنىڭ قولۇمدا ئېردى،
تولا تەرجى مېنىڭ ھولۇمدا ئېردى.
بېرىشىم كۆپ كىشىگە بار ئېردى،
كى ھاجەتمەندلەرىم ئەغيار ئېردى.

مانا بۇ مىسرالار ئاشۇ بىر نامرات شائىر-
نىڭلا ئەمەس، بەلكى ئەينى دەۋردىكى
يۈزمىڭلىغان ئۇيغۇر ئەمگەكچىلىرىنىڭ تۇر-
مۇش كارتىنىسىدۇر.

شائىر مولا پازىل ياشىغان دەۋر
ئاپاق خوجىنىڭ ساتقۇنلۇق قىلىشى بىلەن
سەئىدىيە خانلىقى جۇڭغار ئاقسۆڭەكلىرى
تەرىپىدىن ئاغدۇرۇلۇپ، خوجىلارنىڭ قور-
چاق ھاكىمىيىتى تىكلەنگەن دەۋر ئىدى.
بۇ دەۋر بىر ياقتىن رىياكار سوپى-ئى-
شانلار ۋە خوجىلار، يەنە بىر ياقتىن جۇڭ-
غار ئاقسۆڭەكلىرى خەلقنى تەرەپ-تەرەپ-
تىن ئاچ بۆرىدەك تالاپ يىلىكىنى شورا-
ۋاتقان، مىللىي زۇلۇم ۋە سىنىپىي زۇلۇم
چېكىگە يەتكەن دەۋر ئىدى، شائىر ئۆزى
ۋە ئۆز زامانداشلىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن
بۇ ئېچىنىشلىق قىسمەتلەرنى داستانىنىڭ
مۇقەددىمىسىدە مۇنداق بايان قىلغان:

بار ئېردى ئۇستىمزدە مىڭ قالماق،
بارى ئەلگە ھەمە ئول ئېردى توخماق.
ئۇلاغ بىرلە ھەمە ئەل مەست ئىدىلەر،
خەسۇ خاشاكدىن ھەم پەست ئىدىلەر.
ئۇلارغە تاپسە ئەل، قارىنغە تاپماي،
بارى-يوقى ئوچۇق، ھەرگىز ياپالماي،
كىيىملەرى ئۇلارنىڭ ئەسكى پوستىن،
زەبۇن بولغاي ئۇلار چاچۇق ئاستىن.

بۇ مىسرالاردىن ئەينى دەۋردىكى خەلق-
نىڭ كۈلپەتلىك تۇرمۇشى، تالان-تاراج
قىلىنغان مېھنىتى كۆز ئالدىمىزدا بىر-بىر-
لەپ نامايان بولىدۇ. يەنە مۇنۇ مىسرالار-
نى كۆرۈپ باقايلى:

تولاسى ئېردىيۇ تۇل نۇقل مەجلىس،
بۇ بائىسدىن بولۇپ قەللاجۇ مۇفلىس.
ئۇلارىكىم نان ئۆزرە جان بېرۇرلەر،
ئۇلۇقچىلار ئۇرۇپ، ھەيدەپ يۇرۇرلەر.
قاراڭغۇدۇر ئۇلارغە رەۋزى رەۋشەن،
كى گويا بىرتىكەنلىك ئېردى گۈلشەن.
ھەمە ئەل نان كويىدا ئېردى مەجنۇن،
ئەلغدەك قامەتى ئېردى ھەمەنۇن.
ئەگەر بىر جانىنى بىر نانغا بەرسە،
خەرىدارى يوق ئېردى دانغا بەرسە.
يوق ئېردى ئالغۇچىلارنىڭ ھەياسى،
بۇ ئەلنىڭ قولىدا ئېردى يوتاسى.

مانا بۇلار شان-شۆھرىتى، ئىززەت-ھۇر-
مىتى ۋە غۇرۇرى دەپسەندە قىلىنغان خەلق-
نىڭ تىرىكچىلىك يولىدا ھايۋان ئورنىغا
چۈشۈپ قالغان كۆرۈنۈشىدۇر.

تاتىبان ئاھ ئۇرۇپ ئەركەك-تىشىلەر،
ئۇلار فەريادىغە يەتمەس كىشىلەر.
ھەمە ئەل تۇغقانىغە كۆپ پۇشەيمان،
قارالىقلار كەبى ئېردى پەردشان.
بۇ ھالغە پايلاماي باشىغە ئۇرۇپ خاك،
قىلىبان ھەم ياقاسىن تا ئېتەك چاك.

شائىر مانا بۇ مىسرالار ئارقىلىق
قاتمۇقات زۇلۇم ئاستىدا ئېچىنىشلىق ئىڭ

راۋاتقان خەلقنىڭ ئاھۇ پەريادىنى، خور-لۇق ۋە ھەقسىزلىككە چىدىمىغان قەلبلەر-نىڭ پەلەككە يەتكەن ناله-زارىنى بىزگە يەتكۈزىدۇ. شائىر يەنە يۇقىرىقىدەك مەسلى كۆرۈلمىگەن زور ئىجتىمائىي ئاپەت تۈپەيلىدىن يۇرتنىڭ ۋەيران بولغان كۆرۈنۈشىنى مۇنداق مىسرالار ئارقىلىق سىزىپ بەرگەن:

زەمانە تەك ئىدى يۇرت ۋەيران،
بۇ ئەلدە بارئىدى كۆپ داغى ھىجران.
.....
ھەمە بوستانلار جاڭگالىستان ئېردى،
گۈلىستانلار ھەمە خارىستان ئېردى.
ھەمە چۆل بولدى ياخشى باغۇ باغات،
بۇلارنىڭ ئورنىغە ئۇندى قاراغات.
خەراب ئولدىيۇ ھەممە ئۆيۈ ئەيۋان،
بولۇپ ئېردى بۇ يۇرت يەر بىرلە يەكسان.

شائىر مولا پازىل ئىستىبدادلىق ھەددىدىن ئاشقان دەۋردە ئازاب چەككەن بىچارە خەلق مەيدانىدا تۇرۇپ، زۇلۇم ئۈستىدىن غەزەپ بىلەن شىكايەت قىلغان خەلقپەرۋەر، جاسارەتلىك ئەدىبتۇر. ئۇ يەنە:

بۇ يۇرتنىڭ ھالىنى ئاغاز قىلدىم،
تولا ئېردى سۆزۈم، مەن ئاز قىلدىم.

دېگەن مىسرالىرى ئارقىلىق كۆڭلىدە ئېيتالمىغان نۇرغۇن ھەسرەتلىك سۆزلىرىنىڭ قىيىقالغانلىقىنىمۇ ئىزھار قىلغان. «لەيلى-مەجنۇن» داستانىنىڭ مۇقەددىمىسىنى تەشكىل قىلغۇچى يۇقىرىقى مىسرالار شائىر ياشىغان دەۋردىكى رېئاللىقنىڭ ئۆچىمەس خاتىرىسى ۋە ئاشۇ مۇدھىش جەمئىيەتنىڭ جانلىق بەدىئىي كارتىنىسىدۇر.

مولا پازىلنىڭ «لەيلى-مەجنۇن» داستانى ئەلىشىر ناۋائىنىڭ «لەيلى-مەجنۇن» داستانىدىن 221 يىل كېيىن، ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ «لەيلى-مەجنۇن» داستانىدىن بولسا تەخمىنەن 100 يىل ئىلگىرى يېزىلغان. مەزمۇن، بەدىئىي قۇرۇلما ۋە ئۇسلۇب جەھەتتىن مولا پازىلنىڭ «لەيلى-مەجنۇن»ى ئەلىشىر ناۋائى ۋە ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ «لەيلى-مەجنۇن» دىن روشەن ھالدا پەرقلىنىدۇ. شائىر مولا پازىل ئۆز داستانىنى ئۇستاز ئەلىشىر ناۋائىنىڭ «لەيلى-مەجنۇن» داستانىدا ئۇچرىمايدىغان بىرمۇنچە يېڭى ۋەقە ۋە يېڭى مەزمۇنلار بىلەن بېيىتقان. شۇنداقلا ئۇنى ئۆزىگە خاس بەدىئىي قۇرۇلمىغا ئىگە ئەسەر قىلىپ يېزىپ چىققان.

شائىر مولا پازىل خاراكتېر جەھەتتە بۇيۇك خەلقپەرۋەر، ۋەتەنپەرۋەر شەخستۇر. بەدىئىي ئىستېدات جەھەتتە كامالەتكە يەتكەن شائىردۇر. ئۇنىڭ بۇ يەگانە داستانى تىلىنىڭ راۋان، خەلق تىلىغا يېقىنلىقى؛ ھېسسىياتىنىڭ ساپ ۋە قايناقلىقى؛ ۋەقەلىكلەر ماھىرلىق بىلەن تەشكىللىنىپ، ئاز گەپ بىلەن كۆپ مەزمۇن ئىپادىلەنگەنلىكى بىلەن كىشىنى زوقلاندۇرىدۇ. بۇ ئەسەر كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدىكى ئېسىل دۇردانىلەردىندۇر. خەلقپەرۋەر ئەدىب، تالانتلىق شائىر مولا پازىل ئۆزىنىڭ بۇ نادىر ئەسىرى بىلەن دەۋرىمىزدىكى كىشىلەر قەلبىدىن مەڭگۈ ئورۇن ئالىدۇ ۋە ئەدەبىيات تارىخىمىزنىڭ كەڭ سەھنىسىدىن ئۆزىگە خاس ئورۇن تۇتىدۇ.

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن

«ئۇ، ھەقىقەتەن ئىشقىۋازلىقنى مەجاز شېئىرىدە بېزىگەن ھەتتا ھەقىقەتنىڭ زىبا كېيىنىگە ئىشقىۋازلىق قىلغان، گۈزەل شېئىرلىرى بىلەن تەلۋە ئاشىقلار يارىغا تۈز سەپكەن، خەستىلەرنىڭ زەخمىلەنگەن دىللىرىنى خۇسرەۋچە زەمزەم بىلەن مەسخۇش قىلغان زاتتۇر».

— دۆلەتشاھ سەمەرقەندى.

1

شەرق كلاسسىك شېئىرىيىتىدە لىرىك غەزەلىيات ۋە داستانچىلىقنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ماھىرى يەمىننىددىن ئەبۇلھەسەن ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى 1253 - يىلى ھىندىستاننىڭ گانگى دەريا سى بويىدىكى پەتيالى يېزىسىدا مەشھۇر دۆلەت ئەربابى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن.

«ئەمىر خۇسرەۋنىڭ ئەسلى نەسەبى تۈركتۇر. ئېيتىلىشىچە، ئۇ سەبزىلەر قۇببىسى ئاتالمىش كېش شەھىرىدىندۇر»①. خۇسرەۋ دېھلەۋنىڭ بوۋىسى ئىمادۇل مۇلۇك، دادىسى ئامۇ دەريا ۋادىسىدىكى مۇرغ تېغى ۋە قەرشى ئەتراپىدا ياشايدىغان تۈركى لاچىن قەبىلىسىدىن بولۇپ، چىڭگىزخان قوشۇنلىرى شاھزادە جالالىددىننى سۈرگەن زامانلاردا، ماۋەرائۇننەھردىن قېچىپ دېھلىگە ماكانلاشقان. خۇسرەۋ دېھلەۋنىڭ ئانىسى ھىندى قىزى ئىدى.

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى دېھلى مامۇلۇك② سۇلالىسى (1206 — 1414) مۇھىتىدا ياشىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ سۇلالىنىڭ ئۈنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىيىتى بىلەن ئالاقىسى چوڭ بولدى.

مەلۇمكى، قۇتەيبە ۋە كېيىنكى سامانىيلار دەۋرىدە مۇسۇلمانلاشقان ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركى قەبىلىلىرى قۇل قاتاردا قارالغان بولسىمۇ، سوبۇق تېكىن ۋە مەھمۇت غەزنەۋىدىن باشلاپ، ئۇلار ئوتتۇرا ئاسىيادىلا ئەمەس، پۈتكۈل باغدات خەلىپىلىكىدە ئۆزىنىڭ ھەربىي - سىياسىي ماھارىتى بىلەن تونۇلغاندى. شىمالىي ھىندىستاندىكى غەزنىۋىلەر

① دۆلەتشاھ سەمەرقەندى: «تەزكىرە تۈششۇ ئەرا»، 1981 - يىلى تاشكەنت نەشرى، 86 - بەت.

② تۈرك قۇللىرى.

لەر (999 — 1152) دۆلىتىدىن كېيىن گۆر خانلىقى غەزنىۋىلەر مىراسلىرىنى قولغا كىر-گۈزۈش بىلەنلا قالماي داۋاملىق ئوتتۇرا ھىندىستانغا كېڭەيدى. ئوتتۇرا ئاسىيا ئوغۇز تۈركىلىرىنىڭ گۆر خانلىقى (1152 — 1206) ئورنىغا قۇتىبىددىن، ئەرەم بولۇپ-مۇ ئە-رەمنىڭ خوتۇنىنىڭ ئىنىسى شەمسىئۇددىن ئەلتەمىش (1211 — 1236) زامانىدىن باشـ-لاپ دېھلى مامۇلۇك سۇلتانلىقى (1206 — 1288) مەيدانغا كەلدى. دېھلى سۇلتانلىقى ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركلىرىنىڭ ھىندىستاندا قۇرغان ھاكىمىيەتلىرىدىن بىرى ئىدى. مۇشۇ سۇلتانلىق تۈپەيلى ھىندىستان چىڭگىزخان قوشۇنلىرىنىڭ ھۇجۇملىرىنى كۆپ قېتىم چېكىنىدۈرۈپ تاكى تۆمۈرلەڭ ۋە بابىر (موغۇل) سۇلتانلىقى زامانىغىچە بىرقەدەر تىنچ تەرەققىيات مۇھىتىغا مۇيەسسەر بولدى. بۇ دەۋردە دېھلى سۇلتانلىقى ئىسلام دى-نىنى قانات يايدۇردى، ئوردۇ تىلى ئەدەبىياتى تۈركى نەسەبتىكى كىشىلەرنىڭ پارس تىلىدىكى ھىندى ئەدەبىياتىنى شەكىللەندۈردى. ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى بىلەن تاريخـ-چى زىياۋۇددىن بارانى مۇشۇ خىل ئەدەبىياتنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ۋەكىللىرىدىن ئىدى. بۇ چاغدا ھىندىستاندا تۈركى-ئىسلام بىناكارلىقى، قەبرە سەنئىتى راۋاجلانغانىدى.

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋىنىڭ ئاتا-بوۋىلىرى شەمسىئۇددىن ئەلتەمىش سۇلتان (1211 — 1236) زامانىدا ئەمىر (ۋەزىر) لىك مەرتىۋىسىگە چىققان. دادىسى مەھمۇد مۇشۇ تۇغلۇق شاھ (ئەلتەمىش سۇلتان) دەۋردە ۋەزىرلىككە تەيىنلەنگەن. ئۇ رۇك-نىددىن، رازىيە، مۇئىزىددىن بەھرام، ئەلاۋىددىن مەسئۇد، نەسىرىددىن مەھمۇد زامان-لىرىدا (تەخمىنەن 1230 — 1261 - يىلىغىچە) ئەمىرلىك ۋەزىپىسىدە بولغان. 1261 - يىلى ئەمىر غىياسىددىن بالبان بىلەن بىللە چىڭگىزخان قوشۇنلىرىغا قارشى جەڭگە قاتنىشىپ ھالاك بولغان.

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى نەسىرىددىن مەھمۇد (1246 — 1266) زامانىدا تۇغۇلدى. ئۇ دادىسىدىن سەككىز يېشىدا يېتىم قېلىپ، بوۋىسى ئىمامىددىن مۇلۇك قولىدا ھەر تەرەپلىمە تەربىيىلەندى.

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى غىياسىددىن بالبان (1266 — 1286)، كەيقۇبات (1286 — 1288)، جالالىددىن قىلىچ (1288 — 1295)، ئەلاۋىددىن قىلىچ (1295 — 1317)، مۇبارەك قىلىچ (1317 — 1320)، غىياسىددىن تۇغلۇق (1321 — 1325) زامانلىرىدا ياشىدى. ئۇ ئەمىرلىك (ۋەزىرلىك) خىزمىتىدە بولغان. دۆلەتشاھ سەمەرقەنـ-دى ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋىنى: «سۇلتان ئەلاۋىددىن مەسئۇد زامانىدا ۋەزىرلىك قىلـ-غان، ئىستېپا سورىغاندا قوبۇل كۆرۈلمىگەن، ئاخىر بىر ئىلاج بىلەن ئىستېپا بەرگەن»، دەپ يازغان. ۋەھالەنكى سۇلتان ئەلاۋىددىن مەسئۇد (1241 — 1246) زامانىدا خۇسـ-رەۋ دېھلەۋى تېخى تۇغۇلمىغانىدى. شۇڭا ئۇ غىياسىددىن بالبان زامانىدىن كېيىن بۇ خىزمەتكە داخىل بولغان بولۇشى مۇمكىن.

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى ھىجرىيە 725 - يىلى، مىلادى 1325 - يىلى پادىشاھ غىياسىد-دىن تۇغلۇق ئۆزىنىڭ بىنگالدىكى ھەربىي غەلىبىلىرىنى تەنتەنە قىلىۋاتقاندا مۇراسىم پېشايۋىنى غۇلاپ قازا قىلغان. ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى شۇ يىلى ئۆز ئەجىلى بىلەن

ئالەمدىن ئۆتكەن بولۇشى ئېھتىمال. ئۇنىڭ قەبرىسى دېھلى شەھىرىدىكى نىزامىددىن ئەۋلىيا گۈمبىزى ئىچىگە جايلاشقان.

2

ئەلىشىر ناۋايى تەرىپىدىن: «نەزىم بېشەسىنىڭ غەزەنفەرى (شېئىرىيەت ئورمىنىڭ شېئىرى) ئىشق ئاتەشكەدەسىنىڭ سەمەندەرى» دەپ تەرىپلەنگەن ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى رىسالىلىرىنىڭ بىرىدە ئۇنى 400 مىڭدىن ئارتۇق، 500 مىڭدىن كەمرەك بېيىت ـ شېئىر يازغانلىقىنى تىلغا ئالغان.

تۆمۇرلەڭنىڭ نەۋرىلىرىدىن سۇلتان بايسۇنقۇر (؟ — 1433) بىلەن مۇھەممەد تۇراغاي ئۇلۇغ بېك (1394 — 1449) نىزامى گەنجەۋى بىلەن خۇسرەۋ دېھلەۋىگە باشقا ـ باشقىچە باھا بېرىشەتتى.

ئۇلۇغ بېك نىزامىغا ھېرىسمەن بولۇپ، ئۇنىڭ 28 مىڭ بېيىتتىن تەشكىل تاپقان «خەمسە» سىنى ماختايتتى. سۇلتان بايسۇنقۇر بولسا خۇسرەۋ دېھلەۋىگە ھېرىسمەن بولۇپ، ئۇنىڭ 18 مىڭ بېيىتتىن تەشكىل تاپقان «خەمسە» سىنى بالاغەت ۋە پاساھەتتە ئۈستۈن كۆرەتتى. سۇلتان بايسۇنقۇر زور كۈچ سەرپ قىلىپ خۇسرەۋ دېھلەۋىنىڭ 122 مىڭ بېيىتتىن كۆپرەك شېئىرلىرىنى توپلىدى.

ئابدۇراخمان جامى خۇسرەۋ دېھلەۋىنىڭ 400 مىڭ بېيىتلىق شېئىر، 99 پارچە ئەسەر يازغانلىقىنى تىلغا ئالغان.

گۈمانىستىك پىكىرنىڭ شېئىرىيەتتىكى لىرىك ژانىرى بولغان غەزەلىيات خۇسرەۋ دېھلەۋىنىڭ بەش دىۋانى بىلەن تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ مۇستەقىل بىر باسقۇچقا كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭ لىرىك شېئىرلار دىۋانى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

«تۆھفە تۈسسىغار» (ياشلىق تۆھپىلىرى)؛
«ۋەسەتۈلھەيات» (ئۆمۈر ئوتتۇرىسى)؛
«غوررە تۈلكەمال» (كامالەت مۇقەددىمىسى)؛
«بەقىيە ئەننەقىيە» (پاكلىق يالدامىلىرى)؛
«نىھايەتۈلكەمال» (كامالەت ئاخىرى).

خۇسرەۋ دېھلەۋى بۇ «پەنجىدىۋان» تۈركۈمىدە ئىنسان ۋە ئۇنىڭ قەلبىنى ياخشىلىق، گۈزەللىك ۋە ئوبرازلىق كۈيلەپ، لىرىك غەزەلىياتنىڭ نادىر ئۈلگىسىنى تىكلىدى.

خۇسرەۋ دېھلەۋى مەشھۇر سوپىزمچى نىزامىددىن ئەۋلىيانىڭ مۇرىتى ئىدى. نىزامىددىن ئەۋلىيا بولسا چىشتىيە تەرىقىتىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بولغان خوجا مەدۇد ئىبن نەسىرىددىن خوجا ئايۇپ چىشتى (1038 — 1133) نىڭ ۋارىسلىرىدىن شەيخۇلئىسلام فەرىددىن شەكەر گەنجىنىڭ مۇرىتى ھېسابلىنىتتى. خۇسرەۋ دېھلەۋى نىزامىددىن ئەۋلىيانىڭ تەكلىپى بىلەن (1299 — 1302 ـ يىللىرى ئارىسىدا) 46 — 49 يېشىدا

ئۆزىنىڭ «خەمسە» داستانلىرىنى يېزىپ تاماملىدى.

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋىنىڭ «خەمسە» داستانلىرى تۆۋەندىكىچە:

«مەتلەئۇل ئەنۋەر» (نۇر مەنبەلىرى)؛

«شىرىن ۋە خۇسرەۋ»؛

«مەجنۇن ۋە لەيلى»؛

«ئائىنەئى ئىسكەندەر» (ئىسكەندەر ئەينىكى)؛

«فەشت بېھىش» (سەككىز جەننەت).

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى يۇقىرىقى تۆت دىۋان، بەش داستاندىن باشقا يەنە تۆۋەندىكىدەك ئەسەرلەر يازغان:

«قىرانۇسسە دەيىن» (ئىككى قۇتلۇق يۇلتۇزنىڭ قوشۇلۇشى)، بۇ مۇئەللىپنىڭ 1289 - يىلى جالالىددىن قىلىچنىڭ جىيەنى بولغۇسى سۇلتان ئالاۋۇددىن قىلىچقا بېغىشلاپ يازغان نەسرىي ئەسىرى؛

«مۇفتاھىل فۇتۇھ» (غەلىبە ئاچقۇچى)؛

«مەناقىبى ھىند ۋە تارىخى دېھلى» (ھىندى گۈزەل خىسلەتلىرى ۋە دېھلى تارىخى)؛

«دۇۋەلرانى خىزىرخان»؛

«نوھ سىپىھر» (توققۇز قەۋەت ئاسمان».

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى يەنە: «بەھرۇل ئەبرار» (سېخىيلەر دېڭىزى)، «مىراتۇسسەفا» (پاكلىق ئەينىكى)، «ئەنىسۇلقۇلۇب» (قەلبلەر ئۇلپىتى) قاتارلىق مەشھۇر قەسىدە ئەسەرلەرنى يازغان. ئۇنىڭ يەنە مۇزىكا ئىلمى توغرىسىدا رىسالە يازغانلىقىمۇ مەلۇم.

3

ئەمىرخۇسرەۋ دېھلەۋى تۈركى كىشىلەرنىڭ پارس ئەدەبىياتىدا قازانغان ئۇتۇقلىرىغا ۋەكىللىك قىلدى. ئۇ XII — XIV ئەسىر ئارىسىدا چىڭگىزخان ئەۋلادلىرىنىڭ تۈركى ۋە ئەجەم زېمىنلىرىنى باشقۇرۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن شەكىللەنگەن تۈركى — پارسى مەدەنىيەت ئارىلاشمىچىلىقى (سىپىنكىرتىزمى) دەۋرىنىڭ نىزامىددىن ئەلىشىر ناۋايىغە ئۆتۈش ئارىلىقىدىكى تارىخىي ئېقىم ۋە مۇقەررەرلىكنى گەۋدىلەندۈردى. ئۇنى مۇستەسنا قىلىپ، نىزامىددىن ناۋايىغىچە بولغان ئەدەبىيات تەرەققىياتىنى چۈشىنىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس.

ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى شېئىرلىرى مەشھۇر شەرق كلاسسىكى شەيخ سەئدى (1203 — 1291) گە كۆچلۈك تەسىر قىلغان. بۇ پېشقەدەم ئەدىب شەيخ ئازەربىنىڭ «جاۋاھىرۇل ئەسرار» (سىر جەۋھەرلىرى) نامىلىق كىتابىدا قەيت قىلىنىشىچە، ئۇمرىنىڭ ئاخىرىدا دېھلىگە كېلىپ ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋى بىلەن سۆھبەتلەشكەن.

خوجا ھەسەن دېھلەۋى (؟ — 1327) ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋىنىڭ دوستى، ۋارىسى

سۈپىتىدە ئۇنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان.

ئابدۇراخمان جامى، بولۇپمۇ ئەلىشىر ناۋايى ئەمىر خۇسرەۋ دېھلەۋىگە ناھايىتى يۇقىرى باھا بەرگەن. ناۋايى «ھەيرەتۇل ئەبرار» داستانىنىڭ 13 - بابىدا نىزامى گەنجىۋى، خۇسرەۋ دېھلەۋى ۋە ئابدۇراخمان جامى بىلەن ئۆزىنى ئالەمنى ھاسىل قىلغان تۆت ئەناسىر (تۆت زات) غا ئوخشاتقان. ناۋائى ئۇلارنى ئىوت، ھاۋا، سۇغا ئوخشاتسا، ئۆزىنى كەمتەرلىك بىلەن توپراققا ئوخشاتقان. بۇ ئەلىشىر ناۋائى «خەمسە» چىلىكىگە خۇسرەۋ دېھلەۋىنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان مەنبە ۋە ئۆرنەك ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئاخىرىدا ماقالىمىزنى ئۇنىڭ تۆۋەندىكى غەزىلى بىلەن ئاخىرلاشتۇرىمىز:

«ساقىيا، توتقىل قەدەھ، بۇلكۇنكى جانان مۇندادۇر،
نەكىرەك سەيرى گۈلىستان، ماڭا بوستان مۇندادۇر.
ماڭا ئەي ساقى، مەيى نابۇ ① گەزەك ② دەركار ئەمەس،
باقكى، ئاچچىق كۆز ياشى ھەم تاتلى شىرمان مۇندادۇر.
يار ئۆزۈمنىڭ باغىدا، مەن جان ئۈزەر ھالەتتە مەن،
قول سالىپ باغرىمنى كۆرگىل، تەندىكى جان مۇندادۇر.
باغ ئارا بىھۇدىگە، ئەي قۇمرى، چەكمە نالەلەر،
نە قىلۇرسەن سەرۋىنى، سەرۋى خرامان مۇندادۇر.
توختىغىل ئەي تاڭ شامىلى، گۈل نەسىمدۇر ③ راۋان،
چۈنكى گۈلشەن رەۋنەقى گۈلغۇنچە خەندان مۇندادۇر.
ئىختىيارىڭ ئەمدى ئەي جان، مەيلى كەتكىل، مەيلى قال،
مەن ئۆلۈمنى ئىستەمەيمەن، چۈنكى جانان مۇندادۇر.
لەبلىرى ئەتراپىدىن ئەي پەششە سەن ئايلانما كۆپ،
لەبلىرى مەغزىگە باقكى، شەككەرىستان مۇندادۇر.
سەن يوقالغان دىلنى خۇسرەۋ، ئىزلەمە بىھۇدىگە،
ئىزلە شۇل جايدىنكى ئول، زۇلفى پەرىشان مۇندادۇر.

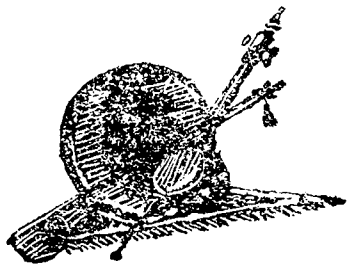

① ناب — سۈزۈك.
② گەزەك — زاكوسكا.
③ نەسىم — مەيىن شامال.

يېڭى تېپىلغان بۇيۇك مىراس

مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت

يېقىندا زور ھەجىملىك بىر قول يازما تېپىلدى. بۇ قول يازما XVIII ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشاپ ئىجاد ئەتكەن ئۇچ نەپەر شائىرنىڭ ئەسەرلىرىدىن تەركىب تاپقان. كاتىپلارنىڭ قول يازمىغا ئىلاۋە قىلغان مەسىنەۋىسىدىن بۇ قول يازمىغا دائىر بەزى مۇھىم مەلۇماتلارنى بىلىشكە بولىدۇ.

بۇ قول يازما مۇللا ئىمىن ۋە مۇللا ياقۇپ قاتارلىق ئىككى نەپەر كاتىپ تەرىپىدىن خوتەننىڭ شورباغ يېزىسىدا كۆچۈرۈلگەن بولۇپ، ھىجرىيە 1272 — (مىلادى 1855 -) يىلى سەپەر ئېيى (2 - ئاي) نىڭ بىر يەكشەنبە كۈنى سەھەردە تامام بولغان. قول يازمىنىڭ باش بېتىگە «خۇجامنىياز سامساق. 1251 - يىل» دېگەن خېتى بار نەقىشلىك چوڭ تامغا بېسىلغان.

قول يازما پاتلانغان خوتەن قەغىزىگە كۆچۈرۈلگەن، كۆن بىلەن مۇقاۋىلانغان. فورماتى 29×21 س م. كاتىپلارنىڭ مەسنەۋىسىدىكى مەلۇماتقا قارىغاندا، قول يازمىنىڭ جۈز (لىس) لىرى 36 بولۇپ، جەمئىي 300 ۋاراق (600 بەت) ئىكەن. بۇ 600 بەتتىن 508 بەتنىڭ ھەر بىرىگە 4×15 مىسرا، 92 بەتنىڭ ھەر بىرىگە 3×15 مىسرادىن شېئىر كۆچۈرۈلگەن. بىر پۈتۈن قول يازمىدا جەمئىي 34 مىڭ 470 مىسرا شېئىر بار. بىراق، بۇ قول يازما ئىچىدىن 6 لىس (96 بەت) يوقالغان. يوقالغان 96 بەتتە جەمئىي 5360 مىسرا شېئىر بار. قول يازمىنىڭ بىزگىچە يېتىپ كەلگەن قىسمى 504 بەت بولۇپ، ئۇنىڭدا جەمئىي 29 مىڭ 210 مىسرا شېئىر بار.

بۇ قول يازما — مۇللا ھەيدەر (تەخەللۇسى: مىسكىن)، مۇللا سالىھ (تەخەللۇسى: سالىھى)، مۇللا نىياز (تەخەللۇسى: نىيازى) قاتارلىق ئۇچ نەپەر شائىرنىڭ لىرىك شېئىرلىرى ۋە داستانلىرىدىن تۈزۈلگەن چوڭ تېپتىكى بىر شېئىرلار توپلىمىدۇر.

قول يازمىنىڭ باش قىسمىدا مۇللا ھەيدەرنىڭ پارسچىدىن نەزملەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلغان «جەڭنامە ھەزرەتى ئەلى»، «رەۋزەتۇششۇھۇدا» قاتارلىق ئىككى داستانى؛ ئاخىرقى قىسمىدا مۇللا نىياز بىلەن بىرلىشىپ نەزملەشتۈرۈپ چىققان

«ئەمىر ئابا مۇسلىم» ناملىق زور داستا-
نى بار: ئوتتۇرا قىسمىدا بولسا مولا
ھەيدەر، مولا سالىھ، مولا نىياز قاتارلىق
ئۇچ شائىرنىڭ ھەرخىل شەكىلدىكى لىرىك
شېئىرلىرى بار.

بۇ ئۇچ شائىر بىر دەۋردە ياشىغان
ۋە يېقىن ئالاقىدە بولغان. ئۇلار ئۆز ئەسەر-
لىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى مىلادى 1785-
يىلدىن 1795-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا
خوتەندە يازغان. تۆۋەندە بۇ زامانداش
ئۇچ شائىر ھەققىدە قولىمىزدا بار مەلۇمات-
لارغا ئاساسەن قىسقىچە توختىلىپ ئۆتىمىز:

«مىسكىن» تەخەللۇسى بىلەن
ئىجاد قىلغان شائىر مولا ھەيدەرنىڭ
تەرجىمىھالىغا ئائىت تەپسىلىي ماتېرىيال
تېپىلغىنى يوق. پەقەت ئۇنىڭ ئۆز ئەسەر-
لىرىگە قىستۇرۇپ ئۆتۈپ كەتكەن بەزى
مەنبەلەرگە ئاساسەن، ئۇنىڭ XVIII ئەسىر-
نىڭ باشلىرىدا خوتەن (ئىلچى) شەھىرىدە
ياشاپ ئىجاد ئەتكەنلىكىنى بىلىمىز. شائىر
مىسكىن «رەۋزەتۇششۇھۇدا» نىڭ كىتاب
نەزمىسىنىڭ بەيانى» دېگەن بابىدا مۇنـ
داق مىسرالارنى يازغان:

فارسى ھەم نەسرى ئېردى بۇ كەلام،
فارىسىدىن ئالماس ئىدىلەر بەھرە ئام.
نەسرىسى ھەم ئام ئارا مەرغۇب ئىدى،
نەزمىسى تەبئ ئەھلىغە مەتلۇب ئىدى.
نەزم بولۇر بائىسىن ئەيتايكى بىل،
تەئرىخقە مىك ئىككى يۇز يەتتە يىل.
مۇلكى خوتەن دەشتى ئۆزرە تەختىگىر،
ھاكىمۇ باشەفقەتۇ ئادىل ئەمىر.
.....
ئەئىنى ئەمىر شاھى ئەزىز تاجدار،
ئەز كەرىمۇ ئاتىفەتۇ كىردىگار.
.....

بار ئىدى نەئىلىن سەفىدە مىسكىنى،
تەئىنەۋۇ تىل ئوقلارىنىڭ مەسكەنى.
ئىش ئاڭا ئالدىدا بولماقدۇر دەبىر،
ھۆكم ئاڭا سۇردىكى بۇ ساھىب سەرىر:
«سەن شۇھۇدا زىكرى ساڭا ئەزم قىل،
رەۋزە كىتاب شۇھۇدانى نەزم قىل.»

«ئەمىر ئابا مۇسلىم» داستانىنىڭ مۇقەد-
دىمىسىدە شائىر يەنە مۇنداق مىسرالارنى
يازغان:

تەئرىخى مىكۇ ئىككى يۇز ھالى،
يەنە ئالتە ئىدى قىلاي سۆز ئەجمالى.
خوتەن ئول ۋەقتى باغى قەسرى بىھىشت
تۇپراغى گوييا ئەنبەر سىرىشت.
مىر ئادىل شۇكۇھى باتەمكىن،
ھۆكمرانۇ زەمىرى ئەدلۇ ئەمىن.
.....
ساھىبى بەختدۇر ئۇلۇغ زاتى،
شاھ ئەلقابى، ئەمىر ئەزىز ئاتى.
.....
ھۆكم جارى بولۇپ بۇ مىسكىنغە،
ھۇسن دىل يوقكى نەقدى شىرىنغە.
.....
ياخشى سۆزلەردىن كۆڭۈل تاپار تەسكىن،
شەرھى قىل، قىسسەلەر يازى، ئەي مىسكىن.

يۇقىرىقى مىسرالاردا شائىر مولا ھەيدەر
ئۆزىنىڭ خوتەنلىك ئىكەنلىكىنى، خوتەن
ھۆكۈمدارى ئەمىر ئەزىزنىڭ ھۇزۇرىدا
كاتىپ بولۇپ ئىشلىگەنلىكىنى، «رەۋزە-
تۇششۇھۇدا» نى پارسچىدىن نەزمى تەرجى-
مە قىلىشنى ۋە «ئەمىر ئابا مۇسلىم»
قىسسەسىنى نەزملەشتۈرۈشنى ئەمىر
ئەزىزنىڭ تەشەببۇسى بىلەن قىلغانلىقىنى
يازغان. شائىر مىسكىن ئۆز ئەسەرلىرىدە
«ئەمىر ئەزىز» دەپ تىلغا ئالغان بۇ
شەخس مانجۇلار شىنجاڭدا جۇڭغارلارنىڭ

هۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ ئۆز هاكىمىيىتىنى ئورناتقاندىن كېيىن خوتەنگە هۆكۈمدار قىلىپ تەيىنلەنگەن. بۇ هەقتە مۇللا موسا سايرامىنىڭ «تارىخىي هەمىدى» نامىلىق ئەسىرىدە مۇنداق مەلۇماتلار بار: «ئابدۇراهمان بېگىمدىن كېيىن، مۇهەممەت ئەزىز بېگىم ۋاڭلىق مەنسىپىگە يېتىپ، خوتەننى سوراپ ئۆتۈپتۇ. يۇقىرىدا بايان قىلىنغان مۇللا مۇهەممەتنىياز ئاخۇنۇم (ئالا ئۇنىڭغا رەهمەت قىلسۇن) ‹تارىخىي رەشىدى› نى بۇ ۋاڭ بېگىمنىڭ نامىغا بېغىشلاپ تۈركى تىلغا تەرجىمە قىلىپ، نۇرغۇن لەقەب ۋە سۈپەتلەرنى بايان قىلىپتۇ①.»

شائىر نىيازىنىڭ «تارىخىي رەشىدى» نى ئەمىر مۇهەممەت ئەزىزنىڭ نامىغا بېغىشلاپ تەرجىمە قىلغىنىدىن قارىغاندا، نىيازىمۇ ئەمىر مۇهەممەت ئەزىزنىڭ هۆزۈرىدا مىسكىن بىلەن بىللە بولغان ۋە كۆپلىگەن ئىجادىيەت نەتىجىلىرىنى بىرلىكتە ۋۇجۇدقا چىقارغان. شائىر مىسكىن مول ئىجادىيەت مېۋىلىرىنى قالدۇرۇپ كەتكەن ئىجتىهادلىق شائىر بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ قول يازمىغا كىرگۈزۈلگەن لىرىك شېئىرلىرىنىڭ كۆپ قىسمى يوقالغان. ساقلىنىپ قالغان ئاز بىر قىسىم شېئىرلىرىدىنمۇ ئۇنىڭ بەدىئىي ئىستېدات جەهەتتە كامالەتكە يەتكەن شائىر ئىكەنلىكىنى بىلىشكە بولىدۇ. ئۇنىڭ «جەڭنامە هەزرەتى ئەلى» نامىلىق ئەسىرىدە خەلىپىلىك نۇۋىتى هەزرەتى ئەلىگە يەتكەندە مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىچكى جېدەل - ماجىرالار نەزم شەكلى بىلەن بايان قىلىنغان. ئەسەر 1500 مىڭ مىسرادىن ئارتۇق؛ «رەۋزەتۇششۇهۇدا» نامىلىق ئەسىرىدە بولسا، ئىسلام دۇنياسىدا مەشهۇر بولغان كەربالا ئۇرۇشى بايان قىلىنغان بولۇپ جەمئىي 14 بابقا بۆلۈندۇ. بىرىنچى بابتىن تۆتىنچى بابقىچە بولغان قىسمى مۇقەددىمە، بەشىنچى بابتىن 14 - بابقىچە بولغان ئارىلىق ئاساسىي ۋەقەلىك قىسمىدۇر. ئەسەر جەمئىي 6 مىڭ مىسراغا يېتىلىشىدۇ. شائىر مىسكىننىڭ نىيازى بىلەن بىرلىشىپ نەزملەشتۈرۈپ چىققان «ئەمىر ئابا مۇسلىم» داستانىدا ئىسلام دۇنياسىدىكى مەشهۇر شەخس ئابا مۇسلىم ۋە ئۇنىڭ ئېلىپ بارغان هەربىي، سىياسىي كۈرەشلىرى ئاساسىي تېما قىلىنغان. ئەسەر جەمئىي 15 مىڭ مىسرادىن ئارتۇق.

مۇللا سالىھ (تەخەللۇسى: سالىھى) تەخمىنەن مىلادى 1743 — 1742 - يىللىرى ئەتراپىدا تۇغۇلغان. قارىقاشنىڭ تاقسار كەنتىدىن. مۇللا سالىھنىڭ بۇ قول يازمىغا هەرخىل شەكىلدىكى لىرىك شېئىر ۋە قىسقا ئېپىك داستانلىرىدىن بولۇپ جەمئىي 3 مىڭ 500 مىسرا شېئىرى كىرگۈزۈلگەن.

مۇللا نىياز (تەخەللۇسى: نىيازى) خوتەندە تۇغۇلغان بولۇپ، XVIII ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياشاپ ئىجاد ئەتكەن تالانتلىق شائىر ۋە ئەدەبىي تەرجىمان. بۇ قول يازمىغا ئۇنىڭ مۇللا هەيدەر بىلەن بىرلىشىپ يازغان «ئەمىر ئابا مۇسلىم» داستانىدىن باشقا يەنە لىرىك شېئىرلىرىدىن 2 مىڭ مىسراغا يېقىن شېئىرى كىرگۈزۈلگەن.

بۇ قول يازمىغا يەنە ئەسىرى، مۇللا ئەلەم، هەمىدى، مەشرەب، ئەهمەد يەسەۋى قاتارلىق ئاپتورلارنىڭ بىر - ئىككىدىن

① «تارىخىي هەمىدى» مىللەتلەر نەشرىياتى 1986 - يىل نەشرى، 137 - بەت.

شېئىرى كىرگۈزۈلگەن.

«ئەسىرى» تەخەللۇسلۇق ئاپتورنىڭ بۇ قول يازمىدا ئۇچ غەزىلى بار. بۇغەزەللەر- دىن ئىككىسى ئىلگىرى «بۇلاق» مەجمۇ- ئەسىنىڭ 1980 - يىل 2 - سانىدا ئېلان قىلىنىغان، بىرى تېخى ئېلان قىلىنمىغان. مولا ئەلەم ناملىق شائىرنىڭ بۇ قول يازـ مىدا ئۇچ غەزەل، بىر مۇخەممىسى بار. ھەمدى تەخەللۇسلۇق يەنە بىر ئاپتورنىڭ مۇ بىر غەزىلى بار. ئەپسۇسكى، بۇ ئاپتورلارنىڭ تەرجىمىھالىغا ئائىت مەلۇـ ماتلارنى ۋە ئىجاد قىلغان يەنە باشقا ئەسەرلىرىنى ئۇچراتالمىدۇق.

بۇ قول يازمىنى كۆچۈرگۈچى مولا ئىمىن ۋە مولا ياقۇپ قاتارلىق كاتىپلارـ مۇ ئۆزلىرىنىڭ بىرمەسنەۋىسىنى قول يازمىـ غا ئىلاۋە قىلغان. ئۇلار بۇ مەسنەۋىسىدە قول يازمىنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىش جەريانىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتكەن. بۇ ئىككى كاتىپ خوتەننىڭ شورباغ يېزىسىدىن بولۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى غۇربەتچىلىكتە ئۆتكەن. ئۇلاردىن بىرى بۇ ھەقتە

ياتار ئىدىم شورباغ سەھراسىدا،
زەمانە غەمى رەنجۇ غەۋغاسىدا.
يۇرۇر ئېرىدىمۇ بۇ كۆڭۈلنى ساچىپ،
قوشۇلماي يامان خەلقلەردىن قاچىپ.

دەپ يازغان. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئۇلار زور غەيرەت - شىجائەت بىلەن بۇ قول يازمىنى تۈزۈپ چىققان. ئۇلارنىڭ:

پىتۇگۈنچە خەت چاپسا - كەتمەن كىشى،
ئوتۇنلار يارىپ قىغ توشۇسا كىشى.
كى مۇكچۈيۈپ ئولتۇرسا بەللەر تالىپ،
كى تىزلاركى ئاغرىپ كۆڭۈللەر ھارىپ.

دېگەن مىسرالىرىدىن بۇ بۇيۇك قول يازمىـ نى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتا كاتىپلارنىڭ ئاز جاپا تارتمىغانلىقىنى ھېس قىلىش مۇم- كىن. ئۇلار ئەنە شۇنداق ئېغىر تۇرمۇش ۋە رىيازەتلەرگە بەرداشلىق بېرىپ، ئەجـ دادلاردىن قالغان بۇ بۇيۇك مىراسنى توپلاپ ئەۋلادلارغا قالدۇرغان؛ ئۆزلىرىنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلار ئۈچۈن ئەجىر سىڭدۈـ رۈپ قىلغان بۇ خىزمىتى ئۈچۈن «مەن ئۆلسەم بۇ سۆزلەر قالۇر يادكار، جەھان سەفھەسىدە قىلۇر پايدار.» دەپ ھەقـ لىق يوسۇندا پەخىرلەنگەن. دەۋەقە، ئۇـ لارنىڭ بۇ خىزمىتى جاھان سەھىپىسىدە مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ. ئەبەدىي قەدىرلىنىدۇ.

ئەپسۇسكى، ئۇلار قول يازمىنى كۆچۈـ رۈش جەريانىدا بىرمۇنچە نۇقسانلاردىنمۇ خالى بولالمىغان. بىرقىسىم شېئىرلارنىڭ بېشى ياكى ئاخىرى كۆچۈرۈلمەي قالغان ۋە ياكى ئارىلىرىدىن بەزى مىسرالار چۈـ شۈپ قالغان. يەنە بىرقىسىم شېئىرلارنىڭ باش-ئاخىرىغا ياكى ئارىسىغا باشقا بىر شېئىر ئارىلاشتۇرۇپ كۆچۈرۈلگەن. سۆز چۈشۈپ قېلىش، قوشۇلۇپ قېلىش ياكى ئەسلىدىكى سۆزنىڭ ئورنىغا باشقا سۆزلەرنىڭ ئالمىشىپ قېلىش سەۋەبلىرىدىن بەزى مىسرالارنىڭ ۋەزنى ۋە مەزمۇنى بۇزۇلغان. بەزى مىسـ را ۋە كۈپلېتلار مۇقەددەم ئاخىر بولۇپ قالغان. ئۇنىڭدىن باشقا، قول يازمىدا يەنە ئىملا خاتالىقلىرىمۇ بىرقەدەر كۆپ. دەر- ۋەقە، ئىش دېگەندە كەمچىلىكتىن خالى بولۇش تەس. كاتىپلارمۇ بۇ نۇقتىنى چۈـ شەنگەن. شۇڭا ئۇلار راستچىللىق ۋە كەمـ تەرلىك بىلەن «بىمەئنى قارا تۇركى ئېردىم ئۆزۈم، قارا خەت تونۇر ئېردى ئەمما كۆزۈم.»، «پىتىپدۇرمەنكى بىلمەي ئۇشبۇ خەتنى، بىلىملىك راستلاسۇن راستۇ غەلەتنى» دېگەن مىسرالارنىمۇ قو-

شۇپ قويغان.

دەر هەقىقەت، غەلەتنى راستلاش ئۈچۈن بۇ قول يازمىغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەرنىڭ باشقا ۋاريانتلىرىنى تېپىش يولىدا داۋاملىق ئىزدىنىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ.

يەنە شۇنىمۇ ئەسكەرتىپ ئۆتۈش زۆرۈركى، بۇ قول يازمىغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر يۇقىرىدا ئىسمى ئاتاپ ئۆتۈلگەن ئۈچ شائىرنىڭ پۈتكۈل هاياتىدا ئىجاد قىلغان ئەسەرلىرىنىڭ ئومۇمىي مەجمۇئەسى بولماستىن، پەقەت بىر قىسمىدىلا ئىبارەتتۇر. كاتىپلارنىڭ

پىتۇر ئېردۈكۈ ئاندا ـ مۇندىن تېرىپ،
كى سەفىهە يۈزىگە قەلەملەر سىزىپ.
كى هەر يەردە نەزم بولسا ئانى تاپىپ،
كى مەرغۇب سۆزى بولسا ئانى پىتىپ.

دېگەن مىسرالىرىدىن بۇ قول يازمىنى كاتىپلار ئۆزلىرى توپلىغان ئەسەرلەر ئىچىدىن «مەرغۇب دەپ» قارىغانلىرىنى تاللاپ كۆچۈرۈش ئارقىلىق تۈزگەنلىكىنى بىلىش مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك بۇ قول يازمىنىڭمۇ بىر قىسمى يوقالغان. شۇڭا، بۇ قول يازمىغا ئەسىرى كىرگۈزۈلگەن ئاپتورلارنىڭ يەنە باشقا ئەسەرلىرىنىمۇ ئىزدىنىشىمىز زۆرۈر.

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، بۇ قول يازما مەدەنىيەت تارىخىمىزدىكى يېڭى تېپىلغان بىر بۇيۇك مىراستۇر. ئۇنىڭغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر هەجمىنىڭ زورلۇقى، ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇنىنىڭ مولۇقى، بەدىئىي سەنئەت جەهەتتىن يۇقىرى، ئۇسلۇبىنىڭ راۋان، ئاممىبابلىقى، لىرىك هېسسىياتىنىڭ ساپ ۋە قويۇقلۇقى، ۋەقەلىكلىرىنىڭ قىزىقارلىقلىقى بىلەن ئوقۇغان كىشىنى زوقلاندۇرۇپ، ئۆزىگە مەهلىيا قىلىدۇ. بۇ ئەسەرلەر ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى خەزىنىسىگە مەنسۇپ ئېسىل دۇردانىلەر بولۇپ، ئەدەبىيات تارىخىمىزنىڭ يېڭى بىر سەهىپىسىدىن ئورۇن ئالىدۇ.

تېكستنىڭ ئەھمىيىتى بىرىنچى كېرەك

كەبرىيە قاھھاروۋا

ئەدەبىي مىراسلارنى ئۆگىنىش ۋە ئۇنىڭ تەرەققىيات يولىنى ئېنىقلاش قانچىلىك مۇھىم بولسا، بەدىئىي ئەسەرنىڭ تېكىستىنى تەھلىل ۋە تەتقىق قىلىشمۇ شۇنچىلىك مۇھىمدۇر. ئەسلىدە، تېكىستشۇناسلىق ئەدەبىياتشۇناسلىقنىڭ ئاساسى ھېسابلىنىدۇ. تېكىستنىڭ تاريخىنى ئۆگەنمەي، مەۋجۇت نۇسخىلارنى يىغىپ بىر-بىرى بىلەن سېلىشتۇرماي تۇرۇپ ئەدىبلەرنىڭ ئىجادىنى ئېنىقلاش تەس. ئەپسۇسكى، يېقىنقى يىللاردىن بېرى بەزىبىر قول يازمىلار چوڭقۇرراق تەھلىل قىلىنماستىن، خامىخاتىلا ھالدا نۇرغۇنلىغان تىراژلاردا چىرايلىق قەغەزلەرگە بېسىلىپ چىقىرىلماقتا. بۇ ئەھۋالنى «مەشرەپ دىۋانى»① ۋە «ئەۋەز ئۆتەر ئوغلى دىۋانى»② نەشرىدە ئوچۇق كۆرۈش مۇمكىن.

«مەشرەپ دىۋانى» نىڭ مۇقەددىمىسىدە مۇنداق دېيىلگەن: «تالىلىۋىلىنغان شېئىرلاردىكى تېكىستولوگىك خاتالىقلار، كۆچۈرگۈچىلەرنىڭ نۇقسانلىرى ۋە ئەتەيلەپ قىلىنغان ‹تەھرىر› لىكلەر باشقا نۇسخىلارغا سېلىشتۇرۇلۇپ ئىلاجىنىڭ بارىچە تۈزىتىلدى. مەشرەپنىڭ ھەر بىر شېئىرى تۈرلۈك قول يازمىلاردا ھەرخىل ۋاريانتلاردا ئۇچرايدۇ. ۋاريانت پەرقلىرى كۆپىنچە تېكىستنى بۇزۇش، سۆزنى ناتوغرا كۆچۈرۈش تۈپەيلى يۈز بېرىدۇ. بۇنداق ھاللاردا پوئېتىك سەۋىيىسى يۇقىرىراق ۋە پىكىر مەنتىقىسى ئىزچىلراق بولغان نۇسخىلارغا تايىنىلدى.»

نەشرگە تەييارلىغۇچىلارنىڭ بۇ دەۋالىرى پۈتۈنلەي ئاساسسىز. دىۋاننى ۋاراقلاپ كۆرىدىغان بولساق، نەشرگە تەييارلىغۇچىلارنىڭ دىۋاننى مەۋجۇت نۇسخىلارغا سېلىشتۇرماستىن، ئەسلا مۇكەممەل بولمىغان بىرلا نۇسخىغا — ئاروز ۋەزىننى چۈشەنمەيدىغان ئەرەب، پارس تىللىرىدىن مۇتلەق خەۋىرى بولمىغان

① «مەشرەپ دىۋانى» غاپۇر غۇلام نامىدىكى ئەدەبىيات ۋە سەنئەت نەشرىياتى. تاشكەنت — 1980- يىل. نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: ۋاھاپ رەھمۇۋ ۋە كامىلجان ئىسرائىلوۋ.

② «ئەۋەز ئۆتەر ئوغلى دىۋانى» غاپۇر غۇلام نامىدىكى ئەدەبىيات ۋە سەنئەت نەشرىياتى. تاشكەنت — 1976- يىل. نەشرگە تەييارلىغۇچى: ۋ. رەھمانوۋ.

چالا ساۋات كاتىپ كۆچۈرگەن نۇسخىغا ـ ئاساسلىنىپ تۈزگەنلىكىنى بىلۋالالايمىز.

مەن مەشرەپ دىۋانىنى خەمىت سۇلايمانوۋ نامىدىكى قول يازمىلار ئىنستىتۇتى فوندىدا ساقلىنىۋاتقان 2263، 2265، 2775 ۋە 2924 رەقەملىك تۆت نۇسخىغا ۋە ئەبۇ رەيھان بىرونىي نامىدىكى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى فوندىدىكى 170، 173 ۋە 225 رەقەملىك قول يازمىلارغا سېلىشتۇرۇپ چىقتىم. تېكىستلەر ھەقىقەتەن بىر ـ بىرىدىن پەرق قىلىدۇ. شۇنداق بولۇشى تەبىئىي، چۈنكى خەتتات ۋە كاتىپلار شائىرمۇ، ئەدەبىياتشۇناسمۇ، ئالىممۇ ئەمەس. ئۇلار بۇ ئىشنى پەقەت تەرىكچىلىك زۆرۈرىيىتى دەپلا قىلغان. ئەمما نەشىرگە تەييارلىغۇچىلار بۇنى نەزەرگە ئېلىشى كېرەك ئىدى. ئەپسۇسكى تېكىستتىكى خاتالىقلارنىڭ ھەممىسى يېڭى نەشىردە ئۆز پېتىچە ئېلىنغان. بۇنىڭ ئۈستىگە نەشىرگە تەييارلىغۇچىلارمۇ ئۆزى تەرىپىدىن ئانچە ـ مۇنچە قوشۇپ قويغان.

بارەھىم مەشرەپنىڭ خەلق ئارىسىدا مەشھۇر بولغان ۋە كونا مەكتەپلەردە ئېلىپبە تەرىقىسىدە ئۆتۈلىدىغان شېئىرى بار. شۇ ئەسەرنى ئۆز ۋاقتىدا كۆچۈرگەن كاتىپ شېئىرنىڭ مەقتەئىنى (پەقەت ئىككى نۇسخىدا) مۇنداق يېزىپتۇ:

پەرەدەئى ئىسمەتدە ساقلە مەشرەبى بىچارەنى،
دىگەرى نامەھرەممىنى ئاشنا قىلدىم بۇ كۈن (138-بەت).

«ئېلىپبە» بولغاندىكىن «ئېلىپ» تىن باشلاپ «يا» بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇش كېرەك ئىدى. نەشىرگە تەييارلىغۇچىلار بولسا «يا» قاياققا كەتتى، باشقا نۇسخىلارغىمۇ قاراپ باقايلى، دېمەستىنلا كۆچۈرۈپ قويۇپتۇ.

ئەسلى نۇسخىسى مۇنداق:

«يا» يايىب ئەيشىمنى ئىشرەت پەردەسىغە، مەشرەبا،
دىلبەرى نامىھرۇبانىنى ئاشنا قىلدىم بۇ كۈن.

شېئىرىيەتتىن خەۋىرى بار ئادەم ئەسلى نۇسخىسىغا سېلىشتۇرماستىنمۇ يۇقىرىدىكى خاتالىقنى بىلىۋېلىشى مۇمكىن. چۈنكى شېئىرىيەتتە «دىگەرى نامەھرەممىم»، يەنى «باشقا بىر نامەھرەممىم» دېگەن ئوخشىتىش يوق.

مەشرەپ ئۆزىبىك تىلىدىلا ئەمەس، پارس، تاجىك، ئەرەب تىللىرىدىمۇ شېئىر يازغان. نەشىرگە تەييارلىغۇچىلار بولسا ھېچقانداق ئىزاھاتسىزلا پۈتۈن ـ پۈتۈن بۆلەكلەرنى تاشلاپ كېتىۋەرگەن. 49 ـ بەتتىكى غەزەل ئەسلى سەككىز بېيىت ئىكەن، نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ تۆت بېيىتى چۈشۈرۈپ قويۇلغان، بېسىلىپ چىققان تۆت بېيىتنىڭ بەش قۇرىدا خاتالىق بار (ئىسكوپكا ئىچىدىكىسى توغرىسى):

شوخ چەشمى (شوخ چەشمەكا) ھۆسنەت ئەز بەلا نىشان دارەد،
ئاسمان نەمىخاھەد (چەرخى كەج) نەمىخاھەد ئەيش دەربەنى ئادەم.
دىد ماھى نەۋ مەردۇم (ۋەقتى مەھى نەۋ مەردۇم) روب بە ئاسمان دارەد.

نېمە ئۈچۈن «شوخ چەشمى» ئەمەس «شوخ چەشمەكا» بولۇشى كېرەك ئىكەن،

دېگەن سوئال تۇغۇلۇشى مۇمكىن. «شوخ چەشمى» دېسىمۇ بولىدۇ، لېكىن ۋەزىن بۇزۇلىدۇ.

«ئاسمان نەمىخاھەد» دېگەن ئوخشىتىش يوق، «چەرخى كەج»، «چەرخى كەجرەپتار» دېگەن ئوخشىتىش بار.

يېڭى ئاي كۆرۈنگەندە ھەممە كىشى ئاسمانغا قارايدۇ، دېگىلى بولمايدۇ، بۇمۇ يا «ماھ نەۋ شەۋەد مەردۇم» بولۇشى ياكى «ۋەقتى ماھى نەۋ مەردۇم» بولۇشى مۇمكىن. قول يازمىدا ھەر خىل، لېكىن «ۋەقتى ماھى نەۋ» دەپ يېزىلسا توغرا بولاتتى.

شۇ شېئىرنىڭ مەقتەئى مۇنداق:

ئاتەشى زى رۇخسارەش بەرنىھادى مەشرەپ زەد،
چۈن سىپەند مىسوزەد نالەۋۇ فىغان دارەد.

مەزمۇنى:

يۈزىنىڭ يالقۇنى مەشرەپنىڭ قەلبىگە تېگىپ كەتتى، ئەمدى ئۇ ئىسرىقتەك چىرسىلداپ، نالە ـ فىغان قىلىپ كۆيمەكتە.

نېمىدېگەن گۈزەل ئوخشىتىش بۇ! ئۆز ۋاقتىدا چالا ساۋات كاتىپ بۇ مىسرانى تۆۋەندىكىدەك كۆچۈرگەنىكەن:

ئاتەشى زى رۇخسارەش بەر دەھانى مەشرەپ زەد،
غۇنچە شۇد نىگەھدارى فەسلى ئىن خەزان ئامەد.

مەزمۇنى:

يۈزىنىڭ ئوتىدىن بىر يالقۇن مەشرەپ ئاغزىغا تەگدى، بۇ غۇنچىگە كۆز تۇتقىن، خازان پەسلى يېقىن كەلمەكتە.

بۇ شېئىر ئەسلى ئورىگىنال نۇسخىسىغا يېقىنمۇ كەلمەيدۇ. كاتىپ بىرىنچى مىسـ رادىكى «نىھاد» (قەلب) دېگەن سۆزنى «دەھان» (ئېغىز) دەپ ئوقۇغان. ئىككىنچى مىسرانى قەيەردىن تاپقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ.

تاشلاپ كېتىلگەن تۆت بېيىت تۆۋەندىكىچە:

روزگارى دۇنپەرۋەر مىكەنەد گۇلى مەجلىس،
ھەمچۇ رىشتەئى شەمئې ھەركى سەد زەبان دارەد.

مەزمۇنى:

بۇ رەسۋا جاھان مەجلىس گۈللىرىنى، يەنى، تىلى ئۇزۇنلارنىخۇددى شامنىڭ ئۇ ـ چىنى قىرقىپ تاشلىغاندەك يۇلۇپ تاشلايدۇ.

چەشم بەر رەھەت دارەم باس ئەز پەرىشانى،
باد دوستى ئىمشەپ ئائەتى خەزان دارەد.

مەزمۇنى:

پەرىشانلىق بىلەن يولۇڭغا ئىنتىزار بولۇپ ئولتۇرۇپتىمەن. شۇنى بىلگىنكى ۋىسال ئاخشىمى ئۇزاققا سوزۇلمايدۇ.

دوستانى ئىمن ئالەم ھەمچۇ شەمئ دەر مەجلىس،
گەرمى ئاشنا ئىما بەر سەرى زەبان دارەد.

مەزمۇنى:

بۇ زامانىنىڭ دوستلىرى ئولتۇرۇشلاردا يېقىلىدىغان شامغا ئوخشايدۇ. شامنىڭ ئىسسىقلىقى ئۇچىدا بولغىنىدەك، ئۇلارنىڭ دوستلۇقىمۇ تىلىنىڭ ئۇچىدا.

دىلرەبايى مەھبۇبەم ناگەھان نەمايەد رۇھ،
مېكۇنەد فىدايى ئۇ ھەركى نىم جان دارەد.

مەزمۇنى:

مېنى مەپتۇن قىلغان مەھبۇبەم توساتتىن چىرايىنى كۆرسەتسە، يېرىم جان ئادەملەرمۇ ئۇنىڭغا جېنىنى پىدا قىلىدۇ.

نەشىرگە تەييارلىغۇچىلارغا بۇ بېيىتلار نېمىشقا ياقمىدى، نېمىشقا تاشلاپ كەتتى، بۇ بىزگە قاراڭغۇ.

ئەمدى 165 - بەتتىكى يەنە بىر تاجىكچە غەزەلنىڭ ئۈچ بېيىتىنى تەھلىل قىلىپ باقايلى:

ئەسلى نۇسخىسى:

مەشرەبى ئۇمەم ئامەد مەستانەۋۇ بېپەرۋا،
شەيئى ئەنجۇمەن ئامەد مەيخارەۋۇ بېپەرۋا.

مەزمۇنى:

مەشرەبى ئۇمەم كەلدى ھەم مەستۇ ھەم بىپەرۋا، سۆھبەتنىڭ گۈلى كەلدى مەي ئىچگەنى بىپەرۋا.

بۇ بېيىت دىۋاندا مۇنداق بېسىلىپتۇ:

مەشرەب ئۇمەم ئامەدى مەستانە بىپەرۋا،
شەمئى ئەنجۇمەن ئامەدى مەيخانە بىپەرۋا.

نەشىرگە تەييارلىغۇچىلارنىڭ سۆزىمۇ سۆز تەرجىمىسى:

مەشرەب ئۇمەم كېلىپسەن، بىزگە مەستانە باققىن، يىغىننىڭ شامى بولۇپ كەلدىڭ، مەيخانىگە بۇرۇل.

ئۇلار «بېپەرۋا» دېگەن سۆزنى باشتىن - ئاياغ «بىپەرۋا» دەپ ئوقۇپ، «بۇرۇل»

دەپ تەرجىمە قىلغان.

ئەرەب ئېلىپبەسىدە ئۇزۇك تاۋۇشلار يېزىلمىدۇ، «زىر-زەۋەر» يەنى ئىزاپە قو-يۇلمايدۇ. بىزنىڭ نۇرغۇن تېكىستشۇناسلىرىمىز ئىزاپەنى تاشلاپ كېتىدۇ ياكى تېگىشلىك بولمىغان جايغا قويۇپ قويىدۇ. بۇ غەزەلدىمۇ «مەشرەبى ئۇممەم ئامەد» دېگەن سۆزنى «مەشرەب ئۇممەم ئامەدى» دەپ يازغان.

ئىككىنچى مىسرا مۇنداق:

جامى مەي بە دەست ئامەد، پىرى مەيفۇرۇش ئامەد،
مەيخانە بە جوش ئامەد، مەيخارەۋۇ بىپەرۋا.

مەزمۇنى:

مەي جامى قولغا كىردى، مەيپۇرۇش پىرمۇ كەلدى، مەيخانىمۇ قاينىدى. ھەممە مەستۇ بىپەرۋا.

ئەمدى دىۋاندا بېسىلغىنىغا قاراپ باقايلى:

جان سەر بە دەست ئامەد، پىرى مەيفۇرۇش ئامەد،
خۇمخانە بە جوش ئامەد، خۇمخانە بىپەرۋا.

نەشرگە تەييارلىغۇچىلارنىڭ سۆزمۇ سۆز تەرجىمىسى:

ھەممەيلەن جىننى مەي پۇلى قىلىپ قولىغا ئېلىپ كەلدى، مەيپۇرۇش بوۋايىمۇ كەلدى، مەيخانە ئاۋاتلاشتى، مەيخانىگە بۇرۇل.

بۇ تېخى ھېچگەپ ئەمەس، ئەمدى ئۇچىنچى بېيىتنى ئوقۇپ باقايلى:

زەخمۇ شاھىدۇ ساقي، ساغەرۇ مەئى باقى.

نەشرگە تەييارلىغۇچىلارنىڭ سۆزمۇ سۆز تەرجىمىسى:

باغرى ئېزىلگەنلەرنى ئىزلەيمەن، ئۇنىڭ يولىغا جاننى تىكىش ئۈچۈن مەيخانىگە بۇرۇل.

بۇ خاتالار «شەم» دېگەن سۆزنى «زەخم» دەپ ئوقۇغانلىقتىن كېلىپ چىققان. ئەسلى نۇسخىسىدا ھېچقانداق باغرى ئېزىلگەنلەر ھەققىدىمۇ، ئۇنىڭغا جىننى تىكىدىغان ئادەم ھەققىدىمۇ گەپ يوق. بۇ مىسرالارنى ئۆزىبىكچىگە ئايلاندۇرۇش ئانچە تەس ئەمەس.

«شەمئۇ شاھىدۇ ساقى، ساغەرۇ مەئى باقى» دېسە ئۆزبېك كىتابخانلىرى چۈشىنىۋېرىدۇ.

نازۇكبەدەنا سۇنىڭ خۇداۋەندى جەھانسەن،
ئەي ئاپەتى دەۋران (255 - بەت)، —

دەپ باشلىنىدىغان مۇستەھزاتنىڭ بەشىنچى مىسراسى تۆۋەندىكىدەك ئىكەن:

گەھ كۆز ئۇچىدىن غەمزە، گەھىي ئىشۋە قىلۇرسەن، ئەي كۆزلەرى فەتتان.

نەشىرگە تەييارلىغۇچىلار «كۆز ئۇچى» دېگەن سۆزنى «كوچە» دەپ ئۇقۇپتۇ، نەتىجىدە مۇنداق قۇرلار ھاسىل بولۇپتۇ:

گەھ كوچەدە غەمزە، گەھىي ئىشۋە قىلۇرسەن، ئەي كۆزلەرى ئافەت.

بىچارە مەشرەبنىڭ يارى كوچىلاردا نازۇ كەرەشمە قىلىپ يۇرىدىكەن - دە!

يىغلىمەي نەيلەيكى روزىمنى سىياھ قىلدى فەلەك (283 - بەت)، دەپ باشلىنىدىغان مۇخەممەسنىڭ بەشىنچى مىسراسى مۇنداق ئىكەن: پادىشاھى ۋەقت ئىدىم، ئاخىر گەدا قىلدى فەلەك.

دىۋاندا: «پادىشاھى ۋەقت ئىدىم، ساھىب ئەزا قىلدى فەلەك» بولۇپ بېسىلىپتۇ.

295 - بەتتىكى مۇخەممەسنىڭ ئۇچىنچى بۆلىكى مۇنداق ئوقۇلىغان:

چەمەندە بۇلبۇلى بۇ خانۇمان مەن ئاشىيانىم يوق،

مىسالى چۇغزدىك ۋەيرانە دە ھەرگىز مەكانىم يوق.

نەشىرگە تەييارلىغۇچىلار: چۇغز — بايقۇش دېگەنلىكتۇ، ئۇ ئۆزى ۋەيرانىدە يا - شايدۇ، بۇ مىسرالار بەلكى توغرا ئەمەستۇ، ئازراق باش قاتۇرۇپ باقايلى، دېمەستىن شۇنداقلا كۆچۈرۈپ قويۇشقان. ئەسلى مۇنداق:

چەمەندە بۇلبۇلى بىبالۇ پەرمەن ئاشىيانىم يوق،

مىسالى چۇغزى بىۋەيرانە مەن، ھەرگىز مەكانىم يوق.

314 - بەتتىكى مۇخەممەسنىڭ ئىككىنچى بۆلىكى مۇنداق شەكىلدە بېرىلگەن:

ئاھىم ئوقىنى شۇم رەقىبلەرگە ئاتەي دېب،

تا كويى مۇھەببەتنى دىلىم بىرلە چالەي دېب.

مۇھەببەتنىڭ كويى قانداق بولىدىكىن؟ ئادەتتە مۇھەببەت كويى دېگەن ئوخشىتىش يوق. شائىر مۇنداق دېمەكچى:

ناقۇسى مۇھەببەتنى دىلىم بىرلە چالەي دېب.

مەزمۇنى: مۇھەببەت سازىنى دىلىم بىرلە چالىمەن.

نەشىرگە تەييارلىغۇچىلار بۇ سۆزنىڭمۇ مەنىسىگە دىققەت قىلمىغان.

ھېچقانداق ئىزاھاتسىز ھالدا پۇتۇن - پۇتۇن بۆلەكلەر تاشلىۋېتىلگەن. نۇرغۇن غەزەللەرنىڭ مەقتەئى، شائىرنىڭ تەخەللۇسى چۈشۈپ قالغان.

271 - بەتتىكى مۇخەممەسنىڭ ئاخىرقى ئۇچىنچى بۆلىكى چۈشۈپ قالغان.

قانلەر تۆكىب دىيدەمدەن تاكەي يىغلەب داد ئېتەي،
قازى بولسە جانانىم، ئاڭا بارىب داد ئېتەي،
مەھشەر كۈنى ئاھ ئۇرىب خەستە كۆڭلىم شاد ئېتەي،
زار كۆڭلۈم ۋەسلىنى يادىدە ئاباد ئېتەي،
دىلبەر سۆيمەس كۆڭۈلنى ۋەيرانە بولمەگۈنچە.

شۇ مۇخەممەسنىڭ ئاخىرقى بۆلىكىنىڭ ئالدىدىكى مانا بۇ مىسرالارمۇ دىۋاندا يوق.

نامۇس كېتمەس ھېچكىمدەن ئىشققە قەدەم قويمەسە،
ئەدھەم سىفەت دۇنيانى تا پۇشتى پا ئۇرمەسە،
ۋاسىل بولىب ۋەسلىغە يالغىز ئۆزىن سېۋمەسە،
رازى بولىب قەزاغە، سەبر ئوتىغە يانمەسە،
تاپمەس دىلبەر سوراغىن گىريانە بولمەگۈنچە.

نەشرگە تەييارلىغۇچىلارغا بۇ مىسرالار نېمىشقا ياقمىدى، قانداق مۇلاھىزە بىلەن تاشلاپ كېتىلدى، بۇنىڭغا دىۋاندىن جاۋاب تاپقىلى بولمايدۇ.

مۇبالىغىسىز ئېيتىش مۇمكىنكى، ھەممە غەزەللەردە خاتالىق بار. 180 - بەتتىكى غەزەلنىڭ ئۇچىنچى بېيىتى ئەسلىدە مۇنداق:

سەر تابە قەدەم زەخمى جەفا پىرەھەنىمدىر.

يەنى شائىر: كىيىدىغان كىيىمىم باشتىن - ئاياغ جاپانىڭ، مۇھەببەتنىڭ زەخمى بولدى، دېمەكچى. دىۋاندا «سەرپا بە قەدەم» بولۇپ بېسىلغانلىقتىن مەنە چىقمايدۇ.

279 - بەتتىكى مۇخەممەسنىڭ ئۇچىنچى بۆلىكىدىن مىسال كەلتۈرىمىز:

چەراكى كىپرىگىم ئۇستىدە دۇر مانەندەئى جالە،
مۇھەببەت شەۋقىدىن ھەردەم قۇمرىدىك مىڭ بىر نالە.

بۇنىڭدىن نېمە مەنە چىقىدۇ؟ ئەسلى نۇسخىسى مۇنداق بولۇشى كېرەك:

مۇھەببەت شەۋقىدەن ھەردەم قىلۇرمەن قۇمرىدىك نالە.

288 - بەتتىكى مۇخەممەسنىڭ ئىككىنچى بۆلىكى:

مېنى بەختى قەرادىن قول يۇۋدى قەۋمۇ قەرىنداشىم،
بۇ كۈن زەھرەبا بولدى ھەرزەمان ئاغزىمدەگى ئاشىم —

دەپ يېزىلىغان. ئەسلى تۆۋەندىكىدەك بولۇشى مۇمكىن:

مېنى بەختى قەرادىن يۇۋدى قول قەۋمۇ قەرىنداشىم،
بۇ كۈن زەھرەبەلەر بولدى مېنىڭ ئاغزىمدەكى ئاشىم.

بۇ خاتالىقلار شېئىرىيەتنى، ئاروز ۋەزىننى چۈشەنمەگەنلىكتىن كېلىپ چىققان. بۇنداق خاتالىقلارنى يەنە نۇرغۇن كۆرسىتىش مۇمكىن.

بىپەرۋالىق شۇ دەرىجىگە يەتكەنكى: «زىھى رەسۋالىغىم ئالەمغە سالدى شورۇ شەر تەنھا» دېگەن غەزەل ئىككى جايدا، بىرى 170 - بەتتە، ئىككىنچىسى 309 - بەتتە مۇخەممەس شەكلىدە بېرىلگەن. شۇنىڭ ئۈرىنىغا مەشرەبنىڭ خەلق ئارىسىدا مەشھۇر بولغان پەدىلىرى بېرىلسە ئەقىلگە مۇۋاپىق بولماسمىدى؟

ئەز ئەمرى خۇدا بەلەند تەر ئەمرى پەدەر،
تۇ ئەمرى پەدەر بەجاي ئاردي بەھتەر.

مەزمۇنى:

ئاتاڭنىڭ ئەمرى خۇدانىڭ ئەمرىدىنمۇ ئۇلۇغراقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن سەن ئاۋۋال ئاتاڭنىڭ ئەمرىنى بىجا كەلتۈر.

جەننەتكى رىزايى مادەران ئەست،
دەر زېرى قۇدۇمى مادەران ئەست.

جەننەت ئاننىڭ قەدىمى ئاستىدا، كىمكى ئاننىڭ رازى قىلسا جەننەتكە كىرىدۇ.

خۇلاسە قىلىپ شۇنى ئېيتىش كېرەككى، نەشىرگە تەييارلىغۇچىلار ئۆزدىپىسىگە بەكمۇ بىپەرۋالىق، مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن قارىغان. شۇ سەۋەبتىن ناھايىتى كۆپ، قوپال خاتالىقلارغا يول قويغان. مانا، «تۇلۇئى پەرتەۋى ھۇسنى جەمالىڭ كۆرگەنىم بىھراق» (278 - بەت) دېگەن مۇخەممەسنىڭ ئىككىنچى بۆلىكىگە قاراپ بېقىڭ:

شەرىئەت شەربەتىن ئىچىغان، تەرىقەت ھەلقەسىن تۇتىغان،
ھەقىقەت شاھىنى سۇرغان، ئەدالەت كۆزىنى ئويغان،
مەلامەت كويىدە يۈرغان، شەرافەت شەۋقىنى سۇرغان،
جەھان مەيدانىدە يۈرغان، مۇھەببەت يولىدە كۆيگان،
سۇيەر قۇللارنى ئىزىنى كۆزىمگە سۈرگەنىم بىھراق.

بۇنىڭدىن: ئەجەبا، ئۆمۈر بويى ھەقىقەت ئىزلەپ يۈرتىمۇيۇرت سەرسان - سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن ئادالەتپەرۋەر شائىر نېمە ئۈچۈن «ئەدالەت كۆزىنى ئويغان» شەخسلەرنىڭ قولىنى كۆزىگە سۈرتمەكچى بولىدۇ، دېگەن سوئال تۇغۇلمامدۇ؟ ئەسلىدە شائىر مۇنداق دېمەكچى:

شەرىئەت شەربەتىن ئىچىغان، تەرىقەت ھەلقەسىن تۇتقان،
ھەقىقەت شاھىنى سېۋغان، ئەداۋەت يۇرتىنى بۇزغان،
مەلاھەت مۇلكىدە يۇرغان، شەرافەت شەۋقىنى سۇرغان،
جەھان ئەيۋانىدە يۇرغان، مۇھەببەت ئوتىغە كۆيغان،
سۈيەر قۇللار ئىزىنى كۆزلەرىمگە سۈرگەنىم بېھراق.

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار شۇ قەدەر بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغانكى، ئەقلى يەتمەيلا قالسا «بۇ مىسرا قول يازمىدا ئۆچۈپ كەتكەن» دەپ ئىزاھ بېرىپ قويۇش ياكى كۆپ چېكىت قويۇش يولى بىلەن ئاسانلا قۇتۇلۇپ كەتكەن.

شۇ مۇخەممەسىنىڭ ئاخىرقى بۆلىكى:

«سالىب ئالدى مېنى كۆڭلى قۇشىنى دىلبەرى مەتلەب» ئىكەن. نەشرگە تەييارلىغۇچىلار ئۇنىڭ ئورنىغا كۆپ چېكىت قويۇپ قويۇپتۇ.

«تە ئافى ئاستانەڭگە غەرىبى ناتەۋان كېلدىم» (85 - بەت) دەپ باشلىنىدىغان غەزەلنىڭ ئۇچىنچى بېيىتى ئەرەب تىلىدا يېزىلغانكەن. «بۇ مىسرا ئۆچۈپ كېتىپتۇ» دەپ ئىزاھ بېرىپلا قۇتۇلۇپتۇ. سوراش ئەيىب ئەمەسقۇ. بىرەر ئەرەبشۇناسنىڭ ئالدىغا بېرىپ مەسلىھەت سورىسا بولاتتىغۇ. بىرەر دىتى بار كىشى ئەسلى نۇسخىسىغا سېلىشتۇرۇپ كۆرسە سەت بولار، دېگەن مۇلاھىزە بۇلارنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمىگەن. بۇ قۇرنىڭ ئەسلى نۇسخىسى مۇنداق:

ئىلەيكۇم رەببەكۇم نەھنۇن قەسەمنادىر ئەيا شاھىم.

مەزمۇنى:

قۇلىڭىز بولىمىز دەپ قەسەم ئىچتۇق، ئەيا شاھىم.

بۇنداق خاتالىقلار بىرلا مەشرەپ دىۋانىدىلا سادىر بولغان بولسا، بۇنچىۋالا كۆيۈپپىشىپ يۈرمىگەن بولاتتۇق. ئەپسۇسكى، ئەۋەز ئۆتەر ئوغلىنىڭ دىۋانىدىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش نۇقسانلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ.

دىۋاننىڭ مۇقەددىمىسىدە مۇنداق دېيىلگەن:

«ئەۋەز ئۆتەر ئوغلى ئىجادىيىتىدىن تاللانغان بۇ كىتابنى تۇزۇشتە شائىرنىڭ ئۆزبېكىستان س س ر پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ بروندي نامىدىكى شەرقشۇناسلىق ئىلمىي تەكشۈرۈش ئىنىستىتۇتى فوندىدىكى ئۈچ دىۋانغا (K — 3451، K—942، K— 7102) ئاساسلاندۇق.»

ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇس! بۇ سۆزلەر پۈتۈنلەي يالغان. مەن ئاشۇ ئىنىستىتۇتقا

بىردىپ، مۇقەددىمىدە كۆرسىتىلگەن ئۇچ دىۋان ۋە بەش بەيازنى ۋاراقلاپ چىقتىم. بىراق دىۋانغا كىرگۈزۈلگەن غەزەللەرنىڭ بىرەرىمۇ قول يازمىدا يوق. ئىلىم - پەندە بۇنى نېمە دەپ ئاتاش كېرەك؟ مەن ھېچنېمە دېيەلمەيمەن. تىلىم گەپكە كەلمەيدۇ. بۇ سوئالغا دىۋاننى نەشىرگە تەييارلىغۇچى ۋاھاپ رەھمانوۋدىن باشقا كىشى جاۋاب بېرەلمەيدۇ.

ئەسلىدە سېلىشتۇرۇش ئىمكانىيىتى بولمىسىمۇ، قانداقلا بولمىسۇن مەن دىۋاننى ۋاراقلاپ چىقتىم ۋە بىرمۇنچە خاتالىقلارنى ئۇچراتتىم.

مانا، 101 - بەتتىكى غەزەلنىڭ مەتلەئىگە قاراڭ:

مېن كىبى ھېچكىم ھەمۇل دىلدارە ئاشىق بولمەسىن،
كىپرىگى ئوق، قاشلەرى خۇنخارە ئاشىق بولمەسىن.

شېئىرىيەتتىن ئاز - تولا خەۋىرى بار كىشى بىلىدۇكى، قاش ھېچقاچان خۇنخار بولمايدۇ. كۆزخۇنخار بولۇشى مۇمكىن. قاش كامانغا، خەنجەرگە ئوخشىتىلىدۇ. ئۆز-ئۆزىدىن مەلۇمكى، بۇ مىسرا:

كىرىپگى ئوق، كۆزلەرى خۇنخارە ئاشىق بولمەسىن، —
بولۇشى كېرەك.

291 - بەتتىكى مۇخەممەسنىڭ بەشىنچى بۆلىكى مۇنداق باشلىنىدۇ:

بار جەھان مۇلكىدە، جانا، سېن كەبى جانان دېسەم.

بۇنىڭدىن مۇنداق سوئال تۇغۇلىدۇ: ئەجەبا، جاھان مۇلكىدە بۇنداق جانانلار كۆپ تۇرۇقلۇق شائىر نېمە ئۈچۈن يەنە داد - پەريياد چېكىدۇ؟ بۇ سۆزدە ھېچقانداق باغ-لىنىش يوققۇ؟

ئەسلىدە شائىر مۇنداق دېمەكچى:

يوق جەھان مۇلكىدە، جانا، سېن كەبى جانان دېسەم.

نۇرغۇن خاتالىقلار ئاروز ۋەزنىنى چۈشەنمەسلىك، ۋەزنىنى ئاڭقىرالماسلىق تۈ-پەيلىدىن كېلىپ چىققان.

ئەمدى 191 - بەتكە قاراڭ:

يارەب، مەنگىدىك بولمەسېن ئىشق ئىچرە شەيدا ھېچ كەس،
نى بار مېنگە بىر ھەمدەمۇ ئۇلفەت، نە فەريياد رەس.

ياخشىراق دىققەت قىلسىڭىز بۇ مىسرا تۆۋەندىكىچە بولۇشى كېرەكلىكىنى ھېس قىلىسىز (ۋەزىنىمۇ شۇنى تەلەپ قىلىدۇ):

نې بار مېنگە بىر ھەمدەمۇ ئۇلفەت نە بىر فەريياد رەس.

362 - بەتتىكى «ساقناھە» دە قەيەردە «ساقىي» دېگەن سۆز كەلگەن بولسا ھەممىسى «ساقىيا» بولۇپ كەتكەن.

كېتۇر، ساقىيا، بۇ سائەت جامى گۈلگۈن.

بۇنىڭدا ۋەزىن بۇزۇلغان. ئاددىي كىتابخان بۇنى پەرقلەندۈرەلمىسىمۇ، ئەممىا تېكىستشۇناس ئالىم بۇنى ھېس قىلىشى مۇمكىن.

شۇنى ئەستىن چىقارماسلىقىمىز كېرەككى، ھازىرقى كىتابخانىلارنىڭ بۇ ئەسەرلەرنى ئەسلى نۇسخىسىغا سېلىشتۇرۇش ئىمكانىيىتى يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بۇ ئەسەرلەرنى دەسلەپكى مەنبە دەپ قارايدۇ.

يېقىندا ئۆزبېك شېئىرىيىتىنىڭ پېشۋاسى ئۇيغۇن ئەپەندىنىڭ «زىبۇنىنسا» نامىلىق شېئىرىدا دراممىسىنى ئوقۇپ چىقتىم. شۇ دراممىغا زىبۇنىنسانىڭ:

دۇرباد ئەز تەن سەرى كى ئارايىشى دارى نەشۇد،
بىشكەنەد دەستىكى ھەم بەرگەردەنى يارى نەشۇد، —

مەتلەئى بىلەن باشلىنىپ، تۆۋەندىكى مەقتە بىلەن ئاخىرلىشىدىغان مەشھۇر غەزىلى كىرگۈزۈلگەن:

ھەر مەتا ئىرا خەرىدارىست دەر بازارى ھۇسن،
پىر شۇد زىبۇنىنسا ئۇرا خەرىدارى نەشۇد.

مەزمۇنى:

ھۇسن بازاردە ھەممە مەتاغا خەرىدار تاپىلدى، ئەممىا زىبۇنىنسا قېرىدىيۇ، ئۇنىڭغا خەرىدار تاپىلمىدى.

شۇ مەقتەدىن «ھۇسن» سۆزى چۈشۈپ قاپتۇ. شائىرەنىڭ شۇ شېئىرنى يېزىشتىن مەقسىتى ئاشۇ سۆزنى يەنى: ھۇسن بازىردا ھەممە بۇيۇملارغا خېرىدار تېپىلغان بولسىمۇ، بىچارە زىبۇنىنساغا تېپىلمىغانلىقىنى تەكىتلەش ئىدى. زىبۇنىنسا شاھنىڭ قىزى بولسىمۇ ئۆزىگە مۇناسىپ يار تاپالماي دۇنيادىن تاق ئۆتكەن شائىرە.

بۇ خاتالىقنىڭ قەيەردىن كېلىپ چىققانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن مەھسۇبە قادىروۋا ۋە پاتىمە ھۇسەينوۋا يولداشلار تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلانغان «زىبۇنىنسا، دىلىشات ۋە ئەنبەر ئاتىنلەر شېئىرلىرىدىن»① نامىلىق كىتابنى ۋاراقلاپ كۆردۇم. يۇقىرىدىكى خاتالىق مۇشۇ كىتابتا سادىر بولغانىكەن.

① ئۆزبېكىستان ك. پ. مەركىزىي كومىتېتىنىڭ نەشرىياتى، تاشكەنت، 1981 - يىل نەشرى.

پەيتى كەلگەندە شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى، مەزكۇر كىتابتىمۇ ئانچە - مۇنچە نۇقسانلار بار.

42 - بەتكە قاراڭ:

نە بولۇردى ياشىمنى مىسلى دەريا قىلمەسەڭ.

بۇ مىسرادا «كۆز» سۆزى چۈشۈپ قالغان. ۋەزىنىمۇ شۇنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەسلى مۇنداق بولۇشى كېرەك:

نە بولۇردى كۆز ياشىمنى مىسلى دەريا قىلمەسەڭ.

45 - بەتكە قاراڭ:

فارىسىي گۇفتەم ئەبروئى تۇ، گەر سۆزلەسەم قاشىڭ.

بۇنىڭدا ۋەزىنىمۇ، مەنىمۇيوق، بۇ مىسرا مۇنداق بولۇشى كېرەك:

بە فارىسىي گۇفتەم ئەبرويەت، بە تۇركىي سۆزلەسەم قاشىڭ.

بۇ خاتالىقلار تېكىستنى توغرا ئوقۇيالمىغانلىقتىن سادىر بولغان.

47 - بەتتە:

كىمكى توغرى گەپۇرسە تىلىگە سالدى گەراۋ، —

دېگەن مىسرا بار. ئادەتتە مالنى گۆرۈگە قويۇش مۇمكىن، جاننى گۆرۈگە قويۇش مۇمكىن. تىلنى قانداقمۇ گۆرۈگە قويغىلى بولسۇن؟ ئېنىقكى، بۇ غەراۋ بولۇشى كېرەك. باشقا بۇراۋ① سېلىنىدۇ، تىلغا غەراۋ②.

49 - بەتتىكى:

كۆز بولدى ھەيات يىلى بەھارىي،
لەيلا كەبىدىر ئىقلىم نە ھارىي، —

دېگەن بېيىت خاتا بېرىلگەن. بۇنىڭدا شائىر ئىقلىم توغرىسىدا گەپ قىلماقچى ئەمەس، ئۆز ئېلى توغرىسىدا، يەنى:

لەيلا كەبىدىر ئېلىم نە ھارىي، — دېمەكچى.

66 - بەتتىكى مۇخەممەسنىڭ بەشىنچى بۆلىكىدە مۇنداق دېيىلگەن:

يارىنىڭ ئەكسى ئالۇر ئەقلۇ ھۇشۇمنى، شۇ بىلەن،
زۇلمىگە بەند ئەيلەگەي ياردم سەنى سېتارسىز.

---

① بۇراۋ — نۇقتا، سىرتماق.

② غەراۋ — بامبۇك، كۆشەگ.

زۇلۇمنىڭمۇ تارى بولامدۇ؟ بۇ مىسرانىڭ مەنىسىگە قارىغاندا تۆۋەندىكىدەك بولۇشى كېرەك:

زۇلفىگە بەند ئەيلەگەي ياردم سېنى سېتارسىز.

يەنە:

ئەل ئىچرە ئىشلە، ئەل بىرلە تىرىك بولگىل بۇ ئالەمدە، —

دېگەن مىسرا:

ئەل ئىچرە ئىشلە، ئەل بىرلە تىرىك بولگىل ئەمەلدە، —

دەپ بېسىلىپتۇ.

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان كىتابلاردا خاتالىقلار بەكمۇ كۆپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بۇ ماقالىدە كۆرسىتىشنىڭ ئىلاجى يوق. ئەمما كۆرسىتىلگەن مىساللاردىن نەشرگە تەييارلىغۇچىلارنىڭ ئىلمىي سەۋىيىسى ھەقىدە خۇلاسە چىقىرىش مۇمكىن.

خەلقىمىزنىڭ مەدەنىيەت بايلىقى بولغان ئەدەبىي مىراسىمىزنى نەشر قىلىشتا يېڭىلىككە، بىپەرۋالىققا، غەيرىي ئىلمىي مۇناسىۋەتلەرگە يول قويماسلىق كېرەك.

يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان كىتابلارنى مەۋجۇت نۇسخىلارغا سېلىشتۇرۇپ، سەۋەبسىز تاشلىۋېتىلگەن غەزەللەرنى كىرگۈزۈپ، چوڭقۇر ئىلمىي تەنقىدىي ئاساستا قايتىدىن نەشر قىلىش كېرەك.

(« شەرق يۇلتۇزى» ژۇرنىلىنىڭ 1983 - يىللىق 11 - سانىدىن ئېلىندى).

ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: روزى مۇھەممەت جۇمە

(خەلق داستانى)

تارىغوللۇق ئابدۇللا،
باغىرىقلىق مەۋزىخان،
باھاۋۇدۇنئاخۇن يۈز بېشى،
يۈسۈپ مىراپ بېگمنى،
شەنبە كۈنلۈكتە كىرىپ،
ئويۇنغا تەكلىپ قىلدى.

دۈشەنبە كۈنلۈكتە قوپۇپ،
يۈسۈپ مىراپ بېگىم بىلەن،
ئابدۇللاخۇن ئاق بۇرۇت،
باغىرىقتا چىققاندا.
نامازدىگەر ۋاقتىدا،
ئويۇن راسا قىزىقلىق.
تۇرغانغۇ زامانلاردا،
ئابدۇللاخۇن ئاق بۇرۇت،
كات تۆپىسىدە ئولتۇرۇپ،
تار سۆكىگە قاراپ قويۇپ،
تالاغا قوپۇپ ماڭدى.
ئابدۇللاخۇن ئاق بۇرۇت
چوڭ داۋزا تۈۋىگە چىققۇچە،
مەۋزىخان قوپۇپ چىقتى.
ئابدۇللاخۇن ئاق بۇرۇت،
كەينىگە قاراپ تۇرۇپ:
ــ جېنىمغىنا مەۋزىخان،
ئىككىمىز ھايات تۇرۇپ،
بۇ جان ئېقىپ كەتمىسۇن،
ئۆمرىمىز مۇنداق ئۆتمىسۇن، ــ
دېگەنغۇ زامانلاردا.
ــ ئۇنداغ بولسا ئابدۇللا،
مەن ئېرىمدىن ئاجرىشىپ،
ئالتاي بولدى ئولتۇردۇم.
ــ ئۇنداغ بولسا مەۋزىخان،
بىر ئۆيدە بولۇپ قالساق،
دېگەنغۇ زامانلاردا.
ــ ئوبدان بولدى ئابدۇللا،
دادامغا دېسەك بەرمەيدۇ،
ئون بەش كۈندىن كېيىن چىققىن،
قېچىپ كېتىلى ئابدۇللا، ــ
شۇنداققىنا دەپ تۇردى.

ئارىدىن ئون بەش كۈن ئۆتتى،
ئابدۇللاخۇن ئاق بۇرۇت،
بىر ئاتقا مىنىپ چىقتى.
مەۋزىخان دېگەن چوكان،
قولىدا قاپاق چۆگۈن،
سۈغا ماڭغۇدەك بولسا،
يولدا يولۇقۇپ قالدى.
ــ ئوبدان چاغدا چىقىپسىز،
جېنىمغىنا ئابدۇللا،
رازىخان ئاچامنىڭكىدە،

كىرىپ ئولتۇرغاچ تۇرۇك،
مەن سۇنى ئاپىرىپ قويۇپ،
ئۆزۈمنى جەمسىرەپ كېلەي، —
شۇنداققىنا دېگەندە،
رازىخاننىڭكىگە كىرىپ،
سائەت ئولتۇرغان چاغدا،
ھەۋزىخان يېتىپ كەلدى.
— جېنىمغىنا ئابدۇللا،
يانا بىردەم تۇرغاچ تۇرۇك،
رازىخان ئاچام بىلەن،
ئۆيگە بىر بېرىپ كېلەي، —
شۇنداققىنا دېگەندە،
رازىخان بىلەن ئەمدى،
ھەۋزىخان ئۆيگە باردى.
رازىخان دېگەن مەزلۇم،
تامدىن، ئاقىدىن چىقىپ،
تۇنۇك بېشىغا كېلىپ،
تۇنۇك بېشىدا ئولتۇردى.
ھەۋزىخان ئۆيگە كىرىپ،
بوغجىمىسنى چىگىپ،
تۇنۇكتىن سۇنۇپ بەردى.
رازىخان دېگەن مەزلۇم،
ئاقىدىن تامدىن چۈشۈپ،
ئۆيىگە ئىتتىك كەلدى.
ھەۋزىخان دېگەن چوكان،
داۋزىدىن قول سېپ چىقتى.
رازىخاننىڭكىگە كەلدى.
نامازشام بولغان چاغدا،
ئاتقا مىنگىشىپ قاچتى.
تۆت ئاي ئوبدان بولۇشتى،
ئارىغا دۇشمەن چۈشتى.
— مەن، مەن! دەيسىز ھەۋزىخان،
يوغان گەپ قىلماڭ ھەۋزىخان،
ئابدۇللا بىلەن ھەمراخان،
تال بوستاندا ئولتۇرىدۇ،
ساڭا ئىزا بولمامدۇ.

شۇنداققىنا دېگەندە،
ھەۋزىخان دېگەن چوكان،
ئورنىدىن قوپۇپ كىرىپ،
ئەگۈن ئالدىغا بارسا،
تال بوستانغا قارىسا،
ئابدۇللاخۇن ئاق بۇرۇت،
ھەمراخاننىڭ قولىنى تۇتۇپ،
قاقاقلاپ كۈلۈپ تۇرىدۇ.
ھەۋزىخان كەينىگە ياندى،
ئۆيىگە كىرىپ ئەمدى،
ئوچاققا چۆگۈننى قويدى.
داستىخاننى سېپ قويۇپ،
ئابدۇللانى قىچقىردى.
سىنچاينى قويۇپ تۇرۇپ:
— جېنىمغىنا ئابدۇللا،
مەن ساڭا تېگەر چاغدا،
قېچىپ تەگكەن ئابدۇللا.
سەن مېنى ئالار چاغدا،
راسا قىزىپتىك ئابدۇللا.
ئەمدى ساڭا نېمە بولدى،
يۈزۈمگە ئاياغ قويدۇڭ،
شۇنداققىنا دەپ تۇردى.

— جىق گەپ قىلماڭ ھەۋزىخان،
قىلىچ سالساڭمۇ كەسمەيدۇ،
مىلتىق ئاتساڭ تەگمەيدۇ،
ھەمراخاننى تاشلىمايمەن،
شۇنداق دەپ قوپۇپ كەتتى.
ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتتى،
شۇنداققىنا تۇرغاندا،
يەنە دۈشمەن يۈگرۈپ كىردى:
— مەن - مەن! دەيسىز ھەۋزىخان،
يوغان گەپ قىلماڭ ھەۋزىخان.
ئابدۇللا بىلەن ھەمراخان،
چۆنەك بېشىدا ئولتۇرىدۇ.
شۇنداققىنا دېگەندە،
ئورنىدىن قوپۇپ ئەمدى،
ئۈن كېسىپ تۇرغان يەردىن،
قولىغا پىچاق ئالدى.
ئۆگزىسىگە چىقىپ ئەمدى،
باغقا قارىغۇدەك بولسا،
چۆنەك بېشىدا ئولتۇرىدۇ،
ھەۋزىخان دېگەن چوكان،
تامدىن سەكرەپ چۈشكەندە،
ئابدۇللاخۇن ئاق بۇرۇت،
تامدىن سەكرەپ قېچىپ كەتتى.
ھەمراخانغۇ بىچارە،
ساخالغا يامىشىپ قالدى.
كەينىدىن يۈگۈرۈپ بېرىپ،
چاچ بېغىدىن ئولغاپ تۇتۇپ،
ئوڭدىسىغا ياتقۇزۇپ،
مەيدىسىگە مىنىپ ئولتۇرۇپ:
— جېنىمغىنا ھەمراخان،
بىر مەكتەپتە ئوقۇيىتتۇق،
بىر نان بولسا تەڭ يەپتۇق،
بىر جام سۇنى تەڭ ئىچكەن،
يۈزۈمگە ئاياغ قويدۇڭ،
سېنى مەن ئۆلتۈرەمەن دەپ،
نىيىتىمنى بۇزۇپ كەلدىم.
شۇنداققىنا دېگەندە،
— ئۇنداق بولسا ھەۋزىخان،
تېرىقچىلىق جان تىلەي،
بىر قوشۇققۇ قان تىلەي،
قۇرئان قۇچاقلاپ بېرەي،
شۇنداققىنا دېگەندە،
ھەۋزىخان قوپۇپ تۇردى،
ھەمراخان قوپۇپ قاچتى.
تالنىڭ چۈلۈۋىسىغا پۇتلاشتى.
ھەۋزىخان بېسىپ بېرىپ،
ئۈستىگە مىنىپ تۇرۇپ،
بوغزىغا پىچاق سۈردى.
پىچاق يۇلۇندىن ئۆتكەندە،
نەپەسنى تامام قىلدى.

ھەۋزىخان ئۆيگە چىقتى،
باھاۋۇدۇنئاخۇن يۈز بېشى،
— جېنىم بالام ھەۋزىخان،
ئەڭنايىغىڭىز غەرق قان،
قىزىل قانغا بويىلىپتۇ.
چىرايىڭىز سېرىغ سامان،
كاككۇك گۈلدەك بولۇپتۇ.
نېمە بولدى ھەۋزىخان.
شۇنداققىنا دېگەندە:
— جېنىمغىنا خان دادا،
مەندىن گەپما سورىمىسلا،
مەن تولا قىزىپ كەتتىم،
بىر ئۆيگە سولاپ قويىسلا،
بىر دانە قوغۇن تېپىپ بەرسىلە.
شۇنداققىنا دېگەندە:
— راستىڭنى دە، ھەۋزىخان،
نېمە بولدى، — دېگەندە:
— ئاچچىغ دېگەن شەيتانكەن،
ئاچچىغ كەينىگە كىرىپ،

هەمرا ئادىشمنى ئۆلتۈردۇم،
پۈتمىسلە كىرىپ چىقسىلا،
تاللىق باغدا قالدى، ــ دەپ،
بۇ سۆزنى بايان قىلدى.

باھاۋۇدۇنئاخۇن يۈز بېشى،
تاللىق باغقا كىرگەندە،
بىر ئېتىز يەرنىڭ ئىچى،
قىزىل قانغا بويىلىپتۇ.
ھەمراخان دېگەن چوكان،
قانغا ئۇيۇشۇپ قاپتۇ.
ياتقىننى كۆرۈپ ئەمدى،
پېشانىسىگە بىرنى ئۇردى،
بىر قولىنى چاينۇۋېتىپ،
ئۆيىگە يېنىپ چىقتى.
ــقورقماڭ بالام ھەۋزىخان،
سىزگە ئۆلۈم كەلمەيدۇ،
ئەگەر ئۆلۈم كېپ قالسا،
ئەللىك سەر پۇلۇم باردۇر،
شۇنىڭغا تىلەي ھەۋزىخان.
شۇنداققىنا دېگەندە:
ــ جېنىمغىنا خان دادا،
ئۇچ پارچە خەت يازدۇرسىلا،
ئۇچ ئورۇنغا تاپشۇرسىلا،
گۇناھىم ئازراق قالسۇن.
شۇنداققىنا دېگەندە،
ئۇچ پارچە خەت يازدۇردى،
ئۇچ ئورۇنغا تاپشۇردى.

يامۇلدىن چىقتى ئامبال،
ئارىدىن ئۇچ كۈن ئۆتتى،
ھەمراخاننى يەرلىدى،
ھەۋزىخاننى پەللىدى.

شەھەرگە ئەكىرىپ ئەمدى،
زىندانغا سېلىپ قويدى.
بىر كەم قىرىق كۈن بولغاندا،
گۈندىپاينى قىچقىردى:
ــ جېنىمغىنا گۈندىپاي،
بىر تەڭگە پۇلۇم باركەن.
ماۋۇنى ئاچىقىپ بارغىن.
ئوسما، ئۇپپا، ئەڭلىكتىن،
ئېلىپ ئەكىرىپ بەرگىن.
شۇنداققىنا دېگەندە،
گۈندىپاي چىقىپ ئەمدى،
سودىسىنى قىپ بەردى.

ئوسمىنى قويۇپ بولۇپ،
ئەڭلىكنى ئېتىپ بولۇپ،
ئەينەك كۆرۈپ ئولتۇرسا،
ئۆلۈم خېتى كېپ قالدى.

باغىرىققا خەت يازدى،
باھاۋۇدۇنئاخۇن يۈز بېشى،
شول سائەت يېتىپ كىردى،
ــ جېنىمغىنا بىلىڭ دارىن.
ئەللىك سەر پۇلۇم باردۇر،
ئۆلۈم خېتىنى ياندۇرسىلا، ــ
دېگەنغۇ زامانلاردا.
ــ ئەمدى ئۆلۈم خەت يانمايدۇ
بەش كۈن قولۇڭغا بېرەي،
يۈز كۆرۈشۈپ ئەكىرگىن.
شۇنداققىنا دېگەندە،
ئۆيىگە ئاچىقىپ ئەمدى،
ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز ئىچىدە،
ئويۇن ـ مەشرەپنى راس قىلدى.
ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز ئىچىدە،
دۇئا ـ تەلەپنى كۆپ قىلىپ،
ئالتىنچى كۈنى قوپۇپ،
شەھەرگە ئاتلىنىپ ماڭدى.
تاناي بېشىغا كىرگەندە،

هەۋزىخان دېگەن چوكان،
ــ جېنىمغىنا خان دادا،
ئاتنىڭ بېشىنى قايدۇرسىلا،
تۆت ئېغىز گېپىم باردۇر،
بايان قىلاي، ئاڭلىسىلا.
ياموُلغا كىرىپ بولساق،
گەپلەشكىلى قويمايدۇ.
شۇنداققىنا دېگەندە،
ئاتنىڭ بېشىنى قايدۇردى.
بۇقۇلداپ يىغلاپ تۇردى:
ــ جېنىمغىنا خان دادا،
ئۆلۈشۈمگە چىدايمەن.
ھەمراخانغا چىدىمايمەن،
ئاچچىغ دېگەن شەيتانكەن،
ئاچچىغ كەينىگە كىرىپ،
ھەمراخاننى ئۆلتۈردۈم.
مېنى ئېتىپ بولغاندا،
نامىزىمنى قىلمىسىلا،
توي ئورنىدا چىقارسىلا،
قارا مەخمەل بۆكۈم بار،
جىنازامغا كىيگۈزسىلە.
قارا چۈمبىلەم باردۇر،
جىنازامغا تارتتۇرسىلا.
ئالتۇن گويىكەم باردۇر،
جىنازامغا ئاستۇرسىلا.
موغدەك مازار بېشىدا،
يەركەن يولىنىڭ بويىدا،
يول لېۋىدە قويۇپ قويسىلا.
تاش ئورنىمىز بىر بولسۇن،
ھەمراخاننى ئاچتۇرسىلا.
ئىچ ئوران بېلەك بولسۇن.
سالاسۇنما بىر بولسۇن،
خادىمىزمۇ بىر بولسۇن.
قىرىق دانە شەددە تىكسىلە،
يىگىرمە دانە شەددە،
ھەمرانىڭ ئېتىدا بولسۇن.
يىگىرمە دانە شەددە،
مېنىڭ ئېتىمدا بولسۇن.
شۇنداق دەپ قويۇپ ماڭدى.
ياموُلغا كىرگەن چاغدا،
ۋاڭ دوتەي دېگەن ئەمدى:
ــ جېنىمغىنا ھەۋزىخان،
ئۆيدىكى تەتەينى بەرسەم.
سېنى ئەپ قالغىلى بولسا.
شۇنداققىنا دېگەندە،
ــ جېنىمغىنا ۋاڭ دارىن،
ئۇنداق پوقنى يېمىسىلە،
ھەر كىشىنىڭ ئوتى ئۆزگە،
بىر پاي ئوق ماڭا بەرسىلە،
مەن تولا قىزىپ كەتتىم.
شۇنداققىنا دېگەندە،
يەتتە جاللاتنى قوشتى،
ھەۋزىخاننى ئەپ ماڭدى.
يىپ بازىرىغا كەلگەندە،
خالايىققا ھەۋزىخان،
مۇنداق گەپنى دەپ ماڭدى:
ــ ئون مىڭ تەلىك ئاچچىغنى،
قاغا جىگدىسىگە ئالماڭلا.
ئۆلۈمگە كېتۇر باشىڭلار.
مەندىن رازى بولۇڭلار.
يا داۋزىسىغا كەلگەندە:
ــ جېنىمغىنا جاللاتلار،
بىر چۆگۈندە سۇ بەرگىن.
تەرەتنى تازا قىلاي،
ئىككى رەكئەت نامازىم بار،
ۋاقتىدا ئادا قىلاي،
ئاندىن ئاتقىن جاللاتلار.
شۇنداققىنا دېگەندە،
چۆگۈندە سۇ ئەكەلدى،
بوي تەرەتنى راس قىلدى.

نامازىنى ئادا قىلدى.
ئاتقىلى تەييار بولدى.
ــ جېنىمغىنا جاللاتلار،
مېنى ئاتساڭ ئۇستاڭ ئات،
نائۇستاڭمۇ ئاتمىغىن،
بىر سەر تەڭگە شاڭلايمەن.
شۇنداققىنا دېگەندە،
بىر جاللات قوپۇپ كېلىپ،
بىر پاي ئوق چىقىرىۋەتتى،
يۇرەكنىڭ ئاغزىغا تەگدى،
تىك موللاق ئېتىپ چۈشتى.
ھەمراخانىنىڭ ئاچىلىرى:
ــ ئەنجان پاختىسى پاختا،
خوتەن پاختىسى پاختا،
يوغان گەپ قىلماڭ ھەۋزىخان،
يا داۋزىسىدا ئاتىدۇ.
ئابدۇللاخۇن ئاق بۇرۇت،
قىيىمغان چوماق يەيدۇ.
يۈسۈپ مىراپنىڭ ئاتلىرى،
تاسقىمغان بوغۇز يەيدۇ.
شۇنداق دېيىشىپ ياندى.
باھاۋۇدۇنئاخۇن يۈز بېشى،
ھەۋزىخاننى ئەپ چىقتى،
باغىرىققا چىققاندا،
مۇغدەك مازار بېشىدا،
يەركەن يولىنىڭ بويىدا،
يوتمىنىڭكى ئاستىدا،
يول بويىدا قويۇپ قويۇپ،
شەددەنى ئېسىپ قويۇپ،
قوشاق قوشۇپ يىغلايدۇ:

خادىڭىزغىمۇ قارىسام،
شايى ياغلىق چىگىكلىك.

مەن بۇنىڭغا قارىسام،
مېنىڭ يۈرىكىم ئېقىپ كەتتى.
ئاھ بالام، ئاھ بالام، ئاھ بالام.

شېخىڭىزغىمۇ قارىسام،
لىپ ـ لىپ، لىپ ـ لىپ قىلادۇر.
مەن بۇنىڭغا قارىسام،
بۇ يۈرىكىم ئېقىپ كەتتى،
ئاھ بالام، ئاھ بالام، ئاھ بالام.

مېھمانخانىڭىزغا كىرسەم،
يېمىگەن نېنىڭىز تۇرىدۇ.
ئاسقۇدا ئەڭلىڭىز تۇرىدۇ،
مەن بۇنىڭغا قارىسام،
بۇ يۈرەك ئېقىپ كەتتى.
ئاھ بالام، ئاھ بالام، ئاھ بالام.

تاللىق باققىمۇ كىرىپ باقسام،
بەش پۇتىڭىزنىڭ ئىزى بار.
مەن بۇنىڭغا قارىسام،
بۇ يۈرىكىم يېرىلىپ كەتتى.
ئاھ بالام، ئاھ بالام، ئاھ بالام.

بۇگۈن تاڭلا ياز بولۇر،
قالىغاچ كېلىپ سايرىشۇر،
ھەۋزىخان نەدە دېسە،
ئارىغولغا كەتتى دەرمەنمۇ؟
ئاھ، بالام، ئاھ بالام، ئاھ بالام.

تاڭلا تۆت كۈن ياز بولۇر،
كاككۇك كېلىپ سايرىشۇر،
ھەۋزىخان نەدە دېسە،
شەھەرگە كەتتى دەرمەنمۇ؟
ئاھ بالام، ئاھ بالام، ئاھ بالام.

ئېيتىپ بەرگۈچى قارىقاشتىن: ئابلىمىت قارى
رەتلەپ نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇللا مەجنۇن

سالىھ نەۋجۇۋان

ردۋايەتچىلەر شۇنداق ردۋايەت قىلىدۇرلەركى، مىسىر شەھىرىگە يېقىن جايدا بىر شەھەر بار ئىكەن. ئۇ شەھەرنىڭ مەردىلىك، بايلىق ۋە سېخىلىقتا ئالەمگە مەشھۇر بولغان مۇھەممەت ئالىم ئىسىملىك ساخاۋەتلىك بىر بۇرت ئاقساقلى بار ئىكەن. ئۇ سېخى كىشىگە ھەزرەتى پەرۋەردىگارىم بىر پەرزەنت ئاتا قىلىپتۇ. ئۇ پەرزەنت ئەقللىك ھەم ھوشيار چوڭ بوپتۇ، سېخىلىقتا ئاتىسىدىن ئېشىپ كېتىپتۇ. شەھەر خەلقى ئۇنى سالىھ نەۋجۇۋان ياكى سالىھ بايۋەچچە دەپ ئاتىشىدىكەن. سالىھ نەۋجۇۋان كۈندۈزلىرى شىكار قىلىپ، كېچىلىرى ئىلىم ئەھلىلىرىنى ئۆيىگە چاقىرىپ ئۇلاردىن پەند ـ نەسىھەت ئاڭلايدىكەن، ئىلىم ـ بىلىم ئۆگىنىدىكەن.

بىر كۈنى سالىھ نەۋجۇۋان شىكار قىلماق ئۈچۈن سەھرا تەرەپكە يول ئاپتۇ. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ قەددى ـ قامىتى يادەك ئېگىلگەن بىر مويسىپىت كىشىنىڭ قولىدىكى ھاسىسىنى بېشىغا كۈنلۈكتەك تۇتۇپ، خۇددى ساداقتىن چىققان ئوقتەك تېز سۈرئەتتە كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان «بۇ بوۋايدا بىر سىر بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ بوۋاينىڭ قېشىغا بېرىپ سالام قىپتۇ ۋە:

— ئەي بوۋا، قېرىلىقىڭىزغا باقسام بىر قەدەممۇ ماڭالمايدىغاندەكلا تۇرىسىز. مېڭىشىڭىزغا باقسام ياشلاردىنمۇ تېمەن ماڭىدىكەنسىز. بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە بولارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

بوۋاي:

— بۇ سۆزلىرىڭىز بەرھەق راستۇر. بۇ كېچە مەن ئاجايىپ بىر چۈش كۆردۈم. تاڭ سەھەرلىكى ئويغانسام قۇلىقىمغا «ئەي پالانى، پۇستانى ۋىلايەتكە بارغىن، چۈشۈڭنىڭ نەتىجىسىنى ئەينەن كۆرەرسەن» دېگەن بىر ئاۋاز يەتتى. بۇنىڭدىن كۆڭلۈم بەكمۇ سۈيۈندى. ئەپسۇس مەن ھازىر قېرىپ ماغدۇرۇمدىن كەتتىم. ياشراق كىشىلەرگە بۇ چۈش بەكمۇ لازىم ئىدى. ئەگەر ئارزۇ قىلغۇچى بىرەر تەلەيلىك يىگىت ئۈچۈنسا چۈشۈمنى ئۇنىڭغا سېتىپ بەرسەم دېگەن ئويدا ئالدىراپ كېتىپ بارىمەن. تېز مېڭىشىمنىڭ سەۋەبى شۇدۇر، — دەپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان بۇ گەپكە قىزىقىپ بوۋاينى ئۆيىگە باشلاپ بېرىپتۇ ۋە كۆرگەن چۈشنى سۆزلەپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

بوۋاي كۆرگەن چۈشنى بىر - بىر بايان قىلىپ ئاخىرىدا «ئاسماندىن تولۇن ئاي ئۇچ مەرتىۋە يېڭىمدىن كىرىپ ياقامدىن چىقتى. قۇياش نۇرى ھەم ئۇچ مەرتىۋە ياقامدىن كىرىپ يېڭىمدىن چىقتى» دەپ چۈشنى قالدۇرماي سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە سالىھ نەۋجۇۋاننىڭ ئۇ شەھەرگە بارسا چۈشنىڭ نەتىجىسىنى چوقۇم كۆرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بوۋاي سالىھ نەۋجۇۋانغا ئاق يول تىلەپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان ئالاتائالاغا تەۋەككۈل ئەيلەپ بوۋايىنىڭ چۈشىگە ئايان بولغان شەھەرگە قاراپ يول ئاپتۇ. يەتتىنچى كۈنى تۈن نىسپىسى بىلەن ئۇ شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. قارىسا شەھەر دەرۋازىسى ئاللىقاچان تاقالغانكەن. سالىھ نەۋجۇۋان تۈنەيدىغان بىرەر ماكان تېپىش مەقسىتىدە شەھەر سىپىلىنى بويلاپ مېڭىپتۇ. بىر چاغدا ئالدىغا سىپىل تېمىغا تۇتاش بىر خارابە ئۇچراپتۇ. ئۇ خارابە ئىچىگە كىرىپ ئېتىنى بىر بۇلۇڭغا باغلاپتۇ - دە، ئۇخلاش ئۈچۈن يېتىپتۇ.

ئەلقىسسە، بىر چاغدا تاشقىرىدىن: «ئەي خارابە ئىچىدە ياتقان يىگىت، ئورنىڭدىن تۇر!» دېگەن بىر ئاۋاز كەپتۇ. سالىھ نەۋجۇۋان ھەيرانۇھەس بولۇپ، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تۇرسا، يەنە «تېز بول!» دېگەن ئاۋاز كەپتۇ. سالىھ نەۋجۇۋان سەگەكلىشىپ خۇداغا تەۋەككۈل ئەيلەپ ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. سالىھ سىرتقا چىقىپ قارىسا ئاتلىق بىر كىشى تۇرغانكەن. ئۇ كىشى سالىھ نەۋجۇۋانغا بىر ئات، بىر قىلىچ ۋە بىر بوخچا بېرىپ، كىيىملىرىنى دەرھال يەڭگۈشلەپ ئارقىسىدىن مېڭىشنى بۇيرۇپتۇ، سالىھ نەۋجۇۋان ئۇ كىشىنىڭ دېگەنلىرىنى ئورۇنداپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپتۇ. ئالدىدىكى ئاتلىق كىشى دەرۋازا ئالدىغا كەلگەندە باقاۋۇلغا مۇشتەك بىر كاللەك ئالتۇن بەرگەنكەن، باقاۋۇل دەرۋازىنى ئېچىپ بېرىپتۇ. بۇ ئىككىيلەن تاكى تاڭ يوروغىچە ئالدىنى توسقۇچىلارغا ئالتۇن-كۈمۈش، ئۇنچە - مەرۋايىتلار بېرىپ يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. تاڭ سۈزۈلگەندە ھېلىقى ئاتلىق كىشى سالىھ نەۋجۇۋاننى كۆرۈپ ھەيرانلىقتا تۇرۇپلا قاپتۇ. سالىھ نەۋجۇۋانمۇ ئالدىدا گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق بىر مەلىكىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ نېمە قىلارىنى بىلمەي قاپتۇ.

مەلىكە:

— ئەي ناتونۇش يىگىت، كىمسەن؟ قايىسى دىياردىن بولىسەن؟ ئىسمىم - شەرىپىڭ نېمە؟ قانداق قىلىپ ماڭا يولۇقۇپ قالدىڭ؟ — دەپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان:

— ئەي ئاي جامال، مەن پالانى شەھەردىن بولىمەن. ئىسمىم سالىھ نەۋجۇۋاندۇر. بۇ شەھەرگە سودا - تىجارەت بىلەن كەلگەنىدىم. يېرىم كېچىدە كەلگەنلىكىم ئۈچۈن قونالغۇ جاي تاپالماي خارابە تاملىق ئىچىدە تۈننى ئۆتكۈزۈپ، تاڭ ئاتقاندا قونالغۇغا بېرىش نىيىتىدە ئۇنىڭ ئىچىگە كىردىم. بىر بۇلۇڭغا ئېتىمنى باغلاپ، خۇرجۇنۇمنى بېشىمغا قويۇپ ياتتىم، ئۇيقۇم ئەسلا كەلمىدى. بىر مەھەلدە تاشقىرىدىن «ئەي ياتقان كىشى

بۇياققا چىققىن!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. سىرتقا چىقسام ئاتلىق بىر كىشى تۇرۇپتۇ. ئۇ كىشى بەرگەن توننى كىيىپ، قىلىچنى ئېسىپ، ئېتىنى مىنىپ ئارقىسىدىن مېڭىپ بۇ يەرگە كەلدىم. كۆردۈمكى سىز ئىكەنسىز. ئۆزۈمنىڭ ئېتى بىلەن خۇرجۇنۇم ئۇ خارابە تاملىقتا قالدى. بۇ ئىشلارغا مەنمۇ ھەيرانمەن. بەختىم كەلدىمۇ ياكى مېنى بۇ يەرگە پالاكەت ۋە ھالاكەت ئېلىپ كەلدىمۇ بىلمەيمەن،— دەپ دۇئا ۋە ساناغا قول كۆتۈرۈپتۇ.

مەلىكە بىر ھازاغىچە خىيال ئىلكىدە، پىكىر دېڭىزىدا ئۇزۇپ ھەيرانۇ ھەس بولۇپ تۇرۇپ قاپىتۇ. ئاخىر ئۆزى ھەقىقىدە ئاغزىدىن سۆز مەرۋايىتلىرىنى چېچىپتۇ:

— ئەي سالىھ نەۋجۇۋان، مەن مۇشۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ يېگانە قىزىمەن. ئىسمىم پەرەڭگىز بانۇدۇر. مەن تۇغۇلۇشتىن بۇرۇن شاھ ئاتام ۋەزىرى بىلەن «ئەگەر ئاللاتائالا ھەر ئىككىمزگە پەرزەنت ئاتا قىلسىپ، بىرى قىز، يەنە بىرى ئوغۇل بولسا جۈپ بولغاي؛ ئەگەر ھەر ئىككىسى قىز بولسا ئاچا-سىڭىل بولغاي ۋە ئەگەر ھەر ئىككىلىسى ئوغۇل بولسا ئاكا-ئىنى بولغاي» دەپ ئەھدى پەيمان تۈزۈشۈپتۇ. ئاللاتائالا ئىگەم ۋەزىرگە ئوغۇل، شاھ ئاتامغا مېنى نېسىپ قىپتۇ. ۋەزىرنىڭ ئوغلى بىلەن ئىككىمىز تاكى سەككىز ياشقا كىرگۈچە بىرگە تەربىيىلەندۇق. كېيىن شاھ ئاتام مېنى ئۇنىڭدىن ئايرىپ، باشقا جايدا تەربىيىلەشكە ئەمر قىلدى. شۇنىڭدىن تارتىپ ھازىرغىچە سەككىز-توققۇز يىل بولدى. بىر-بىرىمىز بىلەن كۆرۈشمىدۇق. شاھ ئاتامنىڭ خىيالى مېنى ۋەزىرنىڭ ئوغلىغا بەرمەسلىك ئىدى.

بىر كۈنى ۋەزىر زاددىدىن بىر پارچە مەخپىي خەت تاپشۇرۇۋالدىم. خەتتە «ئەي سەرۋى قامەتلىك گۈزەل يارىم، راھەتى جانىم، ئۇزاق يىللاردىن بېرى سېنىڭ پىراقىڭ ئوتىدا كۆيۈرمەن. ئىشقىڭ دەريا-سىدا غەرقدۇرمەن. پادىشاھى ئالەم ئەمدى كېلىشىمنى بىكار قىلدى...» دەپ كۆڭۈل ئازارى، ئاجىزلىقىنى ئېيتىپ ئۆزىنى رەھىم-شەپقەت قىلىشنى تىلەپتۇ. مەن ھەم ئۇنىڭغا خەت ئەۋەتتىم. مەزمۇنى «ئەي ۋەزىرزادە، يازغانلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى راست. بۇ شەھەردە ئىككىمىزنىڭ بىر جايدا بولۇشىمىز مۇشكۈلدۇر. شۇڭا پالانى كۈنى كېچىدە، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى سېپىلغا تۇتاش خارابىلىككە بېرىپ مېنى كۈتۈڭ. ئىككىمىز بۇ شەھەردىن باشقا بىر ماكانغا كېتەيلى...» دېگەنلەردىن ئىبارەت ئىدى. مەن سىزنى ئاشۇ ۋەزىرزادە دەپ بىلىپ بۇ يەرگە ئېلىپ كەپتىمەن. ئۆزۈمۇ بۇ ئىشقا بەك ھەيرانمەن،— دەپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان مەلىكىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران بوپتۇ ۋە:

— ئەي گۈزەللەر گۈلىستانىنىڭ رەيھان گۈلى، ئاشىقلار ۋۇجۇدىنىڭ جېنى، ئول ۋەزىرزادە بىلەن تەقدىرنىڭ قوشۇلماق خاھىشى بولسا ئىدى، پادىشاھى ئالەم ئەھدىنى بۇزمىغان بولاتتى. ۋەزىرزادە سۆزىدە تۇرمايدىغان تۇترۇقسىز ئىكەن. ئۇنىڭ تەبىئىتى شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئاتىڭىز ئۇنى سىزگە مۇناسىپ كۆرمىگەنىكەن. ۋەزىرزادە ئىرادىسىزلەردىن بولمىسا كېلىڭ دېگەن پەيتتە ۋەدىگە ۋاپا قىلىپ كېلەر

ئىدى. ھەزرىتى خۇداۋەندە كېرىم مېنى ئۆز ھېكمىتى بىلەن سىزگە يەتكۈزگەن بولسا ئەجەب ئەمەس. ئەمدى تەقدىرنىڭ قىسمىتىگە تەن بەرمەك لازىمدۇر. ئەگەر ئۇ سىز ئۈچۈن ۋەزىرزادە بولسا، پېقىرنى مۇناسىپ كۆرسىڭىز خىزمەتكارىڭىز بولۇشقا تەييارمەن. ئەگەر ۋىسالىڭىزنىڭ دۆلىتىگە سازاۋەر قىلىپ ئۆزىڭىزگە لايىق كۆرسىڭىزمۇ ئىختىيار، — دەپتۇ.

سالېھ نەۋجۇۋاننىڭ شېرىن سۆزلىرى مەلىكىگە تەسىر قىپتۇ. مەلىكە:

— ئەي سالېھ نەۋجۇۋان، قازا ۋە تەقدىرنىڭ ھۆكمىگە رازىدۇرمەن. ئەمدى بېشىمغا كەلگەننى كۆرمەي چارە يوق. بۇ يولدىن ئۆزگە يولغا ئەسلا قەدەم قويماسمەن، — دەپتۇ.

سالېھ نەۋجۇۋان «بۇ بوۋاي ماڭا ئېيتىپ بەرگەن چۈشىنىڭ بىرىنىڭ ئەھمىيىتى تەبىرى بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپتۇ ۋە مەلىكىنى باشلاپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار ئۇزاق مەزگىللەر يول يۈرۈپ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ بىر چوڭ ئەزىم دەريانىڭ دۇچ كەپتۇ. ئۇلار دەريادىن ئۆتىمەك بولۇپ ئاتلىرىنى سۇغا ساپتۇ. بۇ دەريانىڭ سۈيى شۇنداق پاكىز ھەم سۈزۈك ئىكەنكى، ئات ئۈستىدە تۇرۇپ بېلىقلارنىڭ ھەرخىل ھەرىكەتلىرىنى تاماشا قىلغىلى بولىدىكەن. سۇ ئاستىدىكى ئاق، قارا، يېشىل ۋە ئوتقاشتەك لەئلى تاشلار قۇياش نۇرىدا يالتىراپ، جۇلالىنىپ نۇر چېچىپ كۆزلەرنى قاماشتۇرىدىكەن.

مەلىكە سالېھ نەۋجۇۋانغا قىزىل لەئلى تاشلاردىن بىر ئاز ئېلىۋېلىشنى بۇيرۇپتۇ. سالېھ بىر پۇتى بىلەن ئۆزەڭگىنى چىڭ دەسسەپ تۇرۇپ ئىككى پارە لەئلى تاشنى دەريادىن سۈزۈپ ئاپتۇ. ئۇلار يولنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە بىر مەزگىل ماڭغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىر شەھەر كۆرۈنۈپتۇ. ئۇلار بىر كارۋان سارايغا چۈشۈپ ئورۇنلىشىپتۇ. مەلىكە سالېھ نەۋجۇۋانغا:

— سىز شەھەرگە كىرىپ بىزگە مۇۋاپىق كەلگۈدەك بىر ھويلا ئارام سېتىۋېلىڭ. ئىمارەتلىرى ئالى، باغ ۋە سۈيى ئۆز ئىچىدە بولسۇن، — دەپتۇ.

سالېھ نەۋجۇۋان شەھەرگە كىرىپ ئاۋۋال ئىشەنچىلىكرەك بىر سودا كېلىشتۈرگۈچى ئىزدەپتۇ. ئۇ شەھەر بويىچە ئىشەنچىلىك دەپ قارالغان ئۆي - ئىمارەت بېدىكى ئەمىن ۋىلايەت دېگەن كىشىنى تېپىپ، سۈۋغا - سالاملار بېرىپتۇ. مەقسەت مۇددىئاسىنى ئۇنىڭغا بىر - بىر بايان قىپتۇ. ئەمىن ۋىلايەت سالېھ نەۋجۇۋان تەلەپ قىلغاندىنمۇ كاتتا، ھاۋالىق بىر ھويلا ئارامنى خەت - چەك توختام قىلىپ ئېلىپ بېرىپتۇ. سالېھ نەۋجۇۋان سېتىۋالغان ھويلىسىغا مەلىكىنى ئېلىپ كەپتۇ.

ئەتىسى سالېھ نەۋجۇۋان بازارغا بېرىپ ئۆيگە كېرەكلىك سەرەمجانلارنى ھەمدە كېنىزەك ۋە ئەر - ئايال خىزمەتكارلارنى ئېلىپ كەپتۇ. ئۇلارنى ئۆز خىلى، جۈپتى بىلەن مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ.

ئەلقىسسە، سالېھ نەۋجۇۋان پۈتۈن شەھەر خەلقى، موللا ئەلەم، قازى - مۈپتىلارنى چاقىرىپ، چوڭ توي - مەرىكە ئۆتكۈزۈپتۇ. ھەر قايسىلىرىغا ئۆز لايىقىدا ئاش - چاي تارتىپتۇ. ئۇلارغا لىباسلارنى تارتۇق قىلىپ، مەلىكىنى ئەھدى نىكاھ قىلىپ ئاپتۇ.

بىر كۈنى مەلىكە سالىھ نەۋجۇۋانغا:

ــ ئەي مېھرىبانىم، سىز ھازىر پادىشاھنىڭ قەسىرىگە بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈڭ. مۇنۇ ئىككى **پارە** لەئلى ياقۇتنى ئۇنىڭغا تارتۇق قىلىڭ، ــ دەپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان ماقۇللۇقنى بىلدۈرۈپتۇ. ئۇ ئەمىن ۋىلايەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، مەقسىتىنى ئۇنىڭغا ئىزھار قىپتۇ. ئەمىن ۋىلايەت ۋەزىر ئارقىلىق سالىھ نەۋجۇۋاننى پادىشاھقا ئۇچراشتۇرۇپتۇ. سالىھ نەۋجۇۋان شاھنىڭ قوبۇلخانىسىدا ئىككى پارچە لەئلى ياقۇتنى شاھقا سوۋغا قىپتۇ. بۇنىڭدىن شاھ كۆپ خۇرسەن بولۇپ، سالىھ نەۋجۇۋانغا سەرۇپايلار ئىنئام قىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇلارنىڭ شاھ ئوردىسى بىلەن بولغان ئۇلىپەتچىلىكى باشلىنىپتۇ.

بىر كۈنى مەلىكە سالىھ نەۋجۇۋانغا يۈز ـ كۆزىنى سۈرتۈش ئۈچۈن بىر دانە رومال بېرىپتۇ. سالىھ ئۇ رومالنى بىلىگە باغلاپ شاھ ھۇزۇرىغا بارغانىكەن، شاھنىڭ كۆزى رومالغا چۈشۈپتۇ. شاھ:

ــ ئەي سالىھ، رومالىڭنى ماڭا بەرگىن، ــ دەپتۇ.

سالىھ رومالنى بىلىدىن ئېلىپ، شاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. شاھ رومالنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ:

ــ ئەيىۋھانناس. جاھاندا مۇنداغ نەپىس، چىرايلىق رومالدىن يەنە بىرى ئەسلا بولماس، ــ دەپ تەرىپلەپتۇ. ۋەزىر ـ ۋۇزرالارمۇ رومالنى قولدىن ـ قولغا ئېلىپ كۆرۈپ، رومالنىڭ نەپىس توقۇلغانلىقىغا ئاپىرىنلار ئوقۇشۇپتۇ. شاھ رومالنى ھەرەم سارايىغا ئەكىرىپ خانىشى، مەلىكە ۋە ھەممە گۈزەللىرىگە كۆرسىتىپتۇ ۋە:

ــ سىلەرمۇ ماڭا مۇشۇنىڭغا ئوخشىتىپ بىر رومال توقۇپ بېرىڭلار!ــ دەپتۇ.

مەلىكە، كېنىزەكلەر بىر ـ بىرلەپ رومالنى كۆرۈپ چىقىپ:

ــ ئەي پادىشاھى ئالەم، بۇ رومال

نى توقۇش ئادەمزاتنىڭ قولىدىن ئەسلا كەلمەس، پەقەت پەرىزاتلارنىڭلا قولىدىن كېلىشى مۇمكىن، — دەپتۇ.

شاھ مەھرەملىرىنىڭ يېنىدىن چىقىپ سالىھ نەۋجۇۋاندىن:

— بۇ رومالنى كىم توقۇغان؟— دەپتۇ.

سالىھ رومالنى ئۆز ئايالىنىڭ توقۇغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شاھ ئەجەبلەنگەن ھالدا ۋەزىرلىرىگە چىراي ۋە كۆز ئىشارىسى ئارقىلىق بۇ رومالنى توقۇغان مەلىكە قانداق بىر پەرىدۇ؟ دېگەن مەنىنى ئىپادىلەپتۇ. شاھنىڭ كۆڭلىنى ئاللىقاچان چۈشىنىپ يەتكەن ۋەزىر دەرھال ئىككى ئايالنى ئەھۋالنى بىلىپ كېلىشكە سالىھ نەۋجۇۋاننىڭ ئۆيىگە ئەۋەتىپتۇ. ئايغاقچى ئىككى ئايال مەلىكە پەرەڭگىز بانۇنى بىر كۆرۈش بىلەنلا ئۇنىڭ ھۆسۈن - جامالىدا تەڭداشسىز ئىكەنلىكىگە ھەيران بولۇشۇپ تىللىرىنى چىشلىشىپتۇ.

ئۇلار ئوردىغا قايتىپ كېلىپ مەلىكە پەرەڭگىز بانۇنى شۇنداق تەرىپلەپتۇكى، پادىشاھ مەلىكىگە غايىبانە مەجنۇن كەبى ئاشىقى بىقارار بولۇپ، تۇرارغا ھېچ ماجالى قالماپتۇ. ۋەزىر - ۋۇزرالار:

— ئەي پادىشاھى ئالەم، خاتىرجەم بولۇڭ. بىز بۇنىڭ بىر ئامالىنى قىلۇرمىز،— دەپ شاھقا تەسەللى بېرىشىپتۇ.

ئەتىسى سالىھ نەۋجۇۋان يەنە سالامغا كەپتۇ. ۋەزىر:

— ئەي سالىھ، ئول لەئلى ياقۇتتىن شاھقا يەنە بىر جۇپ لازىم بولۇپ قالدى. بۇ ۋەزىپىنى بىجا كەلتۈرگەيسىز، — دەپ ئۇنىڭغا سەرۇپايلار ئىنئام قىلىپ يولغا ساپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان مەلىكە پەرەڭگىز بانۇنىڭ يېنىغا پەرىشان ھالدا كىرىپ كەپتۇ.

مەلىكە:

— ئەي غەمگۇزارىم، مېھرىبانىم، پەرىشان كۆرۈنىسىز. بېشىڭىزغا نېمە كۈن چۈشتى؟ — دەپتۇ.

سالىھ شاھنىڭ يەنە بىر جۇپ لەئلى ياقۇت تەلەپ قىلغانلىقىنى مەلىكىگە ئېيتىپتۇ.

مەلىكە:

— سۆيۈملۈكۈم، غەم قىلماڭ. بۇنىڭ مۇ ئامالى باردۇر. سىز ئۆتكەن نۆۋەت لەئلى ياقۇتنى سۈزۈۋالغان ئاشۇ دەريانىڭ بويىغا بېرىڭ - دە، دەريانىڭ سۇ كېلىش تەرىپىگە ياقلاپ مېڭىڭ، دەريانىڭ قېشىدىن ئۇ قاتتىكى تاغقا ئۆتىدىغان بىر تاختا كۆۋرۈك بار. ئۇنىڭدىن پەقەت بىرلا كىشى ئۆتكىلى بولىدۇ. سىز كۆۋرۈكتىن قورقماي ئۆتىسىڭىز ھەيۋەتلىك بىر قەسىرگە يېتىپ بارىسىز. قەسىر ئىچىدە بىر گۈمبەز بار. ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىسىڭىز سەلتەنەتلىك بىر تەخت ئۈستىدە گۈزەل بىر مەلىكىنىڭ قاتمۇقات زەرباب يىپەك پەردىلەرگە پۈركىنىپ ياتقانلىقىنى كۆرىسىز. مەلىكىنىڭ باش تەرىپىدە بىر لەۋھە ئېسىقلىق بولۇپ، ئۇنى ئېلىۋەتسىڭىز مەلىكە ئويغىنىدۇ. شۇ چاغدا كېرەكلىك لەئلى ياقۇتلارنى مەلىكىدىن تەلەپ قىلسىڭىز تەلىپىڭىز ئورۇندىلىدۇ، — دەپ سالىھ نەۋجۇۋانغا ئاق يول تىلەپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان خۇدايىتائالانى ياد ئەيلەپ يولغا راۋان بوپتۇ.

ئەلقىسسە، سالىھ دەريا بويىغا بېرىپ دەريانىڭ سۇ كېلىش تەرىپىنى ياقلاپ

مېڭىپتۇ. ئۇ بىر نەچچە كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تاغقا ئۆتىدىغان تار ئاسما تاختا كۆۋرۈككە يېتىپ كەپتۇ. سالىھ ئاسما تاختا كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ، قەسىر ئىچىدىكى گۈمبەزنىڭ ئىچىگە كىرىسە دېگەندەك ھەيۋەتلىك تەخت ئۈستىدە بىر ساھىبجامال قاتىمۇ قات يىپەك رەختلەرگە پۈركىنىپ ناز ئۈيقۇدا ياتقانكەن. سالىھ مەلىكە پەرەڭگىز بانۇنىڭ دېگىنى بويىچە ساھىبجامالنىڭ بېشىدىن لەۋھەنى ئېلىۋېتىشى ھامان تەخت ئۈستىدە بىھوش ياتقان مەلىكە ناز ئۈيقۇدىن تولغىنىپ ئەسنەپ ئويغىنىپتۇ. سالىھ نەۋجۇۋان ساھىبجامالغا ئەدەب بىلەن سالام قىپتۇ.

ساھىبجامال:

— ئەي يىگىت، كىم بولۇرسىز؟ بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن كەلدىڭىز؟ — دەپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان كېلىشتىكى مەقسىتىمۇددىئاسىنى بايان قىپتۇ. مەلىكە سالىھ نەۋجۇۋانغا دەريادىن لەئلى ياقۇتنى خالىغانچە سۈزۈۋېلىشقا رۇخسەت قىپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان دەرياغا شۇڭغۇپ لەئلى ياقۇتلاردىن خىللاپ بىر خۇرجۇنغا لىق قاچىلاپ مەلىكىنىڭ ھۇزۇرىغا كەپتۇ. مەلىكە لەئلى ياقۇتنىڭ پەيدا بولۇش جەريانىنى سالىھ نەۋجۇۋانغا ئېيتىپ بېرىپتۇ:

— مەن ئەسلىدە پەرىلەر شاھىنىڭ يالغۇز كۆز نۇرى ئىدىم. ئىسمىم لەئلى بانۇدۇر. مېنىڭ دىمىغىمدىن دائىم دېگۈدەك بۇ دەرياغا تامچا ـ تامچا قانلار تامىدۇ. خۇدايىتائالانىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۇ تامچا قانلار لەئلى ياقۇتقا ئايلىنىدۇ، مېنى ئون ياش ۋاقتىمدا سىمانە جادىگەر ئېلىپ قېچىپ، مۇشۇ يەرگە سېھرى جادۇ بىلەن بەنت قىلىپ قويغان. ئاتام شاھ پەرى نەچچە مەرتىۋە قوشۇنلىرىنى باشلاپ كېلىپ مېنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن سىمانە جادىگەر بىلەن قانلىق جەڭلەرنى قىلغان. لېكىن سىمانە جادىگەرنىڭ سېھرى جادۇسىنى يېڭەلمەي قايتىپ كەتكەن. ئەي يىگىت، پېشانەڭدىن مەردلىك، غالىبلىق نۇرى چاقناپ تۇرىدۇ. مېنى بۇ جادىگەرنىڭ نەزەربەنتىدىن قۇتۇلدۇرساڭ بۇ ياخشىلىقىڭنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇمىغان بولاتتىم، — دەپتۇ.

سالىھ نەۋجۇۋان جادىگەرنىڭ زۇلمىدىن مەلىكىنى چوقۇم قۇتۇلدۇرىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

مەلىكە:

— ئەي سالىھ، دەريانىڭ ئۇ تەرىپىدە بىر پىنھان جاڭگاللىق بار. بۇ كېچىنى ئۇ خالى ماكاندا ئۆتكۈزۈپ، ئەتە مۇشۇ ۋاقىتتا بۇ يەرگە كەلگىن. ئىلاھىم ئىشىمىز ئوڭغا تارتىپ بىرەر ياخشىلىق ۋۇجۇدقا چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، — دەپتۇ.

سالىھ لەۋھەنى ئېلىپ كىرىپ مەلىكىنىڭ باش ئۈستىگە ئېسىشىغا مەلىكە بىھوش بوپتۇ. سالىھ پىنھان جاڭگاللىقتا كېچىنى ئۆتكۈزۈشكە كېتىپتۇ.

ئۈزاق ئۆتمەي سىمانە جادىگەر كېلىپ لەۋھەنى مەلىكىنىڭ باش ئۈستىدىن ئاپتۇ. مەلىكە دەرھال ھوشىغا كەپتۇ. جادىگەر مەلىكىنىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ:

— ئەي كۆزۈمنىڭ نۇرى، ئىشق پىراقىڭ ئوتىدا كۆيۈرمەن، ھىجران دەرياسىدا ۋەيرانمەن. لېكىن ۋىسالىڭدىن ئەسلاماڭا مېھرىبانلىق بولمىدى، — دەپ مەلىكىگە يېلىنىشقا باشلاپتۇ.

بۇ قېتىم مەلىكە مىڭىبىر ناز-كەرەشمە بىلەن:

— ئەي نىجاتكارىم سىمانە جادىگەر. شۇ تاپتا كۆچلۈك ساپ مەي بولسا ئىدى مۇراد ھاسىل بولۇشتىن ئىلگىرى ئىچىپ خۇش كەيپىكە تولساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى، — دەپتۇ.

سىمانە جادىگەر مەلىكىنىڭ بۇ خىل يۇمشاق مۇئامىلىسىدىن چەكسىز شادلىنىپ دەرھاللا نەچچە شىشە مەي ھازىر قىپتۇ. مەلىكە مەي تولدۇرۇلغان جامىنى قولىغا ئېلىپ ناز-كەرەشمە بىلەن:

— بۇ مەھبۇبىڭىزنىڭ سىزگە تۇتقان كۆڭۈل شارابىدۇر. قېنى ئىچكەيسىز، — دەپتۇ.

جادىگەر ئارقا-ئارقىدىن ئاچكۆزلۈك بىلەن مەينى ئىچىۋېرىپ ئەقلىدىن ئېزىپ، ئۆزىنى باشقۇرالمايدىغان ھالغا كەپتۇ. مەلىكە جادىگەرنىڭ بوينىغا قوللىرىنى گىرە سېلىپ:

— ئەي غەمگۇزارىم، ئاڭلىسام جادىگەرلەرنىڭ ماكانى باشقا جايدا ئىمىش. بۇ سۆز راستمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

سىمانە جادىگەر:

— ئاڭلىغانلىرىڭىز راستۇر. شۇڭا بىز جادىگەرلەرنى ئىنسى-جىنىنىڭ يېڭىشى مۇمكىن ئەمەس، — دەپتۇ.

— ئۇنداقتا سىزنىڭ جېنىڭىز قەيەردە ساقلىنىدۇ، — دەپ سوراپتۇ مەلىكە.

سىمانە جادىگەر بۇ گەپنى ئاڭلاش بىلەن غەزەپلەنگەنلىكىدىن تىترەپ كېتىپتۇ. جادىگەرنىڭ غەزەپلەنگەنلىكىنى كۆرگەن مەلىكە دەرھاللا:

— ئەي جادىگەرلەر باشلىقى، شۇنچىلىك سۆزگىمۇ غەزەپلىنىپ كېتەمسىز. پات ئاردا ۋىسالىڭىزغا يېتەرسىز. شۇنى بىلىشىڭىز كېرەككى، بۇ يەردە سىز بىلەن مەندىن باشقا ھېچكىشى يوقتۇر، — دەپتۇ.

سىمانە جادىگەر مەلىكىنىڭ ۋىسالىغا يېتىدىغان مۇنداق ياخشى پۇرسەتنىڭ ئاسان قولىغا كەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ:

— مەلىكەم، پەرىشان بولماڭ! مۇرادىمنى ھاسىل قىلىدىغانلا بولسىڭىز سىزدىن ھېچقانداق سىرنى يوشۇرمايمەن، — دەپ سۆز باشلاپتۇ:

— دەريانىڭ ئۇ تەرىپىدە بىر جىمجىت جاڭگاللىق بار. ئۇ ئورمانزارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ناھايىتى زور بىر قېرى دەرەخ بار. ھەر كۈنى مۇشۇ مەزگىلدە بىر قاغا ئۇچۇپ كېلىپ ئۇ دەرەخنىڭ ئەڭ ئېگىز شېخىغا قونىدۇ-دە، ئارقا-ئارقىدىن بىرقانچە قېتىم: سىمانە جادى، سىمانەجادى! ... دەپ توۋلايدۇ. مېنىڭ جېنىم ئۇنىڭ بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئەگەر مېنى يوقاتماقچى بولغان بىرەر دۈشمىنىم دەل شۇ پەيتتە ئوق-يايىمنى ئېلىپ قاغا ئۇچ مەرتىۋە ئىسىمنى توۋلاپ تۆتىنچى مەرتىۋە توۋلاشتىن ئىلگىرى ئۇنى ئېتىپ چۈشۈرۈپ، قاغا يىقىلغان ئورۇننى كولىسا ئاچقۇچى قۇلۇپى بىلەن بىرگە ساپ پولاتتىن ياسالغان بىر ساندۇق چىقىدۇ. ساندۇقنىڭ ئىچىدە بىر پارچە تەۋەررۈك تۇمار بار. ئۇ ھەزرەتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامدىن قالغان يادنامىدۇر. ئۇ تەۋەررۈك تۇمارنى ئېلىپ دەريانى ياقىلاپ يۇقىرىسىغا ماڭسا بىر ھەيۋەت قاينامغا دۇچ كېلىدۇ. تۇمارنى ئۇ قاينامغا ئۇردۇلمۇ ئۇدۇل قىلىپ توغرىلىسا قاينام يوقىلىپ، قاينامنىڭ ئورنىدا بىر ھەيۋەتلىك دەرۋازا پەيدا بولىدۇ ۋە تۇمارنىڭ خاسىيىـ

تىدىن دەرۋازا ئېچىلىدۇ. چىراغ يېقىپ قىرىق پەلەمپەي ئارقىلىق ئۇ دەرۋازىنىڭ ئىچىگە كىرسە بىر تاش گۈمبەز كۆرۈنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىدە بىر تۆمۈر قەپەز ئېسىقلىق بولۇپ، قەپەز ئىچىدە بىر دانە پاختەك باردۇر. مېنىڭ جېنىم دەل ئاشۇ پاختەكتە. كىمكى ئاشۇ پاختەكنىڭ بېشىنى ئۈزۈپ تاشلىيالسا مەن شۇ هامان ئۆلۈرمەن. مۇبادا پاختەكنى قولغا چۈشۈرەلمىسە رەقىبىم ئۆلۈر. شۇ سەۋەبتىن بىزلەرنى هېچكىم ئەسىر قىلالماس. ئەسىر ئالغان تەقدىردىمۇ جېنىمىزغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزەلمەس، — دەپتۇ.

مەلىكە جادىگەرنى ئۆزىگە رام قىلىۋېلىش ئۈچۈن تېخىمۇ نازلىنىپ:

— ئەي سىمانە، يالغۇزلۇقتا كۈنلىرىم تولىمۇ زېرىكىش بىلەن ئۆتۈۋاتىدۇ. ئاڭلىسام قەھ - قەھ ئىسىملىك بىر گۈل بار ئىمىش. ئەگەر شۇ گۈلنى ئەكىلىپ بەرسىڭىز هەرقانداق پەرمان ۋە تەلەپلىرىڭىز بولسا ماقۇل كۆرەر ئىدىم، — دەپتۇ.

سىمانە جادىگەر:

— ئۇل گۈلى قەھ - قەھ جاڭگالى مازەندىرانىدادۇر. جادىگەرلەرگە بىر ئايلىق، باشقىلارغا ئالتە ئايلىق يولدۇر. خەير، ئاخىرقى تەلىپىڭىزنى ئورۇندايمەن، — دەپ لەۋهەنى مەلىكىنىڭ باش ئۈستىگە ئاسقانىكەن، مەلىكە دەرهاللا هوشسىزلىنىپ تۇ. سىمانە ئۇق ۋە ياسىنى مەلىكە يېنىدا قويۇپ جاڭگالى مازەندىرانىغا راۋان بوپتۇ.

ئەتىسى سالىھ نەۋجۇۋان دېگەن قارارىدا كېلىپتۇ، مەلىكىنىڭ باش ئۈستىدىن لەۋهەنى ئاپتۇ. مەلىكە هوشىغا كەپتۇ. مەلىكە سالىھ نەۋجۇۋانغا سىمانە جادىگەر بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن ئەهۋاللارنى بىر - بىر بايان قىلىپ، سالىھ نەۋجۇۋانغا ئاق يول تىلەپتۇ. سالىھ لەۋهەنى مەلىكىنىڭ باش ئۈستىگە ئېسىپ، جادىگەرنىڭ ئوق - ياسىنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ.

سالىھ دەريانىڭ ئۇ قېتىدىكى جىمجىت پىنهان ئورمانلىق ئىچىدىكى قېرى دەرەخنىڭ يېنىغا بېرىشى بىلەن بىر قاغا ئۇچۇپ كېلىپ دەرەخنىڭ شېخىغا قونۇپ تۇ - دە، ياسىمانە جادى! ياسىمانە جادى! دەپ ئۈچ قېتىم توۋلاپتۇ. تۆتىنچى قېتىم توۋلىغۇچە سالىھ نەۋجۇۋان جادىگەرنىڭ ئوق - ياسىنى قاغىنىڭ مېڭىسىگە چەنلەپ ئېتىپتۇ. قاغا چىرقىرىغان پېتى يەرگە تىك موللاق ئېتىپ چۈشۈپتۇ. سالىھ قاغا يىقىلغان يەرنى كولىغانىكەن، دېگەندەك ئاچقۇچى قۇلۇپى بىلەن بىللە بىر پولات ساندۇق چىقىپتۇ. سالىھ ساندۇق ئىچىدىن تۇمارنى ئېلىپ دەريانىڭ سۇ كېلىش تەرىپىنى ياقىلاپ ماڭغاندىن كېيىن بىر هەيۋەتلىك قايىنامغا دۇچ كەپتۇ. سالىھ تۇمارنى قايىنامغا ئۈدۈلمۇ ئۈدۈل توغرىلىغانىكەن، قايىنام يوقاپ، ئورنىغا بىر هەيۋەتلىك دەرۋازا پەيدا بوپتۇ. تۇمارنىڭ خاسىيىتى بىلەن دەرۋازا ئېچىلىپتۇ. سالىھ چىراغ يېقىپ قىرىق پەلەمپەي ئارقىلىق قەسىرگە كىرسە، بىر گۈمبەزنىڭ ئۈستىدە بىر تۆمۈر قەپەز ئېسىقلىق تۇرغانىكەن. سالىھ قەپەزنى ئېلىپ ئۈنىڭ ئىچىدىكى پاختەكنى پەم بىلەن تۇتۇپ، ئۇنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ. شۇ زامان يەتتە قات ئاسمانۇ زېمىن بۇزۇلۇپ هەر تەرەپتىن: هەي دەرىخ! ئاھ دەرىخا! دېگەن ئاۋازلار ئالەمنى

قاپلاپتۇ. شۇ مەھەلدە قەسىر ئىچىگە سىمانە جادىگەر يېتىپ كېلىپ: «ھەي دەرىخ! يەتتە يۈز يىللىق سېھرۇ ھۇنەرلىرىم، ھاياتىم بەربات بولدى» دەپ ۋارقىرىغان پېتى يەرگە دۇم چۈشۈپ جان تەسلىم قىپتۇ. بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن جاھان يەنە ئۆز ئەكسىگە كەپتۇ.

سالىھ سىمانە جادىگەرنىڭ تېنىنى يەرنى چوڭقۇر كولاپ كۆمۈپتۇ ۋە مەلىكە لەئلى بانۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ بېشىدىن لەۋھەنى ئاپتۇ. مەلىكە ھوشىغا كەپتۇ. سالىھ بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى مەلىكىگە بىر-بىر بايان قىپتۇ. مەلىكە خۇش تەبەسسۇم بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ سالىھ نەۋجۇۋانىنىڭ پۈت-قوللىرىغا سۆيۈپتۇ ۋە:

— ئەي سالىھ، ئەمدى غەمدىن قۇتۇلدۇق. مۇرادىم مەڭگۈ سەن بىلەن بىرگەدۇر، — دەپ كۆڭلىنى ئىزھار قىپتۇ.

مەلىكە ئوت يېقىپ بېشىدىن ئىككى تال چېچىنى ئېلىپ ئوتقا سالغانىكەن، شۇزامانلادىۋە-پەرى لەشكەرلىرى سەپ-سەپ بولۇپ قەسىر ئالدىدىكى مەيدانغا ھازىر بوپتۇ. مەلىكىنىڭ ئاتىسى شاھ پەرى ۋە ئانىسى ماھ پەرىلەرمۇ بارلىق ئۇرۇق-تۇغقان يېقىنلىرى بىلەن قەسىرگە كىرىپ كەپتۇ.

مەلىكە سالىھ نەۋجۇۋانىنىڭ ئۆزىنى سىمانە جادىگەرنىڭ سېھرۇ جادۇسىدىن قۇتۇلدۇرۇش يولىدا كەچۈرگەن كەچمىش-كەچۈرمىشلىرىنى ئاتىسى شاھ پەرى ۋە ئانىسى ماھ پەرىگە سۆزلەپ بېرىپتۇ. بارلىق دىۋە-پەرىلەر بۇنى ئاڭلاپ سالىھ نەۋجۇۋانىغا چەكسىز ئاپىرىنلار ئوقۇشۇپ، تەنتەنە قىلىشىپتۇ. دىۋە-پەرىلەر سىمانە

جادىگەردىن قالغان خەزىنە، مال-مۇلۇك-لەرنى تالان-تاراج قىلىپ، سالىھ نەۋجۇ-ۋان بىلەن مەلىكە پەرەڭگىز بانۇنى تەخ-تىراۋانغا سېلىپ، مەلىكە لەئلى بانۇنىڭ خىزمىتىگە يەتكۈزۈپتۇ.

ئەلقىسسە، لەئلى بانۇ بىلەن پەرەڭ-گىز بانۇ بىر-بىرلىرىنى كۆرۈش بىلەن مەھكەم قۇچاقلىشىپ سۆيۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن سالىھ:

— ئەي مەلىكە بانۇلار، سىلەر قا-چاندىن بېرى تونۇش ئىدىڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ.

پەرەڭگىز بانۇ بۇمۇ بىر جەريانىدۇر، — دەپ سۆز باشلاپتۇ:

— مەن تۇغۇلۇش مەزگىلىدە پەرىلەر شاھىنىڭ خانىشى ماھ پەرىنىڭ ھەم كۆزى يورۇش ئالدىدا ئىكەن. پەرىلەر پادىشاھى دىۋە-پەرىلەر كاتتىلىرىنىڭ ئالدىدا «مۇ-بادا پەرزەنتىم تۇغۇلغان شۇ سائەتتە ئا-دەمزات شاھلىرىدىنمۇ پەرزەنت تۇغۇلسا، بىرى ئوغۇل، بىرى قىز بولسا ئەر-خو-تۇن بولۇپ ئۇتكەي؛ ئەگەر ھەر ئىككىلى-سى ئوغۇل بولسا ئاكا-ئىنى دوست بول-غاي؛ ئىككىلىسى قىز تۇغۇلسا مەڭگۈلۈك ئاچا-سىڭىل بولۇپ بىر كىشىنىڭ نىكاھىدا بولغاي» دەپ ئەھد قىلغانىكەن. كۆپ ئۆتمەستىن پەرىلەر ئايماقچىلىرى ئانامنىڭ مېنى يەڭ-گىش ئالدىدا تۇرغانلىقىنى پەرىلەر شاھىغا خەۋەر قىپتۇ. ئانام مېنى سەنۇبەر دەرد-خىنىڭ ئاستىدا يەڭگىش ۋاقتىدا، سەنۇبەر دەردىخىدىن ئون قەدەمچە نېرىدا ناھايىتى رەڭدار كەلگەن بىر قانچە ھۇر-پەرىلەر پەيدا بوپتۇ. ئۇلار زاكىغا يۆگەلگەن بىر بوۋاقنى يېڭىلا تۇغۇلغان مېنىڭ يېنىمغا ئەكىلىپ قويۇپتۇ. ئۇ ھەم قىز ئىكەن. مېنىڭ ئىسمىم پەرەڭگىز بانۇ، ئۇ قىزنىڭ ئىسمى لەئلى بانۇ بوپتۇ. بىز ئون ياشقا كىرگۈچە ئاچا-سىڭىل بولۇپ بىرگە چوڭ بولدۇق. كېيىن سىڭلىم سىمانە جادىگەر-نىڭ تۇتقۇنلۇقىغا چۈشۈپ قالدى. ئاردىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندە خۇدايىتائالا سېنى بىزگە يەتكۈزدى. سېنىڭ سەۋەبىڭ بىلەن بىز قايتا تېپىشتۇق. ئەي سالىھ، پەرىلەر شاھىنىڭ ۋەدىسى بويىچە لەئلى بانۇ ھەم سېنىڭدۇر، — دەپتۇ.

ئەتىسى سالىھ ئىككى دانە لەئلى ياقۇتنى ئېلىپ پادىشاھىنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ ھەم لەئلى ياقۇتنى شاھقا تەقدىم قىپتۇ. پادىشاھ لەئلى ياقۇتنى قولىغا ئېـ-لىپ، سالىھ نەۋجۇۋانغا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭغا ئادەتتىكى تون-سەرۇ-پايلارنى ئىنئام قىپتۇ.

سالىھ كۆڭلى غەش ھالدا مەلىكە قېشىغا كەپتۇ. لەئلى بانۇ سالىھ نەۋجۇ-ۋان بىلەن پەرەڭگىز بانۇنىڭ كۆڭلىنىڭ پەرىشانلىقىنى كۆرۈپ سەۋەبىنى سوراپتۇ.

پەرەڭگىز بانۇ:

— يېقىندىن بۇيان شاھنىڭ پەيلى باشقىچە كۆرۈنىدۇ. شاھتىن سالىھ نەۋجۇ-ۋانغا بىرەر زىيان-زەخمەت يېتىپ قالار-مىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان لەئلى بانۇ، پۈتۈن دىۋە-پەرى لەشكەرلىرىنى سالىھ نەۋجۇ-ۋاننىڭ قوماندانلىقىغا تاپشۇرۇپ:

— ئەگەر سالىھ نەۋجۇۋانغا سارايدا بىرەر زىيان-زەخمەت يەتكۈدەك ئەھۋال بولۇپ قالسا، پادىشاھنىڭ تەختى-بەختىنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىپ، شاھنىڭ كاللىسى-نى تېنىدىن جۇدا قىلىڭلار! — دەپ بۇي-

رۇق قىپتۇ ۋە سالىھ نەۋجۇۋانغا لەئلى ياقۇتتىن ئوردىغا كۆپرەك ئېلىپ بېرىشنى تاپىلاپتۇ.

ئەلقىسسە، سالىھ دىۋە-پەرى لەشكەرلىرىنى مەخپى ئېلىپ ئوردىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. پادىشاھ، ۋەزىرلىرى بىلەن سالىھ نەۋجۇۋانغا «ئوغرى» دېگەن بەتنامنى چاپلاپ زىندانغا تاشلاش پىلانىنى تۈزۈشۈپ قويۇشقانىكەن.

سالىھ ئوردىغا كىرىپ سالامدىن كېيىن ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇپتۇ. شاھ غەزەپ بىلەن بىردىنلا تەرىنى تۈرۈپ:

— ئەي سالىھ، ئۇ لەئلى ياقۇتلارنى سەن نەدىن ئالغان. مېنىڭ خەزىنەمدىن تۆت دانە لەئلى ياقۇت يوقاپ كەتكەنىدى، ئەسلىدە ئۇ لەئلى ياقۇتلارنى سەن ئوغرىلىغان ئىكەنسەن. ئەمدىغۇ قولغا چۈشكەنسەن؟ — دەپتۇ.

سالىھ قويىنىدىن يەنە بەش دانە لەئلى ياقۇتنى ئېلىپ شاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ ۋە:

— ھۇرمەتلىك شاھىم، نەچچە ۋاقىتتىن سىزگە سوۋغا قىلغان لەئلى ياقۇتلارنى بۇنىڭ بىلەن قوشقاندا قانچە بولىدىكىن؟ بۇلارمۇ سىزنىڭ خەزىنىڭىزدىن يىتكەن لەئلى ياقۇتلارمىكىن؟ — دەپتۇ.

شاھ غەزەپكە كېلىپ:

— شاھ بىلەن قارشىلاشقانلىقىڭ ئۈچۈن ئۆلۈمگە لايىقسەن، — دەپتۇ ۋە جاللاتلىرىغا سالىھنىڭ كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇپتۇ.

قايسى جاللات سالىھ نەۋجۇۋانغا تىغ كۆتۈرسە بېشى تېنىدىن جۇدا بولىتۇ. كىمكى سالىھنى ئۇرۇشقا توقماق كۆتۈرسە توقمىقى ئۆزىنىڭ كاللىسىغا تېگىپ بېشى پارە-پارە بولىتۇ. ئوردا ئىچىدە بىر قەپەز جەڭ قىزىپ كېتىپتۇ. سالىھ دىۋە-پەرى لەشكەرلىرىگە:

— بارلىق پىتىنخورلارنىڭ باشچىسى پادىشاھدۇر. ئۇنىڭ كاللىسىنى ئېلىڭلار! — دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. بىر دىۋە كېلىپ شاھنى قىلىچ بىلەن چاپقانىكەن شاھ ئىككى پارە بولۇپ تەخت سەلتەنىتىنىڭ ئۈستىگە يىقىلىپ جان ئۈزۈپتۇ. قالغان نەۋكەرلەر ۋە ساراي ئەمەلدارلىرى قورقىنىدىن غال-غال تىترىشىپ سالىھ نەۋجۇۋانىنىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ گۇناھلىرىنى تىلىشىپتۇ. سالىھ ئۇلارنى ئەپۇ قىپتۇ.

دىۋە-پەرىلەر ۋە شەھەر خەلقى سالىھ نەۋجۇۋانغا شاھانە تاج كىيگۈزۈپ، ئۆزلىرىگە سالىھنى پادىشاھ قىپتۇ.

سالىھ پادىشاھلىق خەزىنىسىنىڭ ئىشىكلىرىنى ئېچىپ پۈتۈن شەھەر خەلقىگە مال-مۇلۇك، ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى بۆلۈپ بېرىپتۇ. مەلىكە پەرەڭگىز بانۇ بىلەن لەئلى بانۇنى شاھ قەسرىگە ھەيۋەت بىلەن ئېلىپ كېلىپ، ئادەمزاتلار بىلەن دىۋە-پەرىلەرگە ئۆز ئۆرپ-ئادەتلىرى بويىچە بىرقانچە كۈن كاتتا توي قىلىپ بېرىپ، لەئلى بانۇنى ئۆز ئەمرىگە ئاپتۇ.

ئۇلار شۇندىن باشلاپ تۇرمۇشنى خۇشال-خۇراملىق بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ.

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئوسمان ھەسەن

ئىنسانلار

كالا هەققىدە

بۇرۇن ئىنسانلار دۇنياسىدا مۇنداق بىر ئىش بولغانىكەن: پۇتۇن يۇرت ئىچىنى قەھەتچىلىك، قۇرغاقچىلىق قاپلاپ، كىشىلەر ئۇسسۇزلۇق دەردىدە ئۆلەي دەپ قاپتۇ. شۇ چاغدا بىر بوۋاي ياشلارغا ئاقىلانە مەسلىھەت بېرىپتۇ. ياشلاردىن بىرنەچىسى بوۋاينىڭ مەسلىھىتى بويىچە بىر ئۆكۈزنى ئالدىغا سېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار چۆللۈكتە كېتىۋاتقىنىدا بۇزۇلغان بىر كەپە ئۇچراپتۇ. ئۇلار ھاردۇق ئېلىش ئۈچۈن كەپىگە كىرىپ ئولتۇرۇشقا، ئۆكۈز مۆرەپ، يۇگۇرگەن پېتى ھېلىقى كەپىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، مۈڭگۈزلىرى بىلەن يەرنى تىلغاشقا باشلاپتۇ. ئارام ئېلىشقا ئولتۇرغان ياشلار ئۆكۈزنىڭ كارامىتىنى كۆرۈپ، خۇشاللىقىدىن سەكرىشىپ، بىر-بىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ ياش تۆكۈشۈپتۇ.

بوۋاي ئەسلىدە: «ئۆكۈزنى ئالدىڭلارغا سېلىڭلار، ئۆكۈز قاياققا ماڭسا شۇ ياققا مېڭىڭلار. ئۆكۈز مۈڭگۈزى بىلەن قەيەرنى تىلغىسا شۇ يەردىن سۇ چىقىدۇ»، دېگەنىكەن. ھېلىقى ياشلار كالا مۈڭگۈزى بىلەن تىلغىۋەتكەن جاينى بىرنەچچە كۈن قازغانىكەن يەردىن بۇلدۇقلاپ سۇ چىقىشقا باشلاپتۇ. بۇ كارامەتنى كۆرگەن كىشىلەر كالىنىڭ ئەقىللىكلىكىگەباركالا ئوقۇپتۇ. شۇندىن ئېتىبارەن كالىنى ئەزىزلەيدىغان بولۇپتۇ.

چۈۋەن ھەققىدە

بۇرۇنقى زامانلاردا ۋابا تارقاتقۇچى بىر مەخلۇق بولغانىكەن. ئۇنىڭ ئايىغى تەگكەنلىكى يۇرت-مەھەللىلەر ھەرخىل كېسەللىك دەستىدىن ۋەيران بولۇپ كېتىدىكەن. كىشىلەر سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا ھېلىقى مەخلۇق ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ كەپتۇ. سۇلايمان ئەلەيھىسسالام ھېلىقى مەخلۇقنى تۇتقۇزۇپ، چاناپ قىيما-چىيما قىلىۋېتىپتۇ ۋە ئۇنى بىر ئىدىشنىڭ ئىچىگە سېلىپ، ئاغزىنى مەھكەم ئېتىۋېتىپتۇ.

زامانلار ئۆتكەندىن كېيىن بىر مايمۇن ئىدىشنى يۇمىلىتىپ ئويناشقا باشلاپتۇ. ئىدىش تاشقا تېگىپ سۇنۇپ كېتىپتۇ. شۇ ھامان سان-ساناقسىز ئۇششاق ھاشاراتلار ئۇچۇپ چىقىپ جاھانغا تارقاپ كېتىپتۇ ۋە ئاتا كەسپىنى داۋاملاشتۇرۇشقا باشلاپتۇ. شۇندىن ئېتىبارەن كىشىلەر بۇ ھاشاراتلارنى چۈۋەن دەپ ئاتاپتۇ.

ئەسىھابۇلكەھفى

مىسىر شەھىرىدە پىرئەۋۇن خۇدالىق دەۋاسى قىلىپ، ئۆزىنى خۇدا دەپ ئېلان قىپتۇ. ئۇ كىشىلەرنى ئۆزىگە تېخىمۇ ئىشەندۈرۈش مەقسىتىدە بىر مۇشۇكنى بېشىغا چىراغ ئېلىپ قويسا ئۆرۈۋەتمەي ئولتۇرۇشقا ئۈگىتىپتۇ.

پىرئەۋن ئۆزىنىڭ بۇ ھەيلىسى بىلەن كىشىلەرنى ئالدىماقچى بولۇپ، تۆت مۆ-تىۋەر كىشىنى ئۆيىگە چاقىرىپ قىمار ئويناشقا كىرىشىپتۇ. مۇشۇك چىراغىپاي بولۇپ بېرىپتۇ. قىمار خېلى ۋاقىت داۋاملىشىپتۇ. لېكىن مۇشۇك چىراغنى بېشىدىن چۈشۈرۈ-ۋەتمەي ئولتۇرىۋېرىپتۇ.

ھېلىقى تۆت كىشى مۇشۇكنىڭ «ئىتائەتمەن» لىكىگە گۇمانلىنىپتۇ. بۇلار ئەتە-سى پىرئەۋننىڭ مۇشۇكنى سىناپ بېقىشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ. ئۇلار پىرئەۋننىڭ ئۆيى-گە كېلىشىپتۇ. قىمار باشلىنىپ، مۇشۇك يەنە چىراغىپاي بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

قىمار راسا قىزىۋاتقاندا ھېلىقى كىشىلەر-دىن بىرى مۇشۇكنىڭ ئالدىغا بىر چاشقان-نى ئاستاغىنا قويۇپ بېرىپتۇ. چاشقاننى كۆرگەن مۇشۇك چىراغىپاينى ئۆرۈۋېتىپ چاشقاننى قوغلاپ كېتىپتۇ. پىرئەۋننىڭ ھەيلىسى ئاشكارىلىنىپتۇ.

تۆت ئاغىنە ھەقىقىي خۇدانى ئىز-لەش ئۈچۈن ئۇزاق سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلارغا ئەگىشىپ بىر ئىتمۇ بىللە مېڭىپتۇ.

ئۆز ھەيلىسىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قال-غانلىقىدىن غەزەپلەنگەن پىرئەۋن ئەسـ-كەرلىرىگە ھېلىقى تۆت كىشىنى تۇتۇپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ.

پىرئەۋن لەشكەرلىرىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى سەزگەن تۆت ئا-غىنە ئۆزلىرىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشـ-دىن ئەنسىرەپ، ئەگىشىپ كېلىۋاتقان ئىتنى ھەيدىۋېتىپتۇ، لېكىن ئىت ئەگـ-شىپ مېڭىۋېرىپتۇ، ئۇرۇپمۇ بېقىپتۇ، ئىت ئارقىسىغا زادىلا قايتماپتۇ. ھېلىقى كـ-شىلەر ئاخىر ئىستىنىڭ ئالدى پۇتىنى كېسىپ تاشلاپتۇ. ئىت ئارقا پۇتى بىلەن يەنىلا ئۇلارغا ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار ئىتنىڭ ئارقا پۇتىنىمۇ كېسىپ تاشلاپتۇ. شۇ چاغدا ئىت زۇۋانغا كېلىپ:

— ئەي بەندىلەر، مەنمۇ سىلەرگە

ئوخشاش هەقىقىي خۇدانى ئىزلەش يولىدا ئارقاڭلاردىن ئەگىشىپ كېلىۋاتىمەن. سىلەر پەقەت ئۆزۈڭلارنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈنلا، مېنىڭ پۈت-قوللىرىمنى كېسىپ تاشلىدىڭلار. لېكىن مەن هەقىقىي خۇدانى تاپمىغۇچە، هەرگىز يولۇمدىن قايتمايمەن. يۇمىلاپ بولسىمۇ ئارقاڭلاردىن ئەگىشىپ بارىمەن، — دەپتۇ.

بۇنىڭدىن ئۇلار قاتتىق تەسىرلىنىپ ئىتنى كۆتۈرۈپ سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئۇلار بىر مەزگىل ماڭغاندىن كېيىن بىر تاغ ئۆڭكۈرىنى تېپىپ يوشۇرۇنۇپتۇ. پىرئەۋن لەشكەرلىرى بۇ ئۆڭكۈرگە كىرمەكچى بولغانىكەن، كۈچلۈك بوران چىقىپ، ئۇلارنى ئۆڭكۈرگە كىرگۈزمەپتۇ. ئۇلار بورانىنىڭ توختىشىنى كۈتۈپ، بىر يىل ساقلاپتۇ. بوران توختاپتۇ. لەشكەرلەر ئۆڭكۈر ئىچىگە كىرىپ، ئۇلارنى تاپالماپتۇ. ئۆڭكۈر ئىچىدە يەنە بىر ئۆڭكۈر بار ئىكەن. ئەمما بۇ ئۆڭكۈرنى ئۆمۈچۈك تورلىرى قاپلاپ كەتكەنلىكتىن، لەشكەرلەر بۇ يەردىمۇ ئادەم يوقلۇقىنى پەرەز قىلىشىپ، ئاخىر قايتىپ كېتىپتۇ.

تۆت ئاغىنە هېلىقى ئۆڭكۈر ئىچىدە توپتوغرا تۆت يۈز يىل ئۇخلاپتۇ. ئۇلار ئۆزىقۇدىن ئويغىنىپ (ئارىدىن تۆت يۈز يىل ئۆتكەنلىكىنى سەزمەي) بىر بازارغا كېلىپتۇ. بۇلارنىڭ يانچۇقلىرىدىكى تەڭگىلەر دەقيانۇس زامانىسىنىڭ تەڭگىلىرى بولغاچقا بازاردا ئۆتمەپتۇ.

بۇ بازاردا ئولتۇرۇشلۇق بىر سودىگەر بار بولۇپ، ئۇ، پىرئەۋنىنىڭ ئەڭ يېقىن كىشىسى ئىكەن. سودىگەر بۇ تەڭگىلەرنى تونۇپ قېلىپ، دەرهال پىرئەۋنگە مەلۇم قىپتۇ. پىرئەۋن لەشكەر چىقىرىپ ئۇلارنى قوغلاپتۇ. ئۇلار قېچىپ بېرىپ ئۆزلىرىگە پاناھ بولغان ئەسلىدىكى ئۆڭكۈرگە كىرىۋاپتۇ.

ئاڭلىنىشلارغا قارىغاندا تۆت نەپەر كىشى هازىرمۇ شۇ ئۆڭكۈردە بار ئىمىش.

ئاينىڭ يۈزىدىكى داغ توغرىسىدا

ئېيتىشلارغا قارىغاندا بۇرۇن كۈن بىلەن ئاي ئىنتايىن يېقىن، قەدىناس دوستلاردىن ئىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى كۈننىڭ قۇلىقىغا ئىنسانلارنىڭ «ئايدەك چىرايلىق ئىكەنسەن» دېگەن سۆزلىرى ئاڭلىنىپ قاپتۇ. كۈن: «مەن ئىنسانلارغا ئىللىق نۇرۇمنى چىقىرىپ قاراڭغۇ كېچىنى يورۇتقان تۇرسام، كىشىلەر مېنى چىرايلىق دېيىشمەي، ئايدەك چىرايلىق دېيىشىدىكىنە» دەپ بۇ سۆزدىن ئاچچىقلىنىپتۇ. كۈن ئاينىڭ چىرايلىق جامالىنى قەستلەشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئاينى ئۆز ئۆيىگە مېهماندارچىلىققا تەكلىپ قىپتۇ ۋە ئايغا «مەن سەندىن شۇنچە چىرايلىق تۇرسام ئىنسانلار يەنە سېنىلا تىلغا ئېلىپ، مېنى هېچ تىلغا ئالمايدۇ» دەپ كايىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئاي كەمتەرلىك بىلەن «سەن چىرايلىق بولغاندىن كېيىن ئۇلار سېنى نېمە دېسە دەۋەرسۇن. لېكىن مەن يەنىلا سېنى چىرايلىق دەپ تونۇيمەن»، دەپتۇ. بۇ سۆزدىن كۈن دەرغەزەپ بوپتۇ ۋە ئاچچىقى بىلەن قازاندىكى قىزىق ياغنى ئاينىڭ يۈزىگە چېچىۋېتىپتۇ.

شۇندىن باشلاپ ئاينىك يۈزىدە داغ توختاپ قالغانىكەن. ھازىرمۇ كىشىلەر چىرايلىق توغرىسىدا گەپ ئاچقاندا ئاق كۆڭۈل ئاينى ماختاپ «ئايدەك چىرايلىق» دېگەن گەپلەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدۇ.

بۇلۇت قىز ھەققىدە

چەكسىز كەتكەن جاڭگاللىقتا بىرقانچىلا ئائىلىلىك ياشايدىكەن. بىرنەچچە يىل قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بېرىپ، ئۇلار تېرىغان بۇغدايلار ئۇنىمەپتۇ. ئۇلار ئاخىر ئامال تاپالماي بۇ جايدىن كەتمەكچىمۇ بوپتۇ، بىراق بۇ چەكسىز جاڭگاللىقتىن بىر چەتكە چىققۇچە ھايات قېلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىكەن. شۇڭا ئۇلار ئۆلۈمنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشتىن باشقا چارە تاپالماپتۇ. بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئەقىللىك، زېرەك بىر قىز بار ئىكەن، ئۇ قىز مۇنداق دەپتۇ:

— سىلەر مېنى كۆيدۈرۈڭلار!

بۇنى ئاڭلىغان چوڭ-كىچىك ھەممىسى ھەيران قاپتۇ. قىز يەنە:

— ئەگەر سىلەر مېنى كۆيدۈرمىسەڭلار ھەممىمىز ھالاك بولىمىز. ئەڭ ياخشىسى مېنى تېزرەك كۆيدۈرۈڭلار، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

ئۇلار ئاخىر قىزنى كۆيدۈرۈشكە مەجبۇر بوپتۇ. بىرىدىنلا ھاۋانى ئىس-تۈتەك قاپلاپ، پۈتۈن يەر-جاھان پىژغىرىن ئاپتاپتىن خالى بوپتۇ. قىزنى كۆيدۈرگەندە چىققان ئىس بۇلۇتقا ئايلىنىپ كۆكتىن ئورۇن ئاپتۇ. شارقىراپ يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ. شۇندىن باشلاپ ئۇنىڭ نامى «بۇلۇت قىز» دەپ ئاتىلىپتۇ.

«بۇلۇت قىز» نىڭ كۆڭلى بەك يۇمشاق بولۇپ، ھەر دائىم دېھقانلارنىڭ زارىنى ئاڭلىسىلا يامغۇر ياغدۇرىدىكەن. شۇڭا ئىنسانلار «بۇلۇت قىز»نى ياخشى كۆرىدىكەن. زېمىندا قۇرغاقچىلىق يۈز بەرسىلا، كىشىلەر «بۇلۇت قىز»نى چاقىرىدىكەن.

سۇغۇر ھەققىدە

قەدىمكى زاماندا بىر مۇتتەھەم قازى ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ بىر كەمبەغەل دېھقان قوشنىسى بار ئىكەن. بىر كۈنى نەپسانىيەتچى قازى دېھقاننىڭ يېرىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋاپتۇ. بىراق دېھقانمۇ قازىغا بوش كەلمەستىن، يەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئىكەنلىكىدە چىڭ تۇرۇۋېتىپتۇ. ئاخىر قازى بىر ھىيلە ئويلاپ تېپىپتۇ. ئۇ دېھقانغا: ئەتە بىز يەرنىڭ ئۆزىدىن سورايمىز. يەر ئۆزىنىڭ كىمنىڭ ئىكەنلىكىنى ئېيتسا، يەر شۇنىڭ، — دەپتۇ. دېھقان ماقۇل بوپتۇ. قازى كېچىچە يەرگە ئورا كولاپ قىزىنى مۆكتۈرۈپ قويۇپتۇ. ئەتىسى دېھقان بىلەن قازى شۇ يەرنىڭ ئۈستىگە بېرىپتۇ. قازى يەرگە قاراپ: ھەي يەر، سەن كىمنىڭ؟ — دەپتۇ. شۇ ئەسنادا يەردىن: «قازىنىڭ، قازىنىڭ» دېگەن ئاۋاز

چىقىپتۇ. دېھقان ئائىلاج كېتىپ قاپتۇ. قازى خۇشاللىقىدا قىزىنى چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن ئورىغا قارىغانىكەن، يەردىن بىر ھايۋان چىقىپتۇ. بۇ ھايۋان ھازىرقى سۇغۇر ئىكەن.

قار توغرىسىدا

قەدىمكى زامانلاردا ئاللاتائالا «بەندىلىرىمنىڭ تۇرمۇشى باياشات، خاتىرجەم، جاپا-سىز ئۆتسۇن» دەپ ئاسماندىن ئاپئاق بۇغداي ئۇنىنى ياغدۇرۇپتۇ. كىشىلەر جاپا-مۇ-شەققەتتىن خالى تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. كېيىنچە بەزى كىشىلەردە ئاللا بەرگەن ئۇننى خارلايدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر ئايال بوۋىقىنىڭ تەرىتىنى پوشكال بىلەن سۈرتۈپتۇ. بۇنىڭغا ئاللانىڭ غەزىپى كېلىپ:

— بەندىلىرىم ئۆزى ئىشلەپ، ئاشلىقنى ئۆزى تېپىپ يېسۇن، — دەپ ئاسماندىن چۈشىدىغان ئۇننى قارغا ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ. شۇندىن بۇيان ئاسماندىن ئۇن ئورنىغا قار ياغقۇدەكمىش.

توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم راخمان

(بېشى 169 - بەتتە)

سەن يارىمنىڭ ئىشقىدا،
ساق كاللام ساراڭ بولدى.

× ×

بازارغا بارغان يىگىت،
قوش پىچاق ئاسقان يىگىت.
ئالمىدەك قىزلار تۇرۇپ،
جۇۋاننى تاپقان يىگىت.

× ×

بازارغا بارغىنىمۇ راست،
قوش پىچاق ئاسقىنىمۇ راست.
قىزغا مەيلىم بولمىغاچ،
جۇۋاننى تاپقىنىمۇ راست.

× ×

سەن قاياقتىن كېلىسەن،
مەن يىغلىسام، كۈلىسەن.
ھەممە ئىشنى بىلىسەن،
يەنە ئوتتا كۆيدۈرىسەن.

× ×

ئوت كۆيىدۇ ئىچىمدە،
دەردنى ئۆزۈم بىلەرمەن.
كۆزۈمدىن ئاققان ياشقا،
كىمە سېلىپ ئۆتەرمەن.
يارىم سېنى كېلەر دەپ،
ھەر ھەپتىدە كۈتەرمەن.

× ×

باغقا كىردىم ئات بىلە،
يېنىپ چىقتىم دەرد بىلە.
خۇدايىمغا ئامانەت،
كۆرۈشەيلى خەت بىلە.

× ×

ئاق ئاتنىڭمۇ بالىسى،
كۆك ئاتنىڭمۇ بالىسى.
سىزگە نۇرغۇن خەت يازدىم،
يەنە قالدى چالىسى.

ئىيتىپ بەرگۈچى قاراشەھەردىن: زىئەرىخان (80 ياش)
توپلاپ رەتلىگۈچىلەر: تۇرسۇنجان قاسىم، ئابلەتقادىر.

بىيىتلار

ئابۇ زەمزەم

ئېتىزدىكى ئېرىقلاردا
ئابۇ زەمزەم ئاقىدۇ.
ئىچىپ باقساڭ خۇيمۇ تاتلىق،
كۆڭۈللەرگە ياقىدۇ.

زەمزەم ئاققان ئېرىقلاردا،
بىز ئىككىيلەن ئاقايلى.
يۈرەكلەرنى يۈرەكلەرگە،
باخ - باخ ئېتىپ ياقايلى.

ئۈمىدنى ئۈزۈۋەتمە

ئاتخانىنىڭ ئالدىدا،
ئالا ئات تۇياقلىرى.
بىزنىڭ قاراقاش يارنىڭ،
مەخمەل تاش تۇماقلىرى.

مەخمەل تاش تۇماقنىڭ،
قىستۇرۇپ بۇزۇۋەتمە.
بۇ ئالەم ئۈزۈن ئالەم،
ئۈمىدنى ئۈزۈۋەتمە.

يىلىنىش

ھەي خېنىم رەھمى قىلىپ،
ھالىمنى سورىساڭ نېم بولار؟!
مېنى مۇنچە قىينىماي،
كۆڭلۈمنى ئالساڭ نېم بولار؟!

كۆيگىنىمگە پۈتمىسەڭ،
سىناپ باقساڭ نېم بولار؟!
يۈرىكىمنىڭ مۇڭىغا،
قۇلاق سالساڭ نېم بولار؟!

رەنجىش

قارا كۆز نادان يارىم،
قەدرىمنى ھېچ بىلمىدىڭ.
باشقىلارنىڭ ئالدىدا،
قىلچە كۆزگە ئىلمىدىڭ.

ئۈزگىگە قىلغان ۋاپانىڭ،
مىڭدىن بىرىنى قىلمىدىڭ.
ئەسلى بىر نادان ئىكەنسەن،
ئەقىدەمنى بىلمىدىڭ.

كۆڭلى باشقا

دۇنيا دەڭلار قارا قاشقا،
ۋاپاسىز باغرى تاشقا.
باغرىنىڭ قاتتىقلىقى،
ئوخشايدۇ قارا تاشقا.

كېچە ـ كۈندۈز تىنماي يىغلاپ،
قوينۇم تولدى كۆز ياشقا.
يانا يىغلاپ نېمە قىلاي؟
قارا قاشنىڭ كۆڭلى باشقا.

× ×

ئىشىك ئەتتىم مىخلاپ،
كىگىز ئەتتىم چىغلاپ.
سەن يۇرىسەن خىللاپ،
مەن يۇرىمەن يىغلاپ.

× ×

باغچىسىغا قول ئۇزاتتىم،
شاختىكى بادامنى دەپ.
سەن مېنى يار تۇتمۇدۇڭ،
«ئەقلى كىچىك نادان» نى دەپ.

سەن مېنى يار تۇتمىغانغا،
يارسىز قالدىممۇ مەن.
سەن بېرىپ يار تۇتقىنىڭغا،
زارلىنىپ قالدىممۇ مەن.

مەدھىيە

لاي بار ئېتى لايلىق،
سۇسىز چۆل ئېتى سايلىق.
ئىشىك ئالدىغا جىرىم سالدىم،
ئەمدى بولدى بىر ئايلىق.
مەن جاھاندا كۆرمىدىم،
ئۆزلىرىدەك چىرايلىق.

× ×

كېچە چىقسام تونۇمايلا،
خۇش مۇبارەك ئۆزلىرى.
ئۆزلىرىگە ئوخشىمايدۇ،
خەلقى ئالەم قىزلىرى.

قىزىلگۈل

باغ ئىچىدە ئېچىلىپتۇ،
بىر تۈپ قىزىلگۈل.
يېنىڭىزدا سايرىشىپتۇ،
مەستانە بۇلبۇل.

پۇرىغىلى خۇش پۇراقلىق،
قىزىلگۈلۈمسىز،
قۇشلاي دېسەم قولۇمدىكى،
شوخ قۇرغۇيۇمسىز.

ھەر كىشىنىڭ يارى باردۇر،
سىزنىڭچە يوقتۇر.
دەردىڭىزنى تارتقانلاردىن
مېنىڭچە يوقتۇر.

ھىجران قىلىچى

يۈزىڭىزنى بىر كۆرۈپ،
ئوتلار تۇتاشتى.
كۆيدۈرۈپ ئۆرتىشىڭىز،
ھەددىدىن ئاشتى.

ئوت تۇتىشىپ كۈن، ئاي ئۆتۈپ،
تا بىر يىلغىچە.
نەزەر سېلىپ باقمىدىڭىز،
يېقىرغا قىلچە.

كۆيۈك ئوتىنىڭ ئۇچقۇنى،
يۈرەككە يەتتى.
ھىجران قىلچى تەندىن ئۆتۈپ،
سۆڭەككە يەتتى.

ۋەسىيەت

ئۆلۈم يېتىپتۇ مېنىڭ —
ئەزىز بېشىمغا.
سىزنى كۆرمەي ئۆلمەسمەن،
كېلىڭ بېشىمغا.

بىر - بىرىمىزدىن ئىككىمىز،
رىزا بولايلى.
ئىشق - مۇھەببەت يولىغا،
پىدا بولايلى.

يارىنىڭ ئەلىمى

باغدا شاپتۇل پىشىپتۇ،
تەرگىلى كەلدۇق.
ئاكام سالغان ھۇجرىنى،
كۆرگىلى كەلدۇق.

ئاكام سالغان ھۇجرىنىڭ،
تۆڭلۈكى تىللا.
بىزنى كۆيدۈرگەن خېنىمنىڭ،
ئاتىسى موللا.

موللا بولغاچ قولىدا كىتاب،
ياندا قەلىمى.

شۇنچىمۇ يامان بولامدۇ؟
يارىنىڭ ئەلىمى.

جېنىمنى ئالغان

خۇپ چىرايلىق تون كىيىپلا،
ياقىسى يوغان.
ئەجەب يامان يىگىتكەنلا،
ۋەدىسى يالغان.

«ئۇچ ئايدا كېلىمەن» دەپ،
ئۇچ يىلغا قالغان.
يۈرەككە ئوتنى سېلىپ،
جېنىمنى ئالغان.

لەۋلىرى ناۋات

ئۆيۈمنىڭ ئارقىسىدا،
بىر تۈپ قارىقات.
يارىمنىڭ مىنگەن ئېتى،
قارا تورۇق ئات.

ئۈزەڭگىسى ئالتۇندىن،
قامچىسى پولات.
ئىككى مەڭزى ئالمىدەك،
لەۋلىرى ناۋات.

قېيىداش

ئوتلىرىغا چىدىماي،
ئېقىپمۇ باقتىم.
باغرىمنى زەي يەرگە،
يېقىپمۇ باقتىم.

يۈرەككە ئوتنى سېلىپ،
كارىلىرى يوق.

كاللامنى تامغا ئۇرۇپ،
چېقىپمۇ باقتىم.

سانايمەن يۇلتۇز

قىشتا كىيىشىك كۆرپە جۇۋا،
ياقىسى قۇندۇز.
يازدا كىيىشىك توقا ـ تاۋا،
يۇرۇشى يالغۇز.

مەن يارنى سېغىنغاندا،
سانايمەن يۇلتۇز.
ياردىم مېنى سېغىنسا،
يىغلايدۇ يالغۇز.

سېزىۋالسام

كۆن تۇغقاندا تۇغۇپمىدى،
مەشۇقۇم سىزنى.
كۆن پاتقاندا تەۋرەتكەنمۇ؟
بۆشۈكىڭىزنى!...
ئاخشام بېرىپ تاپالمىدىم،
ئىشكىڭىزنى.
خەلقى ئالەم بىلىپ قالدى،
بۇ ئىككىمىزنى.
تاڭ ئاتقاندا ئىرغاتتىممەن،
ئۇرۇكىڭىزنى.
مولا بولۇپ قىزىتىۋالاي،
يۇرىكىڭىزنى.
سۈرەتچىدەك سىزىۋالاي
سۈرىتىڭىزنى!...

تۇرلۇك تېمىدىكى بېيىتلار

بېرىپ ئېيىتىك شاماللار شوخ بۇلبۇلۇمغا،
مەسلىھەتسىز كېتىپ قالغان قىزىلگۈلۈمگە.
ھەر گۇناھى بولسا ئۆتتۈم ئالدىم بېشىمغا،
يامانلىماي كەلسۇن ئەمدى مېنىڭ قېشىمغا.

× ×

ماڭا بىر ياغلىق تىكىڭ چىملىدىتىپ،
مەنمۇ بىر ئەتلەس ئالاي لىغلىدىتىپ.
كۆڭلىڭىز بولسا ئەگەر سىزنىڭ بىزگە،
يۇرتۇمغا ئېلىپ قاچاي لىغلىدىتىپ.

× ×

قەلەمدەك قاشلىرىڭ، ئايدەك جامالىڭ،
كۆيەر ئوتقا سېلىپ قويدۇڭ نەدۇر خىـ
يالىڭ؟!
سېنى كۆرمەي ئوتتا كۆيۈپ كۈل بولدى
باغرىم،
نەدە بولۇر ياردىم سېنىڭ ئەسلى ماكا ـ
نىڭ؟!...

× ×

تام تۆپىسىدە تۆت قوغۇن،
ئىككىسى بىشەكشىرىن.
ياندىشىپ تۇرغان خېنىمنىڭ،
لەۋلىرى قەنتدەك شىرىن.

× ×

ياندىشىپ تۇرغاندىمىز،
مۇڭدىشىپ تۇرغاندىمىز.
ئاتا ـ ئانىدىن ئايرىلىپ،
سىزنى دەپ تۇرغاندىمىز.

× ×

پىراقنىڭ ئېتىنى مىندىم ئېگەرلەپ،
سەمەرقەنت يولىغا كىردىم سەھەرلەپ،
كىشىنىڭ يارىنى سۆيسەم «چېۋەر» دەپ،
ئاناردەك قىزاردى چېكىسى تەرلەپ.

× ×

بىر كۈنى چىقىپ كەلدى موللا ماموت،
بىلىگە تۈگۈپ كەلدى ئون بىر ئاموت.
ئاموتىنى ماڭا بېرىپ كۆڭلۈمنى ئاچتى،
يېرىم سەر پۇلنى ئالدى، قوپتى قاچتى.

× ×

هارۋىدىن پاسا چۈشتى،
قولۇمدىن هاسا چۈشتى.
سىلىدەك چاققان خېنىمغا
مېنىڭ كۆڭلۈم راسا چۈشتى.

× ×

كۆل بويىدا كۆرپە قىياق،
سايىسى كۆلگە چۈشەر.
سېكىلەك چاققان خېنىمنىڭ،
هاجىتى بىزگە چۈشەر.

× ×

ئۇچتى كەپتىرىم ئۇچتى،
بىلىكىمدىن پۇرىدە.
بىۋاپا يار ئوتىدا،
كۆيدى يۈرەك پىژژىدە.

× ×

يۈرىكىمنىڭ قىزىشى،
ئوچاقتىكى چۆگۈنچە بار.
يارىمنىڭ بويى تۇرقى،
بوستاندىكى قۇرغۇيچە بار.

× ×

گۈل ئارىلاپ ئۇچۇپ يۈرگەن،
جېنى نازۇك كېپىنەك.
بىزنى مۇنچە كۆيدۈرگەن،
بېلى نازۇك سېكىلەك.

قېشى قارا مەڭزى قىزىل،
كۆزى چولپان ئاق بىلەك.
ئاق بىلەككە تەلپۈنۈپ،
كۆيىدۇ بىزنىڭ يۈرەك.

يۈرىكىمنى سەگىسۇن دەپ،
سۇنى ئىچتىم بىر چېلەك.
سۇ ئىچكەنگە پەسلىمىدى
ئۇرتىنىپ كەتكەن كۆيەك.

× ×

چاشقانغا نوختا سالدىم،
سۆرەلدى قاچتى.
قوڭغۇز مىنىپ قوغلىۋىدىم،
داۋاندىن ئاشتى.

داۋان سۈيى يامان ئىكەن،
قاپتالدىن ئاشتى.
يار كېلەرمۇ، كەلمەسمۇ؟
قەرەلدىن ئاشتى.

× ×

گۈلنى گۈلگە بەرمىدىلە!
گۈلنى تىكەنگە بەردىلە.
گۈل خىلىنى تاپقۇچە،
قېرى بىغەمگە بەردىلە.

قېرى بوۋاي قانداق كىشى؟
ئاغزىدا يوقتۇر چىشى.
قورسىقىم ئاچتى دېسە،
چاينىاپ بېرەر تەگگەن كىشى.

× ×

كىچىككىنە سوكە تېرەك،
ئۇنچە ـ مارجان ئىچىدە.

يارىم ماڭا گۈل بېرەرمۇ؟
خەلقى ئالەم ئىچىدە.
گۈلنى مەن ئالاي دېسەم،
گۈل تىكەننىڭ ئىچىدە.
گۈلگە كۆڭلۈم كۆيىدۇ،
گۈل بەدەننىڭ ئىچىدە.

× ×

كېچە بولدى ئاي قاراڭغۇ،
مەن يېتىم قايان باراي.
ياغسا يامغۇر چىقسا بوران،
بىر ئۆزۈم قايان باراي.

× ×

ئات بولسا جەدە بولسا،
توقۇسا مىنسە كىشى.
يار بولسا ياندا بولسا،
قايرىلىپ سۆيسە كىشى.

× ×

ئىشىك ئالدىڭدىن مەن ئۆتسەم،
چاقىڭ قىلدۇ غۇي ـ غۇي.
سەن بولساڭ قارا قۇشقاچ،
مەن بولاي ساڭا قۇرغۇي.

× ×

ئەرگە تەگدىم ھېلىمغا،
نان بەرمەيدۇ گېلىمغا.
كېڭەز، چىغرىق دەسمىيە،
ئىشلەپ يەيمەن گېلىمغا.

× ×

ئىشىك ئالدىدا ئېرىق،
ئويىنىشىپ ئۆتەر بېلىق.
يارنى بىر كۈن كۆرمىسەم،
كۆرۈنەر بىر يىلچىلىق.

× ×

ئېگىز ـ ئېگىز تاغ بېشىدا،
قۇرغۇي ئەگىدۇ.
ۋاپادار يارىڭ بولسا،
كۆڭلۈڭ سەگىيدۇ.

× ×

قاشىڭنى قارا دەيدۇ،
قەلەمدىن ئايرىيالمايمەن.
مەن بىچارە كۆڭلۈمنى،
سەندىن ئايرىيالمايمەن.

× ×

يار ئىشقىدا مەن دەردمەن،
بېغىدا چاپاي كەتمەن.
بېغىغا كېلەر بولسا،
يولىغا سالاي چەكمەن.

× ×

زىنداندا ياتسام،
كۆرۈندى ئاسمان.
گۇناھسىزلىڭ بار ـ يوقى،
يارىمغا ئايان.

× ×

بازار ئارىلاپ ئۆي ساپتۇ،
ئىچى - تېشىنى سۇۋۇماي.
يار مېنى سۆيەي دەيدۇ،
ئاغزى - بېشىنى يۇماي.

× ×

ئاق تەلپەكنى كىيىپ بېشىغا،
سۇغا چىقتى كۆل بېشىغا.
چۆگۈنگە سۇ ئۇسماي،
توشقۇزۇپتۇ يېشىغا.

× ×

يارىم مېنى تىللايدۇ،
بېقىۋالغان بالىسىدەك.
تىللاپ بولۇپ ئالدايدۇ،
يېڭى باغنىڭ ئالمىسىدەك.

× ×

ئىشىكىم تاختا ئىشىك،
قۇلپا زەنجىر سالمىسا.
خۇدايىم بەندەم دېسە،
كۆيۈك ئوتنى سالمىسا.

× ×

ئايمۇ چۈشتى ئايۋانغا،
كۈن چۈشەرنى بىلمىدىم.
يار ئوتى يامان ئىكەن،
كۆيدۈرەرنى بىلمىدىم.

× ×

چىنىنى سۇنۇق دېمەڭ،
چىنىدەك كۆڭلۈم سۇنۇق.
يار مېنىڭ يادىمغا كەلسە،
ئالەم ماڭا قاراڭغۇلۇق.

× ×

كۆكسارايدىن چىقتى يار،
زىغىر رەڭ توننى كىيىپ.
ئارقىسىدىن ماڭدىممەن،
تال چىۋىقتەك ئېگىلىپ.

× ×

ئالما ئاتتىم يارىمغا،
چۈشتى قەلەندەر خانىغا.
مەيلىڭىز بولسا كېلىڭ،
ئاخشامقى مەشرەپخانىغا.

× ×

ئەي خېنىم، جېنىم خېنىم،
بۇنداق بولانى بىلمىدۇڭ.
سايىگە ئاپتاپ چۈشۈپ،
گۈل ئېچىلانى بىلمىدۇڭ.

سەن خېنىم كەتكەن بىلەن،
ئوتى پىراقىڭ كەتمىدى.
كېچە - كۈندۈز كۆزۈمدىن،
خۇلقى سىياقىڭ كەتمىدى.

× ×

ئەقلىمنىڭ يوقلۇقىدىن،
بىر خوتۇن ئېلىپتۇرمەن.
ئەقلىمگە كېلىپ كۆرسەم،
بالاغا قېلىپتۇرمەن.

قېيىنئاتام ئېيتىدۇ:
— قىزىمنى قويۇڭ!
قېيىنئانام ئېيتىدۇ:
— خوتۇنغا تويۇڭ!

× ×

دۇرۇت ئېيتۇر قارلىغاچ،
سانا ئېيتۇر ئاق قۇشقاچ.
كېچە ـ كۈندۈز سېنى دەپ،
قالدى مېنىڭ قارنىم ئاچ.
ئوتۇڭ مېنى كۆيدۈردى،
رەھىم قىلىپ قوينۇڭ ئاچ.

× ×

ئامرىقىم بولسا مېنىڭ،
يېنىمدا ئولتۇرماسمىدى.
ماڭا ئۇ قاراپ قويۇپ،
كۆڭلۈمنى خۇش قىلماسمىدى.

× ×

ئەرتىياز كەلدى يانا،
ئېچىلۇر باغ گۈللىرى.
مەن بېرىپ شېخىغا قونسام،
سايرىشۇر بۇلبۇللىرى.

× ×

ئاق سەللە، يېشىل سەللە،
كىيگەن تونلىرى مەللە.
بۇچاغقىچە كەلمىگەن،
بۇگۈن نېم بولۇپ كەللە؟!

× ×

بېرىشىڭنى يولدا كۆردۈم،
يېنىشىڭنى كوچىدا.
كوچىدا باسقان ئىزلىرىڭ،
بولدى كۆزۈمگە تۇتىيا.

× ×

سىيىت ھاجىمنىڭ بېغىدا،
بېدە پاخلان بولۇپتۇ.
ئىستىقىنا سىيىت ھاجىم،
يەر بىرلە يەكسان بولۇپتۇ.

× ×

ئېتىڭنى سۇغارمامسەن؟
ئىشىك ئالدىدىكى كۆلدە.
ئۆلمىسەك كۆرۈشەرمىز،
چۈلاقساي دېگەن چۆلدە.

× ×

ئايمۇ چۈشتى ئايۋانغا،
كۈنمۇ چۈشتى ئايۋانغا.
ھېچكىمنى ئوخشاتمايمەن،
يېنىمدىكى ئايخانغا.

غازى بەگ

ئىشىك ئالدىدا سۆگەت،
غازاڭ چۈشتى شالدۇ ـ شۇلدۇر.
غازى بەگ ماڭار بولسا،
ئايىغى جالدۇر ـ جۇلدۇر.
غازى بەگ بېگىم پالاندى،
شەن يامۇلغا سولاندى.
غازى بەگنىڭ قارا ئېتى،
دۇشمەن قولىدا باغلاندى.
غازى بېگىم ئۆي ساپتۇ،
تۆپىسىدە بالىخانا.
غازى بەگ ياتار يېرى،

شەن يامۇل گۇندىخانا.
غازى بېگىم رەھمەتلىك،
ئىچكەن سۇيى شەرۋەتلىك.
ئارمانغا يەتمەي كەتتى،
غازى بېگىم قلىپ مەرتلىك.
غازى بەگ ئۆزى موللا،
قوينىدا كالا موللا.
غازى بەگنى چاپتۇرغان،
قارا يۇز ئىنايەت موللا.

× ×

قاشلىق بىلەن قارايسەن،
زۇلپۇق بىلەن تارايسەن.
مەن ساڭا نېمە قىلغان،
ئۆلتۈرگىلى چاغلايسەن.

× ×

قۇرغۇيۇم ئۇچۇپ كەتتى،
سېپىل ياقلاپ ئويناپ.
يۇرىكىم سىزىپ كەتتى،
سەن يارنى تولا ئويلاپ.

ئېيتىپ بەرگۈچىلەر خوتەندىن روزى ئاخۇن راۋابچى، ئېزىز كارۋان، مەھەممەت توختى، قاسىم راۋابچى.
توپلام رەتلىگۈچى: ئەرشىدىن تاتلىق.

باغ ئەتراپى جىگدىكىز،
يىلىم ئالغان ئۆزىكىز.
مەن ئۆزۈمچە كۆيمىگەن،
كۆيدۈرۈۋالغان ئۆزىكىز.

× ×

ئۆستەڭ بويىدا ئويناپ،
سۇ چېچىشقان ئەمەسمۇ.
ۋەدە قىلىپ ئىككىمىز،
قول تۇتۇشقان ئەمەسمۇ.

× ×

بىزلەر ئوينىغان يەردە،
ئالتۇن ئۆزۈكۈم قاپتۇ.
ئىزدىمەڭلار، سورىماڭلار،
ياردىم قولىغا ساپتۇ.

× ×

قولۇڭدىكى ئۆزۈككە،
ياقۇت بىلەن كۆز قويدۇم.
كۆڭلۈڭنى ئالارمەن دەپ،
ناخشا بىلەن سۆز قويدۇم.

× ×

چوڭ يول بىلەن ماڭساڭچۇ،
بۇغدايلىقنى يول قىلماي.
راست سۆزۈڭنى قىلساڭچۇ،
كۆڭلۈمنى يېرىم قىلماي.

× ×

بىر چەينەكتە چاي ئەۋەتتىم،
ئۇسسىغاندا ئىچسۇن دەپ.
كۆكچى قوغۇن ساقلاپ قويدۇم،
ياردىم كېلىپ پىچسۇن دەپ

× ×

ياردىم مېنى چىللايدۇ،
بارسام يەنە تىللايدۇ.
تىللىسىمۇ تىللىسۇن،
ياردىن كۆڭلۈم قالمايدۇ.

× ×

كاۋىلار باراڭ بولدى،
ئالمىلار غازاڭ بولدى.

(ئاخىرى 160 - بەتتە)

ماقال تەمسىللىرى

Δ ئېگىز تۇرسا دۆڭ دېمەك،
ياۋاش تۇرسا مۆڭ (دېمەك).
Δ ھەممە چوكان يازدا چوكان،
ئەسلى چوكان قىشتا چوكان.
Δ ئەسكى تامدا قۇشقاچ تولا،
كەمبەغەلگە پۇتلاش (تولا).
Δ ئېشىمدا يوق پۇرچاق
پوقۇمدا نىمە قىلسۇن.
Δ ئارغامچىنىڭ ئۇزۇنى ياخشى،
سۆزنىڭ قىسقىسى (ياخشى).
Δ ياخشىلىق سىكدەملىك،
يامانلىق بىردەملىك.
Δ ياتنىڭ يېغى يوق.
Δ ئۇتتۇر چىشتىن چىققان سۆز
ئوتتۇز ئەلگە تاراپتۇ.
Δ ئەر قاقىرا، خوتۇن مەسخىرە.
Δ يېڭىدىن غەزەل چىقتى،
ئېيتالماي جېنىم چىقتى.
Δ سودىگەرگە بوش كۆرۈندۇڭ
گۆش كۆرۈندۇڭ.
Δ يىتىمگە يۆتەلنىڭ نېمە ئىشى.
Δ مال ـ دۇنيا دېگەن بىر يىلان،
ئۇ ھامان بىر كۈنى سېنى چاقىدۇ.
Δ ئىت ئۇستىخان غاجىلىغان يەرگە
شۆلگىينى ئېقىتىدۇ.
ئوتتۇرا يولدا ئېتىك ئۆلمىسۇن،
ئوتتۇرا ياشتا خوتۇنۇڭ.
Δ يىپ بىلەن كېۋەزنىڭ ئىشى يوق.
Δ تاياق تەككۈچە بېشىڭنى تارت.
Δ قىلىچ قىنىدا ياتسا دات باسىدۇ.
Δ چالا مولا دىننى بۇزار،
يامان پىچاق قىننى (بۇزار).
Δ ئادەمنى غەم يەيدۇ،
تۆمۈرنى نەم (يەيدۇ)
Δ تۇلكىنىڭ چىشلىگىنىدىن قۇيرۇق
شىپاڭشىتقىنى يامان.
Δ ھارۋا بۇزۇلۇشتىن ئىلگىرى غىچىرلايدۇ.
Δ تەلۋىگە تاياق تۇتقۇزما،
بوۋاققا ئاياق (تۇتقۇزما)
Δ يالغۇز يۇرگەن يەرگە يىقىلىدۇ،
ئەل بىلەن يۇرگەن ئەلگە يىقىلىدۇ.
Δ بەگ بىلەن ئېلىشما،
دەرەخ بىلەن چېلىشما.
Δ دۇشمىنىڭگە ھال ئېيتما كۈلگىسى كېلىدۇ،
دوستۇڭدىن سىر ئايىما بىلگۈسى كېلىدۇ.
Δ قىز بالا دېگەن سالما تېشى.
Δ سۆزدىن سۆز چىقىدۇ،
چوقۇۋۇرسە كۆز (چىقىدۇ).
Δ تۆگە بىلەن يانتاقلىققا يوشۇرۇنغىلى
بولمايدۇ.
Δ خەق ھاڭ باقمايدۇ، ئىزىڭغا باقىدۇ.
Δ لاپ ئۇرغىلى يات يەر ياخشى.
Δ كېلىشلىك گەپتىن كېلىن يانماپتۇ.
Δ ئات بىر، ئوغلاق مىڭ.
Δ قېتىقنى ئىچ، تاۋۇقنى سورىما.
Δ قەرزدارنىڭ يۇرىكى دەز.
Δ ئۇۋا بۇزۇلسا تۇخۇم ساق قالمايدۇ.
Δ ئۆتىمگەن مۇشتۇڭنى قوينۇڭغا سال.

△ ئىشلەپچى خوتۇن ئېشەك خوتۇن،
△ بىكارچى خوتۇن شېكەر خوتۇن.
△ ئوقۇغان ئوغۇل دادىسىدىن ئۇلۇغ.
△ يولى بار يىگىتنىڭ يەڭگىسى ئالدىدا يۈرەر.
△ كۆلنى سېىستقان باشقا نەرسە ئەمەس ئۆردەكنىڭ كۆتى.
△ ئادەم ئاغزى دەريا.
△ ئاي تۈندە كېرەك، ئەقىل كۈندە.
△ لاچىن قاراپ تاپار، تۈلكە ماراپ تاپار، بۆرە پۇراپ تاپار.
△ ئورما ـ يېگەن ناننى سورىما.
△ مايىقى دورا بولمىسا، تايىقى دورا بولىدۇ.
△ بېشىڭ ئىككى بولمىغىچە قاچاڭ ئىككى بولماس.
△ بىر كۈنگە هۆكۈز ئۆلمەس، ئىككى كۈنگە ئىگىسى بەرمەس.
△ قوزغالغان ئەلدىن قورق، كەلكۈنى بار سەلدىن قورق.
△ سەرتاندا سۇغار، مىزاندا تېرى، مىزاندا تېرىيالمىساڭ تۇرۇپتۇر نېرى.
توپلىغۇچى: ئەخەت هاشىم

× ×

△ ياشلىق قىدىپلەپ كەتسە يېتىشىپمۇ بولمايدۇ.
قېرىلىق قاپساپ كەلسە قېچىپمۇ بولمايدۇ.
△ قويىچىدىن قوي سورىسا قورقۇشىدا ئۇي سوراپتۇ.
△ دەرەخ ئۆز شېخىدا هەرگىز قۇرۇماس، جۇگان قاۋىغا كەلگەندە مونچاق چىگىلمەس.

△ تەرىپات ــ كۆڭۈل ئاچۇر، مۇئامىلە يول.
△ ياشلىق خۇددى گۈل، ئىستىكى ئوت.
△ قاتتىق گەپ قىلسا قېتىۋالىدۇ، يۇمشاق گەپ قىلسا يېتىۋالىدۇ.
△ دەردىنىمۇ تارتقان بىلەر، ئاغرىقىنىمۇ تارتقان كىشى.
△ قاپاقتا نېمە بولسا، تېشىغا شۇ تېپىلىدۇ.
△ تاغنىڭ كۆركى تاش بىلەن، يۇرتنىڭ كۆركى باش بىلەن.
△ قويىمۇ سەركە بولمىسا ماڭمايدۇ.
△ دەرد كەلگەندە تىللىق.
△ جىم ياتقان يىلاننىڭ قۇيرۇقىنى تارتما.
△ بىلمىگەنگە بولۇشما.
△ ياخشى ئاتنىڭ تېرىسى قىرىم بولۇر، كۆن بولماس.
△ پۇلۇڭغا ئىشەنگۈچە، يولۇڭغا ئىشەن.
△ دەرزى بارنىڭ دەزىگە تېگۈر، دەزى يوقنىڭ نەرىگە.
△ باشقىنىڭ ئەقلى بىلەن ئاش يېگۈچە، ئۆز ئەقلىڭ بىلەن پوق يە.
△ ئېتى بارنىڭ يولى بار.
△ هاپىتىن كەلگەن هۇپقا.
△ هېيتنى هېيت قىلغان ناغرا.
△ يالجىمىساڭ يەر يۆتكەل.
△ بەگ بىلەن چىقىشقۇچە، قوۋۇقچى بىلەن چىقىش.
△ بەرمىگەن خۇدايىمنىڭ ياقىسىنى يىرتايمۇ.
△ گۈگۈ دېگەن بىلەن، شېخىدىن چۈشمەس ئۇجمە.
«هۇ» دەپلا يۇرۇپ كەتسەڭ، ئىلاهتىن كەلمەس رەهمە.
△ ئېتىم شاڭتو①، كالام تارتماس.

① شاڭتۇ ــ هارۇنغا قوشقان يانداق ئات.

ئىككى كېلىن بىر بولسا بىر ئۆيگە پاتماس.

△ كۆيۈغۇلنى ئوغلۇم دېسەك،
كۆڭلۈك خۇش بولۇر.
كۆل بىلەن تام قوپۇرساك،
ئۇلى بوش بولۇر.

△ چىللىغاندىن قالما، چىللىمىغانغا بارما.

△ جىمغۇرنىڭ ئىشى بار، قولتۇقىدا شىشى بار.

△ كىشىنىڭ ئۆچى كىشىدە قالماس.

△ بىلگەنگە مىڭ تاياق،
بىلمىگەنگە ھېچقىسى يوق.

△ يېغىدىن يەر بويى قاچ.

△ ئۆيىنى گۈل قىلغانمۇ خوتۇن،
كۆل قىلغانمۇ خوتۇن.
ئېيتىپ بەرگۈچى: قۇمۇل ئاراتۇرۇك ناھىيە چوڭتاشتىكى توقسان ياشلىق بۇۋىسۇلتانخان مومای، قۇمۇل شەھەر ئىچى يېزىدىن سەكسەن يەتتە ياشلىق ئاخۇنبەك

توپلاپ رەتلىگۈچى ئېلى ئىسمايىل

× ×

△ ئۆزۈڭ خەسچە بولساڭمۇ،
ئەقلىڭ تاغچە بولسۇن.

△ ياشلىقىڭدا تىرىشمىساڭ شىجائەتتە،
ياشانغاندا قالىسەن نادامەتتە.

△ نەسىھەت ئاچچىق، مېۋىسى تاتلىق.

△ گەپ بىلگەندىن كۆرە ئىش بىل.

△ چېچەن ئادەم سۆزنى قىسقا قىلىدۇ.

△ تىلىڭ بىلەن دىلىڭنى بىر تۇت.

△ يۈزۈم ئاق بولسۇن دېسەڭ، ئىشىڭنى توغرا قىل.

△ ئويلىنىپ سۆزلە، قۇلاق سېلىپ تىڭشا.

△ بىلىم بىلگۈچىدە، ئەقىل سەزگۈچىدە.

△ ساختا دوست ئاشكارا دۇشمەندىن يامان.

△ ئىشچاننىڭ راھىتى مەڭگۈلۈك،
ھورۇننىڭ راھىتى بىر كۈنلۈك.

△ ياشنىڭ غەيرىتىگە باق،
قېرىنىڭ پاراستىگە.

△ بىلىمسىزلىكتىن قورقما،
تىرىشماسلىقتىن قورق.

△ زىرائەت تېرىمىسا ئۇنمەس،
ئادەم ئۆگەنمىسە بىلمەس.

△ ھورۇنغا ئىش يوق،
ئىشچانغا قىش يوق.

△ دەرەخنىڭ مېۋىسى تەنگە قۇۋۋەت،
بىلىمنىڭ مېۋىسى ئەلگە قۇۋۋەت.

△ راست سۆزنىڭ خىجالىتى يوق.

△ چۈمۈلىنىڭ پۇتىدىن ئۆگەنكى،
قۇشقاچنىڭ تىلىدىن ئۆگەنمە.

△ مېھنىتىڭ قاتتىق بولسا، مېۋىسى تاتلىق بولىدۇ.

△ ئۇزۇنغا باققانىڭ كۆزى ئۆتكۈر بولىدۇ.

توپلاپ رەتلىگۈچى: ھەسەن تىلىۋالدى.

× ×

△ يۇرت سۆيگەن ئەر — سايىسى بار دەرەخ.

△ ئۆز ئېلىڭنىڭ جاپاسىدىن قاچما،
ئۆزگە ئەلنىڭ راھىتىگە يانداشما.

△ ئۆز يۇرتۇڭ — تۇغقان ئاناڭ.

△ يۇرتقا پاتمىغان ھېچىيەرگە پاتماپتۇ.

△ ئۆڭكۈر بولسىمۇ ئۆيۈڭ ياخشى.

△ ياخشىغا يولداش بولساڭ ئېچىلۇر چېچىكىڭ.
يامانغا يولداش بولساڭ يىرتىلار ئېتىكىڭ

△ تىلەمچىدىن پۇل سوراشما، ئەسكىدىن يول.

△ خۇشامەتچى تەمەخور كېلۇر،
يالغانچى باھانەخور.

△ هەمراهىڭ ئىت بولسا، قولۇڭدىن كالتەك چۈشمىسۇن.
ياخشى مۇلۇك ھېكمىتىڭ، بۇزۇلغاندا ھېچكىمنىڭ.
△ پىلدەك دۇنيادىن، قىلدەك بىلىم ئەلا.
△ ماڭالماس ئېتىدىن كۆردىدۇ،
يازالماس خېتىدىن.
△ چاقىرمىغان تويغا داخىل بولغۇچە،
ئەسكى راۋابقا ناخۇل بول.
△ گۆھەرلىك بولۇشتىن، ھۈنەرلىك بولۇش ئارتۇق.
△ قىلىچنىڭ كۆچىدىن قەلەمنىڭ كۆچى ئارتۇق.
△ كىچىك پېئىل بولساڭ، كىچىكلەپ كەتمەيسەن
△ تولا گەپ داغ بولۇر قىسقا گەپ ياغ.
△ ئوغرى تۇمان ئىزدەيدۇ، ئىچى تار گۇمان.
△ قىزىڭنى نومۇسچان قىل، ئوغلۇڭنى تېرىشچان
△ تەنقىت ئاقارتىدۇ، ماختاش قاپارتىدۇ.
△ قوشناڭ كەلسە ئاشقا، چىرايىڭ بولمىسۇن باشقا.
△ قولۇڭ ياغ بولسا، قوشناڭغا سۈۋا.
△ قوشناڭ بىلەن ئوبدان ئۆتسەڭ بېشىڭ ساق بولۇر.
قوشناڭ بىلەن يامان ئۆتسەڭ چېچىڭ ئاق بولۇر.
△ ھورۇنلۇقتىن بالا كېلۇر باشقا،
ئىشچانلىقتىن گۈل ئۈنەر تاشقا.
△ ئەقىللىق ئۆزىدىن كۆرەر، نادان باشقىدىن.
△ سودىگەر تىلى بىلەن بازار تاپىدۇ،
گىلەم قىلى بىلەن.
△ نادان يۇرتتا مولا تولا،
△ تۆگە تويۇپ سەكرەيدۇ، ئاچ توكۇپ.

△ قۇرۇق ياغاچنىڭ ئىگىلگىنى سۇنغىنى، مەرت يىگىتنىڭ ئۇيالغىنى ئۆلگىنى.
△ كۆچەت تىكسەڭ پۇتاپ تۇر،
تۇز لىم ئالىسەن.
بىكار بولساڭ كىتاب كۆر،
بىلىم ئالىسەن.
△ چەت بىنەمنىڭ تۇلكىسى كۆپ،
خوشامەتچىنىڭ كۇلكىسى.
△ ئۆچكىنىڭ مويى تۇگىمەس، بەڭگىنىڭ ئويى.
△ ئال دېسە ئەئۇزۇبىللاھ، بېرىڭ دېسە ئەسستەغپۇرۇللاھ.
△ ئەلىنەغمىگە ئۇسسۇل كېرەك، دېھقانغا ھوسۇل.
△ ياغاچچىغا يېلىم كېرەك، ئىنسانغا بىلىم.
△ مەنسەپ تالاشقىچە بىلىم تالاش.
△ ئىتنى قازى قىلساڭ، قاۋاشقا قىستايدۇ.
△ سۇغا چۆككەن سامانغا ئېسىلىپتۇ.
△ ئايال كىشىنىڭ دۇنياسى — ساداقەتلىك ئەر كىشىدۇر.
△ قىلتىرىقسىز بېلىق بولماس، كەمچىلىكسىز ئادەم.
△ غۇرۇرۇڭنى يوقاتساڭ، ھەممىنى يوقىتىسەن.
△ ۋەتەنسىز كىشى - ناخشىسىز بۇلبۇل.
△ بىلىمسىزدىن ئۇلگە چىقماس، كۆڭۈلسىزدىن كۇلكە.
△ بايلىقنىڭ ئاتىسى ئەمگەك، ئانىسى يەر.
△ بىلىملىك ئەل غېمىدە، نادان ئەجەل غېمىدە.
△ تەمسىز قوغۇننىڭ ئۇرۇقى كۆپ.
△ يەككە قولدىن چاۋاك چىقماس،
پۇختا ئىشتىن كاۋاك.
△ كۇسىغا تاغاق كەتمەس، سوپىغا باغاق.
توپلىغۇچى غالىپجان ئوسمان

× × ×

Δ ئابدالدا ئۇيات يوق،
كېپەكتە قۇۋۋەت (يوق).
Δ ئاتا ـ ئانا ـــ بالىنىڭ ئەينىكى.
Δ ئات يوق يەردە ئېشەكمۇ ئات.
Δ ئاتنىڭ ئاقسىشى تاقىدىن،
چاپانىنىڭ ئەسكىشى ياقىدىن.
Δ ئات تويغان يېرىگە تارتىدۇ،
يېگىت تۇغۇلغان يېرىگە.
Δ ئات ـــ مىنگەننىڭ، قىلىچ ئاسقاننىڭ.
Δ ئاستىغا يول قويغان سودىگەر پايدا تاپالماس.
Δ ئاتىسى قىلغاننى بالىسى دوراپتۇ.
Δ ئاچنىڭ خۇداسى يوق.
Δ ئاچچىقىڭ كەلسە، بارمىقىڭنى چىشلە.
Δ ئاچ قورساققا ئاچچىقسۇ.
Δ ئاچ قورساققا يېسە مېغىز تېتىيدۇ،
توق قورساققا يېسە سېغىز تېتىيدۇ.
Δ ئاخۇنۇم سەللىسىگە ئىشىنىدۇ،
قۇشناچىم زەللىسىگە.
Δ ئادەم بىر كۆڭلەك ئىچىدە نەچچە
ئورۇقلاپ، نەچچە سەمرىدۇ.
Δ ئادەم ئۇلۇغ، يەر ئۇلۇغ.
Δ ئادەم كۆپ جايدا كۆز تولا،
سۆزلەيدىغان ئېغىز تولا.
Δ ئارزۇلاپ تېرىغان چىلگىنىڭ باش بۇرنىنى
ئىت يېدى.
Δ ئاز كۆرگەن كۆپ تېڭىرقايدۇ.
Δ ئاستىدىكىنى تالايدۇ،
ئۈستىدىكىنى سىيلايدۇ.
Δ ئالەم ـــ دەريا، سىياسەت ـــ كېمە،
كېمىسىز دەريادىن ئۆتىمەن دېمە.
Δ ئالدىرىغان قالار، بۇيرۇغان ئالار.
Δ ئامەت ئوڭدىن كەلسە،
تەلەي دۆڭدىن كەپتۇ.
Δ ئانار ئۇرۇقى بىلەن،
گۈل پۇرىقى بىلەن.

Δ ئەخمەق ئۆزىگە ئىش تاپىدۇ،
خام كاۋىغا يوتقان ياپىدۇ.
Δ ئەر كىشى نامرات بولسا بولسۇن،
قەرزدار بولمىسۇن.
Δ ئەسكى بولسىمۇ ئۆزۈمگە ياخشى.
Δ ئەقىلنىڭ خاتاسى ئىشتا تۈزۈلەر.
Δ ئەقىللىق ئەقىلغا ئىشىنىدۇ،
ئەخمەق چۈشىگە (ئىشىنىدۇ).
Δ ئەگرى ئازار، توغرا ئوزار.
Δ ئەل ئارىلىغان سىنچى،
توقاي ئارىلىغان ئوۋچى.
Δ ئەمەلدارغا ھەجايغان پۇقراغا ھومىيار.
Δ ئەيسانىڭ ئەلىمنى مۇسادىن ئېلىپتۇ.
Δ باتۇر ئاڭقاۋ كېلىدۇ، پالۋان ئۆكتەم.
Δ باتۇرلۇق بىلەكتە ئەمەس، يۈرەكتە.
Δ بار بولسا تۇرالمايدۇ،
يوق بولسا چىدالمايدۇ.
Δ باشقا كەلگەندە باش قاشلاپتۇ.
Δ باشقا كەلگەندە باتۇر.
Δ باش كىرلەشسە تاز بولار،
پاختا كىرلەشسە ماز بولار.
Δ باغلاقتا تۇرمىغان كەسكىدە تۇرار.
Δ بال ساتقان بارمىقىنى يالار.
Δ بالدۇر تېرىغان ئاش ئالار.
كېيىن تېرىغان شاخ (ئالار).
Δ بەڭگە بوۋىسىنى ماختار،
موزدۇز كوۋىسىنى (ماختار).
Δ بەڭگىگە ئېرىقتىكى سۇ دەريا كۆرۈنەر.
Δ بويۇن بولسا، بويۇنتۇرۇق تېپىلار.
Δ بۇزغىنىڭنىڭ سانى يوق،
تۈزگىنىڭنىڭ تاينى (يوق).

△ بېگى بولمسا، دوغىسى بار،
گۆشى بولمسا، شورپىسى بار.
△ بېخىلغا بۇرنىنىڭ قەقچىمۇ ئەتىۋار.
△ بېلىقنىڭ ئۆزى سۇدا، كۆزى سىرتتا.
△ بېشى يوغان بەگ بولار،
پۇتى يوغان قۇل.
△ بىباك ھەمدەملىككە يارىماس،
ناپاك مەھرەملىككە (يارىماس).
△ بىجاق كۇچانىڭ نانچىسى،
شايار كۇچانىڭ مالچىسى،
توقسۇ كۇچانىڭ باغچىسى،
باي كۇچانىڭ ياغچىسى.
△ بىر كۈن يامغۇردا قالسا، ھەپتە چۈشكۈرەر
△ بىر جاندىن، بىر ناندىن، بىر خاندىن زېرىكمەس.
△ بىر ئىت شەپىگە قاۋسا،
ئون ئىت ئەرگىشىپ قاۋار.
△ بىرگە جازا، مىڭغا ئاگاھ.
△ بىر كەپتەردە قىرىق قىزنىڭ نازى بار.
△ بىكار يۈرسە ياسانچۇق،
ئىشقا بارسا قارانچۇق.

△ پادىچى ئىككى بولسا، ئاردىدا توقلا ئۆلەر.
△ پالتا بار يەردە كەكە تور يېمەس.
△ پولو بىلەن ياغلاپتۇ،
لەگمەن بىلەن باغلاپتۇ،
ھاراق بىلەن جايلاپتۇ.
△ پۇل ئالدىدا ئېزىقما،
مەنسەپ دېسە قىزىقما.
△ پۇل بار چاغدا ئەسسالام،
پۇل يوق چاغدا ۋەسسالام.
△ پۇل - مال كېتەر بوشلۇقتىن،
ئىمان كېتەر خۇشلۇقتىن.

△ پۇل يوق — ھېساب يوق،
نان يوق قورساق يوق.
△ پۇلۇڭ يوق بازارغا بارما.
مەشۇقۇڭ يوق مەشرەپكە (بارما)
△ پىلانسىزنىڭ ئاتقان ئوقى نىشانسىز.

△ تادان توشقاننىڭ ئۇۋىسى ئۇچ.
△ تازغا كەمچەت تۇماق ياراشماس.
△ تاغلاردا كىيىك، يايلاقتا قوي،
بىر جايدا يىغا، بىر جايدا توي.
△ تالالىقى بار،ئۆي ئىچىلىكى يوق.
△ تالقان يەۋېتىپ، ئوتنى پۈۋلىگىلى بولماس.
△ تەگرىدىن نالىما،
بەندىدىن رەنجىمە.
△ تەلەينىڭ تىكىشى يوق.
△ تەييارلىق بار يەردە بالا - قازا يوق.
△ توغرا ئادەم سايىسىنىڭ ئەگرىلىكىدىن قورقمايدۇ.
△ تولا ئەرگە تەككەننىڭ ياقىسى چىت،
تولا خوتۇن ئالغاننىڭ ياقىسى پىت.
△ تومۇزدىكى ئورما بەدەندىكى ئەنگىزنى ئالار.
△ توينىڭ نىكاھ پەتىسى بار،
مېھماننىڭ كەلدى - كەتتىسى (بار).
△ تۇلكىنى كۆرەگلەتكەن يولۇاسنىڭ ھەيۋىسى.
△ تېرىغانغا يەر قېرىماس،
ئىشلىگەنگە ئەر (قېرىماس).
△ تېرىغان ئۆزىدىن سورايدۇ،
تېرىمىغان كىشىدىن.
△ تىرناق ئەتتىن ئايرىلماس.
△ تىرىكىنى تېزەككە تېگىشىپتۇ،

ئۆلۈكنى ئالتۇنغا.

△ تىلى بىلەن تىكەن تىپرىغان ئاغزى بىلەن ئورار.

△ جاھىللىق - جان ئازابى.

△ جىپسەكچىنىڭ ئۆلۈكى ساقچى بولۇپ تىرىلىپتۇ.

△ جىلە قىلساڭ مۇشۇكمۇ چىشلەيدۇ.

△ جىم ئاققان سۇمۇ غەرق قىلالايدۇ.

△ چاپىنىغا قارىما، ئادىمگە قارا.

△ چاسا ئۆلچۈك يۇمىلاق مۇجۇققا چۈشمەس.

△ چاقىرىلمىغان مېھمان سۈپۈرۈلمىگەن يەردە ئولتۇرار.

△ چاڭقىغاندا سۇ بەر،
مۇزلىغانغا ئوت.

△ چوڭ ئۆينىڭ ئورتاق،
كىچىك ئۆينىڭ قورداق.

△ چىرىغنىڭ قانچە بولسا،
سايەڭ شۇنچە بولار.

△ چىۋىن چاقسا ھەرىمىكىن دېمە،
ساقال باسسا قىرىمىكىن دېمە.

△ چىۋىننى مەيلىگە قويۇپ بەرسەڭ ئېشىكىگا چىچىدۇ،
بالاڭنى مەيلىگە قويۇپ بەرسەڭ بېشىڭغا چىچىدۇ.

△ خوتۇنغا ئامراق، بالىغا ئۆچ،
قايىماققا ئامراق، كالىغا ئۆچ.

△ خوتۇنۇم ئۆلدى—قامچام سۇندى.

△ دەرد سۆزلىتەر،
ئەلەم ئۆلتۈرەر.

△ دەردىمەن كىشى — سۆزىمەن كىشى،

△ دەردى يوق ئالەمدە يوق.

△ دەرەخ ئون يىلدا يېتىلدۇ،
ئادەم ئەللىك يىلدا.

△ دەم ئېلىپ، دەرمان توپلا.

△ دوپپىغا پاتقان بېشىم جاھانغا پاتمىدى.

△ دوستلار ئارا ئاداۋەت تۇغۇلسا،
دۇشمەننىڭ كۈنى تۇغۇلار.

△ دوستۇڭنىڭ دۇشمىنى — دۇشمىنىڭنىڭ دوستى.

△ دېھقاننىڭ بۇرنىغا يەر پۇرايدۇ.

△ دىنسىزنىڭ ئەدىبىنى ئىمانسىز بېرىپتۇ.

△ زەرنىڭ دوستى تولا،
زەرگەرنىڭ دۇشمىنى (تولا)

△ زورلۇقنىڭ ئاقۋىتى خورلۇق.

△ سانسىزغا سان تەگدى،
ئىشتانسىزغا ھال (تەگدى).

△ سودا — سېتىق پۇلدىن باشقىنى تونۇماس.

△ سۇ تۆۋەنگە ماڭىدۇ،
تۇتۇن يۇقىرىغا.

△ سۇدا ئاققان سامانغا ئېسىلار.

△ سۇ كېچىكىدىن ئۆتكەن ئەر ئەمەس،
قان كېچىكىدىن ئۆتكەن ئەر.

△ سۇنىڭ ئېقىشىغا باق،
تۇكنىڭ يېتىشىغا.

△ سۇ ئۇلغايسا كېمە كۆتۈرۈلەر،
سۆز ئۇلغايسا جېدەل (كۆتۈرۈلەر)

△ سۆگەتكە ئەۋرىشىملىك يارىشار،
قىيىنغا قاتتىقلىق (يارىشار).

△ سېنىڭ ماڭغان يولۇڭدىن،
مېنىڭ ئۆتكەن كۆۋرۈكۈم كۆپ.

△ سىناشقان دوست مۇڭداشقىلى ياخشى،
سۆيۈشكەن يار ئويناشقىلى ياخشى.

△ شاگىرتتىنىڭ ھالىغا قاراپ ھۇنەر ئۇگەت.
△ شەنبە شېكەر، ئازنا بىكار.
△ غەم باسسا، غەپلەتمۇ باسار.

△ قارىغۇنىڭ كەينىگە كىرسەڭ كوداڭغا يىقىلىسەن.
△ قامچىغا كۇچىمەي، يەمگە كۇچە.
△ قايغۇ كېسەل قىلىدۇ.
خۇشاللىق داۋالايدۇ،
△ قوشناڭ ساڭا باقمىسا،
سەن قوشناڭغا باق.
△ قوشناڭ كەلسە ئاشقا،
چىرايىڭ بولمىسۇن باشقا.
△ قوشناڭ يىغلىغاندا، سەن كۈلمە.
△ قولۇڭنى قۇل قىلىپ ئىشلەت،
پۇتۇڭنى ئۇي قىلىپ (ئىشلەت).
△ قۇشقاچنى قاردا تۇت،
قارىغۇنى ياردا (تۇت).
△ قۇشنىڭ چاڭگىسى بۇزۇلسا،
تۇخۇمى ساق قالماس.
△ قۇش ئۇچۇپ ھارغاندا ئۇۋۇسنى تاپار.
△ قېرىنداشنى يۇرەك تونۇيدۇ.
△ قىرسىز يەر بولماس،
ھۇنەرسىز ئەر (بولماس).
△ قىز تارتىنچاق كېلەر،
يىگىت غەم يېمەس.
△ قىلىدىغىنى شۇكۇر،
تىلەيدىغىنى ئۆمۇر.
△ قىمىرلىغان قىر ئاشار.
△ كالاڭغا كۆڭۈل بۆلگىچە،
بالاڭغا كۆڭۈل بۆل.
△ كاۋىسى يوق پىلەكتىن،
تەمى يوق خەمەك ياخشى

△ كەتمەن ئەرنىڭ قولىدا بولغىنى بىلەن،
چۇمۇچ ئايالنىڭ قولىدا.
△ كەچ يات، سەھەرقوپ.
△ كەلكۈن سۇ — يىرتقۇچ ھايۋان.
△ كونىلارنىڭ سۆزى — ئەقىلنىڭ كۆزى.
△ كۆچەتنى سۇندۇرغىچە قولۇڭنى سۇندۇر.
△ كۆرپە سالسا تىز ئۇيىلار،
داستىخان سالسا يۇز.
△ كۆرمەي تۇرۇپ ئاق دېمە،
سىنىماي تۇرۇپ ساق دېمە.
△ كۆرمىدىم دېسەڭ بىر سۆز،
كۆردۇم دېسەڭ مىڭ سۆز.
△ كۆزى كىچىكتىن كۆڭلى تار يامان.
△ كۆڭلى غەش بولسا، يېگىنى غەش بولۇر.
△ كۆڭۈل ئاغرىقىنى كۆڭۈل بېرىپ ئال.
△ كۈزدە ئۇخلىغان قىشتا مۇزلاپتۇ.
△ كۈلكە بىلەن يىغا قوشكېزەك.
△ كۈن چىقسا ھەپىرەڭ بولار،
كۈن چىقمىسا زەپىرەڭ.
△ كۈن كۆرۈنمىسىمۇ كەچ بولىدۇ.
△ كۈن ئۆرلىسە سايالڭ قىسقىرار،
تۈن ئۆرلىسە ئۆمرۈڭ قىسقىرار.
△ كىچىكلەردىن گۈناھ،
چوڭلاردىن ئەپۇ.
△ گەپ قىلىدىغان يۇز پوچىدىن،
ئىش قىلىدىغان بىر نوچى ئەلا.
△ لاچىن قاراپ تاپىدۇ، تۈلكە ماراپ،
بۆرە پۇراپ.
△ مەس بىلەن بىللە ماڭساڭ ماڭ،
نەس بىلەن بىللە ماڭما.

(ئاخىرى 46 - بەتتە)

چاغاتاي تىلى لۇغىتى

تۈزگۈچى: ئابلىمىت ئەخەت

ئە①

ئەقرەب [عقرب] (ئە) چايان، چايان بۇرجى.

ئەقرەبا [اقربا] (ئە) [بىرلىكى: قەرىب] ئۇرۇغ ـ تۇغقانلار، ئەك يېقىن كىشىلەر.
«ھەمە ئەقرەبا بىرلە بولدى رەۋان،
چۇ ئول قەرىيە ئەشجارى بولدى ئەيان.»
ـ ئا. نىزارى.

ئەقسا [اقصا] (ئە) 1) ئەك ئۇزاق (يىراق) قىرغاق: بىرەر ئۆلكە ياكى شەھەرنىڭ يىراق بۇرجىكى؛ 2) چەت، ئۇزاق: يۇقىرى، تۆر.
ئەقسا بىلاد ـ ئەك يىراق مەملىكەتلەر؛
ئەقسايى رۇم ـ رۇمنىڭ ئەك چەت جايى؛
مەسجىدى ئەقسا ـ قۇددۇس شەھرىدىكى كاتتا مەسچىت؛
مەقسەدى ئەقسا ـ ئەك ئاخىرقى مەقسەت.

ئەقسام [اقسام] (ئە) قىسىملار، ئۆلۈشلەر، بۆلەكلەر.

ئەقسۇم [اقسوم] «ئەخسۇم» غا قاراڭ.

ئەقشام [اقشام] كەچقۇرۇن، كەچكى پەيت؛ تۈن، ئاخشام.
ئەقشام زۇلمەتى ـ تۈن قاراڭغۇسى؛
ئەقشام كۈلى ـ ئاخشام خىرە ـ شىرەلىكى، تۈگىشى؛

ئەقشامغى [اقشام غى] تۈندىكى، كېچىسىدىكى، ئاخشامقى.

ئەقشام قۇرۇن [اقشام قرون] كەچقۇرۇن.

ئەقل [عقل] (ئە) [كۆپلۈكى: ئۇقۇل] 1) ئەقىل، ئىدرەك، زېھىن؛ 2) دانالىق، بىلىمدانلىق؛ پەم ـ پاراسەت.
ئەقل ئالمىدە ـ ئاڭلىق چۈشىنىش بويىچە؛ ئەقلەن؛
ئەقل ئالماق ـ مەپتۇن قىلماق، ھەيران قالدۇرماق؛
ئەقل ئەھلى ـ ئەقىللىقلار، ھۇشيارلار؛
ئەقل پىرى ـ تەپەككۇر ئۇستازى؛ پاراسەتلىك كىشىلەر؛
ئەقل چىرى ـ ئەقىل كۈچى، ئەقىل قۇۋۋىتى؛
ئەقل خىرەمەنى ـ ئەقىل مۇجەسسەملىكى، يىغىندىسى؛
ئەقل دۇن ـ ئەقلى پەس؛
ئەقل دېھقانى ـ ئاڭلىق چۈشەنچە، مۇلاھىزە؛ تەجرىبىلىك، ئاڭلىق كىشى؛
ئەقل سەررافى ـ ئەقىل زەرگىرى، ئەقىل باھالىغۇچىسى؛
ئەقل كويى ـ ئەقىل ـ ئىدرەك يولى؛
ئەقل كۈل ـ 1) بۇيۇك ئەقىل، كاتتا ئەقىل؛ ئىلاھىي ئەقىل (تۇغما ئەقىل)؛ 2) جىبرەئىل؛
ئەقل مۇھەندىسلەرى ـ دانىشمەنلەر، ئالىملار، بىلىمدانلار؛
ئەقل مىزانى ـ ئاڭ، ئەقىل ئۆلچىمى، تارازىسى؛

① بېشى ئۆتكەن ساندا

ئەقل نام ئاۋەرى ـ نام قويغۇچى ئەقىل؛
ئەقل ھېسابى ـ ئاڭ دائىرىسى، چېگرىسى؛
ئەقل ئوتى ـ زېھىن ئۆتكۈرلۈكى، ھۇشيارلىق؛
ئەقلۇ فەھمى خۇردەدان ـ نازۇك، تولغان ئەقىل؛
ئەقل ئۆيى ـ مېڭە، پىكىر ـ خىيال؛
ئەقل ۋەسۋاسى ـ ئەقىل ۋەسۋەسىسى؛ مەپتۇنلۇق؛ ئەقىل دولقۇنى؛
ئەقل ئىشىگى ـ ئەقىل ئىشىكى؛ ئەقىل يولى، ئاڭلىق يول؛
ئەقلى جەۋھەرشۇناس ـ يېتۈك، كامىل ۋە سۆزىنىڭ يوشۇرۇن سىرلىرىنى ياخشى چۈشەنگۈچى نازۇك كىشىلەرنىڭ ئىدراكلىرى؛
ئەقلى خۇردەبىن ـ ئۆتكۈر، سەزگۈر، نازۇك ئەقىل؛ پەم ـ پاراسەتلىك؛
ئەقلى خۇدبىن ـ پەقەت ئۆزىنى ئويلىغۇچى، ئۆزى ھەققىدىلا پىكىر قىلغۇچى شەخس؛
ئەقلىدىن بېگانە ـ ئەقلىدىن ئازغان، تەلۋە؛
ئەقلى زايىل ـ ئەقلى كەتكەن؛ ئەقلىدىن ئېزىش، ئەقلسىزبولۇپ قېلىش؛
ئەقلى زۇلمانىي ـ خىرە ئەقىل، ئۆتىمەس زېھىن؛
ئەقلى سەركەش ـ ئىتائەتسىز، قەيسەر ئەقىل؛
ئەقلى سەلاھ ـ توغرا، ساغلام پىكىر؛
ئەقلى سىتەمكارە ـ جەبىر ـ زۇلۇم قىلغۇچى، جاپا يەتكۈزگۈچى ئەقىل؛ ئىشق يولىنى توسىدىغان ئەقىل؛
ئەقلى كۈلل ـ «ئەقل كۈل» غا قاراڭ؛
ئەقلى مەسلەھەتمەن ـ مەسلىھەت كۆرسەتكۈچى، توغرا يول، توغرا پىكىرگە ئۈندىگۈچى ئەقىل؛
ئەقلى مۇجەررەد ـ ساپ ۋە ئۆتكۈر ئەقىل؛ ئابستراكت ئەقىل؛
ئەقلى مۇستەقىم ـ ئېغىشمايدىغان، ئىككىلەنمەيدىغان، مۇستەقىل ئەقىل؛ بىر پىكىرلىك ئادەم؛
ئەقلى مۇھاسىب ـ پەم ـ پاراسەتكە بويسۇنغۇچى؛ ئاڭ، ئەقىل، ئىدراك.

ئەقلام [اقلام] (ئە) [بىرلىكى: قەلەم] قەلەملەر.
ئەقلايىن [عقلايين] (ئە) ئاقىلانە، ئاقىللارچە، دانالىق بىلەن.
ئەقلەن [عقلاً] (ئە) ئەقىل يۈزىسىدىن.
ئەقل زۇدا [عقل زدا] (ئە) ئەقىلنى ئالغۇچى، ھوشسىزلاندۇرغۇچى؛ ئەقىلنى يوقىتىدىغان، ئەقلىدىن ئايرىيدىغان.
ئەقل كۈش [عقل كش] (ئە + پ) ئەقىلنى يوقاتقۇچى، ئەقىلگە نۇخسان يەتكۈزگۈچى.
ئەقلىيات [عقليات] (ئە) ئەقىلگە ئائىت، ئەقلىي ئىلىملەر.
ئەقمىشە [اقمشه] (ئە) [بىرلىكى: قۇماش] ھەرخىل توقۇلما ماللار، ماتالار.
ئەقۋال [اقوال] (ئە) [بىرلىكى: قەۋل] سۆزلەر، گەپلەر، رىۋايەتلەر:
«چۈ مەردۇملۇق ئەقۋالى پايان ئولۇپ،

رەۋان چەكمەكى جان نەمايان ئولۇپ»
— ئا. نىزارى.

ئەقۋام [اقوام] (ئە) [بىرلىكى: قەۋم] قەۋملەر.

ئەقۋيا [اقويا] (ئە) بىرلىكى: قەۋي] كۆچلۈكلەر، قاۋۇللار، قۇۋۋەتلىكلەر؛ چوڭلار.

ئەقىدە [عقيده] (ئە) 1) ئېتىقاد، ئىشەنچ؛ ئىخلاس؛ 2) چۈشەنچە، پىكىر، بىلىش.

«تەڭرى خانىن ئاچۇق ئەقىدە قىلىپ،
خەلقدىن روزى ئىستەگەن گومراھ»
— نەۋائى.

ئەقىدە قىلماق — 1) ئىشەنچ ھاسىل قىلماق؛ ئېتىقادلىق بولماق؛ 2) گۇمان قىلماق.

ئەقمق [عقيق] (ئە) قىممەتباھالىق قىزىل تاش، ھېقىق.

«لەئلى لەبىڭ كۆرەي دەبان كۆز ياشىم ئەيلەدىم ئەقمق،
خالى خەتتىنى بىلمەدىم تۇرفە كىتابەتى دەقمق»
— زەللى.

ئەقمق ناب — ساپ، سۈزۈك ھېقىق؛

ئەقمقى بىغەش — تازا، ساپ ھېقىق؛ كۆچمەم: قىزىل مەي، مەينىڭ قىزىلراقى؛

ئەقمقى ناب — «ئەقمق ناب» قا قاراڭ؛

ئەقمقى يەمەن — 1) يەمەن ھېقىقى؛ قىپقىزىل ھېقىق؛ 2) كۆچمەم: قىپقىزىل لەۋ.

لەب ئەقمقى — لەۋ قىزىللىقى.

ئەقىلە [عقيله] (ئە) 1) باشچى، يولباشچى؛ 2) ئەقىللىق ئايال؛ پەرەنجىگە ئورالغان ئايال؛ 3) زەئىپ، ئاجىز.

ئەقىم [عقيم] (ئە) [كۆپلۈكى: ئەقايىم] تۇغماس، پەرزەنتسىز؛ نەتىجىسىز، مېۋىسىز.

زەنى ئەقىم — «ئەقىمە» گە قاراڭ؛

مەردى ئەقىم — پەرزەنتسىز ئادەم.

ئەقىمە [عقيمه] (ئە) تۇغماس ئايال.

ئەكابىر [اكابر] (ئە) [بىرلىكى: ئەكبەر] ئەڭ ئۇلۇغلار، ئەڭ كاتتىلار؛ مەرتىۋىلىك كىشىلەر، مەنسەپدارلار.

ئەكابىرۇ ئىزام — ئەڭ كاتتا، چوڭ كىشىلەر؛

ئەكابىر ۋە ئەشراف — ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ئەتىۋارلىق زاتلار.

ئەكابىرە [اكابره] (ئە) ساسانىيلار سۇلالىسى پادىشاھلىرىنىڭ لەقىمى.

ئەكاسىرە [اكاسره] (ئە) «ئەكابىرە» گە قاراڭ.

ئەكباد [اكباد] (ئە) جىگەرلەر.

ئەكباد پەيۋەند — جانجىگەرلەر، تۇغقانلار.

ئەكبەر [اكبر] (ئە) [كۆپلۈكى: ئەكابىر] ئۇلۇغ، كاتتا؛ ئەڭ كاتتا.

ئەكتاف [اكتاف] (ئە) [بىرلىكى: كەتف، كەتمن] يەلكە، يەلكىلىرى.

ئەكرەم [اكرم] (ئە) ئەڭ ئالىيجاناب، ئەڭ سېخىي؛ ئەڭ ياخشى، تولىمۇ هىممەتلىك.

ئەكرەمۇلئەكرەمىن — كەرىم (ياخشى، ئالىيجاناب، هىممەتلىك) لەرنىڭ كەرىمى؛ تەڭرى، خۇدا.

ئەكرىمۇززەيفە [اكرم الضيفه] (ئە) مېهماننى هۆرمەت قىلىڭىزلار.

ئەكس [عكس] (ئە) 1) سۈرەت، تەسۋىر، شەكىل؛ ئىنكاس؛ 2) شولا، يالقۇن؛ 3) (بىرەر نەرسىنىڭ) ئەكس تەرىپى، ئەكسى، قارىمۇقارشى، زىت.

ئەكس ئەيلەمەك — كۆرسەتمەك، تەسۋىر قىلماق، تەسۋىرلىمەك؛

ئەكس تاپماق — ئەكسى، تەسۋىرىنى كۆرمەك، قوبۇل قىلماق؛

ئەكس تۇتماق — قارشى، زىت ئىش قىلماق؛

ئەكس تۇشمەك — سۈرىتى، تەسۋىرى چۈشمەك؛

ئەكس سالماق — تەسۋىرىنى سىزماق، ئەكس ئەتتۈرمەك؛

ئەكس كۆرگۈزمەك — شولىسى چۈشمەك، ئەكس كۆرۈنمەك.

ئەكسەر [اكثر] (ئە) 1) كۆپ، كۆپچىلىك، كۆپ سانلىق؛ 2) ئىنتايىن نۇرغۇن؛ 3) دائىملىق؛ 4) كۆپىنچە، ئومۇمەن؛ 5) كۆپرەك، ئوشۇقراق.

ئەكسەرەش [اكثرش] كۆپچىلىك؛ كۆپرەكى؛ كۆپىنچە؛ كۆپچىلىكى بىلەن.

ئەككە [عكه] (پ) سېغىزخان.

ئەكل [اكل] (ئە) يېمەكلىك؛ يېمىش؛ تاماق:

«فەراغەت تاپىپ ئەكل ـ ئاشامدىن،
چىقاردى سۆزىنى سەرۋ گۈلفامدىن»
— ئا. نىزارى.

ئەكلۇ شورب — يېمەك ـ ئىچمەك.

ئەكمەل [اكمل] (ئە) ئەڭ مۇكەممەل، ئەڭ يېتۈك، ئەڭ كامىل؛ ئەۋزەل.

«هەر كىشىكىم ئىلمدە ئەكمەل دۇرۇر،
بەلكى مەلائىكدىن ئول ئەفزەل دۇرۇر»
— مولا مۇهەممەد تۆمۇر قاراقاشى.

ئەكمەلى دەۋران — دەۋرنىڭ يېتۈك كىشىسى؛

ئەكمەلى ئىنسان — ئەلا ئىنسان، ئىنسانىنىڭ ئەڭ ياخشىسى.

گۈمنام، يۈگۈر ئەكمەلى ئىنسان كەتتى،
كۆڭلۈڭ سەدەفىن تۈت لەبى نەيسان كەتتى»
— گۈمنام.

ئەكمەھ [اكمه] (ئە) تۇغما كور.

ئەكناف [اكناف] (ئە) ئەتراپلار، تەرەپلەر، تۆت ئەتراپ، ئۆپچۆرە، چېگرىلا.

ئەكنۇن [اكنون] (پ) ئەمدىلىكتە؛ شۇ ۋاقىت، شۇپەيت، شۇدەم:

«چەكتىم جەفانى ئەكنۇن تەندە ھالەت قالمادى،
كەزدىم شەھرۇ بەيابان دىلدە ھەسرەت قالمادى»

— مەشرەپ.

ئەلا I [الا] (ئە) ھاي، ئاگاھ بول، ئاڭلا! (ئۇندەش سۆز).

ئەلا II [على] (ئە) .....ئۈستىگە، ...گە؛ يۇكسەكلىك، ئالىي دەرىجە.

ئەلا قەدرى مەراتىبىمىم — ئۆز مەرتىۋىلىرىگە يارىشا؛

ئەلا كۈللى ھال — ھەر ھالدا؛

نۇرەن ئەلا نۇر — نۇر ئۈستىگە نۇر؛

ئىززۇ ئەلا — ئىززەت ۋە يۇكسەك مەرتىۋە، دەرىجىگە ئىگىلىك.

«تەمەننادۇر خەرابات ئەھلى ئىچرە خاكسار ئولماق،
كېرەكمەس دەھر ئىلىنىڭ بەزمىدە ئىززۇ ئەلا بىزگە.»

— مەھزۇن.

ئەلاچە [لاجه] ئالا، ئالا - بۇلا، چىپار؛ سەگەز (ماتا).

ئەلاچە ھاشىيەلىك تون — ئالا - بۇلا جىيەكلىك تون.

ئەلاچۇغ [الاجوغ] «ئالەچۇق» قا قاراڭ.

ئەقل ئەلاچۇغى — ئەقىل ئۇۋىسى، مېڭە؛ كۆڭۈل.

ئەلاچۇغ ئىلى — كۆچمەنچى خەلق.

ئەلاچۇق [الاجوق] «ئالەچۇق» قا قاراڭ.

ئەلاخان [الاخان] خانۋەيران.

ئەلاخان ئەيلەمەك — خانۋەيران قىلماق؛

ئەلاخانۇ ئەلامان — ئۆي - جايسىز، ماكانسىز، خانۋەيران؛ ھايات تەشۋىشلىرى.

ئەلاقە [علاقه] (ئە) 1 › مۇناسىۋەت، باغلىنىش؛ مۇئامىلە، ئالاقە؛ 2 › سەللىنىڭ ئۇچى، ھالاقىسى.

ئەلالا [علالا] (ئە) 1 › شاۋقۇن - سۈرەن؛ غەۋغا، قىيا - چىيا؛ 2 › ئاۋاز؛ 3 › ماجىرا؛ گەپ.

«يامان ئادەمىيلەر چۇ غەۋغا قىلىپ،
جەھان ئىچرە تۇرفە ئەلالا قىلىپ»

— ئا. نىزارى.

ئەلالا ئەيلەمەك — داد - پەرياد قىلماق، شاۋقۇن كۆتۈرمەك؛

ئەلالا تۇشمەك — غەۋغا، توپىلاڭ باشلانماق؛

ئەلا سالماق — شاۋقۇن - سۈرەن سالماق، غەۋغا كۆتۈرمەك.

ئەلامان [الامان] «ئەلاخان» غا قاراڭ.

ئەلامەت [علامت] (ئە) 1) بەلگە، نىشان، ئىز، 2) ھادىسە.

ئەلئان [الآن] (ئە) ھازىرلا، شۇ پەيتتىدە.

ئەلانىيە [علانيه] (ئە) ئاشكارا، ئوچۇق.

ئەلاھازەلقىياس [على هذالقياس] (ئە) شۇنىڭغا قىياسەن، شۇنىڭغا ئوخشاش؛ ئىھتىمال:

«كۆزۈ لەئلى بەرق سىررىن بىلمەك ئەتسەڭ ئىلتىماس،
ئۇرتەمەكلىكدۇر جەھان ئەھلىن ئەلاھازەلقىياس»

— ئەرشى

ئەلايىق [علايق] (ئـە) [بىرلىكى: ئەلاقە] 1) باردى - كەلدىلەر، ئالاقىلەر، باغلىنىشلار، مۇناسىۋەتلەر؛ 2) دۇنيا - مىلىغا ھەۋەس قىلىش:

«ئەتائى، كەچ بۇ دۇنيادىن، ئەلايىق تەركىنى قىلكىم،
سەلاتۇ سەۋم ئاشىقغە بۇ كۇن تەركى ئەلايىقدۇر.»

— ئەتائى.

ئەلەپكە [الابكه] ئۆردەكنىڭ بىر تۈرى.

ئەلەپۇكە [الابوكه] «ئەلاپەكە» گە قاراڭ.

ئەلئاتەش [العطش] (ئە) ئۇسساش، ئۇسسۇزلۇق تەشنالىق.

ئەلەددەۋام [على الدوام] (ئە) دائىما، ھەمىشە، ھەممە ۋاقىت، ئۈزلۈكسىز:

«ئەسبابى ئەيىش بولسا مۇھەييا ئەلەددەۋام،
ئالەمدە يوق مۇغەننى، دانا سۇخەنۋەرى.»

— سەبۇرى.

ئەلئەدل [العدل] (ئە) ئادالەت، ئادىللىق.

ئەلەر [الار] (ئە) 1) ئۇلار؛ 2) ئۇ (ھۆرمەت مەنىسىدە).

ئەلەز (ز) [الذ] (ئە) ئەڭ لەززەتلىك.

ئەلەست [الست] (ئە) 1) مەن ئەمەسمۇ؟ 2) ئەزەلىيەت، ئىپتىداسىز زامانىنىڭ دەسلەپكى پەيتى.

جامى ئەلەست — تەقدىر نىسۇسى؛

گۈلزارى ئەلەست — دۇنيانىڭ باشلىنىشى.

ئەلەسسەباھ [على الصباح] (ئە) ئەتىگەن تاڭدا، ئەزاندا، ئەتىگەنلەپ.

ئەلەسسەۋىيە [على السويه] (ئە) باراۋەر، باپباراۋەر، تەڭ.

ئەلئەسمائۇ [الاسماء] (ئە)

ئەلئەسمائۇ تەنزىلۇ مىنەسسەمائە — ئىسىملار ئاسماندىن چۈشىدۇ.

ئەلەف [علف] (ئە) ئوت، كۆكات (كۆكتات)، زىرائەت، يېمىش.

ئەلەف بەھا — زىرائەتلەرنىڭ كۆكىگە قاراپ بەلگىلەنگەن سېلىق.

ئەلەلخۇسۇس [على الخصوص] (ئە) خۇسۇسەن، بولۇپمۇ.

ئەلەلئىتلاق [على الاطلاق] (ئە) مۇتلەق، ئومۇمىيەتلىك بىلەن، ئومۇمىي رەۋىشتە.

ئەلەلئىجمال [على الاجمال] (ئە) قىسقا قىلىپ ئېيتقاندا، يىغىپ ئېيتقاندا.

ئەلەلئېهتىمال [على الاحتمال] (ئە) ئېهتىمالغا يېقىن:

«بارىپ ئول شەھەرگە قىلىڭلار سوئال،
بىلۇر ئادەمى بار ئەلەلئېهتىمال»

— ئا. نىزارى.

ئەلەم I [علم] (ئە) 1) ئالامەت، بەلگە، نىشان؛ 2) بايراق، تۇغ؛ 3) كۆتۈرۈلگەن؛ كۆچمە. م: يالقۇن:

«ئوت ئەلەم تارتار ئىمىش ئەفلاككە.
بەرق تۇشكەندەك خەسۇ خاشەككە»

— نەۋائى.

«سەھەر خۇرشىدى شاھى تاغ ئۆزە زەررىن ئەلەم چەكتى،
داغى پەرتەۋ ساچىپ گەردۇن ئارا تۇرلۇك رەقەم چەكتى»

— ئەرشى.

ئەلەم ئەيلەمەك — كۆچەم: مەشھۇر قىلماق، ھەممىگە تونۇنماق؛ بايراق قىلىپ كۆتۈرمەك؛

ئەلەم بولماق — كۆچمە م: مەشھۇر بولماق، نام چىقارماق، تونۇلماق؛

ئەلەم تارتماق — «ئەلەم چەكمەك» كە قارا؛

ئەلەم چەكمەك — 1) بايراق تىكمەك؛ بايراق كۆتۈرمەك؛ 2) يۇرۇش قىلماق؛ گۈزەللىك كۆرسەتمەك؛ 3) يۇقىرىغا كۆتۈرۈلمەك؛ زورايماق؛

ئەلەم سۇتۇنى — بايراق دەستىسى؛ غەلىبە بەلگىسى؛

ئەلەم قىلماق — «ئەلەم ئەيلەمەك» كە قارا؛

ئەلەم كۆتەرمەك — بايراق كۆتۈرمەك؛ كۆتۈرۈلمەك؛ چىقماق (قۇياش)؛ نۇرتاراتماق؛

ئەلەم ئۇرماق — 1) بايراق تىكمەك؛ جەزم قىلماق، مەقسەت قىلماق؛ نام چىقارماق؛ يېگانە بولماق؛ 2) كۆتۈرۈلمەك؛ زورايماق، كۆچەيمەك، ئەۋج ئالماق؛ مەرتىۋىگە ئېرىشمەك، 3) نىشانە،بەلگە بەرمەك؛

ئەلەمى زەركەش — زەرلەنگەن بايراق؛ قۇياش؛

ئەلەمى نىگۇنسار بولماق — تەسلىم بولماق،
تەن بەرمەك؛ يەر بىلەن يەكسان بولماق؛

ئەلەمى يىقۇق — كۆچمە م: ئاجىز، قولى قىسقا؛ مەغلۇپ؛

سۇتۇنى ئەلەم — «ئەلەم سۇتۇنى» غا قارا.

ئەلەم II [علم] (ئە) ئاتاقلىق ئات.

ئەلەم III [الم] (ئە) 1) ئاغرىق، دەرد، ئەلەم؛ رەنج، غەم، قايغۇ، ئازاب. ھەسرەت.

ئەلەم چەكمەك ـ دەرد تارتماق، قىينالماق، ئازاب تارتماق؛
ئەلەم قويماق ـ غەم ـ ئەندىشىگە سالماق، خاپا قىلماق؛
ئەلەم يەتكۈزمەك ـ ئازار بەرمەك، ئاغرىتماق.

ئەلئەمان [الامان] (ئە) ئۇنددىش سۆز: ياردەم بېرىڭ! قۇتقۇزۇڭ!
«لەھزە ـ لەھزە باش چېكەر ئىشقىم شەرابى، ئەي رەفىق،
ئەلئەمان، شەۋقى مۇھەببەت شۇئلەسىدىن ئەلئەمان»
ـ نەۋائى.

ئەلەم ئەنگىز [الم انگيز] (ئە + پ) 1) ئەلەم قوزغاتقۇچى، ئەلەمگە سالغۇچى؛ 2) غەملىك، قايغۇلۇق دەردلىك.

ئەلەم پەرۋەرد [الم پرورد] (ئە + پ) دەرد ـ ئەلەملىك، ھەسرەتلىك.

ئەلەمتىراز [علم طراز] (ئە) سۈرىتى بايراقنى بېزىگۈچى.

ئەلەمسەنج [الم سنج] (ئە + پ) غەم ۋە ھەسرەتلىك؛ئازاب تارتقۇچى.

ئەلەمشوي [الم شوى] (ئە + پ) دەرد ـ ئەلەمنى كەتكۈزۈدىغان.

ئەلەمكەش [علم كش] (ئە + پ) بايراقچى، بايراق كۆتۈرگۈچى؛ بايراقدار:
«كى مەھزۇن دىدى: ‹بۇ نە يەڭلىغ ئۆمۈر؟
ئەلەمكەش باشىمدا تاپىپدۇر زۇھۇر›»
ـ ئا. نىزارى.
ئەلەمكەش ئۇلماق ـ كۆچمە م: يۇقىرىغا كۆتۈرۈلمەك.

ئەلەن [علن] (ئە) ئاشكارا، ئايان، ئوچۇق.
ئەلەن ئەتمەك ـ ئاشكارا قىلماق.

ئەلەيھىسسەلام [عليه‌السلام] (ئە) ئۇنىڭغا سالاملار بولسۇن! (پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىسمىغا قوشۇلۇپ ئېيتىلىدىغان ھۆرمەتنامە: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام، دېگەندەك ئوخشاش).

ئەلباس [الباس] (ئە) [بىرلىكى: لباس] «ئەلبىسە» گە قاراڭ.

ئەلبورز [البرز] (پ) ئىران مازەندەرانىدىكى تاغنىڭ نامى.

ئەلبىسە [البسه] (ئە) [بىرلىكى: لباس] لباسلار، كىيىملەر، ئۇستىباشلار.

ئەلتاف [الطاف] (ئە) [بىرلىكى: لۇتف] 1) ئىلتىپاتلار، مەرھەمەتلەر، يۇمشاقلىقلار، ياخشىلىقلار؛ 2) يېقىملىقراق.

ئەلتەف [الطف] (ئە) ئەڭ ئىلتىپاتلىق، ئەڭ نازۇك، ئەڭ مۇلايىم.

ئەلدەلدەغە [الداداغه] ئۇردەكنىڭ بىر تۈرى.

ئەلسىنە [السنه] (ئە) [بىرلىكى: لسان] تىللار.

ئەلغەرەز [الغرض] (ئە) خۇلاسە، نەتىجە (شۇكى):
«تۇرمادۇق ئول لەنگەر ئارا، ئەلغەرەز،
يول يۇرۇمەك بولدى قەلەندەرگە فەرەز»
ـ زەلىلى.

ئەلف [الف] (ئە) مىڭ (1000).
ئەلفە—ئەلفە—مىڭ - مىڭ، مىڭلاپ؛ **ئەلفۇ ئەلف—«ئەلفە—ئەلفە»** گە قارالغ.

ئەلفاز [الفاظ] (ئە) [بىرلىكى: لەفز] 1) لەۋزلەر، سۆزلەر، ئىبارىلەر، جۈملىلەر؛ 2) سۆز قىلىش ئۇسۇلى، تەلەپپۇز؛ 3) تىل:

«زەمانىكى ئول شەھغە كەچمىش خەيال،
قىلۇر نەزم ئەلفازى دەفئى مەلال»
— ئا. نىزارى.

ئەلفازى شىرىن — تاتلىق (شىرىن) سۆزلەر؛
ئەلفازى فەسىھ — گۈزەل سۆز، چىرايلىق نۇتۇق؛
تۈرك ئەلفازى — تۈرك سۆزلىرى؛
چىن ئەلفاز — راست سۆزلەر.

ئەلفەقىرۋلىھەقىر [الفقرالحقير] (ئە) پىقىر ۋە كەمتەرىن، كەمىنەئى كەمتەرىن، پىقىر ۋە كەمتەر.

ئەلفىراق [الفراق] (ئە) ئايرىلىش، ئاجرىلىش ئالدىدا ئىيتىلىدىغان «(ئەلۋىداۋ» رولىدىكى ئۇندەش سۆز:

«يىراغلىقدىن ئانداغ يىراقتىن يىراق،
زىھى ئۇن چىكىپ: «ئەلفىراق، ئەلفىراق»
— ئا. نىزارى.

ئەلقاب [القاب] (ئە) [بىرلىكى: لەقەب] 1) لەقەملەر، ناملار، تەخەللۇسلار؛ 2) سۈپەتلىگۈچى ماختىغۇچى سۆزلەر.

ئەلقەماق [القماق] (القاماق) ئالقىشلىماق (قارغىماقنىڭ زىت مەنىسى)، كۆككە كۆتۈرۈپ ماختىماق.

ئەلقىسسە [القصه] (ئە) خۇلاسە؛ ھىكايىمىزغا كېلەيلى؛ شۇنداق قىلىپ؛ خالاس.

ئەلكاسىب [الكاسب] (ئە) ھۈنەرۋەن، كاسىپ.
ئەلكاسىبۇ ھەببۇللاھ — كاسىپ (بىرەر كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچى) ئاللانىڭ دوستىدۇر.

ئەلكەن [الكن] (ئە) تىلسىز؛ كىكەچ؛ گاچا؛ لال.

ئەلكىن [الكن] مېھمان.

«ئارپا، بۇغداي سامانىنى سەلكىن ئايرىيدۇ،
ياخشى بىلەن يامانلارنى ئەلكىن ئايرىيدۇ»
— خەلق قوشقى.

ئەللاف [علاف] (ئە) 1) ئاشلىق سودىگىرى؛ 2) تۇگمەنچى؛ 3) ئۇن بازىرى.

ئەللام [علام] (ئە) ئەڭ بىلىملىك، ئالىم؛ تەڭرى.

ئەللامە [علامە] (ئە) ئاتاقلىق، بۇيۇك؛ ئالىم:
«جۇنۇن دەرسىنى ئېيتۇرمەن مەگەر پىرى مۇغان بىلگەيىم
زەللىلى سۆزنى نازۇك ئەيلەدىك، ئەللامە بىلمەيدۇر»
— زەللىلى.

ئەللامەئى كىشۋەر — مەملىكەتنىك يىتۇك ئالىمى؛

ئەللامۇل غۇيۇب — غايىبنى بىلگۈچى:
«يەنە غايىبغە ئەللامۇل غۇيۇبسەن،
قۇلۇك ئەيبىگە سەتتارۇل ئۇيۇبسەن»
— خەراباتى.

ئەللان [علان] (ئە) تۆھپىكار.

ئەللاھ [الله] (ئە) ئاللا (خۇدانىك نامى)؛ خۇدا، تەڭرى.

ئەللاھ — ئەللاھ! — خۇدا - خۇدا؛ كۆچمە م: ئەي! ئەجىبا! (ھەيرەت، تەئەججۇپنى ئىپادىلەيدىغان ئۇندەش).

ئەللەتىف [اللطيف] (ئە) ئەك نازۇك، ئەك مۇلايىم، ئەك يېقىملىق.

ئەلماس [الماس] ئالماس، قىممەتباھا قېزىلما مېتال.

ئەلمۇتەخەللىس [المتخلص] (ئە) تەخەللۇسلۇق، تەخەللۇسلانغان، نام ئالغان، لەقەملىك.

ئەلمۇتەخەللىس بىن نەۋائىي — نەۋائىي تەخەللۇسنى ئالغان.

ئەلمۇتەكەللىم [المتكلم] (ئە) سۆز ئىگىسى، سۆزلىگۈچى.

ئەلمۇلەققەب [الملقب] (ئە) لەقەملەنگەن، لەقەملىك.

ئەلمۇلەققەب بىن نەۋائىي — نەۋائىي دەپ لەقەملەنگەن.

ئەلمۇلكۇلەھۇ [الملك له] (ئە) مۇلۇك ئۇنىڭغا (خۇداغا) تېگىشلىك.

ئەلمىننەتۇ [المنة] (ئە) شۇكرى، تەشەككۇر.

ئەلمىننەتۇ لىللاھ — خۇداغا شۇكرى.

ئەلھان [الحان] (ئە) [بىرلىكى: لەھن] 1) ياخشى، يېقىملىق ئاۋازلار، تاۋۇشلار؛ قۇشلارنىك سايرىشى؛ 2) كۇي، ئاھاڭ، نەۋا:
«مۇغەننى دەرد مەندانە غەزەلخان،
تۇزۇپ بۇلبۇل نەۋا بۇ قۇمرى ئەلھان»
— لۇتفى.

ئەلھانسەرا [الحان‌سرا] (ئە + پ) سايرىغۇچى؛ ناخشىچى.

ئەلھاننەماي [الحان نماى] (ئە + پ) تۇرلۇك ئاھاڭدا كۇيلىگۈچى، شېرىن تىل بىلەن ھېكايە قىلغۇچى.

ئەلھەزەر [الحذر] (ئە) 1) ئېھتىيات قىلماق، ئاۋايلىماق، پەخەس بولماق،

دىققەت قىلماق؛ 2) كۆپىنچە ئۇندەش مەنىسىدە ئېيتىلىپ: «ھەزەر قىل! ساقلان! پەخەس بول! ساقلا!» غا ئوخشاش مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ:

«جەفايۇ جەۋر يەتكۈرگەچ سىپىھرى نىلۇفەر تەنھا،
قەدەم دەرۋازەئى فەقر ئۆزرە قويدۇم ئەلھەزەر تەنھا.»
— زەللى.

ئەلھەق [الحق] (ئە) ھەقىقەتەن، توغرىسى، راستىن.

ئەلھەمدۇلىللاھ [الحمدلله] (ئە) 1) بارلىق مەدھىيە تەكرىگە خاس؛ خۇداغا ھەمدىلەر بولسۇن؛ 2) خۇداغا شۈكرى:

«كەلدىم ئىشىككە دەپ (شەيئى لىللاھ)،
كۆردۈم يۈزۈڭنى، ئەلھەمدۇلىللاھ»
— مەشرەب.

ئەلۋان [الوان]• (ئە) [بىرلىكى: لەۋن] رەڭلەر، بۇياقلار، رەڭگارەڭ، تۈرلۈك ـ تۈمەن.

«ئوتۇن گەر نەچچە ئەلۋاندۇر، كۆيۈپ ئوت بولسە يوق فەرقى،
ئەدەد مەئدۇم ئولۇر ئول ئوت كەبى سوزۇ جەلالىڭدىن»
— گۇمنام.

ئەلۋاھ [الواح] (ئە) [بىرلىكى: لەۋھ] لەۋھەلەر، تېكىست تاختىلىرى.

ئەلۋىداۋ [الوداع] (ئە) كېتەر (ئايرىلىش) ۋاقتىدا خەيرىلىشىش (خوشلىشىش) ئۈچۈن ئېيتىلىدىغان: خەير، خوش قېلىك ... مەنىلىرىدىكى سۆز؛ خەيرخوش، ئەلۋىدا، ياخشى قېلىك:

«قىلىپ ئول زەمان پىر ئىلە ئەلۋىداۋ،
چۇ شەھزادە بارماقغە قىلدى شۇجاۋ»
— ئا. نىزارى.

ئەلۋىداۋ قىلماق ـ خەيرىلەشمەك؛ تەرك ئەتمەك؛ ۋىدالاشماق.
ساغەرى ئەلۋىداۋ ـ كېتىش، خەيرىلىشىش ئالدىدا ئىچىلىدىغان مەي.

ئەلى [على] (ئە) مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ خەلىپىلىرىدىن تۆتىنچىسى ۋە مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ كۈيوغلى.
ئەلى زۇلفىقارى ـ ئەلىنىڭ قىلىچى.

ئەلىف [الف] (ئە) 1) ئەرەب ئېلىپبەسىدىكى بىرىنچى ھەرپ «ا» نىڭ نامى؛ 2) ئوق، نەيزە؛ ھايات ۋاستىسى؛ 3) «ئەبجەد» ھىسابىدا بىر؛ 4) كۆچمە م: تىك شەكىل، تىك قامەت؛ 5) كۆچمە م: كىشىنىڭ بەدىنىگە(ياكى يۈزىگە) چېكىلگەن خال (داغ) نىڭ تىك تۇرغانىدىكى شەكلى؛ 6) ئاھ، ناله، ئىز، نىشانە؛ ئەكس:

«ئەلىق ئىردى قەدىم، ئەي شاھى خۇبان، ئەمدى نۇن يەڭلىغ،
سىتەمگەر بى مۇرۇۋۋەت كۆرمەدىم دۇنيايى دۇن يەڭلىغ»
— زەللى.
«كى مىژگان ئوقىنى قاش ياسىدىن ئول ماھ رۇخسارە،
ئەلىق ئىرمەس ئوقىدۇر «جان» ئىچىندە جانغە ئاتغاندۇر»
— ئەرشى.
ئەلىق چەكمەك — ئېلىپ شەكلىدە سىزماق، يازماق؛
ئەلىق كەسىمەك — 1) بەدەنگە، يۇزگە ئېلىپ شەكلىدە خال ئويماق؛ 2) مۇشەققەت چەكمەك.

ئەلىق [الىق] يەم — خەشەك.

ئەلىل [عليل] (ئە) ئىللەتلىك، نۇقسانلىق كېسەل؛ بىمار (ئاغرىق)؛ غەش؛ دەردمەن، ئاجىز.
ئەلىل قىلماق — خار قىلماق؛ تارتىنماق؛ ھەزەر قىلماق؛ ئاغرىتماق؛ ئاجىزلاشتۇرماق.

ئەلىم I [عليم] (ئە) بىلەرمەن (بىلگۈچى)، دانا.

ئەلىم II [الم] (ئە) ئەلەملىك؛ ئەلەم قىلغۇچى، مۇشەققەتلىك؛ ئېغىر.
ئەزابى ئەلىم — ئېغىر ئازاب، قاتتىق ئازاب.

ئەلىيۇلئەزىم [على العظيم] (ئە) ئەڭ ئالىي، ئەڭ بۇيۇك، ئەڭ يۇكسەك.
«ئىلاھا، سىفاتىڭ ئەلىيۇلئەزىم.
كى ئەللاھ زاتىڭ، سىفاتىڭ قەدىم»
— ئا. نىزارى.

ئەلياق [الىق] (ئە) ئەڭ لايىق، ئەڭ مۇناسىپ؛ مۇناسىپراق، لايىقراق؛ ئوخشاشراق؛ كېلىشكەن.

ئەما [عمى] (ئە) كور، قارىغۇ، ئەما؛ كورلۇق.

ئەمارەت [امارت] (ئە) ئەمىرلىق. ھاكىملىق، بەگلىك، ئەمىرگە قاراشلىق، مەنسەپدارلىق؛ ھۆكۈمرانلىق؛ بۇيرۇق قىلىش.
ئەمارەت دىۋانى — مەھكىمە؛
ئەمارەت سىيتى — ئەمىرلىك ھاكىملىق شان — شۆھرىتى.

ئەمارەت مەئاب [امارت مآب] (ئە) ئەمىرلىك مەنسىپىدىكى (ئەمىرنىڭ ئۇنۋانى)؛ ئەمىرلىك مەنسىپىدە تۇرغۇچى؛ ئەمىرلىكنى كۆزەتكۈچى.

ئەمارىي [عمارى] (ئە) 1) ئادەم تۇشۇش ئۈچۈن تۆگە ياكى پىلىغا ئارتىلغان كاجىۋا، بالداق؛ 2) كۆچمە م: جىنازا، تاۋۇت.
چۈبىر نەئش ئەمارىغە كىردى ئىكەۋ،
كى ئۆلگەن كىلىن بىرلە جانسىز كۆيەۋ»
— ئا. نىزارى.

ئەماسىل [امائل] (ئە) [بىرلىكى: مىسل] ئوخشاشلار؛ «ئەمسال I» گە قاراڭ.

ئەمامە [عمامه] (ئە) سەللە، دەستار.

«ئەفەندى سەن مەگەر ئىسلام ئىلىنىڭ شەھىرىدە ئەلھەق،
باشىڭدا بىر قۇچاق ئەمامەئى جۇجى زەرىن دەرلەر.»
— زەللىى.

ئەمان [امان] (ئە) 1) خەۋپسىزلىك، ئاسايىشلىق؛ نىجات، قۇتۇلۇش، خالاس بولۇش.

ئەمان تاپماق — 1) تىنچلىق، پاراغەتتە بولماق؛ 2) نىجات تاپماق، قۇتۇلماق.

ئەمان ھىرزى — سىپىر ۋە جادۇغا قارشى يازدۇرۇلغان تۇمار.

ئەمانىي [امانى] (ئە) ئەپۇ، كىچىرىم.

خەتتى ئەمانىي — ئەپۇ قىلغۇچى كەچۈرۈم خېتى، ئازادلىق خېتى.

ئەمەد [عمد] (ئە) ياغاچ، تۈۋرۈك.

ئەمەل I [عمل] (ئە) 1) ئۇمىد، ئىستەك، تىلەك، ئارزۇ؛ 2) ئىش، ھەرىكەت؛ ئىجرا؛ 3) مەنسەپ؛ خىزمەت؛ ۋەزىپە.

ئەمەل ئەھلى — ئەمەلدارلار؛

ئەمەل ئەيلەمەك — 1) (بىرەر ئىشنى) بېجىرمەك، ئىجرا قىلماق؛ 2) رىئايە قىلماق؛ ئىش تۇتماق؛

ئەمەل قىلماق — «ئەمەل ئەيلەمەك» كە قاراڭ؛

ئەمەل مۇقىملىغى — ياخشى ئىشلارنىڭ بولماسلىقى؛

ئەمەل مىزانى — ئەمەل ئۆلچىمى؛

ئەمەل ھىرىسى — ئەمەلگە بېرىلىش.

ئەمەل II [امل] (ئە) كۈي، ناخشا، ئاھاڭ.

ئەمەل ئەھلى — كۈيچى، كۈيلىگۈچى؛

ئەمەلۇ قەۋل — كۈي - ئاھاڭ.

ئەمەلە [عمله] (ئە) 1) ئەمەلدارلار؛ خىزمەتچىلەر؛ 2) ئىش بېجىرگۈچىلەر؛ 3) پائالىيەت؛ ئىشلىنىش.

ئەمەمتار [امطار] (ئە) [بىرلىكى: مەتەر] يامغۇرلار، ھۆل - يېغىن؛ تامچىلار.

ئەمجاد [امجاد] (ئە) يۇكسەك دەرىجىلىك، شۆھرەتلىك، ئالىي نەسەب.

ئەمدا [عمدا] (ئە) قەستەن، بىلىپ تۇرۇپ، ئەتەي، ئەتەيلەپ.

ئەمدەن [عمدا] (ئە) «ئەمدا» غا قاراڭ.

ئەمر [امر] (ئە) 1) بۇيرۇق، ھۆكۈم، پەرمان؛ 2) ھەققىدە، خۇسۇسىدا، توغرىسىدا؛ 3) ئىش، ھەرىكەت، ۋەقە، ھادىسە.

ئاۋ ئەمرى — ئۇۋ ئىشى؛

ئەمر ئەتمەك — «ئەمر قىلماق» قاقاراڭ؛

ئەمرئەيلەمەك ـ بۇيرۇق بەرمەك، بۇيرۇماق، پەرمان قىلماق؛
ئەمردىن غەيرى ـ بۇيرۇقتىن تاشقىرى؛
ئەمرقىلماق ـ بۇيرۇماق، پەرمان بەر مەك؛
ئەمرۇنەھىي ـ بۇيرۇش، ئۇندەش (ياخشى يولغا) ۋە قايتۇرۇش (يامان يولدىن)؛
ئەمرۇنەئى ـ قىلىشقا بولىدىغان ۋە بولمايدىغان ئىشلار؛
ئەمرى خىلاف ـ بۇيرۇققا خىلاپ ئىش قىلىش؛
ئەمرى غەرىب ـ دىققەتنى جەلپ قىلغۇچى ھادىسە؛
ئەمرى مەھال ـ قىيىن، بېجىرىش مۇشكۇل بولغان ئىش:

«ئانىك خىزمەتىنى چۇ قىلسام خەيال،
كى ئەجرىنى ياندۇرماق ئەمرى مەھال»
ـ ئا. نىزارى.

ئەمرى مەئرۇف ـ ياخشىلىققا ئۇندەش؛
ئەمرى ھىدايەت ـ توغرا بۇيرۇق، ھەققانىي بۇيرۇق؛ توغرا يول؛
ئەمرى ئىتتىفاقىي ـ بىر ـ بىرىدىن خەۋەرسىز ھالدا بىر خىل ئىش قىلىپ قويۇش، ئەينەن بىر خىل شېئىر يېزىش؛ تۇيۇقسىز بىرەر ھادىسىنىك يۇزبېرىشى.

ئەمراز [امراض] (ئە) [بىرلىكى: مەرەز] كېسەللىكلەر.
ئەمراغ [امراغ] (ئە) ئۆزىگە تارتىش، خۇشال قىلىش، بەزلەش.
ئەمراغ ئەتمەك ـ ئۆزىگە تارتماق، خۇشال قىلماق، بەزلىمەك.
ئەمرەد [امرد] (ئە) ياش، يىگىت.
ئەمرەق [امرق] (ئە) دوستلۇق، ئۇلفەت؛ ئامراق.
ئەمرود [امرود] (پ) نەشپۇت، ئامۇت.
ئەمرىبەدىئ [امربديع] (ئە + پ) گۈزەل، يېقىملىق ئىش، قىزىق ئىش.
ئەمرى مەۋھۇم [امر موهوم] (ئە) ھاياتىي گەپ.
ئەمرى مەئھۇد [امر معهود] (ئە) ئادەتتىكى ئىش.
ئەمسار [امصار] (ئە) [بىرلىكى: مىسر] كاتتا شەھەرلەر.
ئەمسالI [امثال] (ئە) [بىرلىكى: مىسل] ئوخشاشلار، تەڭتۇشلار، تەڭداشلار.
ئەمسالII [امال] (ئە) [بىرلىكى: مەسەل] مەسەللەر، ماقاللار، مىساللار؛ دەللىلەر. مىساللار؛
ئەمسىلە [امثله] (ئە) [بىرلىكى: مىسال] مىساللار، ئۆرنەكلەر.
ئەمكىنە [امكنه] (ئە) [بىرلىكى: مەكان] تۇرار جايلار، ئورۇنلار.
ئەملاك [املاك] (ئە) [بىرلىكى: مۇلك] مۇلۇكلەر، بايلىقلار، يەر ـ سۇلار، كىشىنىك ئىختىيارىدىكى بۇيۇملار.
ئەملاك ئەتمەك ـ ئۆز مۇلكىگە ئايلاندۇرماق.

ئەملەھ [املح] (ئە) ئەڭ گۈزەل، ئەڭ شېرىن، ئەڭ يېقىملىق.
ئەملەھ ئولماق ـ گۈزەللەشمەك، ئەڭ گۈزەل بولماق.

ئەمم [عم] (ئە) قېرىنداش.
ئىبن ئەمم ـ ئىككى تۇغقان بۇرادەرلەر:
«ئەندەلىبى مەن ھەمىشە بوستانى ھەمدىدىن،
نەئت پاكى ئىبن ئەمم مۇستەفا كەلتۈرمىشەم»
ـ زەللىلى.

ئەمما بەئد [امابعد] (ئە) مەتىسەتكە كەلسەك، شۇنداق قىلىپ، شۇندىن كېيىن.

ئەممار [امار] (ئە) بۇيرۇغۇچى، ئۇنىدىگۈچى (يامان يولغا).
نەفسى ئەممار ـ يامان يولغا ئۇنىدىگۈچى نەپس.

ئەممارە [امارە] (ئە) «ئەممار» غا قاراڭ:
«مەلەك تەسلىمى شەيتان كىبىردەكتۇر بۇكى ئەقل ئۆزدىن،
قىلىپ مەئمۇرى ئەمر ئىستەر ئەمارەت نەفسى ئەممارە»
ـ نەۋائى.
ئەممارە نەفس ـ «نەفسى ئەممار» غا قاراڭ؛
نەفسى ئەممارە ـ يامان يولغا ئۇنىدىگۈچى نەپس.

ئەممال [عمال] (ئە) 1) ئەمەل قىلغۇچى، ئىش كۆرگۈچى؛ 2) سېلىق سالغۇچىلار.

ئەمن [امن] (ئە) 1) ئامانلىق، تىنچلىق، خاتىرجەملىك، ئاسايىشلىق؛ 2) تىنچ؛ خىلۋەت؛ راھەت.
ئەمنى مەنزىل ـ تۇرار جاينىڭ خاتىرجەملىكى، خەۋپسىزلىكى؛
مەنزىل ئەمن ـ تىنچ جاي.

ئەمن ئاباد [امن آباد] (ئە + پ) 1) تىنچلىق جايى؛ تىنچ جاي، راھەت ـ ياراغەتلىك جاي؛ 2) تىنچ ـ ئامانلىق تىلىكى؛ ئالقىش.

ئەمنۇ ئەمان [امن و امان] (ئە) تىنچلىق، خاتىرجەملىك، ئاسايىشلىق ۋە راھەت.

ئەمنىيەت [امنيت] (ئە) تىنچلىق، ئامانلىق؛ خەۋپسىزلىك؛ خاتىرجەملىك.

ئەمنىيەت رۇب [امنيت روب] (ئە + پ) تىنچلىقنى بۇزغۇچى، تىنچسىزلاندۇرغۇچى.

ئەمۋات [اموات] (ئە) [بىرلىكى: مەييت] ئۆلۈكلەر.
ئەمۋات ئەتمەك ـ كۆچمە م: خازان قىلماق؛ قىشلىق ئۇيقۇغا كىرگۈزمەك (دەرەخلەرنى)؛
باغ ئەمۋاتى ـ كۆچمە م: قىش ئۇيقۇسىدىكى دەرەخ ۋە ئۆسۈملۈكلەر.

ئەمۋاج [امواج] (ئە) [بىرلىكى: مەۋج] مەۋجلەر، دولقۇنلار.

ئەمۋال [اموال] (ئە) [بىرلىكى: مال] ماللار، ئەشيالار، مال ـ مۈلۈك، مال ـ

دۇنـيـا، بايلىقلار:

«ئەمۋالى بولسا ھەددى ئەدەددىن فۇزۇن داغى،
ئەئزازى بولسە ھەمەددىن ئارتۇق ھەمە مەھەل»
— سەبۇرى.

ئەمىر [امیر] (ئە) [كۆپلۈكى: ئۇمەرا] پادىشاھ، رەئىس، ھۆكۈمدار، ھاكىم، باشلىق، بەگ، پېشۋا.

ئەمىرزادە [امیرزاده] پادىشاھنىڭ ئوغلى، شاھزادە.

ئەمىرۇلمۇئمىنىن [امیرالمومنین] (ئە) 1) مۇسۇلمانلار ئەمىرى؛ 2) خەلىپىلەرگە بېرىلگەن نام؛ (ئەمىر سۆزىنىڭ قىسارتىلمىسى ئادەتتە «مىر» شەكلىدە ئىپادىلىنىدۇ).

ئەمىرۇلئۇمەرا [امیرالآمراء] (ئە) ئەمىرلەرنىڭ ئەمىرى، شاھلارنىڭ شاھى:

«ئەيلەددىلەر ۋەسپى ئەمىرانە چىن،
بەلكى ئەمىرۇلئۇمەرا خانە چىن»
— زەلىلى.

ئەمىق [اعمق] (ئە) چوڭقۇر، تەرەن.

«تاپمادى بۇ مەلاھەتنىڭ ھىچ فەرىشتە يۇ پەرى،
يۇسۇف مىسرى رەشك ئېتەركىم چەھى غەبغەبنىڭ ئەمىق»
— زەلىلى.

ئەمىق ئەيلەمەك — ئەتراپلىق پىكىر قىلماق؛
ئەمىق زېھن — ئۆتكۈر زېھىن، تەرەن (چوڭقۇر) پىكىر؛
ئەمىق ئولماق — چوڭقۇر بولماق؛
جەھالەت ئەمىقى — جاھالەتنىڭ چوڭقۇرلۇقى:

«ئەقىدە يولىدىن كىمەرسە چىقار،
جەھالەت ئەمىقغە ئۆزىنى تىقار»
— ئا. نىزارى.

فىكرى ئەمىق — چوڭقۇر پىكىر:

«تەئەممۇل بىلە قىلدى فىكرى ئەمىق،
خىيالات بەھرىدە بولدى غەرىق»
— ئا. نىزارى.

ئەمىن [امین] (ئە) 1) ساقلىغۇچى؛ ئامانەتكە خىيانەت قىلمىغۇچى، سادىق ئىشەنچلىك؛ توغرا؛ خەزىنىچى؛ 2) خەۋپسىز، تىنچ، سالامەت؛ 3) ۋەكىل:

«بەلايۇ فىتنەدىن دايىم ئەمىندۇر،
مۇرەببىئى بۇ تۈركىستان زەمىندۇر»
— زەلىلى.

ئەمىيم [عمم] (ئـە) ئومۇمىي؛ ئاممىا؛ ھەممىگە يېيىلغان، بارچىگە تەگ.
ئەمىيمى لۇتف ـ بارچىگە تەگ ئىلتىپات؛
لۇتفى ئەمىيم ـ «ئەمىيمى لۇتف» غا قاراڭ.

ئەنا [عنا] (ئـە) 1 › مۇشەققەت، قىينىچىلىق، ئازاب؛ ئوقۇبەت، كۈلپەت؛ رەنج؛ 2 › ھەسەت؛ ئىغۋا.
ئەھلى ئەنا ـ ھەسەتخورلار، ئىغۋاگەرلەر، خاپىلىق كەلتۈرگۈچىلەر؛
رەنجۇ ئەنا ـ رەنجىش ۋە مۇشەققەت.

ئەنادىل [عنادل] (ئـە) [بىرلىكى : ئەندەلىب] بۇلبۇللار.

ئەناسىر [عناصر] (ئـە) مادداىلار، ئېلېمېنتلار، بىرەر نەرسىنىڭ تەركىبىي قىسىملىرى؛ ئۇنسۇرلار:

«ئەناسىردىن قىلىبسەن ئادەمزاد،
بىراۋنى دېۋىدەك، بىرنى پەرىزاد»
ـ خەراباتى.

ئەناسىرى ئەربەئە ـ تۆت ئۇنسۇر، ئېلېمېنت (سۇ، ھاۋا، تۇپراق، ئوت)؛
ئەناسىرى ئەفلاك ـ پەلەك جىنسلىرى، ئۇنسۇرلىرى.

ئەنام [انام] (ئـە) كىشىلەر، خەلق.
بەينەل ئەنام ـ خەلق ئارىسىدا؛
كافففئى ئەنام ـ بارچە ئادەملەر، بارچە خەلق.

ئەنامىل [انامل] (ئـە) پەنجە ئۇچلىرى.

ئەنان [عنان] (ئـە) بۇلۇت.

ئەنانىيەت [انانيت] (ئـە) 1 › مەنمەنلىك، تەكەببۇرلۇق، ئۆزۈمچىلىك؛ 2 › ئىززەت نەپسى، غۇرۇرى.
ئەنانىيەت خاشاگىن ساۋۇرماق ـ كىبىر ۋە تەكەببۇرلۇقنى يوقاتماق، يەڭمەك.

ئەناۋىن [عناوين] (ئە) [بىرلىكى: ئۇنۋان] نام ـ نىشانلار، بەلگىلەر، ئۇنۋانلار.

ئەنە [انا] (ئـە) مەن.
ئەنە ئەفسەھ ـ مەن ئۆتكۈر ناتىقمەن؛
ئەنە ئەفسەھ ـ «ئەنەئەفسەھ» كە قاراڭ.

ئەنەس [انس] (ئـە) پەيغەمبەر ساھابىلىرىدىن بىرىنىڭ نامى.

ئەنەلھەق [اناالحق] (ئـە) مەن ھەقمەن.

«مەستانە ئەنەلھەق ئۈزە ئەسرارنى كۆردۇم،
مەنسۇر بولۇپ باش ئالىبان دارنى كۆردۇم»
ـ گۇمنام.

ئەنبار [انبار] (پ) 1 › خامان، ئامبار؛ 2 › ئەخلەت، سۈپۈرۈندى.

ئەنبار ئەيلەمەك ـ يىغماق، جەملىمەك.

ئەنباركەش [انبارکش] (پ) ئەخلەت توشۇغۇچى، يىغقۇچى.

ئەنباز [انباز] (پ) 1) شېرىك، ئۇلپەت؛ جۈپ، ئەش:

«گەھى قەئر ئىچرە بالىق بىرلە ھەمساز،
گەھى مەۋج ئۇستىدە كۈن بىرلە ئەنباز»
ـ لۇتفى.

ئەنباز كەلمەك ـ ماس كەلمەك، مۇۋاپىقلاشماق؛
ئەنباز ئولماق ـ شېرىك، ئورتاق بولماق.

ئەنبانچە [انبانچه] (پ) خالتا، توۋرا.

ئەنبە [انبه] (پ) ئىران ۋە ھىندىستان مېۋىلىرىدىن بىرى.

ئەنبەر [عنبر] (ئە) 1) خۇش پۇراقلىق نەرسىلەرنىڭ ئارىلاشمىسىدىن تەييارلانغان خۇش‌بۇي قارا ماددا؛ خۇش پۇراق؛ 2) كۆچمە م: يار-نىڭ قارا، خۇش بۇي چېچى.

ئەنبەر سارا ـ ساپ ئەنبەر، ئەڭ خۇش‌پۇراق ئەنبەر؛ ناھايىتى يېقىم-لىق پۇراق؛

ئەنبەرنەسىم ـ ئەنبەر ھىدىنى كەلتۈرگۈچى، خۇشپۇراق تارقاتقۇچى؛

ئەنبەرى سۇنبۇل ـ ئەنبەر پۇرايدىغان چاچ:

«نې سەرۇ بىلە گۈلدا بۇ شەكلى شەمايىلدۇر،
نې ئەنبەرى سۇنبۇلدا بۇ نەۋئى سەلاسىلدۇر»
ـ گۇمنام.

ئەنبەر ئاسا [عنبر آسا] (ئە + پ) ئەنبەرگە ئوخشاش، ئەنبەردەك.

ئەنبەر ئالۇد [عنبر آلود] (ئە + پ) ئەنبەر ئارىلاش؛ ئەنبەردەك قاپقارا.

ئەنبەرئەفشان [عنبرافشان] (ئە + پ) ئەنبەر (خۇش پۇراق) چېچىلغان؛ ئەنبەر چاچقۇچى، تارقاتقۇچى.

ئەنبەرئەفشان ئەيلەمەك ـ خۇش پۇراق تارقاتماق، يايماق.

ئەنبەر بار [عنبر بار] (ئە + پ) ئەنبەر ياغدۇرغۇچى، يېقىملىق ھىد تارقاتقۇچى.

ئەنبەر بىز [عنبربیز] (ئە + پ) ئەنبەر چېچىلغان، خۇش بۇي.

ئەنبەرسا [عنبارسا] (ئە + پ) «ئەنبەرساي» غا قاراڭ.

ئەنبەرساي [عنبرسای] (ئە + پ) 1) ئەنبەر سۇرتۇلگەن، خۇش بۇي؛ 2) تاڭ قاراڭغۇلۇقى.

ئەنبەر سىرىشت [عنبرسرشت] (ئە + پ) ئەنبەرلىك، ئەنبەر ئارىلاش، خۇش بۇي.

ئەنبەر شەمىم [عنبرشمیم] (ئە) ئەنبەر ھىدلىق، خۇش بۇي.

ئەنبەرفىشان [عنبرفشان] ئە + پ) خۇش پۇراق تاراتقۇچى، ئەنبەر چاچقۇچى.

ئەنبەرۋەش [عنبروش] ئەنبەرگە ئوخشاش، ئەنبەر پۇراقلىق.

ئەنبەرىن [عنبرین] (ئە + پ) 1) ئەنبەر ھىدلىق، خۇش‌بۇي؛ ئەنبەر ئارىلاش-

قان؛ 2 › قارا نەرسە:
«ئەنبەرىن خالىك فىداسى قىلغالى ئۇششاقلار،
جان فۇلۇرىن ئىلكىگە ئالىپ دەما - دەم ساناشۇر»
— ئەرشى.
ئەنبەرىن ئەفئى — (ئەفئى: قارا يىلان) كۆچمە م: ئۆرۈلگەن ئۇ - زۇن قارا چاچ؛ ٥
ئەنبەرىن خال — قارا خال، مەك؛
ئەنبەرىن دۇد — كۆچمە م: خۇش بۇي، قاپقارا چاچ؛
ئەنبەرىن زۇلف — 1 › خۇش بۇي، ئەنبەر ھىدلىق قارا چاچ؛ 2 › قا - راڭغۇ كېچە؛
ئەنبەرىن فام — ئەنبەر تۈسلۈك، ئەنبەر ھىدلىق چاچ؛
ئەنبەرىن ھىلال — (ھىلال: ئۇچ كۈنلۈك ئاي) كۆچمە م: قاراقاش.

ئەنبۇر [انبور] (پ) ئامبۇر، قىسقۇچ.

ئەنبۇھ [انبوه] (پ) 1 › ئۇيۇشقان، توپلانغان؛ 2 › تولا، ناھايىتى كۆپ، سان - ساناقسىز؛ 3 › جامائەت، گۇرۇھ.
«نەمايان كۆرۈپ بىستۇن كۇھنى،
ئاڭا ئىشلەگەن خەيلى ئەنبۇھنى»
— ئا. نىزارى.
ئەنبۇھ ئولماق — كۆپەيمەك، ئارتماق.

ئەنبىيا [انبيا] (ئە) [بىرلىكى: نەبىي] پەيغەمبەرلەر، نەبىيلەر، ئەلچىلەر.
ئەنبىيا ھەلقەسىنىك خاتىمى — پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرى (مۇھەممەت پەيغەمبەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ)؛
ئەنبىيائى مۇرسەلىن — ئەلچىلەر، كىتاب ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلەر.

ئەنتەھۇر [النطهور] (ئە) ئەك پاك، ساپ، ئەك تازا.
شەرابى ئەنتەھۇر — جەننەت شارابى، پاك شاراب:
«مەنسۇرى ئەللاجىدەك ئىچىپ شەرابى ئەنتەھۇر،
چەرخ ئۇرۇپ يىغلاپ تۇرارمەن ئۇشبۇ دەم دار ئالدىدا»
— مەشرەب.

ئەنجام [انجام] (پ) 1 › ئاقىۋەت، ئاخىر، تۈگەش؛ نەتىجە؛ بىچىرىش؛ تۈگەللىنىش:
«ئەزەلدىن جەھان رەسمى ئەنجامىدا،
ئەمەس ئىنسۇجان ئەسلە ئارامىدا»
— ئا. نىزارى.
ئەنجام ئەيلەمەك — كۆچمە م: قەست قىلماق؛ لايىق كۆرمەك؛
ئەنجام بەرمەك — تۈگەتمەك، ئاخىرىغا يەتكۈزمەك؛

ئەنجام تاپماق ـ ئاخىرىغا يەتمەك، تۈگىمەك، تامام بولماق؛
ئەنجامۇ ئاغاز ـ ئاخىر ۋە باشلىنىش؛
ئەنجامى ئەدل ـ ئادالەت نەتىجىسى؛
ئەنجامىغا يەتكۈزمەك ـ تۈگىمەك، تامام بولماق.

ئەنجۇم [انجم] (ئە) [بىرلىكى: نەجم] 1) يۇلتۇزلار؛ 2) ئۇنچە، مەرۋايىتلار؛
«يىغىلدى ھەمە خەلق ئەنجۇم كەبى،
نە ئەنجۇم كەبى، بىل ئانى قۇم كەبى»
ـ ئا. نىزارى.

ئەنجۇم ئەنجۇمەنى ـ يۇلتۇزلار توپى؛
ئەنجۇم تۆكمەك ـ كۆچمە م: ياش تۆكمەك؛
ئەنجۇم تىرناغى ـ يۇلتۇز قىرلىرى؛
ئەنجۇم خەيلى ـ يۇلتۇزلار لەشكىرى؛ يۇلتۇزلار توپى؛
ئەنجۇم دۇررى ـ يۇلتۇزلار؛
ئەنجۇم دىرەملەرى ـ يۇلتۇز تەڭگىلىرى؛ يۇلتۇز نۇرلىرى، كۆرۈنۈشلىرى؛
ئەنجۇم ساچماق ـ كۆچمە م: بەخت ـ سائادەت بەرمەك؛
ئەنجۇم سپاھ ـ سانسىز، ساناقسىز، ھېسابسىز قوشۇنلار؛ ئەسكىرى يۇلتۇزدەك كۆپ؛
ئەنجۇم سپاھى ـ يۇلتۇزلار لەشكىرى؛
ئەنجۇم قىياس ـ يۇلتۇزغا ئوخشاش؛
ئەنجۇم كۆزى ـ يۇلتۇزلار يورۇقلۇقى، نۇرلۇق كۆرۈنۈش؛
ئەنجۇم گۈرۈھ ـ كىشىلىرى يۇلتۇزدەك كۆپ؛
ئەنجۇم گۈلى ـ يۇلتۇزلار گۈلى؛ ھېسابسىز گۈل؛
ئەنجۇمى ئەشك ـ ياش تامچىلىرى؛
ئەنجۇمى پەيكان ـ ھېسابسىز نەيزىلەر، تىغلار؛ كۆز ئوقى؛
ئەنجۇمى رەخشان ـ پارلاق يۇلتۇزلار؛
ئەنجۇمى سىپىھرنىشىن ـ ئاسمانغا تاقالغان يۇلتۇزلار؛ ئېگىز، يورۇق يۇلتۇزلار؛
ئەنجۇمى شەبگەرد ـ «ئەنجۇمى شەبگىر»گە قاراڭ؛
ئەنجۇمى شەبگىر ـ تۈندە سەير قىلىغۇچى (ئايلىنىپ يۈرگۈچى) يۇلتۇزلار؛
ئەنجۇمى نەھس ـ يامانلىق كەلتۈرگۈچى يۇلتۇزلار؛
ئەنجۇمى ئۇلۇۋۋى رىفئەت ـ يۇكسىلىشنىڭ ئالىي يۇلتۇزلىرى؛ ئەڭ ئېگىز، يۇكسەك يۇلتۇزلار.

ئەنجۇمەن [انجمن] (ئە) 1) يىغىلىش، مەجلىس، يىغىن، بەزمە، مەرىكە؛ 2) كۆپچىلىك، جاماەت.

«ھەمراھ ئىدى يەتتە قەلەندەر بىلەن،
سۇھبەتىمىزدىن ھەمەيەر ئەنجۇمەن»
— زەلىلى.

ئەنجۇمەن ئەھلى — بەزمىدىكىلەر؛ مەجلىس، يىغىن ئىشتىراكچىلىرى؛
ئەنجۇمەن تەماشاگاھى — بەزمە ئەھلى، جامائەت؛ كۆپچىلىك؛
ئەنجۇمەنى غەم — خاپىلىق، ماتەم يىغىنى؛ دەرد - ئەلەمنىڭ كۆپلۈكى، كۆلپەتلەر يىغىندىسى.

ئەنجۇمەن ئاراي [انجمن‌آرای] (ئە + پ) يىغىلىشقا ھۆسن بەرگۈچى بېزىگۈچى.

ئەنجۇمەن پەردازلىغ [انجمن‌پردازلیغ] مەجلىسنى قىزىتماقلىق.

ئەنجۇمەن دىدە [انجمن‌دیده] (ئە + پ) مەجلىس كۆرگەن، كۆپنى كۆرگەن، تەجرىبىلىك.

ئەنجۇمەن ساز [انجمن‌ساز] (ئە + پ) 1) مەجلىس قۇرغۇچى؛ 2) كېڭەش بىلەن ئىش قىلغۇچى.

ئەنجۇم رەباي [انجم ربای] (ئە + پ) يۇلتۇزنى ئۆزىگە تارتىدىغان؛ يۇلتۇزلارنى نىشانغا ئالغۇچى.

«ھەم ئوقى تىرە كېچە ئەنجۇم رەباي،
ھەم قىلىچى زەھىم بولۇپ يېڭى ئاي»
— نەۋائى.

ئەنجۇم رىز [انجم ریز] (ئە + پ) 1) يۇلتۇزلارنىڭ نۇر ياغدۇرۇشى، يۇلتۇزلارنىڭ ئۇچۇشى؛ 2) يامغۇرغا ئوخشاش كۆز يېشى.

ئەنجۇم سان [انجم ثان] (ئە) يۇلتۇزدەك، يۇلتۇزغا ئوخشاش؛ ئەترابىنى يۇلتۇز ئورىغاندەك.

ئەنجۇمشۇناش [انجم‌شناس] (ئە + پ) يۇلتۇزشۇناس، ئاسترونوم، مۇنەججىم.

ئەنجۇم گۇرۇھ [انجم‌گروه] (ئە + پ) كۆپ پۇقرالىق (شاھ)، كىشىلىرى يۇلتۇزدەك كۆپ.

ئەنداز [انداز] (پ) 1) تاشلىغۇچى، ئاتقۇچى؛ سالغۇچى؛ 2) تاشلاش، ئېتىش؛ 3) قەست، دۇشمەنلىك؛ 4) مۆلچەر؛ ئىنتىلىش؛ نىشانغا ئېلىش.
خارە ئەنداز — تاش ئاتقۇچى.

ئەندازە [اندازه] (پ) 1) ئۆلچەم، قېلىپ، ئەندىزە؛ 2) نەمۇنە؛ قىياس؛ سېلىشتۇرۇش؛ ئوخشاش؛ 3) يۇكسەكلىك، ئېگىزلىك.

ئەندازەسىز [اندازه‌سز] ئۆلچەمسىز، چەكسىز، چېگرىسىز، ھېسابسىز؛ قىياسسىز.

ئەندام [اندام] (پ) 1) بەدەن، بوي، گەۋدە، قەددىي - قامەت، تەن؛ جىسىم؛ 2) ئەپتى، بەشىرە؛ قىياپەت؛ 3) زىننەت؛ تەرتىپ؛ يارىشقلىق؛ كۆركەملىك؛ 4) كۆرۈنۈش:

«چۇ خۇسرەۋ كۆرۈپ بۇ سىفەت يالپال،

ئەجەب شىر ئەندامۇ ساھىب جەمال»
— ئا. نىزارى.

ئەندام بەرمەك — زىننەت بەرمەك؛ تەرتىپكە سالماق؛
ئەندامى رۇھئەفزا — روھلاندۇرغۇچى قىيامەت.

ئەندەر [اندر] (پ) ئىچىدە، ئارىسىدا؛ ... — دا، ... — دە.
زەر ئەندەر زەر — ئالتۇن ئىچىدە ئالتۇن.

ئەندەرز [اندرز] (پ) پەند — نەسىھەت؛ ۋەسىيەت.

ئەندەك [اندک] (پ) بىر ئاز، ئازغىنا؛ جىندەك:
«ئەندەك ئاھىم، قورقەمەن، توققۇز فەلەكنى ئۆرتەگەي،
گەر قويىي يۇزلەنسە بىللە تا سەمەكنى ئۆرتەگەي»
— ئەرشى.

ئەندەلىپ [ھندلیب] (ئە) بۇلبۇل:
ئەندەلىبى بىنەۋا يەڭلىغ قاچانغە يىغلايىن،
كىچە تاڭ ئاتقۇنچە بىردەم بەختى بىدار ئولماسا»
— زەلىلى.

ئەندەلىبى خۇشنەۋا — يىقىملىق كۆيلىگۈچى بۇلبۇل؛ كۆچمە. م: پەيغەمبەرلىك بەلگىسى؛
ئەندەلىبى سۇخەنۋەر — سۆزلىگۈچى (گەپ قىلغۇچى) بۇلبۇل، شىرىن سۆز بۇلبۇل؛ بىلىمدانلىق كۆيچىسى؛
ئەندەلىبى نەغمە سەراي — كۆيلىگۈچى بۇلبۇل؛ كۆچمە. م: بىلىدىغان، دانىشمەن.

ئەندەلىبۋار [ھندلیب‌وار] (ئە + پ) بۇلبۇلغا ئوخشاش، بۇلبۇلدەك، بۇلبۇل سۈپەت.
«چىكىپ ئەندەلىبۋار ئاھۇ فىغان،
ئوقۇپ ئىشق ھەرفى بىلە داستان»
— ئا. نىزارى.

ئەندۇختە [اندوخته] (پ) ھاسىل قىلىنغان، توپلانغان، يىغىلغان، نەتىجە.
ئەندۇختەئى ئىشتىياق — زوق — شوق، ئىستەك يىغىندىسى، دولقۇنى.

ئەندۇد [اندود] (پ) سۇۋالغان؛ قاپلانغان؛ سۈرتۈلگەن؛ (كۆپىنچە مۇستەقىل سۆزلەرگە قوشۇلۇپ كېلىدۇ.)
سىيمى زەر ئەندۇد — كۈمۈش ئۈستىگە ئالتۇن قاپلانغان.

ئەندۇز [اندوز] (پ) كۆپىنچە سۆزلەرگە قوشۇلۇپ: 1) ئالغۇچى؛ ھاسىل قىلغۇچى؛ قازانغۇچى؛ 2) ئېلىش، ھاسىل قىلىش؛ قازىنىش،... قاتارلىق مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ.
ئىشرەت ئەندۇز — راھەتلىك، پاراغەتلىك.

ئەندۇھ [اندوه] (پ) غەم، قايغۇ، ئەلەم، دەرد، رەنج.

ئەندۇھ تۇفراغى ـ قايغۇ، ئەلەم تۇپرىقى؛
ئەندۇھ غىزاسى ـ غەم يېيىش، ئەلەم چېكىش؛
ئەندۇھ يەئجۇجى ـ غەم لەشكىرى؛
ئەندۇھ يېلى ـ غەم شامىلى؛
ئەندۇھى دەۋران ـ دەۋر، زامان، غەم ئەلەملىرى؛
ئەندۇھىفۇرقەت ـ ئايرىلىش غېمى، دەردى، قايغۇسى؛
ئەندۇھى فىراق ـ پىراق قايغۇسى؛
ئەندۇھى ھىجران ـ ئايرىلىش قايغۇسى.

ئەندۇھ ئاسا [اندوەآسا] (پ) غەم ئارىلاش، قايغۇ، غەم بىلەن.

ئەندۇھ ئەفزا [اندوەافزا] (پ) غەم، قايغۇ كەلتۈرگۈچى؛ مۇڭلۇق، قايغۇلۇق، غەمكىن.

ئەندۇھزا [اندوەزا] (پ) قايغۇ، غەم كەلتۈرگۈچى، ئارتتۇرغۇچى.
ئەندۇھزا خەيلخانەسى ـ غەم ـ قايغۇلار ئۆيى.

ئەندۇھگىن [اندوەگين] (پ) غەملىك، قايغۇلۇق.

ئەندۇھلىغ [اندوەليغ] قايغۇلۇق.

ئەندۇھناك [اندوەناك] (پ) قايغۇلۇق، غەملىك، دەردلىك.

«ھىدايەت زەماندا ئول زاتى پاك،
كىرىپ كەئبە يولىغە ئەندۇھناك»
ـ ئا. نىزارى.

ئەندىش [اندىش] (پ) 1) پىكىر، ئوي، خىيال؛ مۇلاھىزە؛ 2) پىكىر قىلغۇچى، ئويلىغۇچى؛ 3) مۇلاھىزىلىك.

ئەندىشە [اندىشە] (پ) 1) پىكىر، ئوي، خىيال، مۇلاھىزە؛ 2) خەۋپ، قورقۇنچ؛ 3) مەقسەت، قەست.

«ئالىپ قولغە مىتىن بىلە تىشەنى،
سۇ ئاچماق ئۈچۈن قىلدى ئەندىشەنى»
ـ ئا. نىزارى.

ئەندىشە قىلماق ـ ئويلىماق، پىكىر قىلماق؛
ئەندىشەئى گۈمراھ ـ كۆچمە م: ئىبتىقاد؛
ئەندىشەئى نۇر ـ چوڭقۇر خىيال، پىكىر.

ئەندىشەۋار [اندىشەوار] (پ) مۇلاھىزىلىك پىكىر؛ مەقسىتى ئوخشاش.
ئەندىشەۋار بولماق ـ پىكىر، مەقسەت جەھەتتىن ئوخشىماق، پىكىر، مەقسىتى ئوخشاش بولماق؛ مۇلاھىزىلىك بولماق.

ئەنزار [انظار] (ئە) قاراشلار، نەزەرلەر؛ بېقىشلار؛ تەكشۈرۈش.
كەۋكەب ئەنزارى ـ يۇلتۇزلارنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتى دەرىجىلىرى.

ئەنساب [انساب] (ئە) [بىرلىكى: نەسەب] نەسىل، نەسەب، نەسىللەر.

ئەنسار [انصار] (ئە) ياردەمچىلەر؛ ياردەم بەرگەنلەر؛ مەدەت بەرگۈچىلەر، تەرەپدارلار؛ مۇھەممەت پەيغەمبەرگە مەدەت بەرگەن مەدىنە ئاھالىسى، ئەنسارلار.

ئەنسەب [انسب] (ئە) ئەڭ مۇناسىپ، ئەڭ لايىق؛ مۇناسىپراق، لايىقراق.

ئەنشى [انشى] (ئە) ئىنشا، يېزىق، خەت، ئىجاد.
ئەنشى ئەتمەك ـ ئىنشا قىلماق، يازماق، ئىجاد قىلماق.

ئەنفاس [انفاس] (ئە) [بىرلىكى: نەفەس] 1) نەپەسلەر، تىنىقلار؛ دەملەر؛ 2) تىل، ئاۋاز، سۆز؛ سۆزلەش ئاھاڭى.
ئەنفاسى جان بەخش ـ «ئەنفاسى مەسىھا»غا قاراڭ؛
ئەنفاسى رۇھۇلاھى ـ ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ نەپەسى، جان بەخش ئەتكۈچى، تىرىلدۈرگۈچى نەپەسلەر؛ ئۆتكۈر نەپەس؛
ئەنفاسى قەسىھ ـ يېقىملىق نەپەسلەر؛
ئەنفاسى قۇدسى ـ «ئەنفاسى مۇقەددەس»كە قاراڭ؛
ئەنفاسى مەسىھ ـ «مەسىھ ئەنفاسى»غا قاراڭ؛
ئەنفاسى مەسىھا ـ جان بېغىشلىغۇچى نەپەسلەر، ئۆتكۈر نەپەسلەر؛

«سۈرەتى يۈسۈف، نىگارا سەندەدۇر،
دايىم ئەنفاسى مەسىھا سەندەدۇر.»
ـ لۇتفى.

ئەنفاسى مۇقەددەس ـ پاك، مۇقەددەس نەپەسلەر؛
ئەنفاسى نەفىھەئى سەندەل ـ سەندەل دەرىخىنىڭ ئىسى كېلىدىغان نەپەسلەر؛
ئەنفاسى ئىساسىرىشت ـ ئەيسا دېمى بىلەن يۇغۇرۇلغان؛ ھاياتبەخش، جانلاندۇرغۇچى؛
مەسىھ ئەنفاسى ـ ئەيسا نەپەسلىرى.

ئەنفەئ [انفع] (ئە) ئەڭ پايدىلىق؛ پايدىلىقراق، پايدىلىق.

ئەنفۇس [انفس] (ئە) [بىرلىكى: نەفس] شەخسلەر، جانلار.

ئەنقا [عنقا] (ئە) 1) قاپ تېغىدا ياشايدىغان ئەپسانىۋىي قۇشنىڭ نامى، ئەنقا؛ 2) تېپىلماس، نادىر، يېگانە.

«كۆزلەرىڭدەك بەسكى تۈتتۇم گۈشە ئۈزلەت قافىدە،
فەرق ئىتە ئالماي دۇرۇرلار زەررە ئەنقارىن مېنى»
ـ ئەتائى.

ئەنقەرىب [عنقريب] (ئە) يېقىندا، يېقىن كۈندە، يېقىن ئارىدا؛ ئىھتىمال.

«ئەي گۈرىستان ئەھلى بىر ـ بىر تۈتۈگىز راھى ئەدەم،
كىم مەلۇل ئولماڭ بۇ كۈن تاڭلا قىيامەت ئەنقەرىب»
ـ زەلىلى.

ئەنكەبۇت [ەنكبوت] (ئە) ئۆمۈچۈك.
«قارا زۇلفۇڭ خەيالى چىرمادى باشدىن ئاياغىمنى،
مەگەر بىر ئەنكە بۇتىغە مەگەسدەك سەيدى تار ئولدۇم»
— گۇمنام.
ئەنكە بۇتى پەردە دارى — ئۇۋا ياسىغۇچى ئۆمۈچۈك.

ئەنكەر [انكر] (ئـە) ناھايىتى يېقىمسىز (ئاۋاز ھەققىدە)؛ خۇنۇك؛ يېقىمسىزراق.
ئەنكەرۋلئەسۋات — ئەڭ يېقىمسىز، خۇنۇك ئاۋاز، تاۋۇش.

ئەنكەل [ەنكل] (ئە) گىرىپتار، باغلىنىپ قالغان، بېرىلىپ قالغان، ئاشىق.

ئەنگەبىن [انكبين] (پ) «ئەنگۇبىن» غا قاراڭ.
«زەھـر ئىچەر يار ئىلكىدىن ھەرزار رىندى مەيپەرەست،
ھۇرى جەننەت ئەنگەبىندىن ئەيلەگەن ھەلۋا بىلۇر»
— گۇمنام.

ئەنگەچە [انكچە] ئۇنىڭغىچە؛ ئۇ پەيتكىچە؛ ئۇ ۋاقىتقىچە.

ئەنگەل [انكل] (پ) دەخلى يەتكۈزگۈچى؛ ئـارتـۇقچە، بىگـانـە؛ يېقىمسىز كىشى.

ئەنگۇبىن [انكبين] (پ) ھەسەل، بال.
«لەئلى ھەدىسىدە دىمانكىم، سىفەت ئۇيلە كىرپىگىن،
ئاغزىمە چۈنكى سانچىلۇر نىش بۇ ئەنگۇبىن ئارا»
— نەۋائى.

ئەنگۇر [انكور] (پ) ئۈزۈم:
«ياپۇرماغى ئارا ئەنگۇر شاھى،
سىپەر تارتىپ يۈزىگە چۈن سىپاھى»
دانەئى ئەنگۇر — ئۈزۈم دانىسى:
«كەچكۈل ئىچرە دانەئى ئەنگۇر ئىدى،
دانە ئىرمەس ئىردى، ئەينى نۇر ئىدى».
دەرەختى ئەنگۇر — ئۈزۈم تېلى، تال.

ئەنگۇرىستان [انكورستان] (پ) ئۈزۈمزارلىق، ئۈزۈملۈك باغ.

ئەنگۇشت [انكشت] بارماق (قول ياكى پۇتىنىڭ).

ئەنگۇشتخاى [انكشت خاى] (پ) ھەيرەتتە قالغان، ھەيران؛ ئەپسۇسلىنىش.

ئەنگۇشتنەما [انكشت نما] (پ) بارماق بىلەن سانىغۇدەك؛ ئەتىۋارلىق؛ كۆزگە كۆرۈنەرلىك؛ شۆھرەت، داڭ چىقارغان؛ ئابرويلۇق؛ ھەممىنى قايىل قىلىدىغان.

ئەنگىز [انكيز] (پ) «ئەنىگىز»گە قاراڭ. 1) قوزغىتىش؛ قوزغاتقۇچى، ئويغاتقۇچى؛ 2) قەست؛ 3) باشلاش؛ مەشغۇل بولۇش.
«بۇ دەۋلەتدىن ھەسەد ئىتىپ زەمانە،

يەنە ئەنگىز قىلدى مىڭ بەھانە»

— لۇتفى.

«سەن ئانداق نازۇ ئىشرەت بىرلە ئەنگىز،
مەن ئۇش مۇنداق سىرىشكىم بىرلە خونرىز»

— لۇتفى.

ئەنگىز ئەيلەمەك — باشلىماق، بايان قىلماق؛ كۆتۈرمەك؛

ئەنگىز قىلماق — «ئەنگىز ئەيلەمەك» كە قاراڭ؛

فىتنە ئەنگىز — پىتنە قوزغىغۇچى؛

ئىشرەت ئەنگىز — شاتلىق قوزغىغۇچى.

ئەنھار [انهار] (ئە) دەريالار؛ قانالىلار، ئېقىن سۇلار.

«سالىپ تەرھى مىئمار ئىشىغە بۇلار،
قىلىپ جارى ئەنھار ئىچرە سۇلار»

— ئا. نىزارى.

ئەنھى [انهى] (ئە) خەۋەر، مەلۇمات.

ئەنۋار [انوار] (ئە) [بىرلىكى: نۇر] 1) نۇرلار، يورۇقلۇقلار، روشەنلىكلەر؛ 2) كۆچمە م: چىرە، نۇرلۇق چىرە.

«ئەنۋارى تەجەللىيى ئىلاھاغا تولۇپدۇر،
تاسەر سەرى ئالەمگە زەللى چۇ نەزەر قىل»

— زەللى.

ئەنۋارۇلھۇدا — توغرا يول نۇرلىرى:

«ئەشرەقەت مىن ئەكسى شەمسىل كەئىسى ئەنۋارۇلھۇدا»

(قۇياشتەك چاقناپ تۇرغان قەدەھنىڭ شولىسىدىن توغرا يول نۇرلىرى پارلايدۇ.)

— نەۋائى

ئەنۋارى شاھەنشەھ — شەھەنشاھلىق بەلگىسى، شاھلىق نۇرلىرى؛ ئۇلۇغ كۆرۈنۈش؛

ئەنۋارى قۇدس — مۇقەددەس نۇرلار؛

ئەنۋارى ئىشراق — پارلىغان نۇر.

ئەنۋاۋ [انواع] (ئە) [بىرلىكى: نەۋۇ] تۈرلەر، خىللار؛ خىلمۇخىل، ھەرخىل تۈرلۈك — تۈمەن.

ئەنۋائى بەلىيەت — تۈرلۈك خاپىلىقلار؛ ھەرخىل كۆرگۈلۈكلەر؛

ئەنۋائى زەرەر — تۈرلۈك — تۈمەن زەرەرلەر؛

ئەنۋائى فىسق — تۈرلۈك — تۈمەن ياماق ئىشلارنى قىلماق؛

ئەنۋائى نىئمەت — خىلمۇخىل نىئمەت؛

«يىتىلۇر بەس لەتىف ئەنۋائى نىئمەت،

كېلىپ قىلسا بۇلۇر تۇرلۇك مەئىشەت»
— لۇتفى.

ئەنۋائى نىيازمەندلىغ ـ تۇرلۇك ـ تۇمەن ھاجەتمەنلىك؛

ئانۋائى ئىزا ۋە زەرەر ـ ناھايىتى كۆپ، تۇرلۇك كۈلپەت ۋە زىيانلار ئەزىيەتلەر.

ئەنۋەر [انور] (ئە) ئەڭ نۇرلۇق، ئەڭ روشەن، پارلاق.
«باقىبان ئەل سارى جانا يۈزۈڭدىن بىر نىقاب ئالساڭ،
رۇخۇڭنى چۈن مەھى ئەنۋەر تەجەللىئى خۇدا دەرلەر»
— زەلىلى.

ئەنىس [انيس] (ئە) 1) ئۇلىپەت، دوست، يېقىن، ئورتاق، ئاشنا، ھەمدەم، ھەمدەرد، ھەمسۆھبەت، سىرداش؛ 2) يېقىملىق.
ئەنىس بولماق ـ ئۇلپەت بولماق؛
ئەنىسى ئەنجۈمەن ـ مەجلىس ئۇلپىتى؛ كۆڭلىگە يېقىن دوست، ھەمسۆھبەت؛ سىرداش؛
ئەنىسى جاۋدانىي ـ مەڭگۈلۈك دوست؛ ئايرىلماس ئۇلپەت؛
ئەنىسى خىلۋەت ـ يالغۇزلۇقتىكى ھەمدەم، سىرداش دوست.

ئەنىق [عنيف] (ئە) 1) قوپال، رەھىمسىز؛ قەھىرلىك؛ 2) ئۆچەكەشكۈچى.

ئەنىن [انين] (ئە) ناله قىلىش.

ئەھادىس [احاديث] (ئە) [بىرلىكى: ھەدىس] پەيغەمبەرنىڭ سۆزلىرى؛ ھەدىسلەر، سۆزلەر، گەپلەر.
ئەھادىسى رەسۇل ـ پەيغەمبەر سۆزلىرى، ھەدىسلىرى؛
ئەھادىسى مۇستە فاۋي ـ پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەدىسلىرى.

ئەھالى [اھالى] (ئە) خەلقلەر، كىشىلەر، ئادەملەر، ئاھالە.

ئەھەب(ب) [احب] (ئە) ناھايىتى سۆيۈملۈك، ئەڭ ياخشى؛

ئەھەد [احد] (ئە) 1) بىر، يالغۇز؛ بىرەركىم، بىرسى.
باغى ئەھەد ـ جەننەت، خۇدانىڭ بېغى؛
ھىچ ئەھەد ـ ھېچكىم؛ 2) كۆچمە م: خۇدا، تەڭرى.

ئەھەق [احق] (ئە) ئەڭ لايىق، مۇناسىپ؛ ھەقلىقراق.

ئەھەم(م) [اھم] (ئە) ناھايىتى مۇھىم.

ئەھباب [احباب] (ئە) [بىرلىكى: ھەبىب] دوستلار، يارانلار، سۆيۈملۈكلەر: سىرداشلار:
«دۇرۇدۇ سەلام ئالى ئەسھابىغە،
كى تەسلىم ئەۋلادۇ ئەھبابىغە»
— ئا. نىزارى.
ئەھباب مۇلاقاتى ـ دوستلار سۆھبىتى.

ئەھبار [اخبار] (ئە) دانىشمەنلەر، دانالار، ئالىملار.

ئەھدI [عهد] (ئە) ۋەدە، ۋەدە بېرىش، سۆز بېرىش، قەسەم، شەرت؛ ئۈستىگە ئالغان مەجبۇرىيەت.
ئەھد ئەتمەك ـ قەتئىي قارار قىلماق، سۆز بەرمەك، ئەھدۇپەيمان قىلماق؛
ئەھد ئەيلەمەك ـ ۋەدىلەشمەك، بىر سۆزدە بولماق؛
ئەھد باغلاماق ـ قەتئىي قارار قىلماق، ۋەدە بەرمەك؛
ئەھد شىكەن ـ ۋەدىنى بۇزغۇچى؛
ئەھد مىساق ـ ئەھدۇ پەيمان، قەتئىي ۋەدە بېرىش؛
ئەھدۇ قەۋل ـ شەرتلىشىش، قول باغلىشىش؛
ئەھدى مەھكەم ـ ئۆز سۆزىدە تۇرغۇچى، ۋەدىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرغۇچى؛
ئەھدى يالغان ـ ئالدامچى؛ ۋاپاسىز، ۋەدىسى يالغان.

ئەھد II [عهد] (ئە) 1) دەۋر، زامان، ئەسىر؛ 2) ھايات، ئۆمۈر.
ئەھدى بەئىد ـ ئۇزاق مۇددەت؛ يىراق زامان، قەدىم زامان.

ئەھرار [احرار] (ئە) [بىرلىكى: ھۇر] 1) ئازاد، ئەركىن؛ 2) ئالىيجاناب، ھىممەتلىك؛ ئالىيجاناب ۋە ھىممەتلىكلەر.

«يەنە ھەزرەتى خاجە ئەھرارنى،
مۇھىبى خۇدا، پاك ئەبرارنى»
ـ ئا. نىزارى.

ئەھرەمەن [اهرمن] (پ) ئەك دەھشەتلىك دىۋە.
«مەنى كۆرسە قاچادۇر شەيخۇلئىسلام ئەھرەمەن يەڭلىغ،
نىچۈن بوينۇمدا زۇلفى تارى چىرماشقان تۇمارىم بار»
ـ گۇمنام.

ئەھزان [احزان] (ئە) غەملەر، قايغۇ ـ ئەلەملەر، قايغۇلار.

ئەھسەن [احسن] (ئە) 1) ناھايىتى ياخشى، ئەڭ گۈزەل؛ ياخشىراق، گۈزەلرەك؛ 2) ماختاش، ئاپىرىن.
ئەھسەن ئەيلەمەك ـ ياخشىلىماق، تۈزەتمەك؛
ئەھسەنۋەقىسەس ـ قىسسەلەرنىڭ ئەڭ گۈزىلى، قىسسە ۋە ھىكايىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى؛
ئەھسەنى تەقۋىم ـ ئەڭ چىرايلىق سۈرەتلىك، ئىنسان سۈرىتى.

ئەھسەنتە [احسنت] (ئە) 1) قايىل، تەھسىن، ئاپىرىن، بەللى! 2) ياخشى قىلدىڭ.

«ھەمە دىدى: ئەھسەنتە ئەي نەۋجەۋان،
كى قىلماس بۇ ئىشنى جەھان پەھلەۋان»
ـ ئا. نىزارى.

[احشا] (ئە) ئىچكى ئەزالار (قېرىن، يۈرەك، جىگەر، بۆرەككە ئوخشاشلار).

ئەھشام [احشام] (ئە) خادىملار، تەۋەلەر، قاراشلىقلار.

ئەھفاد [احفاد] (ئە) ئەۋلاد، ئەۋلادلار؛ نەۋرىلەر.

ئەھقەر [احقر] (ئە) ناھايىتى قەدىرسىز، ناھايىتى ئېتىبارسىز، ناھايىتى خار؛ كۆچسىز.

ئەھكام [احكام] (ئە) [بىرلىكى: ھۆكم] 1) ھۆكۈملەر، يولىيۇرۇقلار، نىزاملار، قانۇنلار، پەرمانلار، بۇيرۇقلار؛ نەتىجىلەر؛ 2) ئاستىرونومىيىدە يۇلتۇز-لار ھەرىكىتى ۋە ھالىتىنى تەتقىق قىلىش؛ 3) گەپ؛ مەسىلە.

ئەھكامى نامەئدۇد — سان - ساناقسىز ھۆكۈملەر؛ ھادىسىلەر.

نۇجۇم ئەھكامى — يۇلتۇزلار ھەققىدىكى تەتقىقاتلار.

ئەھل [اهل] (ئە) 1) ئىگە، ساھىب؛ تېگىشلىك؛ 2) ئائىلە، ئايال؛ 3) ئاھالە؛ 4) ئاشىق؛ ساداقەتلىك؛ لايىق.

ئەھلۇ ئەۋلاد — ئائىلە ۋە پەرزەنتلەر، ئۇرۇق - ئايماق؛

ئەھلى ئالەم — ئالەم ئاھالىسى، بارچە ئادەملەر؛

ئەھلى ئەدەب — ئەدەب ئەھلى، ئەدەبلىك كىشىلەر؛

ئەھلى ئەدەم — يوق بولغان؛ نابۇت بولغان؛

ئەھلى ئەزا — ھازىدار كىشىلەر، ماتەملىك كىشىلەر؛

ئەھلى ئەزاب — ئازاب چەككۈچىلەر، مەزلۇملار؛

ئەھلى ئەزىمەت — يولغا، سەپەرگە چىققان كىشىلەر؛

ئەھلى ئەسر — زاماندىشلار؛

ئەھلى ئەقل — ئەقىل ئىگىلىرى، دانالار، ئەقىللىقلار؛

ئەھلى ئەلەم — دەرد - ئەلەم تارتقۇچىلار، ئازاب تارتقۇچىلار؛

ئەھلى ئەنا — مۇشەققەتتە، قىيىنچىلىقتا قالغانلار؛

ئەھلى ئەيان — ئىمانى كامىللار، ھەقىقى ئىشەنچ ئىگىلىرى؛

ئەھلى ئەيش — مەئىشەتپەرەسلەر، ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلگەنلەر؛

ئەھلى ئەييام — زامانە كىشىلىرى؛

ئەھلى باتىن — يوشۇرۇن سىرلارنى بىلگۈچىلەر، كېلەچەكنى كۆرگۈچىلەر؛ ئەۋلىيالار؛ تەسەۋۋۇپ ئەھلىلىرى؛ بىلىمدانلار، دانىشمەن كىشىلەر؛ كۆڭلىنى خۇداغا باغلىغانلار؛

ئەھلى بەزم — زىياپەتتىكىلەر، بەزمىدە ھازىر بولغانلار؛

ئەھلى بەقا — باقىيلار، ئەبەدىيلەر؛ ئەبەدىي تىرىكلەر؛ تەڭرىگە يېقىن كىشىلەر؛

ئەھلى بەلىيىەت — رەنج، مۇشەققەت، ئازاب چەككۈچىلەر؛ بالاغا قالغانلار؛

ئەھلى بەيئ — ئۆي ئىگىلىرى؛ دەللاللار؛

ئەھلى بىنىش — كۆزى ئۆتكۈر كىشىلەر؛ يىراقنى (ئۇزاقنى) كۆزلىگۈ-چىلەر؛ دانا، دانىشمەنلەر؛ زېرەك، ھوشيار؛

ئەھلى پەرخاش ـ جەڭچىلەر؛
ئەھلى تاج ـ شاھلار، تاج ئىگىلىرى؛
ئەھلى تەبئ ـ ئىقتىدارلىق كىشىلەر، شائىرلار، ئەدىبلەر؛
ئەھلى تەجاھۇل ـ جاھالەت ئەھلى، جاھىللار؛
ئەھلى تەختۇتاج ـ پادىشاھلار؛
ئەھلى تەرەب ـ بەزم ئەھلى، خۇش چاقچاق كىشىلەر؛
ئەھلى تەرىق ـ مەلۇم بىر مەسلەك كىشىلىرى، سوپىلىققا مەنسۇپ كىشىلەر، مۇرىت؛
ئەھلى تەرىق بولماق ـ زاھىد ۋە سوپىلار قاتارىغا كىرمەك؛
ئەھلى تەزەللۇم ـ مەزلۇملار، ئېزىلگەنلەر؛
ئەھلى تەسەۋۋۇف ـ سوپىلار، خۇدا جۈيلار؛ نەپسىدىن كەچكەنلەر؛
ئەھلى تەقۋا ـ «ئەھلى تەقۋى»گە قاراڭ؛
ئەھلى تەقۋى ـ تەقۋادارلار؛
ئەھلى تەلەب ـ 1) تىلەكچى؛ 2) ئومۇمەن بىرەر تىلەك، ئىستەك ئارقىسىدا يۈرگۈچىلەر؛
ئەھلى تەلەۋۋۇن ـ تۇرلۇك تۈستە كۆرۈنگۈچىلەر، شارائىتقا قاراپ ئۆزگىرىپ تۇرغۇچىلار؛
ئەھلى تەمكىن ـ سۈلەتلىك كىشىلەر؛ ئېغىر، ۋەزمىن، تەمكىن كىشىلەر؛
ئەھلى تەمىز ـ ئاجراتقۇچى، پەرقلەندۈرگۈچى؛ زېرەك كىشىلەر؛
ئەھلى تەنەئئۇم ـ نېمەت ئىگىلىرى، پاراۋان ياشىغۇچى كىشىلەر؛
ئەھلى تەھقىق ـ بىلىمدانلار، ھەقىقەتنى ئىزدىگۈچىلەر؛ شېئىرشۇناسلار؛
ئەھلى تەئرىخ ـ تارىخچىلار، تارىخشۇناسلار؛
ئەھلى تەئىيىد ئولماق ـ قۇۋۋەتلىك، ئىرادىلىك بولماق؛
ئەھلى تۇراب ـ تۇپراقتا قوشۇلغانلار، ئۆلۈكلەر؛
ئەھلى تۇرۇق ـ 1) كەسىپداشلار؛ 2) سوپىلىق مەسلەكلىرىگە ئەگەشكەن كىشىلەر؛
ئەھلى جاھ ـ مەنسەپدارلار، يۇقىرى دەرىجىلىك كىشىلەر، بايلار؛
ئەھلى جەدەل ـ بەسلەشكۈچىلەر، بەس تالاشقۇچىلار؛
ئەھلى جەفا ـ جاپاكارلار، جاپا چەككۈچىلەر؛
ئەھلى جەھان ـ بارچە ئادەملەر، پۈتۈن دۇنيا ئەھلى؛
ئەھلى جۇد ـ ساخاۋەتلىك كىشىلەر، سېخىيلار؛
ئەھلى جۇلۇس ـ مەجلىستىكىلەر، يىغىن ئىشتىراكچىلىرى؛
ئەھلى جۇنۇن ـ شەيدالار، ئاشىقلار؛ دىۋانىلەر، سەۋدايىلار؛
ئەھلى خانەقاھ ـ نامازخانلار؛

ئەھلى خەرابەت — 1 › مەيخانا ئەھلى؛ 2 › كۆچمە م: ۋەھدەت مەيىسى بىلەن مەس بولغانلار؛
ئەھلى خۇراسان — خۇراسان خەلقى، ئاھالىسى؛
ئەھلى خىرەد — ھوشيارلار، ئەقىل — ئىدرەكلىكلەر، زېرەكلەر؛
ئەھلى خىزمەت — خىزمەت كۆرسەتكەنلەر، خىزمەتتىكىلەر؛
ئەھلى دانىش — بىلىمدانلار، دانىشمەنلەر؛
ئەھلى دەرد — دەردمەنلەر، ئاغرىقلار؛ ئاشىقلار؛
ئەھلى دەرك — چۈشەنگۈچىلەر، بىلگۈچىلەر؛
ئەھلى دەرۋىش — دەرۋىشلەر؛
ئەھلى دەقىق — دىققەت، ئېتىبار بەرگۈچىلەر؛
ئەھلى دەۋر — دەۋر، زامان كىشىلىرى؛
ئەھلى دەۋران — دەۋر، زامان كىشىلىرى؛ زامان ئەھلى، زامانداشلار؛
ئەھلى دەۋزەخ — دوزىخىيلار؛
ئەھلى دەۋلەت — دۆلەتمەنلەر؛ بايلار؛
ئەھلى دەير — بۇتخانا ئەھلى؛
ئەھلى دۇنيا — ھەممە ئادەملەر، دۇنيادىكى بارلىق كىشىلەر؛ دۇنيا — نى دوست تۇتقۇچىلار:

«كافىر بولساڭ ئىشقى بول، ئەھلى دۇنيا بولماغىل،
زاھىد سۈپەت دۇنيا دەپ، ھەرگىز مۇردار بولماغىل»
— مەشرەب.

ئەھلى دىل — 1 › پاكىزە كىشىلەر؛ سوپىلار؛ 2 › يۈرەك سىرلىرىنى سەزگۈچى، سىرداش، غەمخور؛ كۆڭۈل بەرگەن ئاشىق؛
ئەھلى دىن — 1 › دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچىلار، دىندارلار؛ 2 › زاھىدلار؛
ئەھلى دىيار — ۋەتەن، ئۇلكە خەلقى؛
ئەھلى رەھمەت — مېھرىبانلار، شەپقەتلىكلەر، غەمخورلار، كۆڭۈل كۆ — تۈرگۈچىلەر؛ گۇناھى كەچۈرۈلگەنلەر؛
ئەھلى رۇزگار — زامان كىشىلىرى؛
ئەھلى رىيا — مۇناپىقلار، مەككارلار؛
ئەھلى زاھىر — 1 › يۈزەكى نەرسىلەرنى بىلگۈچىلەر، يۈزەكى كۆرۈ — نۈشنى بايقىغۇچىلار؛ يۈزەكى قارىغۇچىلار؛ 2 › روشەن، ئېنىق پىكىر قىلغۇچىلار، دانىشمەنلەر؛
ئەھلى زەڭ — ھەبەشتەك قاپقارا؛
ئەھلى زەمان — زامانداشلار، زامانە ئەھلى؛ زامان كىشىلىرى؛
ئەھلى زۇلم — زالىملار؛ زالىم تەبىئەت كىشىلىرى؛
ئەھلى زۇھد — زاھىدلار، زاھىدلىققا بېرىلگەنلەر؛

ئەھلى زىندان ـ زىنداندىكىلەر، تۇتقۇنلار؛
ئەھلى سەئادەت ـ سائادەتمەنلەر، بەختىيارلار؛
ئەھلى سەخا ـ ساخاۋەتلىك كىشىلەر، سېخىيلار؛
ئەھلى سەفا ـ كۆڭلى ساپ كىشىلەر، پاك كىشىلەر؛
ئەھلى سەفەر ـ يولۇچىلار، سەپەر قىلغۇچىلار؛
ئەھلى سەلامەت ـ ساق ـ سالامەت قېلىشنى ئىستىگەنلەر؛ سالامەتلەر، ساقلار، پاكلار، ياخشى كىشىلەر؛
ئەھلى سەلاھ ـ ياخشى كىشىلەر؛ تەقۋادارلار، پاكلار؛
ئەھلى سەۋال ـ سوئال بەرگۈچىلەر، سورىغۇچىلار؛
ئەھلى سەۋدا ـ ئىشق سەۋداسىغا يولۇققان كىشىلەر، سەۋدايىلار، شەيدالار؛
ئەھلى سۈرەت ـ يۈزەكى، نادان ئادەملەر، تېشى پال-پال، ئىچى غال ـ غال كىشىلەر؛
ئەھلى سۈلۈك ـ تەسەۋۋۇپچىلار؛
ئەھلى سۈننەت ـ سۈننىيلەر، سۈننىي مەزھىپىگە ئەگەشكۈچى مۇسۇلمانلار؛
ئەھلى سىدق ـ توغرا سۆزلۈك كىشىلەر، سادىقلار، ساداقەتلىكلەر، توغرىلار؛ راستچىللار؛
ئەھلى شەست ـ سالغا، سىرتماق تاشلىغۇچىلار؛
ئەھلى شەقاۋەت ـ بەدبەختلەر؛ بەختى قارىلار؛
ئەھلى شۇھۇد ـ شاھىدلار، گۇۋاھلار، گۇۋاھچىلار؛
ئەھلى غۇرۇر ـ مەغرۇرلار، غۇرۇرغا بېرىلگەنلەر؛
ئەھلى غىنا ـ 1) سازەندىلەر، ناخشىچىلار؛ 2) بايلار؛ 3) ھېچنەرسىنى نەزەردىگە ئىلمايدىغان ھىممەتلىكلەر؛
ئەھلى فەزەۋ ۋە نەفىر ـ قورقۇنچ، ۋەھىمىدىن ناله قىلغانلار؛
ئەھلى فەزل ـ پەزىلەت ئىگىلىرى، ئىلمىي كىشىلەر؛
ئەھلى فەزلۇكەمال ـ پەزىلەتلىك، يېتۈك كىشىلەر؛ ئالىم ۋە دانا كىشىلەر؛
ئەھلى فەساد ـ يول توسارلار، قاراقچىلار؛
ئەھلى فەن ـ پەن، ھۈنەر ئىگىلىرى، يېتۈك بىلىملىك، ماھىر كىشىلەر؛
ئەھلى فەنا ـ ئۆزىنى ئۇنتۇپ، ئىلاھىيغا بېرىلگەن ئادەملەر، تەسەۋۋۇپچىلار؛
ئەھلى فۇنۇن ـ پەن، ھۈنەر ئىگىلىرى؛ بىلىمدانلار؛
ئەھلى قەبۇل ـ خۇلق ـ مىجەزى ياخشى كىشىلەر، خەلققە ياقىدىغانلار، خەلق ياقتۇرۇدىغانلار؛
ئەھلى قەلەم ـ قەلەم ئىگىلىرى، ئەدىبلەر، شائىرلار؛ كاتىپلار؛

ئەھلى قۇبۇر ـ قەبرىدە ياتقانلار. ئۇلۇكلەر:
«ھەر يېتىمى كى بۇ جەھان ئىچرەدۇر،
يىغلار ئانىك ھالىغە ئەھلى قۇبۇر»
ـ زەلىلى.
ئەھلى قۇلۇب ـ كۆڭلى ساپ، ۋىجدانى پاك كىشىلەر؛ قەلب ئىگىلىرى؛
ئەھلى كەرەم ـ سىخىي، قۇلى ئوچۇق كىشىلەر؛
«گەدادۇر جەنابىگدا ئەھلى كەرەم،
ئەتا قىلماغاي بەرمەسەك سەن دەرەم»
ـ ئا. نىزادى.
ئەھلى كەلام ـ سۆز ئۇستىلىرى، ئەدىبلەر، ناتىقلار؛
ئەھلى كەمال ـ ھىكمەت، كامالەت ئىگىلىرى، ئالىملار؛
ئەھلى كەمىن ـ ئۆزىنى چەتكە ئالغۇچىلار؛
ئەھلى كۇفرۇدىن ـ كاپىرلار، دىنسىزلار؛
ئەھلى گۇناھ ـ گۇناھكارلار؛
ئەھلى ماتەم ـ ماتەم تۇتقانلار؛
ئەھلى مەئانى ـ مەنە ئىگىلىرى، مەنە ۋە بايان ئالىملىرى؛
ئەھلى مەجلىس ـ ئۇلپەتلەر، سۆھبەتداشلار؛ يىغىنغا توپلانغانلار؛
ئەھلى مەزەللەت ـ خار، تۆۋەن كىشىلەر؛
ئەھلى مەشرەب ـ ئىچىملىك مۇخلىسلىرى؛
ئەھلى ماقالەت ـ سۆز، نۇتۇق ئەھلى؛ گەپدانلار؛
ئەھلى مەكتەب ـ مەكتەپتىكىلەر؛ ئوقۇغۇچى ۋە ئوقۇتقۇچىلار؛
ئەھلى مەلامەت ـ مالامەت، تاپا ـ تەنە قىلغۇچىلار؛
ئەھلى مەئرىفەت ـ مەرىپەت، ئىلىم ئىگىلىرى؛
ئەھلى مەئنى ـ مەنە ئىگىلىرى، بىلىمدانلار؛ سۇخەندانلار؛
ئەھلى مۇتىئ ـ ئىتائەتكارلار؛ تەۋە؛
ئەھلى مۇسىبەت ـ غەم، ئەندىشە، قايغۇ ـ ئەلەم چەككۈچىلەر؛
ئەھلى مۇناجات ـ يېلىنىپ يالۋۇرغۇچىلار؛
ئەھلى مۇھەببەت ـ ئاشىقلار؛ دوستلار؛ مۇھەببەتلىكلەر؛
ئەھلى نامۇس ـ نومۇسلۇق، نومۇسچان كىشىلەر؛
ئەھلى نەجات ـ قۇتۇلغانلار، نىجات تاپقانلار، خالاس بولغانلار؛
ئەھلى نەدەم ـ پۇشايمان قىلغۇچىلار، ئەپسۇسلانغۇچىلار؛
ئەھلى نەزەر ـ ياخشى قارىغۇچىلار، نەزەر سالغۇچىلار؛
ئەھلى نەسىم ـ يەل، يېقىملىق شامالدىن بەھرىمەن بولغۇچىلار؛
ئەھلى نەشات ـ ۋاقتىنى شادلىق بىلەن ئۆتكۈزگۈچىلەر، خۇشالىلىق ئىستىگۈچىلەر؛

ئەھلى نۇجۇم ـ مۇنەججىملەر، ئاستروىوملار؛
ئەھلى نۇقسان ـ جاھىللار؛ نادانلار؛ نۇقسانلىقلار؛
ئەھلى ھال ـ تەسەۋۋۇپ چۈشەنچىسىدە: ئىشق يولىدا ئۆزىنى يوقىتىش ھالىتىگە چۈشكەن سوپىلار؛
ئەھلى ھەرب ـ ھەربىيلەر، سىپاھلار، ئەسكەرلەر؛
ئەھلى ھەق ـ تەڭرىگە يېقىنلار؛
ئەھلى ھەقىقەت ـ سوپىلىقتا، سوپىلىق مەسلەكلىرىدە خۇداغا يېتىشكەن كىشىلەر؛
ئەھلى ھەيا ـ ھايالىقلار، ئىپپەتلىكلەر؛ ئەندىشە بىلەن يۈرگۈچىلەر؛
ئەھلى ھۇزۇر ـ ھازىرلار، ئاگاھلار، ھوشيارلار؛
ئەھلى ھۇش ـ ھوشيارلار، زېرەكلەر؛
ئەھلى ھۇسن ـ گۈزەللەر، زىبالار؛
ئەھلى ھۇنەر ـ ھۆنەر ئىگىلىرى، ھۇنەرۋەنلەر؛
ئەھلى ھىجاز ـ ھىجاز خەلقى، ئاھالىسى؛
ئەھلى ھىجران ـ ئايرىلىش ئازابىدا كۆن كەچۈرۈۋاتقانلار؛
ئەھلى ھىكمەت ـ بىلىمدانلار، دانىشمەنلەر؛ پەيلاسوپلار؛
ئەھلى ئۇقۇل ـ ئاقىللار، دانالار، ئەقىل ئىگىلىرى؛
ئەھلى ئۇبۇر ـ كەزگۈچى، ساياھەتچى، ئۆتكۈنچى، كېزىپ يۈرگۈچىلەر؛ سودىگەرلەر، ساياھەتچىلەر؛
ئەھلى ئۇسۇل ـ فىقھى ئىلمى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار؛
ئەھلى ۋەرەئ ـ تەقۋادارلار، پەرھىزكارلار؛ پاكلار؛

«ئەگەر ئىشق ئافەتىن كۆرمەي دېسەڭ ئەھلى ۋەرەئ بىلكىم،
تىلىڭنى ئىشق ئاتىن كەلتۈرمەگىل زىنھار مەن يەڭلىغ»
ـ گۈمنام.

ئەھلى ۋەسل ـ يېتىشكەنلەر، ئېرىشكەنلەر؛
ئەھلى ۋەفا ـ ۋاپادارلار، ۋەدىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرغۇچىلار؛
ئەھلى ۋەھدەت ـ خۇدانىڭ بىرلىكىنى تەن ئېلىپ، ئۇنىڭغا بويسۇنغان كىشىلەر؛
ئەھلى ۋەيل ـ دوزاختىكىلەر، دوزاخ ئەھلى؛
ئەھلى ۋۇسۇل ـ يېتىشكەن، ئېرىشكەنلەر؛
ئەھلى ۋۇقۇف ـ خەۋەردار كىشىلەر، بىلگەنلەر، خەۋەردارلار؛
ئەھلى ۋىداد ـ دوستلار؛
ئەھلى ۋىسال ـ يېتىشكەنلەر، ئېرىشكەن ئاشىقلار؛
ئەھلى ۋىفاق ـ ھەمكارلىق، دوستلۇققا ئىنتىلگۈچىلەر؛
ئەھلى ئېپتىدا ـ توغرا يولدا ماڭغۇچىلار؛ يول تاپقانلار؛

ئەھلى ئېھتىياج ـ موھتاج كىشىلەر؛
ئەھلى ئېئتىبار ـ ئىبرەت ئالغۇچى كىشىلەر، ئىبرەت ئىگىلىرى؛
ئەھلى ئىدراك ـ ئەقىللىقلار، ئىدراكلىق كىشىلەر؛ پاراسەتلىك، زېرەك كىشىلەر؛
ئەھلى ئىرادەت ـ مۇرىتلار، مۇخلىسلار؛
ئەھلى ئىرتىداد ـ دىندىن قايتقانلار؛ مەسلەكتىن يانغانلار؛ ھەيدەلگەنلەر؛
ئەھلى ئىرفان ـ بىلىم، مەرىپەت ئەھلى؛
ئەھلى ئىسلام ـ مۇسۇلمانلار؛
ئەھلى ئىسيان ـ ئىتائەتسىز كىشىلەر، قوزغىلاڭچىلار، ئىسيانكارلار؛
ئەھلى ئىشق ـ ئاشىقلار؛
ئەھلى ئىلىم ـ ئىلىم ئىگىلىرى؛ ئالىملار؛
ئەھلى ئىمان ـ مۇسۇلمانلار، مۇمىنلەر، دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچىلار؛
ئەھلى ئىيادەت ـ ھال ـ ئەھۋال سورىغۇچىلار؛
ئەھلى يەقىن ـ خۇدانى تونۇغانلار، خۇداجۇيلار.

ئەھلەن [اهلاً] (ئە)
ئەھلەن ۋە سەھلەن (بەزىدە «مەرھەبا» سۆزى ھەم قوشۇلىدۇ):
«خۇش كېلىپسىز، ياخشى كېلىپسىز، مەرھەمەت!» كە ئوخشاش ياخشى تىلەكلەرنى ئىپادىلەيدۇ.

ئەھلىلىق [اهل‌لیق] ئىگىلىك، ساھىبلىق؛ مەھرەملىك (دوستلۇق، بۇرادەرلىك؛ چوربلىق)، بىردىللىق.

ئەھلىللاھ [اهل‌الله] (ئە) ئەۋلىيالار، خۇداغا يېقىنلار.
«يەتتە تەن كەلتۇر ئۇ ئەھلىللاھدىن،
بەئدەزان ھاجەت تىلە ئەللاھدىن»
ـ زەلىلى.

ئەھلىيەت [اهلیت] (ئە) يېقىن بولۇش، يېقىنلىق.

ئەھمال [احمال] (ئە) [بىرلىكى: ھەمل] يۈكلەر.
ئەھمال ۋە ئەسقال ـ يۈكلەر ۋە ئېغىر نەرسىلەر.

ئەھمەر [احمر] (ئە) قىپقىزىل، قىزىل.
«سەفا گۈلشەننىڭ گۈلى ئەھمەرى،
ۋەفا ئالەمنىڭ مەھى ئەنۋەرى»
ـ ئا. نىزارى.
لالەئى ئەھمەر ـ قىزىل لالە:
«چېيمەن سارىغە ناگەھ تۇند بادى يەتسە قەھرىگدىن،
نە قالغاي لالەئى ئەھمەر، نە قالغاي سۇنبۇلى رەئنا»
ـ زەلىلى.

ئەھمەرىي [احمری] (ئە) قىزىل؛ قىزىلغا مەنسۇپ.

ئەھمەق [احمق] (ئە) گول، نادان، ئەخمەق.

ئەھۋال [احوال] (ئە) [بىرلىكى: ھالەت] ھالەتلەر، ھاللار، ئەھۋال.

ئەھۋالى مەسەل ـ خار ـ زارلىقتا نەمۇنە.

ئەھۋەل [احول] (ئە) ئالغاي، ئەلەس كۆز (كۆزى بىرەر نەرسىنى ئىككى ياكى ئۈنىڭدىن ئارتۇق قىلىپ كۆرۈدىغان)، غىلاي

«كۆرمەيدۇ مەردى ئەھۋەل، تەڭرى تەجەللى نەبەل،
رويى زەمىنگە مەشئەل خۇرشىد ـ ماھ ئەمەسمۇ»
ـ زەللىي.

ئەھىبا [احبا] (ئە) [بىرلىكى: ھەبىب] ئەھبابلار، دوستلار، سۆيۈملۈكلەر، جورىلار.

ئەھىبايى دەۋران ـ دەۋران، زامانە دوستلىرى.

ئەھيا [احيا] (ئە) 1) قايغۇلار، مىسكىنلىكلەر؛ 2) ۋۇجۇدقا چىقىش؛ تىرىك؛ جانلاندۇرۇش، تىرىلدۈرۈش.

«كۆڭۈل ئارەزىن مەيدە ھەمرا قىلاي،
ئانىڭ كەيفىدە دىلنى ئەھيا قىلاي»
ـ ئا. نىزارى.

ئەھيانەن [احياناً] (ئە) بەزەن؛ بەزى ۋاقىتتا، گاھى ـ گاھى.

ئەۋ [ايو] ئۆي، خانا:

«گۈل نەۋرۇزنى كۆتەرىپ ئەۋگە ئېلىتكەنى»
ـ لۇتفى.

كۆز ئەۋى ـ كۆز چانىقى.

ئەۋاخىر [اواخر] (ئە) [بىرلىكى: ئاخىر] ئاخىرلار، كېيىنلەر؛ بىرەر دەۋرنىڭ ئاخىرلىرى. كېيىنكى پەيتلەر.

ئەۋارىز [عوارض] (ئە) [بىرلىكى: ئارىزە] پەيدا بولغان نەرسىلەر، ھادىسىلەر؛ تۇرلۇك تاسادىپىلىقلار، ئىشلار، مەشغۇلاتلار؛ يامانلىقلار، ئىللەتلەر.

ئەۋاسىت [اواسط] (ئە) [بىرلىكى: ۋەسەت] ئوتتۇرىلار؛ ئوتتۇراھاللار؛ ئورتىتۇرازامان.

ئەۋام [عوام] (ئە) ئومۇم، ئاممىا؛ خەلق، خالايىق؛ ئاددىي كىشىلەر.

ئەۋام ئەرازىلى ـ ئاددىي خەلقنىڭ ئەڭ تۆۋەن تەبىقىلىرى.

ئەۋامۇننىاس [عوام الناس] (ئە) خەلق ئاممىسى، ئومۇم خەلق، ئاددىي خەلق، پۇقرا.

ئەۋامىر [اوامر] (ئە) [بىرلىكى: ئەمر] ئەمرلەر، بۇيرۇقلار.

ئەۋان I [اوان] (ئە) ۋاقىت، پەيت، زامان، مەۋسۇم.

شەباب ئەۋانى ـ ياشلىق پەيتى.

ئەۋان II [عوان] (ئە) 1) ئۆي ئىشى بىلەن مەشغۇل ئايال؛ 2) ئەرلىك ئايال؛ 3) دۆلەت پاسىبانى، مىرشاب؛ قاتتىق قوللۇق، جازالىغۇچى جاللات.

ئەۋانىي [اوانى] (ئە) [بىرلىكى: ئىمنا] ئىدىشلار؛ قاپلار.
ئەۋانىيى سىيمىن — كۆمۈش ئىدىشلار.

ئەۋائىل [اوايل] (ئە) [بىرلىكى: ئەۋۋەل] ئاۋۋاللار، ئىلگىرىلەر، دەسلەپ، بىرەر نەرسىنىڭ باشلىنىش دەۋرى، ئىپتىداسى؛ ئاۋۋالقى دەۋرلەر.

ئەۋايىل [اوايل] (ئە) «ئەۋائىل» غا قاراڭ.

ئەۋباش [اوباش] (پ) بەتقىلىق، بەڭباش، تەرسا، سایاق.

«ھەردەم يېتىبان پەلەككە ھۇيۇم،
ئەۋباش ئىلە بارچە گۇفتۇ گۇيۇم»
— قىدىرى.

ئەۋباشلىق [اوباشلىق] تەرتىپسىزلىك، تەربىيىسىزلىك، ئۆز بېشىمچىلىق.

ئەۋتاد [اوتاد] (ئە) [بىرلىكى: ۋەتەد] 1) قوزۇقلار؛ تايانچىلار؛ 2) قەبىلە پېشۋالىرى، بىرەر جامائەتنىڭ ئۇلۇغ، ھۆرمەتلىك كىشىلىرى؛ ئەۋلىيا-لار؛ تۆت ئەۋلىيانىڭ باشلىقى؛ خۇداغا يېتىشكەنلەر؛ 3) ئىككى ھىجالىق ئاروز رۇكنى.

ئەۋتار [اوتار] (ئە) چالغۇ تارلىرى.

ئەۋتان [اوطان] (ئە) [بىرلىكى: ۋەتەن] ئورۇن، ماكان؛ ۋەتەنلەر؛ ئىستىقامەت جايلىرى.

ئەۋج [اوج] (ئە) 1) ئىگىز، يۇقىرى؛ 2) بىرەر نەرسىنىڭ ئەڭ يۇقىرى نۇقتىسى؛ چوققا؛ 3) ئېگىزلىك؛ 4) ئاسمان، پەلەك.

«مەگەر ئىسلام ئېلىنىڭ نالەسى ئەۋجىگە يەتمەيدۇر،
بەرەھمەن باش كۆتەردى كۇفردىن بۇتخانەدۇر پەيدا»
— زەلىلى.

ئەۋج ئالماق — كۆچەيمەك، زورايماق؛
ئەۋج بەرمەك — يۇقىرى دەرىجىگە، يۇكسەك مەرتىۋىگە يەتكۈزمەك، مۇۋەپ-پەقىيەتكە ئېرىشمەك؛
ئەۋج تاپماق — يۇكسەك ئورۇن ئالماق، يۇقىرى دەرىجە ۋە مەرتىۋىگە يەتمەك؛ تەرەققىي قىلماق؛
ئەۋج تۇتماق — يۇكسەك دەرىجىگە، يۇقىرى ئورۇنغا، ئېگىز چوققىلارغا كۆتۈرۈلمەك؛
ئەۋج تىلەمەك — يۇقىرى مەرتىۋە ۋە يۇكسەك ئورۇنغا ئىنتىلمەك، مايىل بولماق؛
ئەۋجى رىفئەت — يۇقىرى مەرتىۋە، يۇكسەك دەرىجە؛
ئەۋجى سەلتەنەت — پادىشاھلىق ئورنى؛
ئەۋجى سىپىھر — ئاسمان چوققىسىنىڭ ئەڭ يۇكسەك ئورنى؛
ئەۋجى شەرەف — ئۇلۇغلۇق مەرتىۋىسى، بۇيۇكلۇكنىڭ يۇقىرى چوققىسى؛

ئەۋج كەمال تاپماق ـ كامالەت چوققىسىغا ئېرىشمەك؛
ئەۋجى مۇقەررەس ـ ئاسمان، ئاسمان گۈمبىزى؛
ئەۋجى ھەقىقەت ـ ھەقىقەت ئاسمىنى؛ ھەقىقەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىسى؛
ئەۋجى ۋەلا ـ ئەڭ يۇكسەك.

«مەقامى ئانىڭ بولدى ئەۋجى ۋەلا،
ۋەلا ئەۋجىدە يەئنى شەمسۇز زۇھا»
ـ ئا. نىزارى.

ئەۋجىگاھ [اوجىگاه] (ئە + پ) يۇقىرىسى، يۇقىرى ئورۇن، يۇكسەك جاي.

«ئۆتۈپ بۇ كېچە بولدى خۇرشىد فاش،
سەما ئەۋجىگاھىدا تۇردى قۇياش»
ـ ئا. نىزارى.

ئەۋد [عود] (ئە) قايتىش، ئارقىغا قايتىش.
ئەۋد ئەتمەك ـ قايتماق، قايتىپ كەلمەك؛ قايتىلماق؛
ئەۋد ئەيلەمەك ـ «ئەۋد ئەتمەك» كە قاراڭ؛
ئەۋد قىلماق ـ «ئەۋد ئەتمەك» كە قاراڭ.

ئەۋر [عور] (ئە) يالىڭاچ.
ئەۋر ئولماق ـ يالىڭاچ بولماق.

ئەۋراد [اوراد] (ئە) [بىرلىكى: ۋىرد] بامدات، تاڭ نامىزىدىن كېيىن ئوقۇلىدىغان دۇئا ياكى ئايەت؛ دۇئالار؛ ۋەزىپىلەر («ۋىرد»قا قاراڭ).

«مەنۇ رۇخسارۇ زۇلفۇڭ زىكرۇ فىكرى،
خەلايىق سۇبھۇ شام ئەۋراد ئوقۇرلەر»
ـ ئەتائى.

ئەۋراق [اوراق] (ئە) [بىرلىكى: ۋەرەق] 1) ۋاراقلار، سەھىپىلەر؛ 2) بەرگـلەر؛ ياپراقلار؛ 3) بۇلەكـلەر، پارچىـلار، قىـسىمـلار؛ 4) قەغـەزلەر، ھۇججەتلەر؛ 5) يازمىلار (شېئىر، رىسالە ۋە باشقىلار)، كىتابـلار؛ 6) بىرەر نەرسىلەر مەجمۇئەسى، قامۇسى، يىغىندىسى.

«لالە يافراغى ۋەيا ئەۋراقى گۈلدىن دەفتەرى،
مىسرەئى شوخىنى تەھرىر ئەتكەلى دىۋان كېرەك»
ـ زەلىلى.

ئەۋراقى سىيم ـ كۈمۈش ۋاراقلار؛ كۆچمە م: قۇياش نۇرلىرى؛
جەمال ئەۋراقى ـ كىشىنىڭ يۈزى (مەڭزى).

ئەۋرەت [عورت] (ئە) ئەۋرەت، جىنسىي ئەزا، ئۇياتـلىق جاي، نامەھـرەمـگە كۆرسىتىشكە بولمايدىغان ئەزالار (دىنىي: ئەرلەر ئۈچۈن كىنـدىكتىن تىزىغىچە بولغان قىسمى؛ خوتۇن ـ قىزلار ئۈچۈن جەينەكتىن بوينىغىچە ۋە بوينىدىن تۆۋەنگىچە بولغان قىسمى كۆزدە تۇتۇلىدۇ).
سەترى ئەۋرەت ـ ئەۋرىتىنى يېپىش (يوشۇرۇش).

ئەۋرەك [اورنك] (پ) 1) تەخت، ئوردا؛ 2) تاج؛ 3) شەرەپ؛ گۈزەللىك؛ 4) ئەقىل؛ بىلىم؛ 5) ئاسمان؛ 6) ھۈكەر يۈلتۈز (يۈلتۈزلار تۈركۈمىدىن بىرىنىڭ نامى)؛ 7) شەۋكەت (ئەل ئىچىدە قازانغان كاتتا ئابروي، ھۈرمەت؛ شان - شۆھرەت).

«چىقارسام بۇ ئەۋرەكنگە شەھزادەنى،
كۆزۈم نۇرى دىلبەند فەرھادنى»
— ئا. نىزارى.

ھەفتە ئەۋرەك — يەتتە تەخت:

«گەردۇنى ھەفت ئەۋرەك، شىنگەرفى ئۇ تۆمۈررەك،
يا مىسسۇ نۇقرەۋۇ دەك، يا كۈھسار ئەمەسمۇ؟»
— زەلىلى.

ئەۋرۈلمەك [ايورولماك] 1) ئايلانماق، ئۆرۈلمەك؛ 2) مەشغۇل بولماق؛ قايغۇرماق.

ئەۋزار [اوزار] (پ) ئەسۋاب، قورال («ئەۋزار» غا قاراڭ).

ئەۋزان [اوزان] (ئە) [بىرلىكى: ۋەزن] 1) ۋەزنلەر؛ ئۆلچەملەر (شېئىرىي ئۆلچەم)؛ ئاروز ۋەزىنلىرى؛ 2) مۇزىكىدىكى ئۆلچەم.

ئەۋزائ [اوضاع] (ئە) [بىرلىكى: ۋەزئ] ھالەتلەر؛ ئەھۋاللار؛ شارائىتلار.

ئەۋزەھ [اوضح] (ئە) روشەن؛ روشەنرەك، ئوچۇقراق؛ ئەڭ روشەن، ئەڭ ئوچۇق.

ئەۋساف [اوصاف] (ئە) [بىرلىكى: ۋەسف] سۈپەتلەر، تەرىپلەر، ماختاشلار.

ئەۋسافى پىسەندىدە — يېقىملىق سۈپەتلەر، مۇۋاپىق ھالەتلەر؛

ئەۋسافىن بىتمەك — تەرىپ - تەۋسىپىنى يازماق؛

ئەۋسافى ھەمىدە — ياخشى سۈپەتلەر مەدھىيىسى؛

ئەۋسافى ھىلم — تاقەت، بەرداش؛ يۇمشاقلىق سۈپەتلىرىنىڭ ماختىلىشى.

ئەۋسەت [اوسط] (ئە) 1) ئوتتۇرا، ئوتتۇرىچە؛ 2) قىسقا، ئىخچام.

ئەۋسەت سۆز — قىسقا سۆز، ئىخچام سۆز؛

خەيرۇلئۇمۇرى ئەۋسەتۇھا — ھەممە ئىشلارنىڭ ئوتتۇرىچىسى ياخشى.

ئەۋسەتۇننناس [اوسطوالناس] ئوتتۇرا تەبىقىدىن بولغان كىشىلەر.

ئەۋسەئ [اوسع] (ئە) كەڭرەك؛ ناھايىتى كەڭ.

ئەۋقات [اوقات] (ئە) [بىرلىكى: ۋەقت] 1) ۋاقىتلار، پەيتلەر؛ كۈنلەر؛ 2) ئۆمۈر، ھايات؛ زامان، دەۋر؛ 3) ئۆمۈر كەچۈرۈش، ۋاقىت ئۆتكۈزۈش.

«تەلىبەۋۇ رەسۋايى خەرابات ئۇچۇن،
ئاشىقى بەدنام ھەر ئەۋقات ئۇچۇن»
— زەلىلى.

ئەۋقات جامى — ۋاقىتلار جامى؛ ۋاقىت جەريانى؛ ۋاقىتنىڭ سىغدۇرۇش ھەجمى؛

ئەۋقات سۈرەك ـ هايات كەچۈرەك، ئۆمۈر ئۆتكۈزمەك.

ئەۋقاف - [اوقاف] (ئە) [بىرلىكى: ۋەقپىلەر، ۋەقپى قىلىنغان مۈلۈكلەر (مەسجىت، مەدرىسە، قارىخانا، خانىقاھ تەمىناتى ئۈچۈن بەلگىلەپ قويۇلغان دارامەتلەر ـ سۇ ۋە باشقا مۈلۈكلەر، «ۋەقف» گە قاراڭ).

ئەۋلا [اولا] (ئە) ياخشىراق، تۈزۈكرەك؛ ئەڭ ياخشى.

ئەۋلاد [اولاد] (ئە) [بىرلىكى: ۋەلەد] پەرزەنتلەر، ئوغۇللار؛ ئوغۇل ـ قىزلار؛ نەسىل.

ئەۋلادى كىرام ـ ياخشى ئەۋلاد.

ئەۋلادلىغ [اولادلىغ] پەرزەنتلىك، تۇغقانلىق، قېرىنداشلىق.

ئەۋلاد مانەند [اولاد مانند] (ئە + پ) ئوغلىدەك، پەرزەنتىدەك، قېرىنداشتەك.

ئەۋلى [اولى] (ئە) ياخشىراق، ئەۋزەلرەك، تۈزۈكرەك؛ ئەڭ ياخشى.

ئەۋلىيا [اولىا] (ئە) [بىرلىكى: ۋەلى] ۋەلىلەر، دوستلار؛ ئىبىتىقادلىق، دىندار كىشىلەر؛ مۇقەددەس، ئەزىز ئادەملەر؛ روھانىيلار.

ئەۋلىيائى مۇرسەلىن ـ خۇدا تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەنلەر؛

ئەۋلىيائى ئىزام ـ ئۇلۇغ مەرتىۋىلىك ئەۋلىيالار.

ئەۋلىيائۇللاھ [اولىاالله] (ئە) خۇدانىڭ دوستلىرى، يېقىنلىرى؛ خۇداغا يېقىن كىشىلەر.

ئەۋن [عون] (ئە) ياردەم، مەدەت، كۆمەك.

ئەۋھام [اوھام] (ئە) [بىرلىكى: ۋەھىم] ۋەھىمىلەر، قورقۇنچلار، ئويلار، تۇيغۇلار، بىھۇدە خىياللار.

ئەۋۋارە [اوارە] (ئە)

ئەۋۋارەئى بېخانۇمان ـ ئۆي ـ جايسىز، سەرگەردان؛ تېنىگەن.

«بەيابانى فىراق ئىچرە بەسى ئەۋۋارەلەر سىزمۇ؟
قايۇ ئەۋۋارەلەر، دەرد ئىچرە باغرى پارەلەر سىزمۇ؟
ـ ئەرشى.

ئەۋۋەل [اول] (ئە) 1) بىرىنچى، ئاۋۋالقى، دەسلەپ؛ ئالدىن، ئىلگىرى؛ 2) باشلانغۇچ، ئىپتىدا، باش.

ئەۋۋەلى ئافەرىنىش ـ يارىتىلىشنىڭ بېشى (دەسلىپى)؛

ئەۋۋەلى جۇلۇس ـ مەجلىس، مۇراسىمنىڭ باشلىنىشى؛

ئەۋۋەلى ھال ـ دەسلەپ، ئاۋۋال.

ئەۋۋەلا [اولا] (ئە) بىرىنچىدىن؛ ئالدىدىن، باشتىن.

ئەۋۋەلئاقشام [اول آقشام] كەچقۇرۇن، تۈن باشلىنىش پەيتى.

ئەۋۋەلەن [اولن] (ئە) بىرىنچىدىن؛ دەسلەپ، باشتىن، ئاۋۋالدا، دەسلەپكى ۋاقىتتا.

ئەۋۋەلغى [اولغى] «ئەۋۋەلگى» گە قاراڭ.

«كۆڭلۈم ئىچرە دەردۇ غەم ئەۋۋەلغىلەرغە ئوخشاماس،
كىم ئۇل ئاينىك ھەجرى ھەم ئەۋۋەلغىلەرغە ئوخشاماس»
— نەۋائى.

ئەۋۋەلگى [اولكى] بىرىنچى، دەسلەپكى، ئالدىنقى، ئاۋۋالقى، بۇرۇنقى، ئىلگىركى.

ئەۋۋەلىن [اولين] (ئە) ئالدىنقى، ئالدىنقىلار.
ئەۋۋەلىنۇ ئاخىرىن — ئالدىنقى (ئاۋۋالقى)لار ۋە ئاخىرقىلار؛ باشلىنىش ۋە تۈگەللىنىش.

ئەۋۋەلىيەت [اوليت] (ئە) ئىلگىرىلىك، بىرىنچىلىك؛ قەدىمكىلىق؛ ئەزەلىي بارلىق.

ئەئادى [اعادى] دۇشمەنلەر.

ئەئتاف [اعطاف] (ئە) مېھرىبانلىقلار، مەرھەمەتلەر.

ئەئجەم [اعجم] (ئە) 1) كۆچمە م: نادان؛ 2) ياخشى سۆزلىيەلمەيدىغان.

ئەئجەمى [اعجمى] (ئە) «ئەئجەم» گە قاراڭ.

ئەئجۇبە [اعجوبه] (ئە) «ئەجوبە» گە قاراڭ.
«ئەئجۇبەئى ئىلاھى، كەۋنەين پادىشاھى،
خىرگاھى بارگاھى چەرخى كەيۋان ئەمەسمۇ؟»
— زەلىلى.

ئەئجۇبەلىق [اعجوبەلىق] ئاجايىپلىق، غارايىپلىق.

ئەئدا [اعدا] (ئە) [بىرلىكى: ئەدۇۋ] دۇشمەنلەر.
ئەئدا سىپاھى — دۇشمەن لەشكىرى.

ئەئداد [اعداد] (ئە) [بىرلىكى: ئەدەد] سانلار، ساناقلار، ھېسابلار.
ئەئدادىدە تۇتماق — سانغا قوشماق، قاتاردا سانىماق، ھېسابقا قوشماق.

ئەئراب [اعراب] (ئە) ئەرەبلەر، كۆچمەنچى ئەرەبلەر؛ سەھرايى ئەرەبلەر.
«سوردىلەر ئەئرابلەردىن كىم قايان،
رەۋزەئى پەيغەمبەرى ئاخىر زەمان»
— زەلىلى.

ئەئرابى [اعرابى] (ئە) بەدەۋىي (سەھرادا تۇرغۇچى، كۆچمەنچى) ئەرەبلەر.

ئەئراز [اعراض] (ئە) [كۆپلۈكى ئەرەز] «ئەرەز» گە قاراڭ.

ئەئزا [اعضا] (ئە) 1) تەن ئەزالىرى، قىسىملىرى؛ 2) بەدەن، تەن، گەۋدە.

ئەئزەم [اعظم] (ئە) ئەڭ كاتتا، ئەڭ بۈيۈك، ئەڭ ئۇلۇغ؛ كاتتىراق، ئۇلۇغراق.
«كى فارۇقى ئەئزەم ئەدالەت سىرىشت،
ھەياكانى ئوسمان ئىبادەت سىرىشت»
— ئا. نىزارى.

ئەسسەۋادول ئەئزەم ـ ئەڭ زور كۆپچىلىك، مۇتلەق كۆپ سانلىقلار؛
ئەئزەم سەۋاد ـ كاتتا شەھەر، كاتتا ئۆلكە.

ئەئقەل [اعقل] (ئە) ئەقللىقراق؛ ئەڭ ئەقللىق.
ئەئقەلى رۇزگار ـ زامانىسىنىڭ ئەڭ ئەقللىق كىشىسى.

ئەئلا [اعلا] (ئە) ئالىي، يۇكسەك، يۇقىرى؛ ئۈستۈن؛ يۇكسەكرەك، ئالىيراق.

«بولسا جەننەتدە ئەتائى سەنسىزدىن قىلغاي فىغان،
سالدىلار دەۋزەخكە دەپ فىردەۋسى ئەئلادىن مىنى»
ـ ئەتائى.

ئەئلا مەقام ـ يۇقىرى، يۇكسەك مەرتىۋە، دەرىجە.

ئەئلام [اعلام] (ئە) [بىرلىكى: ئەلەم] 1) بايراقلار؛ 2) ئاتاقلىق ئاتلار (ئىسىملار).

«خوجەغە قىلدى سەلام ئىكرام ئىبتىپ،
بارچە ئەھۋالاتىنى ئەئلام ئىبتىپ»
ـ زەلىلى.

ئەئلەم [اعلم] (ئە) زور ئالىم، بۇيۇك ئالىم؛ ناھايىتى دانا، كاتتا ئىلىم ئىگىسى، دانىشمەن.
ئەئلەمى ئۇلەما ـ ئالىملارنىڭ ئەڭ بىلىمدانى.

ئەئما [اعما] (ئە) 1) كور؛ كۆزى ئاجىز؛ كۆرمەس، قارىغۇ؛ 2) بىلىمسىز، نادان؛ خەۋەرسىز.
ئەئما كەلىمەك ـ بىلىمسىزلىك، ئاجىزلىق قىلماق.

ئەئمال [اعمال] (ئە) [بىرلىكى: ئەمەل] ئەمەللەر، ئىشلار، قىلمىشلار.
ئەئمال نامەسى ـ قىلىنغان ئىشلار خاتىرىسى؛
ئەئمالى خەير ـ ياخشى ئىشلار؛
ئەئمالى قەبائىھ ـ يامان، رەزىل، قەبىھ قىلمىشلار.

ئەئۋاد [اعواد] (ئە) قۇرۇق سۆلەت.
زۇمرەئى ئەئۋادۇ تەكاسۇل ـ بىر توپ بىكارچى، مىھنەتتىن باش تارتقۇچىلار.

ئەئۋام [اعوام] (ئە) يىللار، زامانلار.

ئەئۋان [اعوان] (ئە) يارىدەمچىلەر.

ئەئىززە [اعزه] (ئە) [بىرلىكى: ئەزىز] ئەزىزلار، ھۆرمەتلىكلەر؛ چوڭلار؛ دانىشمەنلەر.
ئەئىززەئى ئەھباب ـ ئەزىز دوستلار؛ ئىززەتلىك، ھۆرمەتلىك جورىلار؛ كۆڭلى يېقىن كىشىلەر.

ئەئىممە [ائمه] (ئە) [بىرلىكى: ئىمام] ئىماملار، پېشىۋالار.

ئەئىممەئى ئىسلام ـ ئىسلام ئىماملىرى، ئىسلام دىنىنىڭ پېشۋالىرى.

ئەئيان [اعيان] (ئە) 1) ئاقسۆڭەكلەر، ئېسىلزادىلەر، يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرى، ئۇلۇغ مەرتىۋىلىكلەر، تونۇلغان، ئاتاقلىق كىشىلەر؛ 2) كۆزگە كۆرۈنگەن، ئاشكارا، ئوچۇق، چۈشىنىشلىك:

«پادىشاھا، يوقتۇر ھېچ پىنھان ساڭا،
زاھىرۇ باتىن ھەمە ئەئيان ساڭا»

ـ خەراباتى.

ئەئيانى ھەزرەت ـ (پادىشاھ) ھۇزۇرىدىكى مەنسەپدارلار.

ئەيالەت [ايالت] (ئە) [كۆپلۈكى: ئەيالات] ۋىلايەت، بىر مەمۇرىي دائىرە.

ئەيالغۇ [ايالغو] 1) مۇزىكا ئەسۋابلىرىدىن بىرى؛ 2) ئۇلەن، كۈي، ئاھاڭ، تەسىرلىك قوشاق.

ئەيالغۇچى [ايالغوچى] مۇزىكانت.

ئەيب [عيب] (ئە) نۇقسان، خاتا، كەمچىلىك، گۇناھ.

ئەيب كۆزى ـ نۇقسان ئىزدىگۈچى كۆز.

ئەيبپوش [عيب پوش] (ئە + پ) ئەيىب يوشۇرغۇچى، سىر ساقلىغۇچى، بىراۋنىڭ كەمچىلىكىنى كۆرمەسلىككە سالغۇچى، ئەيىب كەچۈرگۈچى.

ئەيبجو [عيب جو] (ئە + پ) ئەيىب ئاختۇرغۇچى، كەمىستكۈچى؛ قارا نىيەت؛ پىتنە پاسات تارقاتقۇچى.

ئەيبجوى [عيب جوى] (ئە + پ) «ئەيبجو» غا قاراڭ.

ئەيبجويلىق [عيب جويلىق] ئەيىب تېپىش، كامچىلىق ئىزلەش؛ قارا نىيەتلىك، پىتنە پاسات تارقاتماقلىق.

ئەيبجويلىك [عيب جويلىك] «ئەيبجويلىق» قا قاراڭ.

ئەيبگو [عيب كو] (ئە + پ) چېقىمچى، يامانلىغۇچى، بىراۋنىڭ ئەيىبىنى يايغۇچى، يۈزىگە سالغۇچى.

ئەيبگوى [عيب كوى] (ئە + پ) «ئەيبگو» غا قاراڭ.

ئەيبىنلىغ [عيبين ليغ] بەتنىيەتلىك، قاراكۆڭۈللۈك، تىرناق تىگىدىن كىر ئىزدەش.

ئەيبىنلىق [عيبين ليق] «ئەيبىنلىغ» گە قاراڭ.

ئەيت [ايت] 1) ئېيتماق، سۆزلىمەك؛ 2) يازماق، پۈتىمەك؛ 3) ئوقۇماق؛ 4) كۈيلىمەك.

ئەيتام [ايتام] (ئە) [بىرلىكى: يەتىم] يېتىملار.

ئەيتىكلىك [ايتيكليك] چىقىمچىلىق، ئىغۋا؛ گەپ ـ سۆز؛ تەنە

ئەيزەن [ايضاً] (ئە) يەنە، بۇنىڭدىن تاشقىرى، بۇنىڭدىن باشقا.

ئەيش [عيش] (ئە) تۇرمۇش، ياخشى تۇرمۇش؛ ھايات؛ 2) خۇشالىق، كۆڭۈللۈك؛ خۇشال خوراملىق، شاتلىق؛ راھەت ـ پاراغەت، كۆڭۈل خۇشلۇقى.

«كەتتى چۇ سەرسەرى جەھان، كەلدى نەسىمى نەۋ بەھار،
تەلبە زەللىلى ئەيشىدىن كۆڭلىدە نائۇمىد ئەمەس»
— زەللىلى.

ئەيش ئەتمەك — خۇرسەنچىلىك، كەيپ - ساپا قىلماق، كۆڭلىنى خۇش قىلماق؛

ئەيش ئەھلى — ئەيش - ئىشرەت قىلغۇچىلار، بەزمىدىكىلەر؛

ئەيش ئەيلەمەك — ئەيش - ئىشرەت قىلماق، كەيپ - ساپا سۈرمەك؛

ئەيش بەزمى — ئويۇن - كۈلكە، خۇرسەنچىلىك، خۇشاللىق بەزمىسى؛

ئەيش تەھرىسى — ئەيش - ئىشرەت ئىستىكى؛

ئەيش جامى — شادلىق قەدەھى؛

ئەيش خەتى — خۇشاللىق نامەسى؛ مۇراد نامەسى؛

ئەيش دەۋرانى — خۇشاللىق ۋاقتى؛ خۇشاللىق چاغلىرى؛

ئەيش سازى — ئەيش - ئىشرەتكە لازىمەتلىك جابدۇق ۋە ئوزۇقلار؛
ئەيش - ئىشرەت قىلىشقا لايىق؛

ئەيش سۇبھى — ۋىسال ئۈمىدى؛ خۇشاللىقنىڭ باشلىنىشى؛

ئەيش كامى — ھالاۋەت؛ ھايات تەمى؛

ئەيش گۈلبۇنى — شادلىق گۈللەپ ياشنىغان چاغ؛

ئەيش گۈلى — خۇشاللىقنىڭ ياشنىغان پەيتى؛

ئەيشۇ تەرەب — شادلىق، خۇرسەنلىك، ئويۇن - كۈلكە:
«ئەيشۇ تەرەبدە ئەي پەرى سەن كەبى دىلرەبا كېرەك،
دەردۇ غەممىگدە ئۇلگەلى مەن كەبى مۇبتەلا كېرەك»
— گۇمنام.

ئەيشۇ كام — خۇشاللىق ئىستىكى؛ پاراغەت، مەقسەتكە ئېرىشىش؛
راھەت - پاراغەتلىك ھايات؛

ئەيشۇ مۇراد — مەقسەتكە، شادلىققا يېتىش؛

ئەيشۇ نەشات — شاد - خۇراملىق خوش ۋاقلىق

ئەيشۇ ئىشرەت — ئەيش - ئىشرەت، كەيپ - ساپا؛

ئەيشى خىلۋەت — خالى جايدىكى خۇشال تۇرمۇش:
«دىلبەرا ھۇسنۇڭ شىكارى نەقشى تابىدۇر فەلەك،
ئەيشى خىلۋەت ئىچرە ھەمتارىڭ ئەمەس ئېردى مەلەك»
— گۇمنام.

ئەيشى سۇرۇر — ئەيش - ئىشرەت خۇشاللىقى، ھايات سۆيۈنچىسى، شاد تۇرمۇش؛

ئەيشى مۇدام — دائىملىق راھەت - پاراغەت مەيى، شادلىق كەيپى؛

ئەيشى مۇستەدام — دائىمىي خۇرسەنچىلىك؛ ئۆزلۈكسىز ئەيش - ئىشرەت؛

ئەيش پەرداز [عیش پرداز] (ئە + پ) تىرىكچىلىك قىلغۇچى، ئۆمۈر ئۆتكۈزگۈچى.

ئەيشساز [عیش ساز] (ئە + پ) ئەيش - ئىشرەتساز، ئەيش - ئىشرەت بىلەن شۇغۇللانغۇچى.

ئەيشساز بولماق - ئەيش - ئىشرەتكە مەشغۇل بولماق.

ئەيش كۆزىن [عیش کوزین] (ئە + پ) ياخشى كۈن كەچۈرگۈچى، ياخشى مەئىشەت، ئىشرەتپەرەس، ئەيش - ئىشرەتنى سۆيگۈچى.

ئەيلەدىك [ایلادیک] ئەيلەدۇق، قىلدۇق، (پېئىلنىڭ ئۆتكەن زامان شەكلى).

ئەيلەيۇ [ایلایو] ئەيلەپ، قىلىپ (پېئىلنىڭ رەۋىشداش شەكلى).

ئەيماق I [ایماق] (كۆپلۈكى: «ئەيمەقات» شەكلىدە ئىشلىتىلىدۇ). «ئايماق» قا قاراڭ.

ئەيماق II [ایمق] ئىبىتماق، دېمەك.

ئەيمان [ایمان] (ئە) 1) ئۇڭ قول، ئۇڭ تەرەپ؛ 2) قەسەملەر؛ ۋەدىلەر:

«ئاشق ئولمايدۇر كىشى تا كەچمەگۈنچە جاندىن،
زۇلفىغە مەھرەم بولۇرمۇ ئۆتمەسە ئەيماندىن»
— زەلىلى.

ئەيمەن [ایمن] (ئە) 1) ئەرەبستاندىكى بىر جاينىڭ نامى؛ 2) دەرەخ نامى.

«ئەيمەن دەرەختىدىن كىم مۇساغە ئۈت كۆرۈندى،
ئىننى ئەنەللاھ ئەيتۇر ئەسرارى جان ئەمەسمۇ؟»
— زەلىلى.

ناري ئەيمەن - ئۈت يالقۇنلاپ تۇرىدىغان دەرەخ.

ئەين [عین] (ئە) 1) ئەرەب ئېلىپبەسىدىكى «ع» ھەرپىنىڭ نامى؛ 2) كۆز، كۆز قارىچۇقى؛ 3) بۇلاق؛ 4) بەلگە؛ ئەينەك، كۆزگۈ؛ 5) ماھىيەت؛ جەھەت؛ 6) قۇياش؛ 7) ئالتۇن؛ 8) نەۋقۇل؛ 9) ساز، ياخشى؛ 10) ئوخشاشلىق.

«تۇرفەتۇل ئەين ئىچرە رو بولدى بەلا،
ئارى - ئارى مۇستەجاب ئولدى دۇئا»
— زەلىلى.

ئەينەن تۇسەمما سەلسەبىل - سەلسەبىل ناملىق بۇلاق؛

ئەينى بىباكلىك - ئىتائەتسىزلىكنىڭ ئەينى ئۆزى؛

ئەينى بىنىش - ئۆتكۈر كۆز، چوڭقۇر چۈشەنگۈچى، بىلىملىك كىشىلەر؛

ئەينى تەلەتتۇف - نازۇك مۇئامىلىدە بولۇش تۈپەيلى، بىرلا ياخشىلىق ئۈچۈن؛

ئەينى جەلادەت - ئەزىمەتلىك يۈزىسىدىن، چاققانلىق، تېزلىك؛

ئەينى رەسۋالىق - ئۆتە رەسۋالىق؛ رەسۋالىقنىڭ ئۆزى؛

ئەينى رەشك - رەشىك تۈپەيلى، رەشىك تەقەززاسى بىلەن، رەشىكلىك قاراش (نەزەر)؛

ئەينى رىزا ـ مەرھەمەتلىك نەزەر، رازىلىق جەھەتتىن قوبۇل قىلىش نەزەرى؛
ئەينى زەمان ـ زامانىنىڭ ياخشىسى، ئۇلۇغى، ئالەم كۆزى؛ ھەممىنىڭ نەزەرى؛
ئەينى سەفا ـ ساپ ئىرادە، گۈزەل ئارزۇ؛
ئەينى كەرەم ـ ياخشىلىق يۈزىسىدىن؛
ئەينى كەسافەت ـ كاساپەت مەنبەسى؛ ناھايىتى كاساپەت؛
ئەينى مەقسۇد ـ ئەسلى مەقسەت، ھەقىقىي مەقسەت؛
ئەينى مۇھەببەت ـ مۇھەببەت تۈپەيلى؛ خالىس مۇھەببەت؛
ئەينى ناز ـ ناز تۈپەيلى؛ نازلىق كۆز؛ پەقەت ناز قىلماقلىق؛
ئەينى نەزاھەت ـ ھەقىقي پاكلىق، ئەسلى پاكلىق؛
ئەينى نۇر ـ نۇرنىڭ دەل ئۆزى، ئۆز يۇرۇقلۇقى؛
ئەينى ھەيات ئەفزا ـ ھايات بېغىشلىغۇچى، تىرىلدۈرگۈچى، ئىلتىپاتلىق كۆز؛
ئەينى ئىززەت ـ ئىززەت يۈزىسىدىن، ۋەجىدىن؛
ئەينى ئىفلاس ۋە فەلاكەت ـ ئىنتايىن چۈشكۈنلۈك ۋە پالاكەت؛
ئەينى ئىنايەت ـ ئىنايەتنىڭ ئەينى ئۆزى؛ خالىس مېھرىۋانلىق؛
ئەينى يەرەقان ـ سېرىق كېسەللىكى بىلەن ئاغرىغان كىشىنىڭ كۆزى.

ئەينە [اين] (ئە) قەيەردە؟
ئەينەلمەفەر ـ قاچىدىغان جاي قەيەردە؟

ئەينەين [عينين] (ئە) ئىككى كۆز.

ئەينۇلكەمال [عين الكمال] (ئە) كامالەت، بالاغەت؛ پەقەت كامالەت ۋەجىدىن.

ئەينۇلھەيات [عين الحيات] (ئە) 1) ھايات بولىقى، ھايات سۈيى؛ 2) ئەسەر نامى.

«ئەرىقنى دەبان ئىسمى «نەھرۇننەجات»،
كى سەرشارىنىڭ ئاتى «ئەينۇلھەيات»»
ـ ئا. نىزارى.

ئەينۇلىيەقىن [عين اليقن] (ئە) بىرەر نەرسىنى ماھىيىتى بىلەن ئېنىقلاش ۋە كۆرۈش، بىرەر نەرسە ھەققىدىكى ئېنىق مەلۇمات.

«كۇفرۇ ئىمان ئايەتىنىڭ شەرھىنى ساھىب نەزەر،
كۆزلەرنىڭ ئاقۇ قاراسىندەك كۆرەر ئەينۇلىيەقىن»
ـ ئەتائى.

ئەينۇلىيەقىن ئەھلى ـ ئۆتكۈر كۆزلۈكلەر؛ چىن، ھەقىقەتنى بىلگۈچى، مۇلاھىزە قىلغۇچى كىشىلەر.

ئەينىيەت [عينيت] (ئە) ئەينى ئۆزى ئىكەنلىكى؛ ئۆزلۈك.

ئەيۋان [ايوان] 1) ئالدى ئوچۇق يۈكسەك بىنا، قەسىر؛ 2) ئالتىنچى قەۋەت ئاسمان، پەلەك؛ ئالتىنچى قەسىر؛ 3) قۇياشنىڭ 12 بۇرجىكىدىن بىرى.

«بۇساغاڭدا كۆك تىرەر ئىبردى باشىم لۇتفۇڭ بىلە،
يەرگە چالدىڭ شىشەدەك ئەيۋانى مىينادىن مېنى»
— ئەتائى.

ئەيۋانى رىفئەت — يۇكسەك (قەسىر)؛ ئاسمان؛
ئەيۋانى مۇنەققەش — بېزەكلىك، نەقشلىك قەسىر، پەلەك، چەرخ؛
ئەيۋانى مىينا — كۆك ئاسمان.

ئەيبانە [عيبانه] (ئە) جەرىمانە، تۆلەم.

ئەيىغ [ايىغ] ئىپىيىق.

ئەيىقماق [ايقماق] ئايرىلماق؛ ئويغانماق؛ هوشيار بولماق، هوشىغا كەلمەك؛ چۈشەنمەك؛ پەملىمەك.

ئەيىلدۇرماق [ايىلدورماق] ئويغاتماق، هوشىغا كەلتۈرمەك؛ ئاجراتماق.

ئەيىلماق [ايىلماق] «ئەيىقماق» قا قاراڭ.

ئەيياب [عياب] (ئە) ئەيىبلىگۈچى.

ئەييار [عيار] (ئە) هىيلىگەر، مەككار؛ سىپىرگەر.
ئەييار كۆز — مەككارلارچە قارىماق؛
دىلبەرى ئەييار — سىپىرلىگۈچى دىلبەر.

ئەييارە [عياره] (ئە) مۇناپىق، هىيلىگەر، ئالدامچى، مەككارە؛ كونا دۇنيا.

ئەيياش [عياش] (ئە) مەئىشەتكە بېرىلگەن، مەئىشەتپەرەس، ئەيش-ئىشرەتنى سۆيگۈچى.

ئەييام [ايام] (ئە) [بىرلىكى: يەۋم] كۈنلەر، دەۋر؛ پەيىت، چاغلار، زامانلار، ۋاقىتلار.
«ئۇيقۇسىز ئۆتكەركى سەن ئەييامنى،
بىھۇدە ئۆتكەرمە سۇبهى - شامنى»
— خەراباتى.
ئەييامى ئەدل كۆرگۈزمەك — ئادالەت، ئىنساب كۆرسەتمەك؛ هەققانىيلىق دەۋرى، زامانى بولماق؛
ئەييامى شەباب — يىگىتلىك دەۋرلىرى، ياشلىق دەۋرى؛
ئەييامى فانى — ئۆتكەن كۈنلەر، ئۆتكۈنچى پەيتلەر؛
ئەييامى ۋىسال — يېتىشىش كۈنلىرى، ئۇچرىشىش پەيتلىرى؛
زەئىف ئەييامى — كۈچسىزلىك پەيتلىرى، ئاجىزلىق دەۋرى.

ئەييۇهەسساقى [ايهاالساقى] (ئە) ئەي ساقى.

ئەييۇهەننا س [ايهاالناس] (ئە) ئەي ئادەملەر، ئەي خالايىقلار!
«بىلىڭ ئەييۇهەننا س يىتتى بالام،
ئانى بەرسە ئورنىغە بەرگۈم غۇلام»
— ئا. نىزارى.

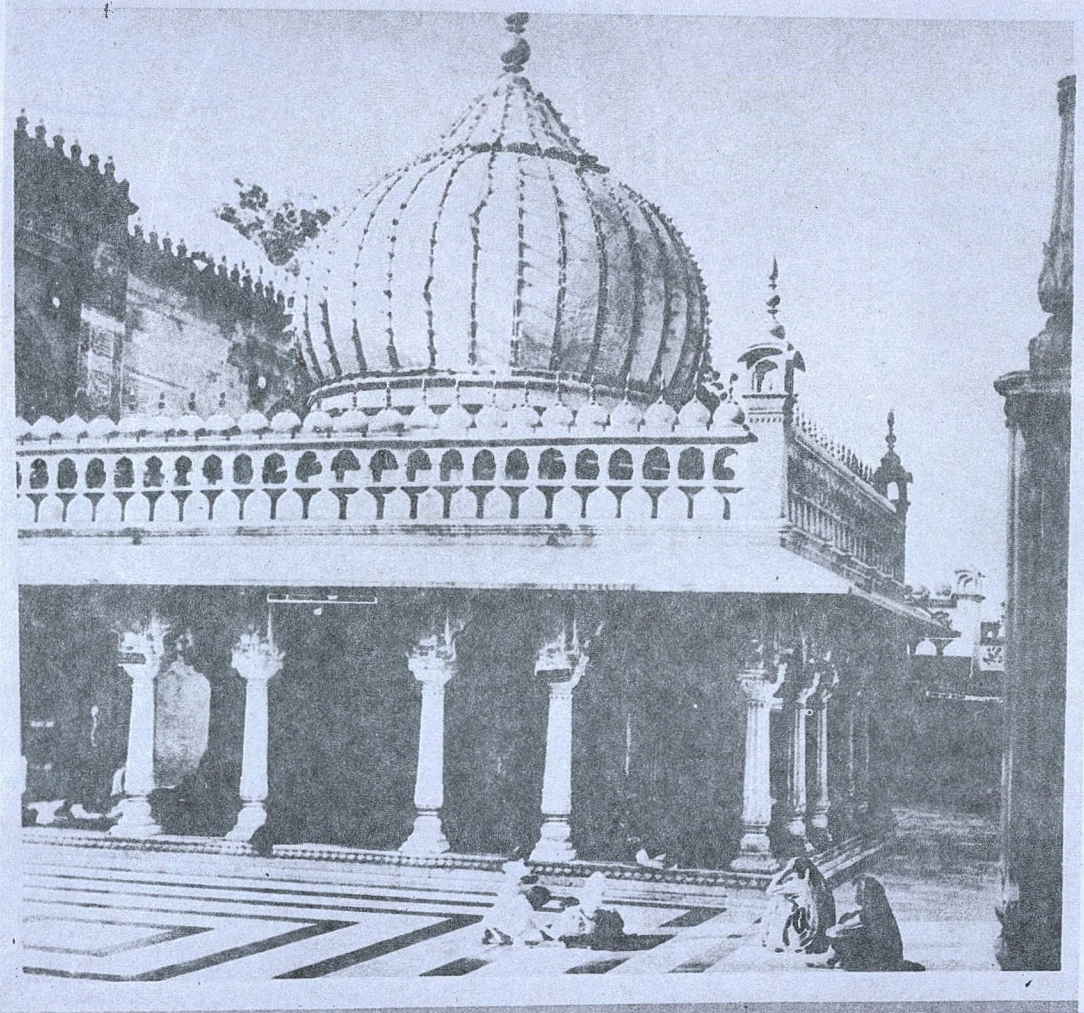

Амир Хусров Деҳлавийнинг Деҳлидаги мақбараси
Мавзолей Амира Хосрова Дехлеви в Дели.
Amir Hosrov Dehlevi mausoleum in Delhi.

Buyuk Uygur devleti Jelikutun şanlı hanlarından (padişahlarından) birisi Alp Arslan han. X yüzyıl, Turfan.

بيۇك ئويغۇرچە تۇتۇن دولىتىنىڭ
شوھرەتلىك خانلىرىدىن بىرى - ئالىپ
ئارسلان خان. X - ئەسىر، تۇرپان.

源 泉（维吾尔文）总22期

新疆人民出版社编辑出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华印刷厂印刷
乌鲁木齐市邮局发行
全国各地邮局订阅

国内统一刊号：CN 65－1063/I
本刊代号：58－108定价：1.25元

بۇلاق (ئومۇمىي 22 - سان) (يەسللىك ژۇرنال)

شىنجاڭ خەلق نەشرياتى تۈزدى ۋە نەشىر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھىرى جىيەنجۇلۇ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى:
ۋەكالەت نومۇرى: 58－108 باھاسى: 1.25 يۈەن